

Dövüşen Anlatsın

*Elimizde acının kehribar tesbihi
ki kayıp durmakta parmaklarımızdan
Ey şair
yine bölük pörçük anlattın
yine eksik bıraktın bir şeyleri
gün devrilmekte ama sen
tutmamışsın acımızın çetelesini
Sen sus artık, bize bundan sonrasını
dövüşen anlatsın
Ey tarih, aç solgun yapraklı defterini
ve oku hayatımızın parçalanmış hikayesini*

Ahmet Telli

s i n i f m ü c a d e l e s i n d e
KURTULUŞ
sosyalist dergi

EYLÜL 2010

SAYI: 13

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:
Önder YILDIZ

Adres:
Üsküdar Caddesi Pınar İşhanı No:15 Kat: 3/48
Kartal / İSTANBUL

Telefon:
(0216) 488 55 05

internet:
<http://www.ksd.net.tf/>

e-posta:
kurtulus.s.d@gmail.com

7 TL

Baskı:
Can Matbaacılık
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi Kat 3 No:7
Topkapı/ İSTANBUL
Tel: (0212) 613 10 77

İşte Buradalar

Şimdi çağırmalıyım onları buradaymışlar gibi.
Kardeşler: bilin ki kavgamız
sürecektir yeryüzünde.

Sürecektir fabrikada, tarlada,
sokakta, güherçile madeninde.

Yeşil ve kırmızı bakırın yarıklarında,
kömürde ve kömürün korkunç mezarında.
Kavgamız sürecektir her yerde,
ve ölümünüze tanık olan bu bayraklar,
kanlarınızla sulanmış bu bayraklar
sonsuzca çoğalacaklar yüreklerimizde
bir ilkbahar yaprağı gibi.

Pablo Neruda

(‘La arena traicionada’ / ‘Canto General’den)

Türkçeye çeviren: İsmail H. Aksoy

Sayfa düzeni için kullanılacak sayfa no: [4]

İÇİNDEKİLER

Devlet örgütlenmesinde düzenlemeler,
Ortadoğu'da yeni rol ve AKP
YÜKSEK TANSİYON SİYASETİ9

AKP hükümeti boyunca tırmanan ve Anayasa referandumu öncesi keskinleşen gerilimler, emperyalizm ve oligarşinin politik tercihleri arasındaki çelişki ve mücadeleleri yansıtıyor.

Düzeltilmeler, kısmi iyileştirmeler yetmez, toptan değişmeli!
12 EYLÜL ANAYASA REFERANDUMU39

Anayasa değişikliği referandumu bağımsız politik tutum açısından ele alınıyor.

Sovyetlerde karşıdevrim
GLASNOST VE PERESTROYKA.....69

Sovyet iktidarının yıkılmasıyla sonuçlanan son dönemi inceleniyor.

SÜHA ILGAZ

Proletarya partisi hedefiyle yola çıkan
KURTULUŞ'UN 'YOL AYRIMI' 121

Kurtuluş hareketinin geçmişi, komünist işçi partisinin inşası perspektifinden değerlendiriliyor.

Sayfa düzeni için kullanılacak sayfa no: [6]

KURTULUŞ

*Devlet yapısında düzenlemeler,
Ortadoğu'da yeni rol ve AKP*

YÜKSEK TANSİYON SİYASETİ

Türk oligarşisi demokrasi gurusu sayıldığı bugünlerine, 12 Eylül köprüsünden geçerek geldi. Köprüden geçene kadar da ayağa dayı demekte hiçbir kusur etmedi. Ne mutlu ki artık, demokrasi programları hazırlayan, en çetrefil konularda demokrat açıklamalar yapabilen bir oligarşimiz var! Üstelik 1980 öncesinin sırat köprüsünden de aşır gittiğini düşünüyor. Sadece oligarşimiz değil, oligarşinin çıkarlarına göre konuşan, ona akıl veren çeşit çeşit düşünce kuruluşlarımız, gazetelerimiz, televizyonlarımız, partilerimiz, politik aktörlerimiz de çok şükür ki eksik değil! Herkes

POLİTİK DURUM

her şeyi tartışıyor. Üstelik, bütün dönemlerin tartışılmaz politik aktörü olan TSK, demokrasiye dair tartışma konuları sıralamasında, açık ara önde gidiyor. Şimdiye kadar TSK izin vermeden hapsiramanıyanlar, en demokrat ve demokrasi yanlısı gözükmek için sabah akşam ordu eleştirisi yapan yalancı pehlivanlar gibi peşrev çekip duruyorlar. Oligarşimiz ise, meseleyi çözmeyi kafa-ya taktığından bu yana, artık daha çok TSK'nın nasırı sayılan Kürt sorununa basarak demokratlık sınavını geçtiğini düşünüyor¹. Anlayacağınız, demokrat ve ilerici sayılmak askerlere karşı olmakla ölçülüyor.

Şeriat ve dinci tasalluta karşı olduklarını ileri sürenler ise, karşıtlarını ikna edemediklerinde, Cumhuriyet'in değerlerini tahrip etmekle, gizli gündemle ve lâikliğin kaldırılması ile suçluyorlar. Liberal yazarlar ve AKP güruhu, Ergenekon davasını 'Procrustes yatağı' olarak kullanıp herkesi kendi 'demokrasi hizalarına' getirmeye, karşıtlarını darbeden yana ve demokrasiye karşıt bir ulusalcılıkla, 'Ergenekoncu' olmakla suçluyorlar. Bu suçlama artık laçkalaşmaya başladığında ise, Gazze'ye yardım filosuna yapılan baskınla tırmanan gerginlik üzerinden yeni bir açıklımla, 'İsrail yandaşı olmak' suçlamasını tercih ediyorlar. Manşetlerine "İsrail'in Türkiye'de bir darbeden ve ordu yönetiminden" yana olduğunu çıkarıyorlar.

AKP hakkındaki kapatma davası, 'gericiliğin odağı' olduğu ka-

¹ Kürt sorununda burjuva demokratiğin ölçütü, Kürtlerin kendi kaderlerini tayin hakkının *ayrılma hakkını* da içerecek şekilde savunulmasıdır. Ayrılma hakkını dışarıda tutarak yapılan tartışmalar bugünkü konjonktürde Türk burjuvazisinin canını çok fazla acıtmıyor. Daha çok TSK'nın hassasiyetlerine dokunuyor. Fakat o hassasiyetler de yeni savunma doktrinleri ile tanımlanabildiğine göre, bu nasır da iyileştirilebilir cinsten sayılmalıdır. Ayrılma hakkının tartışmaya eşit ağırlıkta bir tercih olarak sokulması durumunda da, söz konusu olan burjuva demokratik nitelikte bir tercih olacaktır; bu hakkı savunmak komünist bir nitelik oluşturmaya yetmez. Her ne kadar şimdi kimse ağzına almıyorsa da 'Bağımsız Kürdistan' sloganını burjuva demokratlar dillendirebilir; ancak –bağımsız ya da birleşik– 'Sosyalist Kürdistan' sloganı sadece sosyalistlere aittir.

KURTULUŞ

rarı ve parasal yaptırımlarla bir uzlaşmaya varmıştı. Bu arada darbecileri kovuşturmak adına başlatılan Ergenekon davası, içine bütün AKP muhaliflerinin de doldurulduğu bir korku imparatorluğuna dönüştürüldü. Kontrgerillanın faaliyetlerini hedef alması gerekirken, ilgili ilgisiz bütün muhaliflerin içine doldurulup esas konunun sulandırıldığı bir nitelik kazandı. E-muhtıra, cumhurbaşkanlığı krizi, erken seçim ve ikinci kez yüzde 46'lık bir destekle iktidar olunması neticesinde yapısal dönüşümlerin gündeme alınması, 'devletin anayasal düzeninde' değişikliklerin silah zoruyla değil de bu sefer (Arıncı'ya suikast soruşturmasının Özel Harp Dairesinin aranmasına kadar uzanması olayında görüldüğü gibi) neredeyse askerın silahına karşı gerçekleştirilmeye çalışılması, taraflardan hiçbirinin ve özellikle AKP'nin geri adım atmayacak bir yola girmesinin, aksi taktirde tepe taklak yuvarlanacağını bilmesinin ürünüydü. Cumhurbaşkanlığı, YÖK gibi kurumları ele geçirmesine ve polisın içindeki etkinliği bilinen Gülen cemaatinin desteğine karşın, halen Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay gibi yüksek yargı kademelerinin engellerine takılan AKP, sorunun çözümü olarak gördüğü anayasa değişikliklerini, bu yöndeki ısrarlara karşın, seçimler sonrasına ertelemeyi kabul etmedi.

AKP, değişikliklerin genel seçimler sonrasına bırakılması yönündeki mutabakat arayışlarına karşılık vermedi ama buna karşılık, 12 Eylül darbecilerinin yargılanması yasağı, siyasi grev ve dayanışma grevi yasağı gibi maddeleri kaldırmak biçiminde toplumsal muhalefetin istediği yönde ve desteğini artırıcı değişiklikleri gündeme getirdi. Taslakta ayrıca, yüksek yargı mensuplarının meclis ağırlıklı değil de cumhurbaşkanının atamalarıyla belirlenmesi örneğinde olduğu gibi, muhalefetin istediği yönde başka değişiklikler de gerçekleştirdi. Sonuçta ise, kabul edilen paket, ne muhalefeti memnun etti, ne iktidarın aslında istediği yönde oluştu ve en önemlisi, ne de TÜSİAD'ın talep ettiği 'güçler ayrılığına dayalı demokratik anayasayı' gerçekleştirebilecek bir içerik kazandı.

AKP'nin hükümet olduğu dönemde tırmanan politik gerginlik

POLİTİK DURUM

içerisinde, TC'nin kuruluşunda 'komünizm - bölücülük - şariat' olarak konulan 'kırmızı çizgileri' de tartışma gündemine girdi. Hatta Türkiye'nin dünyadaki yerinin ne olduğu, 'lâik mi? - müslüman mı?', 'Doğuya mı Batıya mı ait olduğu?' biçiminde Türkiye kapitalizminin geleceğinin nereye endeksleneceği sorunu belirdi. Batıya ait bir toplum tasavvuru, 'çağdaş medeniyetler düzeyi' düsturu, Doğulu ve müslüman motiflerle değiştiriliyor. Bu dönüşüm, toplumdaki sınıfsal ayrımların giderek derinleşmesi ve AB umutlarının suya düşmesiyle orantılı olarak kapitalizmin sonuçlarına duyulan tepkilerin, 'milli' değerlere, 'tarihimize' ve alternatif 'tarihi coğrafyamıza' dönüş umutları ile ikame edildiği bir seyir izliyor. Son yıllarda IMF ile anlaşmaları askıya almış, ABD ile İran üzerinden ters düşüp İsrail'e kafa tutmuş, Arap halkları içinde sempatisini yükseltmiş AKP politikaları, sol geleceğin bütün söylemlerine biçimsel olarak uyan adımları atmış oldu.

Bu adımların sosyalist yönelimli bir halk hareketi ile gerçekleşmesi durumunda herhalde ABD'nin askeri müdahalelerine uzanan bir yaptırımlar seçeneği ile karşı karşıya olurduk. Fakat bu adımları atan parti, ılımlı islamın temsilcisi AKP'dir. Bu rol gereği, bütün islam coğrafyasında emperyalizmin temsilciliğine, bir çeşit alt taşeronluğa yükselme talebi ileri sürülmektedir. Bu rüyasının maddi olanaklarının içine girilen yeni dönemde belirlediğini düşünmektedir. Diplomasinin ve kültürel işbirliğinin öne çıkmasının zorunlu görüldüğü bu dönemde, öncelikle 'deliğe süpürülmemek' için adımlar atmakta ve bunun için emperyalizme daha çok hizmet etmesi gerektiğini bilmektedir. En nihayetinde bu kritik aşamayı geçtiğinde, 'boynuzun kulağı geçmesinin maddi koşullarının oluşacağı bir dünyayı' hayal etmesinin önünde de engel kalmamaktadır.

Bu açıdan Türkiye'de siyaset daha çok 'Pakistanlaşma' belirtileri göstermektedir. *Kitle desteğini kaybetmemek için yükselen islami muhalefetin taleplerine karşılık vermek zorunluluğu ve işbirlikçisi olduğu emperyalizmin taleplerini karşılama durumu kitlelerden alacağı tep-*

KURTULUŞ

kiler –şimdilik Pakistan düzeyinde olmasa da– *ciddi bir çelişkiye neden olmakta* ve bu çelişki, sağından soluna bütün siyasi öznelere söylemine yansımakta, giderek siyaseti belirleyecek düzeye yükselmektedir. Tayyip Erdoğan’ın “one minute” çıkışı Saadet Partisi’nin görkemli Çağlayan mitingine bir yanıt olmuştur. Bu sefer Gazze’ye yardım seferberliği ve Hamas’ın ‘terörist değil dost’ diye tanımlanması olayı ise, yine aynı zamanda Saadet Partisi’nin Gazze’ye yardım konusunda inisiyatifi ele alma hamlesine bir yanıt verme telaşının ürünüydü. Bu örneklerde de görüldüğü gibi siyaset, hiç olmadığı kadar hızla alınmak zorunda kalınan kararlar üzerinden geliyor. Bu yüksek tansiyon siyaseti, iç siyasette e-muhtıra ile başlamış, cumhurbaşkanlığı krizi ile tırmandırılmış ve “one minute” çıkışı ile uluslararası arenaya taşınmış ve sonra da Gazze ambargosu ve Hamas üzerinden, emperyalistlerle işbirlikçilerinin çelişkilerinde kimin belirleyici olacağı noktasına ulaşmıştır.

Anayasa referandumunun ardından önümüzdeki genel seçimler sırasında, Türkiye’nin tırmanan yüksek tansiyonu daha da yükselen bir seyir izleyebilir ve çelişkiler keskinleşebilir. Referandum, AKP ve muhalefet açısından, yaklaşan genel seçimler için bir hazırlık antrenmanı niteliğine büründüğü gibi; AKP’nin referandumda kaybetmesi ise genel seçimlerde tepetakla gitmesi anlamına gelecektir.

POLİTİK ÇATIŞMANIN TEMELLERİ

Türkiye’nin, AKP’li yıllar diyebileceğimiz yaklaşık son on yılında aynı politik çelişkinin öne çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Görünürde bir yandaki lâik kesim, ‘şeriat’ ya da en azından ‘dinci tasallut’ tehlikesi olduğunu ileri sürüyor, diğer yanda ise ‘demokrasi ve özgürlükleri’ ‘statükoya’ karşı savunduğunu ileri sürenler yer alıyor. Tanımlanan bu politik çelişki ekseninde taraflar her politik sorunda farklılaşıyorlar. İç politikada birbiri ile rekabet eden, çatışan, zaman zaman da politik kriz noktasında sistemi tıkayan aktörler, bu argümanlar üzerinden birbirlerini

POLİTİK DURUM

alt etmeye çalışıyorlar. Kitleler nezdinde itibar gören bu argümanlar ise politik çelişkinin kaynağını açıklamaktan oldukça uzak.

Öte yandan, çatışmanın kaynağının bir iktidar mücadelesi olduğu kesin olmakla beraber, bu mücadelenin, 'lâik' *tekelci sermaye* ile 'muhafazakâr' *Anadolu sermayesi* arasında devleti ele geçirmek için süren bir hegemonya ve siyasal iktidar mücadelesi olduğu yönündeki saptamalar, AKP'nin niteliği ve kimin partisi olduğuna yönelik bir kafa karışıklığının ürünü olmaktan öteye, burjuva fraksiyonların egemenlik mücadelesi verdikleri ve oligarşinin diğer burjuva kesimlerle eşitlendiği bir alan olarak devleti tanımlamaktadır. Bu saptamalar, gerçeklikle çelişen bir sınıflar ve devlet tahlilinin ürünüdür. Olguların yüzeydeki görünüşleri ile derindeki nedenleri arasında niteliksel bir fark bulunmaktadır. Büyük sermaye unsurları da içinde olmak üzere tekel dışı grupların ve bu sermaye kesimlerinin sisteme yönelik muhalefetlerinin içerilebilmesi açısından AKP'nin oynadığı rolün, bilerek ve zorunlu olarak bir belirsizliği taşımayı gerektirdiğini, ama bu belirsizliğin somut politikalar düzeyinde mümkün ve geçerli olmadığını, tersine, iktidar dışı burjuva kesimlerin muhalefetini de sisteme eklemeye hizmet ettiğini, olaylar ortaya koymaktadır. Sermaye sınıfları arasında bir iktidar savaşımından söz etmek, oligarşinin iktidarı yerine burjuvazinin farklı bir bölümünün iktidar mücadelesinin temsilcisi olarak AKP'yi ve icraatlarını göstermek, ister istemez, CHP'yi tekelci sermayenin tek sözcüsü olarak göstermek zorunda kalır. Ancak, gerçekte, iktidar mücadelesi, aynı sınıfsal kesimin, oligarşinin politikaları arasında sürmektedir.

Anımsamakta yarar var ki, AKP hükümeti, öncelikle Refah Partisinin bölünmesinin sonucudur. *Milli Görüş* çizgisinden emperyalizmle, AB ve ABD ile uzlaşma tercihiyle kopmuştur. 2001 krizi sonrası kitlelerin umudu olarak belirlediği ölçüde, oligarşinin ilgisine mazhar olmuştur. Uzun süre takıyye yaptıkları savunulsa da, bu kopuş gerçekleşmiştir. AKP, esas olarak, birincisi AB ter-

KURTULUŞ

cihi ile Bush döneminin imparatorlukçu açılımlarına eş-başkan olarak kapılanmanın sağladığı kuvvetli dış destek ve ikincisi dünyada kârlı alanlar arayışındaki sermaye hareketlerinin nispeten ülkeye çekilebilmesiyle oluşan ekonomik rahatlamanın yarattığı kitle desteği biçimindeki iç destek olmak üzere iki etken üzerinden, 2008 dünya ekonomik krizine kadar, esaslı hiçbir güçlükle karşılaşmamıştır. Ya da, kendisi ve karşıtları arasındaki toplumsal bölünme çok keskin bir biçim olsa da, karşısına çıkartılan engelleri, bu iki etkenin desteği ile ve aynı zamanda karşıtlarının parçalı yapısı sayesinde kazasız belasız atlatmayı başarmıştır. Özellikle, e-muhtıra ve Anayasa Mahkemesinin politik bir kararla, meclisin cumhurbaşkanı seçimine müdahalesi, AKP'nin mağdur ve mazlum konumuyla erken seçim kararı almasına ve Abdullah Gül'ün de cumhurbaşkanlığına seçilmesine yol açmıştı. Erdoğan'ın, cumhurbaşkanlığı gibi pasif bir makama çıkmadan önce yapacak daha çok işleri olduğu yönünde yorum yapanlar yanılmamış, Abdullah Gül ise, aday olduğu makamdan geri adım atmamıştı. AKP'nin ikinci kez hükümet olmasından sonra dengeleri lehine, kendi deyimleri ile 'statükonun' aleyhine değiştirdiği, böylece görünür bir şekilde teyit edildi.

Fakat kapitalizmin 2008 genel krizinin etkileri ortaya çıktıkça, kitlelerdeki ekonomik beklenti ve umutlar tükenmeye başladı. Başbakan "bu kriz bizi teğet geçti" diyordu. Oysa ki, Türkiye'nin Ekim 2008 sonrasında 12 ay içerisinde yüzde 7,8 oranında küçülmesi ve bu durumun, 1994 ve 2001 krizlerinden çok daha vahim bir tablo oluşturması, krizin teğet geçmediğini kanıtlıyordu. (Korkut Boratav, *Cumhuriyet*, 6 Haziran 2010) Ama sınıf mücadelesinin bugünkü koşullarında, kapanan işyerleri ve işsiz kalan yüz binler, toplumun kriz algısının esas bileşenlerinden birini oluşturmuyor gibi gözüküyor. Krizin sonuçları ve işçi sınıfına kesilen faturası, bunun karşısına ciddi bir sınıfsal birlikle çıkmadığı ve kriz gerçekliği tek tek insanlar, işçiler tarafından yalıtık bir şekilde yaşandığı ölçüde, sadece tekil bireyleri ilgilendiren sorunlar olarak gösterilebiliyor. Türkiye'de kriz, eğer ciddi bir

POLİTİK DURUM

devalüasyon ve banka batıkları şeklinde gerçekleşmezse, önemsenmiyor!

Bu krizde en çok konuşulan konu, 2001'den ders alarak sağlam bir bankacılık sisteminin oluşturulmuş olmasının ne kadar 'hayırlara vesile' olduğundan öteye geçmedi. Hatta başbakan işi, eğer konuşmayıp adını anmazsak, krizin kapımıza uğramayacağını iddia etmeye kadar vardırdı. Oysa ki 2001 krizinde bankalara, öncelikle 50 milyar dolar ve sonrasında Hazine'den 'risk var' gerekçesiyle defalarca paralar aktarılmıştı.

AKP döneminde de, kaynağı neresi olursa olsun varlık barışı çerçevesinde sisteme para çekmek hayati bir önem kazandı. Bu gelişmeler içinde, İran'dan gelen altınlara el konması, Suudilerden kaynağı ve amacı belirsiz milyarlarca doların geldiği gibi, daha önce hiç konu olmamış gelişmeler, mali tartışmalara dahil edildi. Bu dedikoduların, Merkez Bankası bilançosundaki net hata - noksan kaleminde açıklanamayan büyüklüklerden kaynaklandığı ve hükümetin bu yöndeki sorulara yanıt vermediği ise bir gerçek olarak açıklanmayı bekliyor.

Bu dönemde helâl bankacılık girişimlerinin önündeki engeller hızla kaldırılıyor ve islami sermayeyi Türkiye'ye çekmenin olanakları artırılıyor. Mehmet Bekaroğlu'nun deyimiyle, "abdestli kapitalizm inşa ediliyor" (*Yeni Harman* 142, Haziran 2010). Batan firmalar ise çürük elmadan sayılıyor. Sonuçta Türkiye, 270 milyar dolarlık dış borç ve her an içeride tutulması gereken 100 milyar dolara yakın sıcak para ihtiyacı içinde. İçerideki "sıcak para, yatırımlarının üçte ikisini mali sektör hisselerine yapmış" durumda (Mustafa Sönmez, *Cumhuriyet*, 7 Haziran 2010). Bankaların bu hisselerle ne gibi bir portföy ilişkisi olduğu ile ilgili olarak, olası bir devalüasyon ve sıcak paranın hızlı çıkışı, o çok övülen bankacılık sisteminin bir anda çökmesine neden olabilir.

Öte yandan toplumsal tepkiler sürekli büyüyor. Tekel direnişi, itfaiyecilerin eylemleri, işçi sınıfının harekete geçtiğini ve önümüzdeki dönem için muhalefetin başına geçmeye hazır olduğunu gösterdi. İşçi sınıfının bu eylemlilikleri, toplumsal çelişkinin

KURTULUŞ

lâiklik ve şeriat, bölücülük ve milliyetçilik eksenlerinde tariflenmesini giderek güçleştiren potansiyelleri harekete geçirdi. Daha önce 29 Mart Yerel Seçimleri vesilesiyle de belirtildiği gibi;

“İktidar partisi olan ve dolayısıyla yıpranmak durumunda olan AKP, ... gerginlik politikalarını temel almaktadır. Bu yola girildiği ölçüde, politik kriz koşullarında arkasında durmuş ve kendisini desteklemiş kitlelerden öteye, çelişkileri hangi düzeye gelmiş olursa olsun, oligarşinin, kerhen de olsa, arkasında saf tutmasını umuyor. Çoktandır uyguladığı politikalarla oligarşiye karşın adımlar atmaya yeltenmesi, kendisini ‘tek parti iktidar’ düzeyinde oligarşiye dayatmaya varabilecek bir niteliğe bürünmektedir. Siyasi mücadelenin ideolojik boyutunda, kendisi dışındaki partileri tecrit ve tasfiye edebilmek için, elindeki devlet olanaklarını çekinmeden ve ölçüsüz kullanabilmekte, hukuk dışı uygulamalara başvurmaktadır. Temsilcilerin temsil ettiklerini ve siyasetin normal sınırlarını zorlaması durumunda ise, ‘normalleştirilme’ süreçlerinin gündeme gelmesi beklenir.” (29 Mart Yerel Seçimleri, Mart 2009, s. 6)

Deniz Baykal’ın ‘siyaseten katledilmesinden’ sonra CHP’nin başına geçen Kılıçdaroğlu üzerinden büyük medyanın bir kampanyaya girişmesi ve bu rüzgârın toplumda karşılık bulmasının koşulları, daha öncesinde AKP politikaları tarafından mayalanmıştı. Bu koşullarda AKP, ağırlıklı olarak dış politikada aktif bir siyasete yönelmeyi tercih etti. Bu tercih sadece ona ait değildi. Nispeten değişen politikalarına karşın ABD’nin, BOP’un eş-başkanı Tayyip Erdoğan’la yola devam etmesi için, AKP’nin güçlü işbirliği ve uzlaşma belirtileri göstermesi gerekmektedir. İran politikasındaki ‘muhalif’ duruş da dahil olmak üzere, geniş bir coğrafyada taşeronluk hizmetlerini kapabilmesi açısından, bilerek ve kontrollü bir şekilde emperyalist politikalarla çatışma görüntüsü verilmeli, böylece zemin hazırlanmalıydı. AKP, bu koşullarda dış politikada mazlumun temsilcisi rolüne soyundu. Diploması yerine şiddet politikasını öne çıkaran ve Obama çizgisi ile çelişkiler yaşayan İsrail ile başlayan “one minute” dizisini sürdüren AKP, bu yolla kaybettiği kitle desteğini geri kazanmaya çalıştı. Yerel seçimler öncesi Saadet Partisi’nin yükselişi de böyle

POLİTİK DURUM

durduruldu. Sonrasında Gazze'ye yardım olayında yaşandığı gibi, yine bu partinin iç politikada önünün kesilmesi, öne çıkan bir tercih oldu. Daha önce de belirttiğimiz gibi;

“İmparatorlukçu çizginin taşeronu AKP, bu çizgi karşısında zafer kazanmış Obama yönetiminden, yeni dönemin politikaları için de görev talep etmektedir. Bu parti, iç politikadaki dengelerin hızla değişip kitle desteğinin azalabileceğini, uygulanan politikaların bir sonucu olarak kitlelerden seçim yenilgileri tadabileceğini bilebilecek kadar bir tecrübeyi de bünyesinde barındırıyor. ‘Sadece Türkiye’de değil, Ortadoğu’da da önemli ve gerekli politik aktör’ olarak kendini öne çıkarma gayretleri bu yönde bir sıkışmışlığın ve çözümsüzlüğün sonucu olarak gelişmektedir.” (29 Mart Yerel Seçimleri, Mart 2009, s. 9)

Bütün AKP dönemini belirleyen politik çelişkinin temelinde, kuşkusuz ki, kitlelere taraf olmaları için sunulan argümanlardan daha fazlası yatıyor. Çatışmanın temelinde oligarşinin AB ile ilişkileri ekseninde devlet yapılanmasında belirli değişiklikler gerçekleştirilmek istenmesi bulunuyor. Bunun çeşitli grup ve çevrelerin devlet ile ilişkilerini etkilemesi ise çelişkileri daha da keskinleştiriyor. Basitçe maddi çıkarılardan öteye, sistem içindeki ağırlık, yönetmeye dair ayrıcalıklar ve ideolojik motivasyonlar bu politik mücadelede öne geçiyor.

Bu güç mücadelesinin tarafları, emperyalizmin değişmeyen temel amaçları için koşullara göre değiştirdiği politikaların ülke içindeki işbirlikçileri, politik temsilcileridir. Oligarşinin bölgesel gelişmelerden ve bu nedenle emperyalizmin bölgeye yönelik politika tercihlerinden etkileneceği bellidir. Bu nedenle başta ABD olmak üzere emperyalist merkezlerle ilişkilerinde kendi çıkarlarını korumaya çalışmaktadır. Çatışan tarafların güçleri birbirlerini dengelemeye yakın bir düzeye ulaştığında ise aktörlerin etkileri kendi büyüklüklerini aşabilmektedir. Oligarşinin dışında devlet düzeyinde belirleyici olan başka bir burjuva kesim ise söz konusu değildir. Politik aktörler, oligarşinin çıkarlarının şu ya da bu politikada olduğunu ileri sürmektedir. Hangi politikanın uygulanacağına bağlı olarak kendi ayrıcalıklarını korumaları ve ar-

KURTULUŞ

tırmaları mümkün olacaktır. Üstelik dün BOP'a eş-başkanlığı üstlenen ve Irak'a asker göndermek için meclisten tezkere geçirmeye çalışan AKP, bugün faydacı bir biçimde, karşıt politik çizginin savunuculuğunu üstlenmekte, diplomasinin temsilciliğine soyunarak barış elçisi olmaya girişmektedir.

BÖLGESEL DENGELER: İSRAİL, TÜRKİYE VE İRAN

BM Güvenlik Konseyi'nin İran'a yaptırım kararı ve Türkiye'nin "Hayır" oyuyla Batı ile ters düşmesi, AKP hükümetinin ısrarla kendi politikalarında devam etmesi, oligarşi ile oluşan çelişkiler, bunun yanında bölgeye yönelik düzenlemeler, barış elçiliği girişimleri karşısında kendi bahçesindeki (Kürt meselesi) düzensizlik ve açıklar, bu ekseninde mutlaka ilerlemesi gereken açılım sürecinin aksaması ve hatta karşıt dinamikleri harekete geçirmesi, bütün bu görüntü, AKP'nin ne yapmaya çalıştığı ile ilgili bir karmaşa yaratıyor. Tabii ki bu karmaşa sadece bir görüntü de değil. AKP'nin hükümette kalmak için attığı adımlar, bir başka açıdan ve sonuç olarak, "bütün bunlar bir intihar girişimiymiş" dedirtebilecek cinsten. Özellikle 'din kardeşliğinin' sağladığı avantajlarla da olsa Türkiye ile İran arasında oluşan yakınlık, bölgedeki çıkarlar söz konusu olduğunda ise, en hafif deyimle, rakip konumların ön plana çıkmasına engel olamaz.

İran ve Türkiye arasında Kası-ı Şirin anlaşmasından bu yana bir sınır değişikliği yaşanmamıştır. Kürdistan'ın sömürge statüsünün uluslararası niteliği nedeniyle, Kürtleri bastırmak üzerine zımnî bir anlaşma ise halen yürürlüktedir. Buna karşın İran ile Türkiye bölgede etkinlik mücadelesi yürüten ve bugün de bu savaşımın Irak'ın statüsü ve Irak'ta yönetimi kimin belirleyeceği üzerinde sürdüğü iki rakip ülke konumunda. Irak bir devlet olarak bütünlüğünü koruyamadığında, iki devlet de, aynı ortak paydayı, Kürdistan'ı bölüşmek üzere, bugünkü durumda ise Irak'ta oluşacak yönetim üzerinde inisiyatif ele geçirmek üzere savaşım veriyorlar. Türk devleti seçimlere etki etmek için operasyonlar düzenledi ve bunu artık, 'ordu komutanının kendisini yargılayan

POLİTİK DURUM

mahkemenin üzerinde F-16'ları uçurabilmesi' rahatlığında yapıyor.

İsrail'i, Filistinlilerin kabul edeceği bir çözüme razı ettirerek Arap halklarının liderliğini kazanmayı amaçlayan Türkiye, böylece bir yönüyle İsrail'i de meşrulaştırmış olacaktır. Filistin sorunu üzerinden Arap halklarının sempatisi ve desteği ile İran'la tarihsel rekabetinde bir adım öne geçmek için, bugün İran ile ABD ve emperyalistler arasında oluşan çelişkiye karşı, İran'ın uranyum zenginleştirilmesi ile ilgili uluslararası sözleşmelere uyması için diplomasinin temel alınması yönündeki çabaları ile ortaya koyuyor, belirliyor. Türkiye'nin çabaları ile nispeten *ehilleştirilmiş* bir İsrail'in Arap ve Filistin halkları tarafından kabulü daha mümkün görülebilir. Bu açıdan İran'a karşı bölgede inisiyatifini ele geçirmiş Türkiye, nasıl ki bugün Irak yönetiminin kendisine yakın unsurlardan oluşması için İran'la çatışıyorsa, yarın da İran'ın uluslararası sözleşmelere uygun davranması için çok daha güçlü bir konum elde etmiş olacaktır. Ve aynı zamanda bu konuma gelecek bir Türkiye, başta ABD olmak üzere emperyalistlerin bölgesel düzenlemeleri için çok daha işlevsel, çok daha araçsal bir nitelik kazanacaktır.

Diğer yönden, oligarşinin uzun vadeli ve uzadıkça uzayan hedefi olarak Avrupa Birliği üyeliği, basit şekilde bir katılım olmanın ötesine uzanmaktadır; Kürt ulusal sorunu başta olmak üzere, peşi sıra azınlıkların, gayrimüslimlerin statüleri, konumlarından öteye, devlet organları arasındaki ilişkinin ve bu temelde bürokrasisinin yeniden düzenlenmesini getirmektedir. Kürt sorununa yönelik düzenleme zorunluluğu, TC sınırlarının da ötesinde uluslararası niteliği nedeniyle, Ortadoğu'nun kalbine oturmaktadır. Bu yönüyle oligarşi, ister istemez, emperyalist merkezlerin çatışma ve oyun sahasına girme riskini kabul etmiş olacaktır. Ama, 'kaç koyup ne alacağı' ya da neler kaybedebileceği ile ilgili kaygıları, sürece dair belirsizlikler, oligarşinin ayağındaki prangalar haline dönüşmüştür. Büyük bir değişim havasında ilan edilen 'açılım' somut kazanım sağlamadığı, 'dağ fare doğurduğu' ölçü-

KURTULUŞ

de, meydan milliyetçi-ırkçı tepkilere, İnegöl ve Dört Yol'daki gibi Kürtlere yönelik faşist linç ve katliam girişimlerine kalmaktadır. Oligarşiye politika servisi yapan aktörlerin, ortalığı bu kadar gü-rültüye boğabilmelerinin ardında, 'dimyata pirince giderken el-deki bulgurdan olma' kaygısı içindeki oligarşinin çekinik tavrı bulunmaktadır. En nihayetinde bütün bu süreçler egemen ideo-lojinin revize edilmesi ile başlamak ya da tamamlanmak zorun-dadır. Ve resmi ideoloji de öyle her gün eğilip bükülebilen, rotası de-ğiştirilebilen bir şey değildir.

Türkiye'deki politik taraflaşma, ülke içinde olduğu kadar, em-peryalistlerin rekabetlerinde temel bir dayanak bulmakta ve ak-törlerin birbirlerine karşı hamlelerini çoğunlukla dış etkenlerin onlara sağladığı hareket kabiliyeti belirlemektedir. Ülke içi politik aktörlerin konumları, uluslararası güç ilişkilerinin gelişmesi ve de-ğişen dengeler üzerinden izlenebilmektedir. Fakat, taraflara basit birer figüran muamelesi yapmak yanlış olur. Belki konum-larını abarttıklarından, belki emperyalist rekabette bariz üstün-lüklerin kaybolmasından ötürü bir boşluk ve denge durumu o-luştuğunu düşüncülerinden, emperyalist politikaların taraftarları, işbirlikçileri olarak, zaman zaman emperyalist merkezlerin tercih edebilecekleri stratejileri etkilemek için, bu yaklaşık denge durum-u, nispeten önemsiz kendi ağırlıkları ile değiştirebilme çabasına kalkışabilmekte, çizilen çerçeveye müdahale etmeye varan dav-ranışlara girişebilmektedirler.

Buna ilişkin en açık örnek, 'Ergenekon' ekibinin AKP'ye karşı planladığı anlaşılan darbenin ABD'den destek bulamaması ne-deniyile ertelenmiş olmasıdır. Hilmi Özkök'le, yani bizzat NATO bağlantıları ile engel olunan bir darbe girişiminden artık haberdarız. Yaşar Büyükanıt döneminde, e-muhtıra ile yapılmaya çalışılan müdahale ise, Türkiye tarihinde ilk kez bir partinin askerle-re karşı dik durması sonucunda boşa çıkartılmış, toplumsal algı ve dengelerin değişmesiyle sonuçlanmıştır. Ergenekoncuların darbe girişimini Hilmi Özkök kanalıyla engelleyen ABD'nin e-muhtıra karşısında bir müddet sessiz kaldıktan sonra, AB'nin

POLİTİK DURUM

ikazı ile demokratik teamülleri anımsaması ise, iki açıdan anlamlıdır. İlk olarak darbecilerin, ABD içindeki dengeleri gözetmeye gayret ettikleri ve hatta bu dengeleri değiştirebilecekleri sanısına kapıldıkları anlaşılıyor. Birkaç gün sürmüş bu sessizlik bize, ikinci olarak, e-muhtıra girişiminin başarılı olma olasılığı karşısında ABD'nin, birkaç gün için de olsa tarafsız kalmayı seçtiğini, ya da kendisine rağmen gerçekleşecek bir darbe ile bağlantısız kalmayı seçecek kadar 'demokrasiye bağlı' olmadığını göstermektedir.

Aynı şekilde, AKP için örnek vermek de mümkündür. Son yıllarda İsrail ile ilişkilerde yaşanan sorunlar, İran konusunda ABD'nin tercihleri ile belli uyumsuzluklar içinde olunması, bir süredir 'delikten süpürülmemek' için uğraşan AKP'nin emperyalist merkezlerle ilişkilerindeki eksileriyken, bütün Ortadoğu ve Arap coğrafyasında yıldızını parlatmak yoluyla iyi bir taşeron adayı haline gelmeye ve kendisini ABD'ye kabul ettirmeye çalışmaktadır. 'Ergenekoncuların' ABD'ye rağmen Doğu'ya yönelmeleri en büyük günahları sayılmışken, AKP, 'Ergenekondan' bu 'Doğuculuk' rolünü de kapmıştır. Nasıl ki 12 Eylül sonrasında MHP'liler "görüşlerimiz iktidarda ama biz içerideyiz" diye şikâyet etmişlerse, benzer bir şekilde Silivri'den de serzenişler yükselmektedir.

'Eksen kayması' tartışmaları buradan kaynaklanmaktadır. Emperyalizm TC'ne görev yerini ve statüsünü belirtmekte, AKP de, durumdan vazife çıkarmaya, Bush sonrası yeni dönemde de en uygun seçenek olarak ABD'nin gündeminde kalmaya çalışmaktadır. Şu ana kadar 'deliğe süpürülmemiş' olmasında, hem yeni döneme uyum gösterebilen belkemicsiz siyaset yürütmedeki hem de kendini pazarlamadaki maharetini kabul etmek gerekse de, esas belirleyici etken, Obama dönemi politikalarının, Bush döneminin imparatorlukçu politikalarından, beklenenin tersine esaslı bir kopuşa karşılık gelmemesi, hatta giderek onlarla daha çok örtüşmesidir.

AB politikaları ve birlik hedefi açısından Türkiye'nin uzun süre belirsiz ve sürüncemede kalması, sonunda açık bir şekilde ayrıca-

KURTULUŞ

lıklık ortaklık teklifinin gündeme gelmesi, Türkiye ile AB ülkeleri arasındaki ekonomik, toplumsal doku ve kültürel uyumsuzluktan ve devlet organlarının düzenlenmesinin güçlüğü kadar ve belki de ondan daha önemli olan bir başka nedenden daha kaynaklanmaktadır. ABD ile Türkiye'nin özellikle askeri alandaki sıkı ilişkileri, Türkiye'nin AB içinde ABD'nin Truva atı olabileceğini düşündürdüğünden, birliğe alınmasına belki de en önemli engeldir. AB ile ABD rekabeti ve olası çatışması, bir yönüyle Türkiye üzerinde bir egemenlik, etkinlik mücadelesi olarak şekillenmektedir. Bu merkezler Türkiye ile ilişkilerini, emperyalist rekabet ve düzenlemeye bağlı olarak ilgili alanlarda, daha çok kime hizmet edeceği ve kimin denetiminde olacağı temelinde ayarlıyorlar.

Bu yönden bakıldığında Obama dönemi politikalarına 'yeni-Osmanlı' bir açılımla karşılık vermeye çalışan AKP hükümetini görüyoruz. Davutoğlu'nun 'stratejik derinlik' politikası, bir emperyal güce dayanarak bölgede güç olma, taşeronluk anlamına geliyor. AKP, İran'ın abluka altına alınması, İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve bölgede radikal islamın alternatifini olarak 'ı-lımlı islamın' geliştirilmesi ve bu nedenle bir dizi açılımın gerekliliği taleplerini kabul ederek, ABD'nin hayati desteğini almayı tercih ediyor. Daha önce de saptandığı üzere,

"İsrail'le gerginleşen, Filistin'le, Hamas'la iyi ilişkiler geliştiren politikalar da benzer biçimde değerlendirilebilir. Davos'taki "One minute!" çıkışı ya da Gazze'ye yardım ulaştırılması gibi tutumlar, bölgede halklardan coşku ve destek kazanırken iktidarlar, 'despotik' rejimler için de huzursuzluk yaratıyor, tehdit oluşturuyor. Bölgede yaygın biçimde izlenen Türk televizyon dizileri –'kültür emperyalizmiyle'– bu etkiyi üzeri örtülü biçimde süreklileştiriyor. Konunun 'uzman' Davutoğlu'nun başında olduğu Dışişlerinin diplomasisiyle de desteklenen 'yeni-Osmanlılık' politikası, 'Büyük Ortadoğu Projesi'ne seçenek oluşturuyor. Sürdürülemeyen 'ABD imparatorluğu' projesini, 'Osmanlı imparatorluğu' projesiyle ikame eden bu politika, emperyalizme rağmen bir hakimiyet değil, doğrudan ABD eliyle yapılamayanın Türkiye eliyle yapılmasını hedefliyor. Bu anlamda Batı'ya, emperyalistlere karşıt değil, emperyalizmin çıkarlarına uygun bir politikayı ifade

POLİTİK DURUM

ediyor. Obama'nın iktidarıyla 'orta-yolcu' bir politikanın hakim olmasına benzetilebilirse, bu değişime uyum gösteren bir biçimde AKP hükümeti de 'küreselleşmeci' politikaya 'milliyetçi' boyut katıyor, 'küresel gücün', emperyalizmin çıkarları doğrultusunda bölgede, Ortadoğu'da hakimiyet kurmaya, 'bölgesel güç' olmaya soyunuyor, 'milliyetçiliği' de 'küreselleşmeciliğin' hizmetine sokuyor." (*Kontr-Gerilla Devleti ve Kürt Sorunu*, Ocak 2010, s. 9)

Fakat, özellikle Ortadoğu gibi politika açısından kaygan bir zeminde, amaçlananla varılan noktanın sık sık birbiriyle çelişen bir konum kazanması olağandışılık oluşturmaz. Bu süreç içinde AKP, attığı adımlarla, bizzat ABD nezdinde kuşkulu bir konuma geldi. İsrail ile Türkiye arasında kontrollü sürtüşme, hem İsrail'in Obama dönemi politikalarına uyumlulaştırılması hem de Arap halklarının doğrudan öfkesinden yalıtılıp bir nevi 'meşrulaştırılması' çerçevesinden çıkma potansiyellerini ortaya koydu. Daha ilk anda askeri ve ekonomik ilişkilerin kesilmesi yönünde TBMM'den bir tavsiye ve destek mesajı çıktı. Kuşkusuz bu karar, bir yönüyle daha çok, oluşan kamuoyu desteğinin sadece AKP'ye mal edilmemesi ve mümkün olduğunca AKP'nin zorlanmasına yönelikti. Ama öte yanıyla da, siyasetin söyleminin merkezine yerleşen islami motiflerin etkili olduğu açıktı. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Türkiye'nin yakın siyasi geleceği bir Pakistanlaşma açmazına girebilir. İlk adımda bu hale gelen ilişki sonraki süreçte ne kadar denetlenebilir? Bu soru ciddi bir belirsizlik ve güvensizliği ABD ile AKP yönetimi arasına soktu. Türkiye ve Brezilya'nın aracılığı üzerinden İran'ın uranyum takası anlaşmasını kabul etmesinin hemen ardından ABD'nin anlaşmaya itirazını açıklaması, ABD ile AKP arasında baş gösteren şiddetli geçimsizliğin boşanma noktasına geldiğini düşündürüyordu. Deniz Baykal'ın istifasında selam göndermesinden sonra, Fethullah Gülen'in bu sefer İsrail'e sahip çıkması ve otoritesini tanıması da, AKP ile ABD arasındaki gerginliğin ne düzeye vardığını gösterdiği gibi, Gülen cemaatinin olası bir CHP hükümetine uzak kalmayacağına da işaret etmektedir.

KURTULUŞ

AKP'nin, Hamas'ın bir terörist örgüt olmadığı ve Gazze halkının meşru temsilcisi olduğundaki ısrarı, cam evde oturanların başkasına taş atmasına benzetiliyor. İsrail parlamentosunda saldırıya uğrayan İsraili Arap kadın milletvekili Hanin Zuyabi ile, bir gösteride polisin saldırısına uğrayan BDP'li Sevahir Bayındır'ın kalça kemiğinin aynı günlerde kırılması da bu benzerliği başka bir açıdan tamamlıyor. Ama bütün bunlar, AKP'nin yeterince 'ılımlılaştırılmadığını', 'yeni-Osmanlıcı' stratejik derinliğin, bölgede emperyal güç olma hayallerine kapılabileceğini de gösterdi. Öte yandan, ABD için sorunlu olan gelişme, AB için yeni olanaklar şekline girebilir. Bu nedenle AKP'nin Ortadoğu'ya yönelik yeni aktif dış politikası, AB çevreleri için özellikle ilgi çekicidir.

ANAYASA TARTIŞMASI

Oligarşinin AB merkezli politikaları, devlet yapılanmasının güçler ayrılığı ekseninde yeniden düzenlenmesini, bu amaçla anayasanın değiştirilmesini talep etmektedir. Anayasanın bu yönde değiştirilmesi talebi, siyasi partiler ve seçim yasası ile birlikte ve onların önünü açması ekseninde ele alınmaktadır. Siyasi tarihimiz açısından en gelişkin halini 1961 Anayasasında bulan güçler ayrılığı, 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri ile yürütme lehine düzenlemelere tabi tutulmuştur. En sonunda 12 Eylül ürünü 1982 Anayasası, cumhurbaşkanının ve yürütmenin yetkilerini artırırken, yasamanın işleyişini de yürütmenin işlevselliğine göre tanımlamıştır. Bu durumda yasama ile yürütmenin mutlak bir ayrımından söz edilemez. Yürütmenin halk iradesi sayılan yasama tarafından denetlenebilmesi ve yasama içinden çıkması, bu iki güç arasındaki ayrılığı tanımlamaktadır. Yargı ise, yasamanın ortaya koyduğu çalışmalarını içerik yönünden denetleyerek, gerektiğinde halk iradesini temsil ettiği kabul gören yasamaya karşı, bu iradenin dışında bir unsur olarak yer alabilmektedir.

Diğer yandan, *güçler ayrılığı* öncelikle yönetme işlev ve ayrıcalıklarının halktan koparılması ama bir yandan da halkın görünüşte

POLİTİK DURUM

yönetimi belirleme hakkının sürdürülebilmesinin genel kabul görmesine en uygun ortamı sağlar. Sonuçta siyasi partilerin, seçimle işbaşına gelenlerin yönelimleri, toplumda ekonomik gücü elinde bulundurup derece derece toplumsal kesim ve sınıfları kendine tabi kılan sermaye sınıfının yönelim ve çıkarları ile açığı yaptığında denetlenebilmeli, sistem yolundan saptırılmadan sürdürülebilmelidir. Bugün TUSİAD'ın savunduğu 'demokratik anayasa' ve güçler ayrılığı talebinin arkasında böyle kaygılar bulunmaktadır. Gündemde olan anayasa değişiklikleri ise bu açıdan sorunu çözücü görülmemektedir. Cumhurbaşkanlığının ve yürütmenin hangi partide olduğuna bağlı olarak yönü değişebilecek olan tasarruflar, bu anlamda burjuvazinin, azınlık egemenliğinin en güvenilir biçimini de oluşturmuyor.

Değişikliklere karşı çıkan CHP ise, temel aldığı üç değişiklikten parti kapatma ile ilgili madde düşmüş ve diğer iki maddedeki değişiklikler niteliksel bir değişime karşılık gelmese de, tutumunu sürdürüyor. Bir yandan da, hükümet olması durumunda, değiştirilen maddeleri, en az AKP kadar kendi çıkarları için kullanacağını söylemek için kahin olmaya gerek yok.

Devlet yapısına ilişkin düzenlemelerde güçler ayrılığına özen gösterilmesi ya da tersine yürütmenin güçlendirilmesi, farklı politikalara uygun düşer. Güçlü yürütmeye sahip bir devlet yapısının emperyalizmin bölgede taşeronluğunu üstlenerek bölgesel hakimiyet peşinde koşan saldırgan politikalara hizmet etmesi gibi, güçler ayrılığının vurgulandığı düzenlemelerin AB süreçleriyle uyumluluğu ilk akla gelecek boyutlardır.

AKP'nin emperyalizme ve oligarşiye hizmet eden politikalarının yanı sıra, belirli politikaları da emperyalizmle ve oligarşiyle çelişmesine neden olmaktadır. Bu çelişkiler bir yandan onun iktidarını sürdürebilmesini tehlikeye düşürmektedir. Ama AKP bu çelişkileri kitle desteğini artırmak için kullandığı gibi, bu kitle desteğinden yararlanarak kendisini egemenlere pazarlayacak, dayatacak manevralara da girişmektedir.

KURTULUŞ

ÇELİŞKİLERİN 12 EYLÜL'DEN BUGÜNE EVRİMİ

Türkiye AKP'li yıllarına gökten zembille inmedi. En genelinde AKP, 'siyasal islamın' düşük yaptığı, 'ılımlı islamın' sahiplendiği bir parti olsa da, aynı zamanda devletin kolu kanadı altında büyümüş, devlet arpalıklarında beslenmeye alıştırılmış ve 'kurulu düzenle' bağlarını koparmaktan zarar görecektir bir nitelik kazanmıştır. AKP'nin kendisi, Türkiye'de sınıfsal ve ulusal çelişkilerin bir noktaya taşınmasının, bu noktada yeni politik aktörlerin oluşması ya da oluşturulmasının kanıtıdır. Türkiye'de siyaset sığ ve sağ sulara 12 Eylül'ün politikaları sonucunda saplanıp kalmıştır. Üzerinden kaç on yıl geçerse geçsin, 12 Eylül askeri diktatörlüğünün maddi ve manevi izleri temizlenmeden toplumun önünde birikmiş sorunlara çözüm üretmenin olanağı yoktur. Kürt ulusal sorununa ya da burjuva demokratik nitelikteki herhangi bir soruna 12 Eylül artığı bir anayasa ve devlet örgütlenmesi ile çözüm üretilemez. Bu nedenle bugünkü yapılanmanın oluştuğu süreci kısaca anımsamak, yapılması gerekenler ve alınması gereken tutumlar açısından yararlı olacaktır.

12 Eylül askeri diktatörlüğü, sermaye birikimi sorunlarını büyük ölçüde işçi sınıfı engelinden, işçi sınıfının mücadelesi ve örgütlülüklerinden kurtardı. Diktatörlük, esas politik aktör olarak askerleri kutsamış, partileri kapatmış, şimdilerde darbe karşıtı, demokrasi havarisi olan oligarşimiz, bütün bu olanlar karşısında askeri darbenin tezgahlayıcısı ve arkasındaki gerçek egemen güç olarak sahnedeki tartışılmaz yerini almıştı.

Oligarşi kendisi için en ucuz ve dolayısıyla kârlı, bu nedenle de en uygun siyaseti, öncelikle sınıf muhalefetsiz bir cennet olarak düşlemişti. 12 Eylül diktatörlüğü birkaç yıllığına da olsa burjuvaziye arzuladığı bu cenneti sundu. Fakat böylesi bir cennetin öyle uzun yaşanması eşyanın doğasına tersti. Basınç mutlaka tepki yaratacaktı. Bu tepkiyi oligarşinin politikalarına eklemek, muhalefeti şekillendirmek ve parlamenter sistem içinde yönetmek, askerin geri plana çekilmesini gerektiriyordu. Darbeciler açıktan olmasa da yönetim ayrıcalıklarını ellerinden bırakmak istemedi-

POLİTİK DURUM

ler. Askerler, kendi denetimlerinde bir parti kurdurup (MDP) seçimlere soktular ama oligarşinin de kitlelerin de tercihine mazhar olamadılar. Sonrasında ise, zaten askerlerin ayrı bir parti kurmasının gerekli olmadığı anlaşıldı!

Sınıf hareketi ezildikten, örgütlülükler dağıtıldıktan sonra, seçimlerle başlayan ANAP dönemi, Kenan Evren ve Turgut Özal ikilisi ile karakterize oldu. Evren, anayasa referandumu ile kendini Cumhurbaşkanı seçtirmişti. 12 Eylül askeri diktatörlüğü bu kısa zamanda hedeflerini gerçekleştirmiş, bugünlere uzanan gelecek 30 yılı planladığı yönde biçimlendirmeyi başarmıştı. 12 Eylül'den önce de bu ülkede sıkıyönetim vardı ve 1979 ve 1980 1 Mayıs kutlamaları sokağa çıkma yasağına rağmen gerçekleşmişti. Ama esasen 1979 yılından sonra kutlamalara kapatılan Taksim alanına, yasal ve kitlesel bir şekilde geri dönmek için 2010 yılını beklemek gerekti. Üstelik bu 30 yıl boyunca 1 Mayıs anmalarında ölümler, yaralanmalar ve gözaltılar hiç eksik olmadı. Burjuvazinin cennetini en iyi bu gösterge ile tariflemek mümkündür.

12 Eylül darbesi, başta anayasa, bütün devlet yapısında düzenlemeler gerçekleştirilerek yeniden örtülü diktatörlüğe geçilmesini, başlangıçtan hedef almıştı. Hedeflerine ulaşır açık diktatörlük yerini yeniden örtülü diktatörlüğe bıraktığında, 1980 önceindeki devlet yapısına göre, yürütmeyi, ezilen yığınlar üzerindeki denetimi, militarizmi, devletin baskıcı yapısını daha da güçlendirmişti. Ama aynı zamanda da, cuntacıların açık diktatörlüğe özgü kimi keyfi düzenlemelerini de yeniden yapılandırılan oligarşik diktatörlüğe miras bıraktı. Bu ise, daha sonra, AB hedefiyle olduğu gibi, burjuvazinin ucuz yönetim anlayışıyla da uyumsuzluk oluşturdu. Askeri diktatörlük bakiyesi parlamenter rejim, sermaye birikimi sorunlarını aşamamış olan Türk oligarşisini, emperyalist merkezlerle ilişkisinde zayıf düşürüyor, bağımlılığını daha da çok pekiştiriyordu. Ama bu zarar, işçi sınıfının artan sömürüsü ve yükselen kârlarla misliyle telafi edildi. Öte yandan, askeri bürokrasinin, askeri işbirliği ve silah ticareti üzerinden askeri-sınai komplekslerle ilişkileri denetimden uzaklaştı.

KURTULUŞ

TSK'nın Pentagon üzerinden ABD ve İsrail ile özel ilişkileri bu zeminde gelişti.

Özal sonrası dönemin, tarihe 'yasaklılar oylaması' diye geçen bir referandum ile başladığını kabul edebiliriz. Küsurlu oy farkı ile Türkiye'nin eski siyasilerine kavuştuğu bu oylama ile cılız da olsa 12 Eylül'e bir yanıt verilir gibi oldu. Bu arada, 89 Bahar eylemlerinden önce 1984 yılındaki çıkışı ile Kürt Özgürlük Hareketi sahnedeki yerini çoktan almıştı. Öte yandan, AB yolunda gündeme gelebilecek açılım ve düzenlemeler, devlet yapılanmasında varlığını daim kılmış militarizm nedeniyle önemli engellerle karşı karşıyaydı. AB yolunda demokratikleşme paketleri içinde, bu yönde gündeme gelebilecek düzenlemeler, sistemdeki ağırlığı bir türlü azaltılamayan askeri bürokrasiye fazladan ve oldukça geçerli bir direnç noktası daha sağlamış oldu.

Türkiye ve dünya ölçeğinde yenilgi koşullarında, işçi sınıfı kendisi için sınıf olma vasfını kazanamadığı, sosyalizmle bağları büsbütün koptuğu ölçüde, sınıf perspektifinden ve hareketinin birliği anlayışından uzaklaşmış, hareket parçalanmıştı. Mevziler teker teker yitilmektedir. Bir yanda sınıf uzlaşmacı niteliklerini işbirlikçiliğe kadar ilerleten sendika yönetimleri ve sürekli kan kaybeden sendikalar, diğer yanda işçi sınıfının iktidarı, proletarya diktatörlüğü, öncü parti anlayışından vazgeçerek cılız da olsa yasal alanda boy gösteren sosyalist çizgiler gelişti. Sosyalist muhalefet hareketleri kitleselliklerini yitirdiler. Kürt gerilla mücadelesi ise, kendini ulusal temeldeki çelişki üzerinden tanımladığı ve sosyalizmden, sınıf vurgusundan vazgeçtiği oranda kitlesellik kazanarak halk hareketi niteliği aldı.

İŞÇİ SINIFI HAREKETİ VE KÜRT MESELESİ: YÖNELİMLER

Komünist bir öncülüğün bulunmadığı koşullarda, sosyalist bir muhalefet alternatifinin oluşması, çeşitli türden muhalefet hareketlerinin ittifakı ekseninde kurgulanıyordu. 89 Bahar Eylemleri ile kurulamayan 'Zonguldak-Botan hattı', (Türkiye işçi sınıfı ile

POLİTİK DURUM

Kürdistan Özgürlük Hareketinin sosyalizme açık birlikteliği işçi sınıfının sosyalizmin önderliğinden yoksun olarak burjuvazinin çeşitli kamplarının peşine takılması nedeniyle olduğu kadar, muhtemel ortaklığın diğer tarafı açısından da giderek olanaksız hale geldi. Kürt hareketinin önderliğini yürüten PKK, etkilenmiş olduğu kadarıyla da olsa sosyalizmden uzaklaştı. Sınıf vurgusunu terk etti, ‘reel sosyalizm’ eleştirisi temelinde başlayan süreci burjuva toplumsal kategorilerle uzlaşma düzeyine taşıdı. Burjuva toplumsal sistemle uzlaşarak ‘Bağımsız Birleşik Kürdistan’ talebinden vazgeçilmesi, demokrasi ekseninde bir gerilla mücadelesi tanımlamak açısından oldukça sorunlu yeni bir çerçeve yarattı.

Anadilde eğitim, kültürel özerklik ve anayasal çerçevede Kürt kimliğinin tanınması talepleri ile bu talepler için bir gerilla örgütlenmesinin savaşıma ilk bakışta çelişki gibi dursa da, TC devletin yapısı, ideolojisi ve Kürt hareketinin en basit demokratik haklardan yerel yönetimlere uzanan bütün kazanımlarını, gerilla hareketinin sağladığı güvencelerle tahkim ettiği de gerçektir. Bugün de açık çatışma ve ateşkes dönemlerinin birbirini izlediği sürecin temelinde yatan bu çelişkilerdir. Devletin yeniden (AB ekseninde) düzenlenmesi sürecinin aksaması, gerçekleşmemesi, Kürt kimliğinin, anadilde eğitimin, kısacası Kürt hareketinin kendini azınlık hakları düzeyinde ifade ettiği taleplerinin dahi tanınmaması nedeniyle, gerilla mücadelesine bir meşruiyet temeli daha sağlamış oldu. Ulusal demokratik hakların kazanılmış biçimleriyle de olsa, her iki taraf için geçerli olabilecek ileriye dönük bir güvencesi, ortak bir uzlaşma noktası tanımlanamadı. PKK, devleti, bu hakları mücadeleyi uzlaşmaya yöneltip, daha ileri gitmesini engellemek için ve bu nedenle de ilk fırsatta geri çevirmek amaçlı vermiş gibi yapmakla, devlet de PKK’yi tam tersiy-le yani aklından geçenle suçluyordu. AB süreci içinde atılan her adımda, silahlı mücadeleden vazgeçilmesi, önce silahların susturulması gerektiği yönünde vurgular artırıldı. Ama bir bütün olarak Birlik hedefinin sürüncemede kalması, TC’den daha çok AB’ye güvenmeye hazır Kürt tarafının, kaçınılmaz olarak elinde-

KURTULUŞ

ki demokratik haklarından çok silahına güvenmesine yol açıyordu. Bütün bu hakları silahla kazanmış ve tahkim etmişti, silahı bıraktığında ise kazanılmış haklarının dahi güvencesi bulunmuyor, yaratılmıyordu. TÜSİAD Avrupa Temsilcisi Bahadır Kaleağası, “Kürtler zaten bu hakları Birlik süreci içinde kazanacaklardı, bunca savaşa ne gerek vardı” açıklamasıyla, oligarşinin süreci nasıl bir ikiyüzlülükle kavradığını ortaya koyuyordu.

Özal’dan sonra, Demirel’li Ecevit’li, Türkeş’li ve Erbakan’lı yeni bir dönem başladığında, Türkiye’nin politik sahnesi artık eski çelişkilerden sıyrılmış ve yeni temeller üzerine oturmaya başlamıştı. Oligarşinin işbirlikçiliğinin kurduğu *bir hayal*, ‘karşılıksız bir aşk’ olmaktan öteye, yığınların kurtuluş umudu olarak AB hedefi öne çıktı. AB hedefine ulaşıldığında demokrasi ve özgürlük taleplerinin de kazanılacağı sanıldığı bu politik ortamda, Birliğe karşı çıkmak gericilik ve dogmatiklik olarak damgalandı. Komünist bir politik öznenin yokluğunda sosyalistler burjuva ideolojisinin etkisine girdiler. Sendika bürokrasisi, hemen hemen hiçbir zorlukla karşılaşmadan sınıf hareketini burjuvazinin peşine takmayı başardı. Geçmişin politik hareketlerinin devamcısı çizgiler de aşıktan AB projesini savunmaya başladılar. Kürt hareketi de kendini AB ekseninde tanımlamaya başlamıştı.

Artık ulaşılan aşamada, uluslararası sermaye ve emperyalist merkezlerle işbirlikçi ilişkilerinin gelişmesi, yeni bir düzeye ulaşması ve somut olarak da Avrupa Birliği üyeliği hedefi açısından devletin yeniden düzenlenmesi gerekiyordu. Fakat bu düzenlemenin kolay gerçekleştirilemeyeceği her aşamada kendini sert bir şekilde ortaya koydu. Öncelikli sorun askerlerin sistem içinde geri çekilebilmesi, ağırlıklarının azaltılmasıydı.

Militarizm, askarlere ait bir ideoloji olmaktan çok, toplumsal dayanaklarını, askersel çözümlerin toplumda karşılık bulmasından alan bir ideolojidir. ‘Her Türk asker doğmak’ zorunda bırakılır ve militarizmin kökleri toplumun derinliklerine nüfuz eder. Askerlere de sistem içindeki ağırlıklarının neden eksiltilemeyeceğini anlatmak için çevrelerine bakıp çeşitli klişeleri tekrarlamak

POLİTİK DURUM

düşer. Askeri ağırlığın azaltılması, askeri bürokrasinin dizginlenmesi meselesi, milliyetçilik ve militarizmin köklerinin toplumsal derinliklerde buluşması ve bütünleşmesinden ötürü, üç - beş yüz kişilik bir silahlı bürokratin kaderi meselesi olmaktan çok daha çetrefil bir mesele olarak belirmektedir.

Üstelik bu süreç içinde Kürt Özgürlük Hareketi gelişmesine bütün hızıyla devam etti. Gerilla mücadelesi yükseldikçe, TSK'nın siyasetteki ağırlığı kendini hissettirdi ve yeniden düzenleme süreci, TÜSİAD'ın on yıllık raporlarında anımsatılan, kaplumbağa hızıyla ilerleyen bir süreç olarak güdükleşti. Hatta oligarşi, Kürt raporlarından birinin hazırlanmasında etkisi bulunan bir mensubunu suikastta kurban verdi. Kürt Özgürlük Hareketinin gelişmesinden korkan oligarşi, ordu ile anlaşma ve onun taleplerini yerine getirmeyi seçti ve çoğunca AB yönlü düzenlemeler askıya alındı. Kürt meselesi AB yönlü açılımlar için zorunlu olarak gerçekleşmesi gereken devletin yeniden yapılanmasını kesintiye uğrattı. Bir yandan da sorun, bütün yakıcılığı ve ertelenemezliği ile oligarşinin gündemine girmişti ve artık askerlerle aynı eksende düşünmek giderek zorlaşıyor, çıkarlar farklılaşıyordu. Artık Kürt meselesinin sadece silahla çözülemeyeceği, sadece silahla çözülemeyecek kadar köklü bir mesele olduğu, terör dışında da bir Kürt meselesi olduğunun söylenmeye başlandığı bir dönem başlamıştı.

Kürt Özgürlük Hareketi ve büyük ölçüde Kürt halkı, AB projesi, hedefi üzerinden sisteme eklemelendi. Türkiye işçi sınıfı da burjuvazinin ve işçi sendikalarının mahareti ile burjuva politik seçeneklerin peşine takıldı. Bu durumda Zonguldak-Botan birlikteliği, eksenini yerine, bir dönem "AB'nin yolu Diyarbakır'dan geçer" diyen Mesut Yılmaz'ın ifadesine paralel, işçi sınıfı hareketi ile Kürt hareketi, oligarşinin kuyruğunda, AB rotasına girmeye başladı.

Öte yandan, aynı zamanda AB hayallerinin erimesi ile paralellik içinde, Türkiye'de siyasetin merkezinde bir değişim gerçekleşti, yoksul kesim ağırlıklı ve islami motifli yeni bir merkez oluştu.

KURTULUŞ

Uçlar merkeze taşınmıştı. Benzer bir gelişme de Kürt cephesinde gerçekleşti. Öcalan'ın hiçbir Avrupa ülkesinde barınamaması, Kürtlerin AB ile ilgili güvencelere yabancılaşmalarına yol açtı, bu gelişmeye önemli bir darbe indirdi. Kuşkusuz ki esas olarak böyle tariflenebilen bu gelişme, çelişkili süreçleri, gelişmeleri de içinde taşımaya devam ediyor.

Hem sınıf hareketinin hem de Kürt hareketinin AB ekseninde oligarşinin kuyruğuna takılması, AB hedefinin ise kitleler için umutsuzlaşması nedeniyle yığınların uzun süre oyalanması mümkün olamayacaktı. Sosyalizmin yenilgisi koşullarında toplumsal muhalefet içerisinde güçlenen islami hareket sahnedeki yerini almakta gecikmedi. İslami hareketi politik alanda yansıtan Refah Partisi, Refah-Yol koalisyonuyla hükümete girdi.

28 Şubat post-modern darbesi karşısında oligarşinin sesinin çok çıkmadığını anımsamak, darbenin esas olarak oligarşinin dışındaki burjuvaziye karşı yapıldığını vurgulamanın yanı sıra, bugünkü tartışmada konumunu değerlendirmek açısından da yararlı bir ölçüt oluşturur. Sonuçta ciddi bir şekilde sistemin dışına çıkma potansiyeli barındıran kitleler, yapılan müdahale ile oluşturulan Adalet ve Kalkınma Partisi üzerinden oligarşinin peşine takılmış, tehlike atlatılmıştır. AKP, bu açıdan bir darbenin sonucunda ortaya çıkmıştır. Toplumu ikiye bölen bir krizin bir tarafının tek temsilcisi olarak da olsa yüzde elliye yakın oy hacmi ile AKP, siyasetin yeni merkezinin, ya da merkezin niteliğinin somut bir göstergesidir.

Her ne kadar milliyetçi tedrisatı kuvvetli olan Türk milleti büyük ölçüde hazımsızlık çekse de, darbeciliğin en temeline kuvvetli darbeler indiren ve toplumsal algıda, militarist, orducu zihniyet dünyasında nitel bir değişiklik gerçekleştiğini açığa vuran bugünkü duruma bakıp hayıflanmak, milliyetçi militarizmle bir akrabalığa işaret etmektedir. Oligarşinin stratejilerine uygun bugünkü düzenlemelerin, AKP zihniyetinin öncülüğünde gerçekleştirilmesinden ötürü burun kıvrılacak bir yanı yok. Oligarşi için en iyi çözüm olanığı, AKP'nin iktidara gelmesi ile oluşmuştur.

POLİTİK DURUM

Hem oligarşinin desteği, hem de kurtuluş umudunu AB'ye havale etmiş kitleler AKP'yi iktidara taşımıştır. Oligarşi AKP'yi TSK'nın karşısına çıkarırken, kendini en korunaklı konuma yerleştirmiş ve AKP'yi de desteksiz bırakmamıştır. 2007 yılındaki Anayasa Referandumu ile ilgili tartışmalarda bu olgu şöyle saptanmıştır:

“Türk oligarşisi, emperyalist tekellerle ilişkisi çerçevesinde, ordunun disipline edilmesine karar vermiş ve bir süredir (hatta uzun bir süredir) bu düzenlemeyi gerçekleştirmeye çalışıyor. AKP'nin oligarşi nezdinde siyaseten böylesi yüksek bir geçerliliğinin olmasının esas nedeni de bu düzenlemeyi yapabilecek en uygun araç olarak gözükmesi. Ordunun yönetime el koyması durumu, gelişmiş bir devlet yapısı içinde olağan sayılabilecek bütün durumlar için geçersizleştirilip yasalarla engellenmek ve sadece bir devrimci durumla, dizginlenemeyecek kadar hızla yükselecek bir sınıf hareketi karşısında sistemin olağan kurumlarının işlevsiz kalması koşulları durumuyla sınırlanmak isteniyor. Askeri yönetimlerin demokrasiyi rafa kaldırmasının aksine, bu sefer demokrasi-nin, gerekli görmedikçe askerin kışlasından çıkmasını engelleyecek kadar güçlendirilmesi, kışlayı disiplin altına alması amaçlanıyor. Bu nedenle demokrasi-nin gelişiminin önündeki temel sorun olarak militarizmi gören geniş bir cephe, çeşitli siyasi çizgiler, militarizmin karşısında konumlanmak adına AKP'ye kan vermeye devam ediyor. Kısacası AKP öncülüğünde bir ‘demokrasi cephesi’ inşa ediliyor. Toplumdaki muhalif unsurlar sınıfsal açıdan sahte bir kamplaşmanın şu ya da bu kanadına bağlanarak oligarşinin değirmenine su taşınıyor.” (*Anayasa Değişikliği ve Referandum*, Ekim 2007, s. 11)

Hem AKP'nin hem ordunun sivri yanlarının birbirine törpülediği bu süreçte yapısal değişikliklerin bir bölümü gerçekleştirilebilmiş, YAŞ kararları ve benzeri örneklerin de gösterdiği gibi, ordunun sistem içindeki ağırlığı yanında, toplumsal algıda kurta-rici misyonu da büyük ölçüde silinmiştir. Oligarşi bu süreçte neredeyse en az konuşarak ve çok gerekli olmadıkça çatışmaya müdahil olmadan, deyim yerindeyse, ‘çayın taşı ile çayın kuşunu vurmuştur’. Hangi vesile ile ve kimin neyi nasıl tariflediğinden ayrı olarak bugün gelinen noktada tartışılan, 12 Eylül'ün anaya-

KURTULUŞ

sası, kurumları, demokrasi, darbecilik, militarizm vb. başlıklardır. Bunların tartışıldığı bir Türkiye ise, bunların tartışma konusu edilemediği bir Türkiye'den daha olumsuz değerlendirilemez.

Sermaye birikiminin sorunlarına göre siyaseti şekillendirmek, politik aktörleri bu belirleyici etmen ekseninde düzenlemek, bütün gürültü patırtıdan, çatışma ve çelişkilerden sonra, en nihayetinde, belirli engelleri aşmak için siyasette kimin sahne alacağını belirlemek, egemenlerin mahareti olarak kendilerine teslim edilmeli! 28 Şubat post-modern darbesinde 8 yıllık ilköğretim ve imam hatip düzenlemelerini Erbakan'a yaptırtmak, Öcalan'ın yakalanmasından sonra, Devlet Bahçeli'ye hızla ve AB uyum yasaları çerçevesinde idam cezalarını kaldırtmak da oligarşinin başarıları arasındadır. AB yolunda devlete dair yapısal düzenlemeleri ve TSK'nın ağırlığının azaltılması, askerlerin tam anlamıyla kışlaya çekilebilmesi işi, en çetrefil iş olarak AKP'nin önüne konulmuş ve bu görev tamamlanmasa da esasen önemli aşamalar kat edilmiştir. Oligarşi bu süreçte her ne kadar TSK ile karşı karşıya gelmemiş ise de, AKP ile dikensiz gül bahçesine girmedikini de görmüştür. Şimdi dizginlenmesi ve sınırlarının çizilmesi, hizaya çekilmesi sırası AKP'ye gelmiştir ve oligarşi bu işi de başka bir araç ile gerçekleştirecektir. Muhtemeldir ki bu da devletin yeniden düzenlenmesinde ve Kürt ulusal sorununun çözümünde ayak diremesi ile başı çeken CHP'ye bir şekli ile ihale edilecektir. Oligarşinin, egemenliğini tesis etme, egemenliğin gerektirdiği politikaları oluşturup uygulatma ayrıcalığı, ta ki egemenlerin denetimi dışında, iktidarı hedeflemeyi kendine iş edinen bağımsız siyasal çizgisi ve örgütlülüğü ile işçi sınıfının komünist partisi yaratılincaya kadar sürecek, oligarşi bu hakkını tepe tepe kullanacaktır. Her seferinde faturayı işçi sınıfına keseceğinden de en ufak bir şüphe duyulamaz.

En genelinde, egemen sınıfın, politikalarını başarılı olarak gerçekleştirebilmesinde belirleyici etken, bu politikalara, yönetilenlerin, işçi sınıfının razı olması, bunların uygulanabilmelerine ola-

POLİTİK DURUM

nak vermesidir. Toplumun küçük bir azınlığını oluşturan oligarşinin egemenliğini sürdürebilmek için ezilenlerin, yönetilenlerin bir biçimde rızasını alması gerekir. Oligarşi bunu, tepkilerin düzene yönelmek yerine sistem içi alternatiflere bağlanması ve politik mücadelelerin kendi seçenekleri arasında geçmesi ile sağlayabilmektedir. Çeşitli burjuva politikalarının görünüşte ezilenlerin, yığınların taleplerini ileri sürerek onların desteğini kazanması ve aynı zamanda da bu kitle desteğini egemen sınıfa hizmet için kullanması da buna karşılık gelir. Ancak ezilenlerin kendilerini ezenlere destek vermesini sağlayan bu ilişki biçimi, egemen sınıf için, egemenliğini sürdürebilmek bakımından vazgeçilmez olmakla birlikte, yapısı gereği tehlikeler de barındırır. Kitlelerin desteğini alabilmek için savunulan politikalar, denetimden çıkarak kitle hareketinin düzeni tehdit etmesine, en azından egemen sınıfın tercih etmediği yönelimlere, gelişmelere yol açabilir. Çelişkiler, mücadeleler keskinleştikçe, egemen sınıf için bu yöndeki tehlikeler de artar.

Buna en iyi örnek, Pakistan'dır. İşçi sınıfı hareketinin ve sosyalizmin on yıllardır yenilgi ve geri çekilme içinde bulunduğu günümüz koşullarında, toplumsal muhalefet hareketleri içinde öne çıkan 'köktenci islamcı' hareketleri bastırmak amacıyla emperyalizm ve işbirlikçi Pakistan devleti, kurşun ve bombalar yağdırmanın yanı sıra 'devlet islamı', 'ılımlı islam' silahına da başvurmaktadır. Ama çelişkilerin, mücadelelerin giderek keskinleştiği, tırmandığı koşullarda, emperyalistlerin ve işbirlikçilerinin politikaları onların istediğinin tersi sonuçlara yol açmakta, bastırmaya çalıştıkları 'köktenci islamcı' hareketlerin, Taliban'ın güç kazanmasına neden olmaktadır. Türkiye açısından da gelişmelerin bu yönde ilerlemesi, ihtimal dışı değildir. AKP hükümeti, emperyalizmin ve oligarşinin çıkarları doğrultusunda, Türkiye ve Ortadoğu ölçeğinde halk desteğini kendi arkasına alabilmek, islamcıların kitle desteği kazanmasını engellemek için Gazze savunucusu ve İran savunucusu tutumlar almış olsa da, attığı adımlar istemediği sonuçlara yol açacak, islamcıları güçlendirecek,

KURTULUŞ

buna karşılık egemenlerin tepkilerini çekecektir. Ama emperyalist saldırının odağı Ortadoğu'ya, İran'a yöneldikçe bölgede ve Türkiye'de gerilim tırmanmakta, çelişkiler keskinleşmekte, karşıt safların mücadeleleri gelişmektedir; çelişkilerin keskinleşip karşıtların güçlendiği bu süreçte, egemenler açısından açmaz ve tehlikeler de kaçınılmazcasına büyümektedir.

Çelişkiler keskinleşirken toplumsal muhalefeti engelleyebilmek için egemen sınıfların başvurmak zorunda kaldıkları araçlar, yöntemler, gelişmelerin istemedikleri bir doğrultuya girmesine, denetimi elden kaçırmalarına, iktidarlarının tehlikeye düşmesine neden olabilir. Bütün bunlar çıkarlarına çok büyük zarar vermesine rağmen, toplumsal muhalefetin başını çeken akımların komünist olmayan niteliği, kapitalist sistem sınırları içerisinde kalmaları, yine de egemen sınıf için bir güvence oluşturur. Egemen sınıf açısından karşı karşıya kalabileceği en büyük tehdit olan egemenliğini sürdürebilmesinin tehlikeye girmesi ihtimalini, ihtimal olmaktan çıkarıp kesin bir gerçekliğe dönüştürmek ise, işçi sınıfı hareketinin niteliğine bağlıdır. Çeşitli burjuva politikalarının takipçisi ve destekçisi olmak yerine bağımsız politikasına, komünist politikasına sahip olduğunda, komünizmle birleşip komünist bir niteliğe ulaştığında, işçi sınıfı hareketi, bütün ezilenleri peşinde toplayarak toplumsal muhalefetin başına geçip burjuvazinin egemenliğini devirerek kapitalizmi ortadan kaldıracaktır. Emperyalizm, askeri müdahale, savaş, bağımlılık, sömürgecilik, ulusal baskı, şiddet, zor, militarizm, milliyetçilik, gericilik, eşitsizlik, sömürü, yoksulluk ve saymakla bitmeyen varolan bütün toplumsal sorunların temelde kaynaklandığı kapitalizmi yıkararak bu sorunları nihai olarak ortadan kaldırıp insanlığın kurtuluşunu sağlayacak olan, işçi sınıfının komünizm hedefli mücadelesidir, sosyalist devrimidir.

KURTULUŞ
sosyalist dergi

KURTULUŞ

*Düzeltilmeler, kısmi iyileştirmeler
yetmez, toptan değişmeli!*

12 EYLÜL ANAYASA REFERANDUMU

İçinde bulunulan dönemde emperyalist müdahale ve çatışmaların odaklandığı Ortadoğu'da oldukça merkezi bir konumda bulunan Türkiye'de de politik mücadeleler zaman zaman (hatta sık sık) keskin biçimler alarak sürüyor. Mücadele halindeki politik tarafların üzerinde kavga ettiği, çatıştığı, devlet örgütlenmesinin hukuki temelinden kurumlarının işlevlerine uzanan çok sayıda alan ve sorun bulunuyor. Başta anayasa olmak üzere yasal düzenlemelerin, hukukun yanı sıra devlet yapılanması içerisinde

Referandumda oylanan anayasa değişikliği, son derece dar kapsamlı ve sınırlıdır; gerekli olan, anayasanın bütünüyle değiştirilmesidir. Referanduma sunulan değişiklikten daha önemlisi, yeni demokratik bir anayasa gereğinin tartışılması, antidemokratik devlet yapısının sorgulanması, demokrasinin yokluğu sorununun ve temelindeki sınıfsal egemenlik sorununun gündeme gelmesidir.

ANAYASA REFERANDUMU

yargının yeri ve rolü de bu mücadele alanlarından birini oluşturuyor. Çatışan taraflar, çeşitli örgütlenmeler ve diğer devlet organlarıyla birlikte yargı kurumlarını da ele geçirilip savunulacak birer mevzi olarak değerlendirdikleri gibi, yargı organlarının hukuki olmak yerine politik yanı ağır basan karar ve tutumları da, yargıyı ve hukuku doğrudan doğruya politik mücadelenin içine, onun konusu ve hedefi olmaya taşıyor.

Tartışma ve mücadele konusu devlet yapısı ve hukuk olunca, en temel belirleyici düzenleme olarak anayasanın kendisi önem kazanıyor ve söz konusu politik mücadelenin de ana konularından biri oluyor. Aslında, 12 Eylül askeri diktatörlüğünün bir ürünü ve mirası olan 1982 Anayasası, üzerinde birçok değişiklik yapılmasına rağmen, öncelikle temel niteliğinin değiştirilmemiş olması nedeniyle, 12 Eylül'den bu yana 30 yıl geçmiş olsa da, Türkiye'deki bütün politik tartışmalar açısından belirleyici olmayı sürdürüyor. 12 Eylül'den beri toplumsal muhalefetin yükseldiği dönemlerde, toplumdaki bütün antidemokratik uygulamaların dayandığı temel olarak 1982 Anayasasının yasaklarının, zincirlerinin kırılması, anayasanın değiştirilmesi talebi hep gündeme gelmiş; toplumsal muhalefetin desteğini kazanabilmek için demokratik anayasa talebine sahip çıkarak iktidara gelen oligarşinin partileri ise, hükümet olduklarında demokratik anayasa vaatlerini yerine getirmeyip kısmi değişikliklerle 1982 Anayasasını korumuşlardır.

Buna karşılık, bütün toplumsal sorunlar, antidemokratik düzenleme ve uygulamaların birincil kaynağı, temeli olan anayasa sorununa bağlanmakta; başta Kürt ulusal sorunu olmak üzere toplumun gündemindeki sorunların çözümü anayasa değişikliği gerektirmektedir. Türkiye içindeki toplumsal hareketlerin ve mücadelelerin yanı sıra, başta AB olmak üzere dış ilişkilerdeki gelişmeler ve süreçler de 'nispi demokratikleşme' ve anayasa değişikliğini gündeme getirmektedir. Perspektifinin eksenine AB ile ilişkileri koyan oligarşi de, çözümlenmeden biriktirilmiş demokratik sorunların gerilimini yumuşatmak ve böylece bu sorunlar

KURTULUŞ

nedeniyle toplumsal hareketlerin gelişmesi tehlikesini azaltmak üzere, bir anayasa değişikliğinden yana gözükmektedir. TÜSİ-AD'ın çeşitli rapor ve açıklamalarında da ifade edilen yeni anayasa talebi, bir çok kesim tarafından ileri sürülmekte olduğu gibi, artık anayasanın değiştirilmesi düşüncesinin toplumda hakim durumda olduğu söylenebilir.

AKP hükümeti de birçok defa anayasa değişikliği konusunu gündeme getirdi. Toplumdaki 'demokratik anayasa' talebini destek sağlamak ve aynı zamanda da kendi politik konumunu güçlendirecek değişiklikler gerçekleştirmek için kullanmaya çalışan AKP, anayasada ciddi bir değişiklik gerçekleştirmeyerek de kendisinden önceki hükümetlerden bu bakımdan farksız olduğunu ortaya koydu. Öte yandan ana muhalefet partisi CHP ise, 'rejimi korumak' için, 'anayasanın kılına bile dokundurmama' tutumunu benimsedi. Anayasa değişikliği talebinin toplumda güçlü bir destek bulması karşısında, görünüşte koşullu olarak bu katı tutumundan geri adım atsa da, pratikte, 'anayasa değişikliğinin seçimler sonrasına ertelenmesi' türünden çeşitli gerekçelerle anayasa değişikliğine karşı olma tutumunu sürdürdü.

Anayasa değişikliğine karşı çıkan tavırlar, gündeme gelen tekil maddelerin içeriğinden önce, bir 'toplumsal uzlaşma', 'mutabakat' oluşmasını şart koşmaktan başlayıp meclisin anayasayı değiştirme hakkının varlığını tartışmaya kadar götürüldü. Toplumsal ve politik yapının belirleyici bir unsuru olan anayasa konusunda karşıt görüşler ve çıkarlar olduğu gibi, uzlaşmaz çelişkilerle bölünmüş bir toplumda herkesi ve her kesimi kapsayacak ölçekte bir 'toplumsal uzlaşma' zaten imkansızdır. Vardığı noktada, anayasa değişikliğinin yalnızca bir 'Kurucu Meclis' tarafından gerçekleştirilebileceğini ileri süren görüşler ise, adeta anayasanın değiştirilebilmesi için bir darbe veya devrimi gerekli kılıyor, dayatıyorlardı. Oysa anayasa maddeleri aynı zamanda anayasanın değiştirilme usullerini de kapsıyor, tanımlıyordu.

Bu düzeyde, tartışma, anayasanın 'değiştirilemez maddelerinde' düğümlenmektedir. Çeşitli değişiklikler, bu 'değiştirilemez mad-

ANAYASA REFERANDUMU

delerle' çeliştiği iddiasıyla engellenmeye çalışılmaktadır. Hele bu iddiaların Anayasa Mahkemesine götürülerek yapılan değişikliklerin anayasa aykırı olduğu yönünde karar çıkartılması, Anayasa Mahkemesinin, bu değerlendirmeyi yapacak organ olan meclisin anayasa değişikliği yapma hakkını elinden alması biçiminde bir hukuk çiğnenmesi ile hukuk ve anayasa tartışmasını daha da derinleştirmekte ve çözümünü acilleştirerek zorunlulaştırmaktadır.

Diğer yandan, anayasanın 'değiştirilemez maddeleri', tam da militarizmin, ırkçı milliyetçiliğin cisimlendiği, anayasanın anti-demokratik niteliğini belirleyen maddelerdir. Bunlar varoldukça, Kürt ulusal sorunu dahil hiçbir toplumsal sorunda demokratik çözüm mümkün değildir. Diğer bir deyişle, 1982 Anayasasının kısmen iyileştirilmesiyle sorunlar çözülemez, yeni demokratik bir anayasanın hazırlanması kesin olarak gereklidir. Toplumun gündemdeki demokratik sorunların çözülebilmesi için, anayasa sorununun kökten çözümü zorunludur.

AKP'nin hükümette olduğu dönem boyunca tırmanan ve gelenen noktada yargının da taraf olarak yer aldığı çatışma, mahkemelerin birbirleriyle çelişen, bundan da öteye birbirlerinin aleyhine kararlar almalarına, dosyaların kaçırılmasına, hakimlerin cezalandırılmasına, savcılarının tutuklanmasına kadar varıyor. HSYK kilitleniyor, atamalar gerçekleştirilemez oluyor. Yargı ve özellikle yüksek yargı ile yürütme ve yasama arasındaki çatışma, en belirgin olarak, islamcı-küreselleşmeci ve militarist-milliyetçi politik taraflar arasındaki mücadelenin ve politik krizin en çok keskinleştiği 2007'de, Anayasa Mahkemesinin cumhurbaşkanlığı seçimine 367 kararıyla –*anayasayı çiğneyerek*– müdahale etmesiyle doruk noktasına çıkmıştı. Bu çatışma ve ona bağlı olarak Anayasa Mahkemesi ve HSYK'nın oluşumunda değişiklikler gerçekleştirilmesi, AKP'nin hazırladığı bugünkü anayasa değişikliğinin de başta gelen unsurlarını oluşturdu.

Anayasa değişikliğinin gündemde yer almasıyla birlikte, devlet yapısı, yargı ve hukuk üzerine olan tartışmalar daha da öne çıktı.

KURTULUŞ

AKP iktidarı boyunca çeşitli kutuplaşma ve çatışma anlarında farklı biçimlerde sürmekte olan, bir yanda ‘milli irade’, ‘vesayet’, diğer yanda ‘erkler ayrılığı’, ‘hukukun üstünlüğü’, ‘totalitarizm’, ‘rejim değişikliği’ tartışmaları yoğunlaştı. Mecliste referanduma sunulmak üzere kabul edilen anayasa değişikliği paketindeki maddelerin devlet yapısında bu konulara ilişkin ne derecede belirleyici bir değişime neden olacağından öteye, belki daha önemlisi, bunların toplumun gündeminde ön plana gelmesi ve siyasi gerçeklerin, devletin niteliğini belirleyen unsurların geniş ve yaygın biçimde tartışılabilmesine ortam sağlamasıdır.

‘ERKLER AYRILIĞI’, ‘HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ’ VE DEMOKRATİK DEVLET

‘Cumhuriyet’, ‘demokrasi’, ‘demokratikleşme’ adına savunulan ve tartışılan bu unsurlar ve kavramlar, burjuva devletin tarihsel gelişimiyle de doğrudan bağlantılıdır. Burjuva devrimlerinin içerisinde burjuva demokratik cumhuriyet bir devlet biçimi olarak gelişirken, feodal hükümdarların mutlak iktidarı karşısında, yönetilenlerin haklarını yönetenlere karşı koruyacak, güvenceye alacak bir biçim olarak savunulan, yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirinden ayrıldığı bir devlet örgütlenmesi yerleşti. Bu doğrultudaki düzenlemeler, erkler arasında parçalanarak dengelenen iktidarın mutlaklaşmasına, keyfileşmesine karşı önlemler oluşturmayı hedefliyordu.

Erkler ayrılığının kökeni, feodaliteye karşı mücadelesinde burjuvazinin iktidardan pay almasında, bu süreçte devlet iktidarının iki sınıf arasında paylaşılmasında yatıyordu. Aristokrasi yürütmeyi elinde tutarken burjuvazi de yasamada hakim oluyordu. Burjuva devrimlerin zafere ulaştığı dönemlerde ise (1789 Devrimi sonrası Fransa’da ya da 1921’de Türkiye’de olduğu gibi) iktidarın paylaşılması ihtiyacı ortadan kalkarken *erkler ayrılığı* da yerini *erkler birliğine* bırakıyordu. Ancak feodaliteye karşı mücadele içerisinde *ideal* bir yönetim modeli olarak erkler ayrılığı düşüncesinin gelişmiş olmasının yanı sıra, esas olarak da devrimci dö-

ANAYASA REFERANDUMU

nemin ardından kurumlaşan burjuva iktidarının halk yığınları üzerinde yönetimini sürdürebilmesine yönelik ihtiyaçları, erkler ayrılığını yeniden öne çıkardı.

Bu durumda bu düzenlemeler, burjuva demokratik devlet biçiminin diğer özellikleriyle birlikte, burjuvazinin egemenliğini daha sağlam ve güvenli olarak gerçekleştirmesinin de parçasını oluşturuyordu. Burjuvaziden ayrı bir bürokrasi tarafından yönetilen bir devlet aygıtı ile halk tarafından seçilen bir yasama organının varlıkları, burjuvazinin iktidarını bu dolayimler üzerinden sürdürerek egemenliğini gizlemesine yarıyordu. İktidarı elinde tutma hakkının yalnızca bir sınıf ya da kesimle sınırlandığı bir hukuk yerine, bütün vatandaşlara oylarıyla iktidarın biçimlenmesi hakkının tanındığı bir hukuk ve devlet yapısı, iktidarın sınıfsal karakterinin ve dolayısıyla burjuvazinin sınıfsal egemenliğinin ilk bakışta göze çarpmaması bakımından işlevliydi. Aynı zamanda da üretim ilişkileri içerisinde, ekonomik olarak egemenliğe sahip burjuvazi, bir bütün olarak politik yapının kapitalist ekonomik sistemin koruyucusu ve sürdürücüsü olmasıyla birlikte, devlet görevlileri, bürokrasi ile kurduğu –‘satın alma’ vb.– özel ilişkiler sayesinde, devletin de kendi egemenlik aracı olmasını, kendi devleti olmasını sağlamış oluyordu.

Böylece biçimsel olarak bütün halka devlet yönetimine katılma, onu belirleme hakkı tanınırken, aynı zamanda da iktidar, yani gerçek yönetme hakkı, egemen sınıfın, burjuvazinin eline geçiyordu. Ayrıca bu iktidar biçimi, açıkça bir sınıf egemenliği olarak kendisini ifade etmemesi, gizlemesi nedeniyle de burjuvazi için daha güvenli bir biçim oluşturuyordu. Ama halka oy hakkı ve iktidarın biçimlenmesine katılma hakkı tanınmış olması, ister istemez burjuvazi için, kendi politikalarını gerçekleştirmede zorluklarla karşılaşma ve ezilen sınıfların taleplerinin devlet işleyişine yansması tehlikesini doğuruyordu. İşte, meclis komisyonlarından bakanlık bölümlerine uzanan karmaşık devlet yapısı ile erkler ayrılığından başlayarak iktidar organlarının parçalara, kompartümanlara bölünmesi de, halkın, ezilen sınıfların taleple-

KURTULUŞ

rinin devlet yönetimine yansımalarının tecrit edilerek etkisizleştirilmesi yoluyla, burjuvazinin, toplumsal çoğunlukla, ezilen, yönetilen sınıflarla açık çatışmaya girmeden, kendi azınlık yönetimini sürdürmesine hizmet ediyordu.

Burjuva devletin bir biçimi olarak burjuva demokrasisi, en önemli özelliği olarak, diğer özgürlüklerle birlikte yönetme hakkını görünüşte tüm insanlara eşit biçimde tanınması ilişkisiyle burjuvazinin egemenliğini gizleyerek güvenceye almasına dayanıyordu. Tekelci kapitalizm ve emperyalizm dönemi, savaşlar, açık terörist ve baskıcı rejimler, açık diktatörlükler ile birlikte hak ve özgürlüklerin de yok edildiği gelişmelere yol açtı. Bunlara bağlı olarak, istikrarlı, güçlü yönetim hedefiyle erkler ayrılığının yürütme lehine kaldırılıp yürütmenin güçlendirildiği devlet yapıları öne çıktı. 1930'lu yıllarda seçimlerle, oy çoğunluğuyla iktidara geçen faşist diktatörlükler de kitle desteğine sahip açık diktatörlüklerdi.

Bu gelişmeleri, faşist diktatörlüklerin yıkıldığı 2. Dünya Savaşı sonrasında, seçmen gücüyle iktidara gelen antidemokratik rejimlerin, açık diktatörlüklerin engellenmesi gerekçesiyle bir dizi ülkede anayasa mahkemeleri kurularak 'hukukun üstünlüğü' anlayışıyla hukuka –ve hukuk adına da seçkin bir üst yargı kesimine– rejimin korunmasında belirleyicilik tanındığı bir yaklaşımın hakimiyeti izledi. Bu, aynı zamanda, egemenliğin üzerindeki örtünün inceldiği, yürütmenin güçlendirildiği, egemenliği halkın etkilerinden korumak üzere devlet işleyişini belirleyen çekirdek ya da '*derin*' organlara sahip bir devlet biçimi olarak oligarşik devlet biçimiyle de uyumlu oldu.

Bugün gündemde yer alan, 'seçmenin iradesine saygı gösterilmesinden' 'rejimin antidemokratik müdahalelere karşı korunmasına' kadar devlet yapılanması ve demokrasi pratiği ile ilgili çeşitli tartışmaların kökenleri, burjuva devletin, geneldeki tarihi gibi, özel olarak Türkiye'deki tarihinde de yatar. Türkiye'deki burjuva-demokratik adımlar ve cumhuriyetin kuruluşu, yukarıdan aşağıya, büyük ölçüde yığınlara rağmen ve asker zoruyla gerçekleştirildi.

ANAYASA REFERANDUMU

rildiğinden, yığınların istemleriyle belirli demokratik dönüşümler arasında bir çelişki ve ikilemin doğması sorunu, birçok kritik noktada kendisini hatırlatmakta, yeniden ortaya çıkmaktadır. Bugün sürmekte olan saflaşma ve çatışmada da, bir taraf ‘demokratik’ düzenlemelerin korunması için, devlet kurumlarının müdahaleleriyle halk yığınlarının denetim altında tutulmasını, devlet işleyişine ve yapısına etki etmelerinin engellenmesini savunmakta, diğer taraf ise ‘statükonun antidemokratik vesayetine’ karşı, gerici demagojilerle yığınsal hareketlilik yaratılmasından medet ummaktadır.

Halk iradesi ile demokratik düzenlemelerin birbirinin karşısına bir ikilem içerisinde konması, birine karşı diğerinin savunulması, burjuva politikalarının içine düştükleri açmazı temsil etmektedir. Aslında bu açmaz, burjuva politikalarının toplumun tümüne seslenip desteğini almaya çalışırken özünde burjuvaziye hizmet etmelerinin ve bunun temelinde yer alan egemen azınlık ile ezilen çoğunluk arasındaki çelişkinin yansımasıdır. Büyük çoğunluğu oluşturan kitlelerin ırkçılık, şovenizm, şeriat gibi antidemokratik doğrultularda harekete geçerek demokratik talep ya da kazanımların karşısında konumlanmaları olanaksız değildir. Ama bu da yine, burjuvazinin hakimiyetinden, yığınların burjuva politikaların peşine takılmasından kaynaklanır. Egemen sınıfların çıkarı, kitlelerin kendi çıkarlarının bilincine varmalarının mümkün olduğu kadar engellenmesinde, geciktirilmesindedir. Bu yüzden egemen sınıf politikaları, kitlelerin desteğini almaya çalışırken onların doğrudan çıkarlarına değil de tersine gerici önyargılarına seslenirler. Bu biçimde yaratılan gerici, antidemokratik hareketler yığınsal bir nitelik de kazansa, ezilen yığınların değil, egemen burjuvazinin politikasını ve çıkarlarını ifade eder.

Buna karşılık, genelde, büyük çoğunluğun çıkarlarına uygun düşen demokratik talepler ile yığınların tercihlerinin birbirleriyle çelişmesi değil de uyumlu olması gerekir. Yığınlar burjuva politikaların takipçiliğinden kopup kendi çıkarlarının bilincine vardıkça, demokratik talep ve düzenlemelerin de karşısında değil ya-

KURTULUŞ

nında konumlanmak durumundadır. Bu temelde, tek tek demokratik düzenlemeler ile çoğunluğun istemleri arasında burjuva politikaların yarattığı çelişki ve ikilem ortadan kaldırılabildiği ölçüde, halkın ‘gericiliği’, ‘karşıdevrimciliği’ ya da ‘derin’ devletin halka karşı ‘rejimin bekçiliği’ türünden sorunlar da çözümsüzlükten çıkacaktır.

Söz konusu ikilemin ortadan kaldırılabilmesinin koşulu, işçi sınıfının bağımsız örgütlenmesinin ve bu ekseninde bağımsız politikalarının oluşturulabilmesidir. Burjuva politikaların peşinden sürüklenerek kapitalizmin yarattığı sorunların çözümünü sistem içi alternatiflerde, burjuva politikaların rekabeti ve çatışmasında arayan kitleler, çözümsüzlük ve sorunların her seferinde büyüyecek geri gelmesi karşısında, olsa olsa bir önceki politik tutumun yeterince tutarlı ve radikal olmadığı sonucuna varmaktadırlar. İşçi sınıfının bağımsız politik örgütlenmesi ve onun savunacağı politikaların gündemde olmaması ya da yeterince güçlü savunulamaması durumlarında, içinde bulunulan coğrafyanın, tarihin ve kültürün şekillendirdiği bir çerçevede aynı kısır döngü işlemeye devam etmektedir. (Güney Amerika’da kapitalizm sınırlarını aşmayan solcu hükümetler, Avrupa’da milliyetçi ve faşist akımların güçlenmesi, Pakistan ve Türkiye’de ise radikal islamın güçlü politik aktörler olarak gelişmesi vb., sistemi aşamayan ve kısır döngüyü üreten örnekler olarak gösterilebilir.) Sol adına toplumun önüne konulan, ileri sürülen politikaların sosyal demokrasiyle sınırlılığı karşısında ya milliyetçilik ve faşizmin ya da radikal islamcı hareketlerin güçlenmesi kaçınılmaz bir hal almaktadır. Kapitalizmin ekonomik krizlerinin kısmi ve konjonktürel çözümlerinin bir sonraki krizin şiddetini artırması olgusu ile benzetilirse, politik sorunlar karşısındaki sistem içi tercihlerin bu çözümsüzlüğü doğurduğu daha kuvvetle vurgulanabilir. Egemen azınlıkla ezilen çoğunluk arasındaki çelişkinin azınlık egemenliği lehine çözümü için kitlelerin burjuva politik alternatiflerin peşine takılması, yığınların gericiliğe, kapitalizm içi radikal alternatiflere yönelmesine neden olmaktadır.

ANAYASA REFERANDUMU

Egemen sınıfın çıkarları uğruna kitlelere seslenen, onları seferber etmeye çalışan burjuva politikaları, doğaları gereği, sözü edilen ‘devlet korumasındaki demokratik kurumlar’ - ‘gerici kitleler’ ikilemini ortadan kaldırabilmekten uzaktır. Bütün toplumsal sorunların çözümüyle insanlığın kurtuluşunu ifade eden komünizmi hedefleyen işçi sınıfının komünist politikası, tek tek sorunlarla sınırlı olmayıp aksine onları aşan bu hedefiyle bütünlüklü ve tutarlı demokratik nitelik taşımasının yanı sıra, bunu, nihai çıkarlarını savunarak önderlik ettiği yığınların özelemleriyle ve hareketiyle birleştirebilme yeteneğindedir. Bu yüzden sınıf mücadelesinin yükselmesi, bu mücadele içerisinde işçi sınıfının komünizm hedefli hareketinin gelişmesi, etkin olabilmesi, demokratik kazanımları güçlendirir. Demokratik kazanımlar da sınıf mücadelesinin gelişmesinin olanaklarını artırır.

Bu açıdan bakıldığında, demokratik kazanımların ölçütü, yığınlar için eşitliğin, özgürlüğün, yönetme hakkının gelişmesine, gerçekleşmesine hizmet etmesidir. Bu bakımdan, yönetme hakkını, görünüşte halka, gerçekte burjuvaziye veren burjuva-demokratik ‘erkler ayrılığı’ ilkesi yerine, iktidarı gerçekten yığınların eline vermek üzere yasama, yürütme ve yargının tek bir hareketli organda birleştirilmesi, bütün görevlilerin seçilip her an geri çekilebilmesi, sürekli ordu ve polis kaldırılması ilkelerine dayanarak bürokratik ve militarist bir devlet aygıtını dışlayan *Komün* türü devlet, aslında yığınlara en yakın ve en demokratik devlet örgütlenmesidir. Gündemdeki tartışmalar içerisinde de, burjuvazinin egemenliğini örtmesine yardımcı olan ‘erkler ayrılığı’ ilkesinin ya da oligarşik diktatörlüğün halkın müdahalesinden korunmasına hizmet eden ‘hukuk devleti’ kavramının bu doğrultuda eleştirilmeleri, demokratik bilincin gelişmesine katkı sağlar.

Devlet aygıtının ve yönetimin özelliklerinden olan bu güçlerin kapitalizm çerçevesinde tek elde toplanması, yasama ve yargının yürütmenin denetimine sokulması, açık diktatörlüklerin temelini oluşturmakta, burjuva demokratik devlet biçiminden uzaklaşmaya karşılık gelmektedir. Ama sorun burjuva demokratik dev-

KURTULUŞ

let biçimini savunmak değildir. Yığınlar için gerçek eşitlik ve özgürlük, ancak eşitsizlik ve sömürünün kaynaklandığı kapitalizmin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olduğu gibi, bunu gerçekleştirebilecek işçi sınıfı iktidarının, proletarya diktatörlüğünün biçimi de güçlerin tek bir organda birleştirildiği komün tipi devlettir.

TUTUM ALMANIN ÖLÇÜTLERİ, BAĞIMSIZ POLİTİKA

Anayasa değişikliği görüşmeleri, mecliste milletvekillerinin birbirleriyle dövüşmelerine, kavga etmelerine varacak ölçüde, politik tartışma ve mücadeleleri keskinleştirdi. 12 Eylül darbecilerine yargı yolu açılmasından kamu denetçiliğine, askerlerin sivil mahkemelerde yargılanmasından HSYK'nın, Anayasa Mahkemesinin oluşumlarına, parti kapatmadan grev ve sendika yasaklarına kadar birçok konuyu içeren maddeler üzerindeki tartışmalar, özellikle yüksek yargı ve parti kapatma konularına odaklandı. Meclisin anayasa değişikliği yapabilmesini bile sorgulayan bir tutum içerisindeki CHP, 3 konunun –HSYK, Anayasa Mahkemesi ve parti kapatmanın zorlaştırılması maddelerinin– referandumda ayrı oylanması koşuluyla tutumunu değiştirecek gibi bir öneriyle geldi; ama önerisini kabul ettiremeyince, değişiklik paketini desteklemediği gibi, iptal ettirmek için Anayasa Mahkemesine de başvurdu. Yine AKP'ye keskin biçimde muhalefet eden MHP, baştan sona pakete ret oyu kullandı. AKP ile anlaşma arayan ve 5 kişiyle ilk turda parti kapatmanın zorlaştırılması maddesinin oylamasına katılan BDP de, AKP anlaşmaya yanaşmayınca, değişiklik paketinin karşısında yer aldı. Bu arada parti kapatmaya ilişkin değişiklik, ikinci turda, AKP'den fireler çıkmasının da sonucunda, yeterli oy alamayıp paketten düştü.

Anayasa değişikliği tartışmaları içerisinde dikkati çeken bir yön, maddelerin içeriği üzerine tartışmaların, genel politik tutum açısından varolan saflaşmanın arkasında kalması, hatta gündem dışı bırakılmasıdır. İki tarafın da esas baktığı, neredeyse tek ilgi gösterdiği konu, yüksek yargının bileşiminde hangi tarafın belirleyici

ANAYASA REFERANDUMU

olacağı konusudur. AKP'nin asıl derdi, HSYK ve Anayasa Mahkemesi üye sayılarına ve seçilmelerine ilişkin değişikliklerle yargıya müdahaledir. Anayasayı iyileştirici diğer değişiklikler, bu maddelerin kabul edilmesini sağlamak için 'tatlandırıcı' olarak getirilmektedir. Tersinden, muhalefet partileri de benzer biçimde, AKP'ye engel olmak tutumuyla, AKP'nin karşısında yer almakta, AKP'nin getirdiği anayasa değişikliğine karşı çıkmakta, bunun ötesinde maddelerin asıl içeriğini gündeme almamaktadırlar.

Keskinleşmiş bir politik kutuplaşma ve iktidar kavgası içindeki burjuva politikaları için bu durum bir bakıma doğal karşılanabilir. Buna karşılık, burjuva politikaları arasındaki bu iktidar kavgasının doğrudan tarafları arasında yer almayan politik bakışlar açısından ise, tersine, hem kısmi kazanımlar hem de bütünlüklü politik hedefler açısından, asıl öne çıkarılması, değerlendirilmesi gereken, değişiklik paketinin maddelerinin içeriği olmalıdır. Referandumda oylanacak, oy verilecek olan soru ve sorun, hükümet sorunu değil, anayasa değişikliğidir; kullanılacak oylar hükümet değişikliği için değil, anayasa değişikliğinin gerçekleşip gerçekleşmemesi içindir.

Elbette bütün güncel gelişmeler, tek tek politik olaylar, genel politik sürecin ve mücadelenin parçalarını oluştururlar ve böyle bir bütünlüğe bağlanırlar. Ancak, tekil olayların içeriğini dikkate almadan, yalnızca söz konusu gelişmenin varolan politik güçlerden hangisine yarayacağı üzerine yapılan varsayımlara dayanan bir 'politik' yaklaşım, kaçınılmaz olarak, oluşmuş saflardan birinde yer almak, bu mücadele içindeki taraflardan birini desteklemek tavrıyla sınırlı kalmak durumundadır. Halbuki asıl gerekli olan, bağımsız bir tutumla genel politik tabloya müdahale edilmesi, oluşmuş saflaşmanın kırılıp bütün egemen sınıf politikalarının, burjuva politikalarının karşısına, ezilen sınıfların çıkarlarını savunacak farklı bir politikanın, işçi sınıfının bağımsız politikasının konulmasıdır.

Bağımsız politik tutum ise, politik gelişmelerin, varolan politik güçlerden bağımsız olarak değerlendirilmesine dayanmalıdır.

KURTULUŞ

Anayasa değişikliği tartışmalarında da bu geçerli olmalıdır. Yani öncelikle maddelerin içerikleri ele alınmalı; değişikliklerin, işçi sınıfı ve ezilenler açısından, demokratik haklar, özgürlükler, kazanımlar ve demokratik bilinç gelişimi yönünden, ilerlemeyi ya da gerilemeyi temsil etmesi anlamında, neye karşılık geleceği değerlendirilmelidir. Tartışma gündemindeki maddeler ve konular üzerinden, işçi sınıfının, ezilenlerin mücadele olanaklarının geliştirilmesini de ifade eden demokratik düzenlemelerin, iyileştirmelerin vurgulanması, demokratik taleplerin ileri sürülmesi, aynı zamanda, işçi sınıfının bağımsız politikasının geliştirilmesine, toplumsal seçenek olarak diğer politikaların karşısına konmasına da hizmet edecektir.

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ PAKETİNİN GEÇİRDİĞİ SÜREÇ

Anayasa değişikliği referandumuna yönelik politik tartışmalarda esas olarak alınan tutum, hükümetin yanında ya da karşısında olmaya karşılık geliyor. AKP hükümeti ve destekçileri anayasa değişikliğine “Evet”, muhalefet ise “Hayır” tutumunu alıp kampanya yürütüyor. Bu biçimde tutum alınması, referandumda oylanacak anayasa değişikliklerinin içeriklerinin tartışılmasının önüne geçiyor. Bu politik ortamda anayasa değişikliğine sandık başında oy verme durumunda olan *seçmenler* de, sokak anketlerinde, ya bilgi sahibi olmama ve kararsızlık biçiminde tepki veriyor ya da politik safına göre tutum belirtiyor.

Buna karşılık oylanacak anayasa değişikliklerine ilişkin içerik tartışmasının öne geçirilmesinin daha bilinçli ve doğru bir tutum almayı sağlayacağı söylenebilir. Belki daha da önemlisi, bu biçimde gündemdeki değişikliklerin içeriklerinin üzerinde durulmasının politik tartışmaları devlet yapısı, yönetim, demokratik haklar gibi genel demokrasi sorununa uzanan konulara kaydırarak demokratik bilinç gelişimi açısından yararlı olacaktır. Demokrasi yoksunluğu sorunu, sınıfsal egemenlik sorununa bağlanabildiği ölçüde de, sınıfsal bilincin gelişmesinin yolları açılacak-

ANAYASA REFERANDUMU

tır.

AKP, hazırladığı değişiklik paketini, önce, görüş almak üzere, muhalefete ve TUSİAD'dan sendikalara uzanan örgütlere sundu. Bu pakette, pozitif ayrımcılık, yurtdışına çıkma özgürlüğü, çocuk hakları, memurlara toplu sözleşme hakkı, parti kapatmaların zorlaştırılması, kamu denetçiliği kurumu oluşturulması, parti kapatılması nedeniyle milletvekilliğinin düşürülmesinin kaldırılması, Yüksek Askeri Şura kararlarının yargı denetimine açılması, idari işlemlerde yargının yerindelik denetimi yapamaması, memurlara uyarma ve kınama cezalarının da yargı denetimine alınması, sivil-lerin askeri mahkemelerde yargılanmaması, Anayasa Mahkemesi ile Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun üye sayılarının çoğaltılıp dairelerden oluşmaları, bireylerin Anayasa Mahkemesine başvurabilmesi, 12 Eylül cuntacılarının yargılanma yasağının kaldırılması konularında düzenlemeler bulunuyordu.

AKP'nin anayasa değişikliği paketi karşısında, CHP, MHP, DSP, DP olumsuz tutum aldı. BDP ise, Kürtçe propagandanın serbest bırakılması, Terörle Mücadele ve ceza yasalarında değişiklik taleplerini ileri sürdü; başlangıç maddelerinin değiştirildiği, anadilde eğitim hakkı, TC vatandaşlığı, vicdani ret hakkı içeren bir yeni anayasa savunmasının yanı sıra, AKP'nin taslağına da pozitif ayrımcılık, memurlara toplu sözleşme ve grev, emeklilere sendika, askeri mahkemelerin kaldırılması maddelerinin eklenmesini önerdi. Diğer yandan, TUSİAD, kuvvetler ayrılığı konusunda AKP ile görüş ayrılığından söz edip yeni anayasa talep ederken, TOBB, TİSK, Türk-İş, Hak-İş, T. Kamu-Sen, TESK, TZOB tarafından yapılan ortak açıklamada anayasa değişikliğinin önemli, ancak taslağın eksik olduğu söyleniyordu. DİSK de, taslağın geri çekilip önce yasalardan mevcut anayasaya aykırı maddelerin çıkartılmasını istedi.

Görüşmelerin ardından AKP, bazı değişiklikler yaptığı paketi meclise getirdi. Böylece anayasa değişikliği paketine, birden çok sendikaya üyelik yasağının kaldırılması, toplu sözleşme hakkının emeklilere yansıtılması, grevdeki zarardan sendikanın sorumlu

KURTULUŞ

tutulmaktan çıkartılması, siyasi grev, dayanışma grevi, genel grev, işgal, iş yavaşlatma ve direniş yasaklarının kaldırılması, genel-kurmay başkanı ve kuvvet komutanlarının Yüce Divanda yargılanması, istişari nitelikte Ekonomik ve Sosyal Konsey kurulması konuları da eklendi.

Anayasa paketinin mecliste görüşülüp oylanması, son derece gergin ve çekişmeli bir ortamda gerçekleşti; hükümet ve muhalefet milletvekilleri arasında kavgalar çıktı. Bu sırada parti kapatılmasının zorlaştırılması maddesi yeterince oy alamadığı için paketten düştü. Sonunda anayasa değişikliği paketi, böylece, eksikli de olsa meclisten geçti. CHP tarafından değişiklik paketinin götürüldüğü Anayasa Mahkemesi ise, bir kere daha anayasa değişikliğini esası bakımından incelemeye alarak anayasa hükmünü çığnedi ve tam da tartışma konusu olan meşruiyetini daha da sarstı. Buna karşılık, esasa girerek kendisini daha da yıpratmayı göze alan Anayasa Mahkemesinin anayasa değişikliğine müdahalesi ise, Anayasa Mahkemesi ve HSYK seçimlerinde üç aday yerine tek adaya oy verilmesini ve hukuk dışı alanlardan seçimi iptalle sınırlı kaldı. Sonuçta Anayasa Mahkemesinden geçtiği biçimiyle anayasa değişikliği, 12 Eylül'de referanduma sunulacak halini aldı.

YSK kararı ile 12 Eylül 2010'da halkoyuna sunulacak olan anayasa değişikliği konusunda asıl sorun, 12 Eylül askeri diktatörlüğünün ürünü olan 1982 Anayasasının bütünüyle değiştirilmesi, kaldırılması gereğidir. 12 Eylül 1980 askeri diktatörlüğü, 1980'e giden süreçte bizzat TÜSİAD'ın faaliyetlerinin somut olarak gösterdiği gibi, o gün için oligarşinin tercihiydi ve birinci hedefi de yükselme potansiyeli taşıyan işçi sınıfının mücadelesinin bastırılmasıydı. Bu bakımdan, en sağdan en sola bütün kesimler, işkencelere, idamlara varıncaya kadar, 12 Eylül'ün hışmına uğramış olsalar da, düzenin, kapitalizmin karşısına çıkanlar ile düzenin savunucularının oligarşinin açık diktatörlüğü 12 Eylül'ün karşısındaki konumları aynı olamaz. Ama bugün askeri diktatörlüğün şu ya da bu ölçüde acısını çekmiş bütün toplum 12 Eylül'e

ANAYASA REFERANDUMU

karşı olmakta anlaşmış gibidir. 1982 Anayasasının yeni bir anayasa ile değiştirilmesini, oligarşinin doğrudan sözcülerine ek olarak oligarşinin politik temsilcileri de görünüşte savunmaktadırlar.

Ancak bu 1982 Anayasasına karşı olmakta anlaşmışlık görünüşünün tersine, aradan geçen 30 yıla yakın sürede 1982 Anayasasında yapılan değişiklikler kısmi olmaktan öteye gitmemiş, darbe anayasası yürürlükte kalmıştır. Gerçekte ciddi olarak darbe anayasasını kaldırma girişiminde bulunmayan oligarşinin partileri ise, bunun suçunu birbirlerinin üstüne atarak kendilerinin bu cunta anayasasına karşı olduklarını ve demokratik anayasa istediklerini ileri sürmeye de devam etmektedirler. İlginç bir biçimde, ANAP hükümetlerinden Demirel-İnönü hükümetlerine, Ecevit hükümetlerinden AKP hükümetlerine kadar benzer görüntüler sergilenmiş, bugüne gelinmiştir. Bugün de aynı biçimde, TÜSİAD'dan DİSK'e, AKP'den CHP'ye, sözde herkes 1982 Anayasasına karşıdır, ama bir türlü bu anayasa kaldırılamamaktadır! Bu yönde oluşmuş bütün toplumsal talebe rağmen, 1982 Anayasası kaldırılıp yerine yenisi hazırlanacağına, yalnızca üzerinde kısmi değişiklikler yapılmaktadır.

Kısacası, anayasa sorunu açısından asıl gereklilik, 1982 Anayasasının yerine yeni demokratik bir anayasa yapılmasıdır ve bu ihtiyaç da toplumda geniş ölçekte yankı bulmuş, benimsenmiştir. Ancak yine gündemde olan, anayasanın bütün olarak değiştirilmesi değil, üzerinde kısmi değişiklikler yapılmasıdır. Gerçek ihtiyaç anayasanın bütünüyle değiştirilmesi, yenilenmesi olmasına rağmen, 12 Eylül referandumunda, bazı sınırlı değişiklikler oylanacaktır. Bu durumda, bütünüyle yeni, demokratik anayasa ihtiyacı ve talebi korunmakla birlikte, referandumda oylanacak değişikliklerin niteliğinin değerlendirilerek tutum alınması da gerekmektedir.

Referandumda oylanacak anayasa değişiklik paketi, birbirlerinden farklı birçok konuyu kapsamaktadır. Paketin son maddesi ise, "halkoyuna sunulması halinde tümüyle oylanır" hükmünü içermektedir. Farklı konulardaki değişikliklerden oluşan paketin

KURTULUŞ

bir bütün olarak oylanması, belki de paketin en olumsuz yönünü oluşturmaktadır. Birbirlerinden ayrı konulara ilişkin maddeler bağımsız olarak değerlendirilmeli ve referandumda da, demokratik bir yöntem içerisinde, ayrı ayrı oylanmalıdır.

Değişiklik paketinin tartışılma süreci içinde, pakete bu açıdan itirazlar yöneltildi. Ama paketi, kendi ihtiyaç duyduğu düzenlemelerle toplumsal destek sağlayacak düzenlemeleri bir araya getirerek oluşturmuş olan AKP, bu itirazları dikkate almaya yanaşmadı. Çünkü, bu düzenleme, tam da AKP'nin, "tüccar siyaset", "kazan-kazan" gibi formülasyonlarla sloganlaştırdığı politika tarzının gereği olan bilinçli bir tercihin ve uygulamasına karşılık geliyordu. İktidarı boyunca sürmekte olan politik saflaşma ve mücadeleler içerisinde, yüksek yargının önüne çıkarttığı engelleri aşabilmek için, yargının anayasadaki düzenlemelerle koruma altına alınan konumunda değişikliğe gidilmesi, yargıya müdahale edilmesi, AKP için aciliyet kazanmıştı. AKP, buna yönelik düzenlemeleri –referandumda kabul edilmesini sağlamak için– topluma daha cazip gelecek düzenlemelerle bir araya getirerek bir paket oluşturmuştu. Dolayısıyla AKP, anayasa değişikliği paketinin bir bütün olarak oylanması ısrarından da –planının ana eksenini bu yaklaşım oluşturduğu için– vazgeçmedi.

ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNİN İÇERİĞİ

Anayasa paketinin tartışıldığı süreçte, tartışma, Anayasa Mahkemesi, HSYK ve parti kapatma konularında yoğunlaştı. Meclis-teki görüşmeler sırasında, bunlardan parti kapatmaların zorlaştırılması konusu, AKP'den firelerin de sonucunda, paketten düştü. Paket meclisten geçtikten sonra CHP'nin yaptığı iptal başvurusunu görüşen Anayasa Mahkemesi de, Anayasa Mahkemesi ve HSYK'ya üye seçimine ilişkin bazı ifadeleri iptal etti. Sonuçta, Anayasa Mahkemesi ve HSYK'ya ilişkin düzenlemeler, anayasa değişikliği tartışmasında en üst sırada yer alıyor. Bu durum, yıllardır sürmekte olan derin politik saflaşma ve mücadelede artık kavganın bu kurumlar üzerinde odaklanmasına bağlı. Buna kar-

ANAYASA REFERANDUMU

şılık, bu konuda anayasa paketinde getirilen yeni düzenlemelerin, *demokratikleşme* açısından ciddi bir değişikliğe karşılık geldiğini söylemek de mümkün değil.

Öncelikle, söz konusu kurumlar, özel konum ve görevleriyle, rejimin kendisini koruması açısından önde gelen bir yere sahiptir. Bu bakımdan bunlar, zorunlu gördüğünde hukuk dışına çıkmayı yapısallaştıran oligarşik devletin, düzenin işleyişini aksatabilecek etkenlerin savuşturulmasını, her türlü muhalif unsura, özellikle yığınlara, halka, toplumsal muhalefete karşı rejimin savunulmasını sağlayan organları arasında yer alırlar. Yakın tarihten örnekleriyle, HSYK'nın Şemdinli davası savcısına ilişkin, Anayasa Mahkemesinin cumhurbaşkanlığı seçimindeki '367 oy' kararlarıyla da, bu organların rejimi korumak gerekçesiyle hukuk adına hukuku çığnemekten çekinmeyen tutumları geniş biçimde açığa çıkmış, toplum gözünde meşruiyet kaybına uğramışlardı.

Yürürlükteki anayasa hükümlerine göre Anayasa Mahkemesi ve HSYK üyeleri, (gösterilen adaylar arasından) Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir. Diğer yetkilerin yanı sıra yüksek yargı üyelerinin seçiminde yetkinin Cumhurbaşkanına verilmesi, 1982 Anayasasının, her türlü demokratik gelişmenin sınırlanması, toplumsal muhalefetin engellenmesi amacıyla yürütmenin güçlendirilerek denetimin artırılması yaklaşımının parçasıdır. 1982 Anayasası hazırlanırken düzenlemeler Kenan Evren'in Cumhurbaşkanlığı hesabıyla gerçekleştirilmiş, cumhurbaşkanlığı yetkileri de sanki Evren için ısmarlama dikilmiş bir elbise gibi biçimlendirilmiştir. 1982 Anayasasının antidemokratik niteliğinin dayandığı başta gelen unsurlardan olan bu –yetkileri az sayıda elde toplayarak 'rejimi koruma altına alma' biçimindeki– yaklaşım, aynı zamanda kendi içerisinde de açmazlar taşımaktadır. Güçlü yetkilerle donatılan makam tuzak niteliği kazanmakta, 'istenilmeyen' kişilere geçtiğinde, işler tersine dönüp söz konusu yaklaşımın savunucularının aleyhine işlev görmektedir. YÖK'ün bileşimindeki değişim bu konuda nispeten taze bir örnek oluşturmaktadır.

Öte yandan AKP de bu uygulamalara karşı çıkarken demokra-

KURTULUŞ

si gerekçesini ileri sürse de, gerçekte kavgası kendi dolaysız politik çıkarlarıyla sınırlıdır. Bunun en güzel örneğini yine YÖK'teki gelişmeler oluşturmaktadır. Bütün bir dönem YÖK kararlarına antidemokratik olduğu gerekçesiyle karşı çıkan AKP, bir kere kurumda hakimiyeti sağladıktan, onu ele geçirdikten sonra, bu antidemokratik yapıya muhalefet etmeye son vermiş, kendi çıkarları için aynı yöntemleri uygulamaya koyulmuştur. Bu sefer antidemokratik uygulamalardan şikayet etme sırası AKP'nin muhaliflerine gelmiştir, ama düne kadar gönülden savundukları yöntemlerden bugün şikayet etmeleri, yüzsüzlük ve samimiyetsizlikte AKP'den geri kalmadıklarını sergilemekten öteye pek anlam taşımamaktadır.

Anayasa Mahkemesi ve HSYK konusunda da durum çok farklı değildir. Kavga, kurumların, yetkili makamların ele geçirilmesi kavgasıdır, deyim yerindeyse bir tür koltuk kavgasıdır. Demokratikleşme açısından ise çok değişen bir şey yoktur, söz konusu olan sınırlı bir değişikliktir. Referandumda oylanacak anayasa paketinde Anayasa Mahkemesinin üye sayısı on bir asil ve dört yedek üyeden on yedi üyeye, HSYK'nın üye sayısı yedi asil ve beş yedek üyeden yirmi iki asil ve on iki yedek üyeye çıkarılmakta, yeni alt organlar olarak, Anayasa Mahkemesinde iki bölüm, HSYK'da üç daire oluşturulmaktadır. Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçimi, üç üyenin TBMM tarafından seçilmesi dışında, yürürlükteki anayasada olduğu gibi cumhurbaşkanına bırakılmaktadır. HSYK'da ise, dört üyenin cumhurbaşkanınca seçilmesinin dışında, diğer üyeler, Yargıtay ve Danıştay'a ek olarak Adalet Akademisinin yanı sıra, adli ve idari hakim ve savcılar tarafından kendi aralarından seçilmekte, buna karşılık, mevcut anayasada olduğu gibi, yine Adalet Bakanı Kurul Başkanı, Adalet Bakanlığı Müsteşarı da Kurulun tabii üyesi olarak sayılmaktadır.

Bu değişikliklerin sonucunda söz konusu organların antidemokratik yapıları ve nitelikleri ortadan kalkacak değildir. Gerçek bir demokratikleşme, bütün diğer kurumlarla birlikte, yargının da halkın, kitlelerin denetimine geçmesini gerektirir. Gerçek de-

ANAYASA REFERANDUMU

mokrası için, yüksek yargıda görev yapanlar dahil, bütün yargıç ve savcılar da, diğer devlet görevlileri gibi, halk tarafından seçilmeli ve istendiğinde görevden alınabilmelidir. Politik saflaşma ve mücadele halindeki taraflar ise, anayasada yapılacak değişiklikleri, taraflardan biri ya da diğerinin bu kurumları elinde tutması açısından tartışmakta, sorun etmektedir. Diğer bir anlatımla, ‘yargı bağımsızlığı’, ‘erkler ayrılığı’ adına sürdürülen tartışmanın altında, bu kurumların politik denetimi sorunu yatmaktadır.

Anayasa değişikliği tartışmalarının odaklandığı yüksek yargı konusundaki kavga, esas olarak bu devlet kurumlarının denetimini elinde tutma kavgasıdır. Buna bağlı olarak paketteki diğer değişiklikler, belirli bazı demokratik iyileştirmeler sağlayarak bunlarla birlikte yargıdaki değişiklikleri kabul ettirebilmek amacıyla verilen ‘rüşvet’ niteliğindedir. Politik mücadelenin yüksek yargı konusunda düğümlenmesiyle bu konudaki tartışmalar öne çıktı, diğer maddeler sınırlı ölçüde tartışıldı. Yargı konusu dışındaki bu maddelerdeki değişikliklerin belirli bir demokratik iyileştirme sağladığı pek tartışma konusu olmamakla birlikte, sözü edilen iyileştirmelerin, varolan demokrasi sorunu karşısında son derece yetersiz ve dar kalan kapsamı özellikle vurgulanmalıdır.

Yüksek yargıya ilişkin düzenlemelerin dışında, anayasa değişiklikleri arasında, referandum kampanyasında en çok öne çıkartılan bir konu olarak, askeri cunta dönemine yönelik yargılama yasasının kaldırılması bulunmaktadır. 1982 Anayasasının, aradan geçen 30 yıla yakın süre ve bu süre içerisinde birbirlerinden farklı partilerin hükümete gelmiş olmalarına karşın, bugüne kadar hâlâ kaldırılmamış olan 15. Geçici Maddesi, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile oluşturulan “Millî Güvenlik Konseyinin, bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin ... Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezaî, malî veya hukukî sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı mercüine başvurulamaz” biçiminde darbecilere anayasal güvence sağlamaktadır. Gündemdeki değişikliklerle bu madde kaldırılmaktadır. Bu durumda da bu değişikliğin

KURTULUŞ

sonunda darbecilerin gerçekten yargılanıp yargılanamayacakları tartışılmaktadır; ama anayasa değişiklikleri gerçekleşirse, en azından darbecilere sağlanan anayasal koruma anayasadan çıkartılmış olacaktır.

İşçi sınıfının mücadelesini daha doğrudan etkileyecek değişiklikler grev ve sendikal haklar konusundadır. Bu değişikliklerin herhalde en önemlisi, genel grev, politik grev, dayanışma grevi yasaklarının kaldırılmasıdır. Değişikle, anayasadaki “Siyasi amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, işyeri işgali, işi yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişler yapılamaz.” ifadesi çıkartılmaktadır. Grev zararından sendikanın sorumlu tutulmasına yönelik “Grev esnasında greve katılan işçilerin ve sendikanın kasıtlı veya kusurlu hareketleri sonucu, grev uygulanan işyerinde sebep oldukları maddî zarardan sendika sorumludur” hükmü de kaldırılmaktadır. Memurlar ve kamu görevlileri için, mevcut anayasadaki “toplu görüşme” hakkı yerine “uyuşmazlık halinde Kamu Görevlileri Hakem Kuruluna başvurmayı” içeren “toplu sözleşme hakkı” getirilmektedir. Toplu sözleşme hakkı ve Kamu Görevlileri Hakem Kurulu üzerine kanunla düzenlenecekler arasında “toplu sözleşme hükümlerinin emeklilere yansıtılması” da yer almaktadır. Ancak grev hakkı ile tamamlanmayan toplu sözleşme hakkının eksik ve işlevsiz olacağı tartışmalarda vurgulanmaktadır. Ayrıca yine yürürlükteki “Aynı zamanda ve aynı işkolunda birden fazla sendikaya üye olunamaz.” ve “Aynı işyerinde, aynı dönem için, birden fazla toplu iş sözleşmesi yapılamaz ve uygulanamaz.” hükümleri de anayasadan çıkartılmaktadır. Yeni bir danışma organı olarak Ekonomik ve Sosyal Konsey kurulması yönünde de, anayasanın “Planlama” başlıklı maddesine “Ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında hükümete istişarî nitelikte görüş bildirmek amacıyla Ekonomik ve Sosyal Konsey kurulur.” ifadesi eklenmektedir.

Diğer değişiklikler arasında da önemli bir bölümü, yargıya ilişkin, özellikle askeri yargının bazı görev ve yetkilerinin sivile dev-

ANAYASA REFERANDUMU

redilmesi yönündeki düzenlemeler oluşturmaktadır. “Askerî yargı” başlığı altındaki maddede yapılan değişiklikte “Devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlara ait davalar her halde adliye mahkemelerinde görülür.” denilerek asker kişilerin darbe vb suçlardan sivil mahkemelerde yargılanması hükmü getirildiği gibi, “Savaş hali haricinde, asker olmayan kişiler askerî mahkemelerde yargılanamaz.” ifadesiyle de sivilin (özellikle sıkıyönetim dönemlerinde) askeri mahkemelerde yargılanmasına son verilmektedir. Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan görevine ilişkin düzenlemede yapılan değişiklikler içerisinde yer alan “Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarmanın Genel Komutanı da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanırlar.” ifadesiyle silahlı kuvvetlerin komutanlarının da Yüce Divanda yargılanmalarına gidilmektedir. “Yargı Yolu” başlıklı maddede “Yüksek Askerî Şuranın kararları yargı denetimi dışındadır.” hükmüne “Ancak, Yüksek Askerî Şuranın Silahlı Kuvvetlerden her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yolu açıktır.” ifadesi eklenerek ordudan atılanlara yargıya başvurma olanağı sağlanmaktadır. Aynı maddede, “Yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı” ifadesi, “hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz.” ifadesi ile tamamlanarak idari işlemlerde yargının yerindelik denetimi yapmasına karşı açık hüküm getirilmektedir.

Ayrıca, pozitif ayrımcılığa yönelik olarak “Kanun önünde eşitlik” maddesindeki “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” ifadesine “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. Çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi özel surette korunması gerekenler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılamaz.” ifadesi eklenmekte; “yurt dışına çıkma hürriyeti” sınırlaması “hâkim kararına” bağlanmakta; “çocuk haklarına” yönelik olarak “Her çocuk, yeterli himaye ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve ba-

KURTULUŞ

basıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, çocuk istismarı, cinsellik ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.” hükümleri getirilmekte; “Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı” kapsamında “Kamu Başdenetçisinin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oyla dört yıl için seçildiği” bir “Kamu Denetçiliği Kurumu” kurulmaktadır.

REFERANDUMDA TUTUM

Diğer birkaç küçük değişiklikle birlikte, gündemdeki anayasa değişiklik paketi, toplamında, esas olarak, son derece sınırlı, dar ölçekte bazı demokratik iyileştirmeler niteliği taşımaktadır. Demokratikleşme açısından gerçek ihtiyaç olan, *kökten bir değişiklikle yürürlükteki anayasanın kaldırılarak yeni bir demokratik anayasa benimsenmesi* ihtiyacının karşısında bu değişiklikler önemsiz boyuttadır. Bu bakımdan, gündemdeki anayasa değişikliği, asıl, kökten bir değişiklik, anayasanın bütünüyle değiştirilmesi ihtiyacının öne çıkmasına hizmet etmesi açısından önemlidir.

Toplumda demokratik bilincin gelişmesi doğrultusunda, kökten bir anayasa değişikliği ihtiyacının ağır basması konusu ise, gündemdeki anayasa değişiklikleri karşısında alınan politik tutumlarla ilişkilidir. Oligarşinin partilerinin aldıkları tutumların toplumda demokratik bilinci ve yeni demokratik anayasa talebini geliştirmeye değil, aksine bunu bastırmaya hizmet ettiği hemen saptanabilir. ‘Şeriat tehlikesine karşı rejimi korumak’, AKP’ye anayasa değişikliği yaptırmamak gerekçesiyle, ‘anayasanın kılına bile dokundurtmamak’ üzere, anayasa değişikliğine karşı çıkan muhalefet partilerinin tutumu, fiilen anayasada yapılacak herhangi bir değişikliğin karşısında olmak ve mevcut antidemokratik anayasanın savunuculuğunu yapmak biçimindedir. Buna karşılık hükümet partisi AKP’nin tutumu ise, demokratik anayasa istemlerinden ve toplumda birikmiş demokratik özelemlerden kendi politik çıkarlarına destek sağlamak için yararlanmak ve son derece küçük iyileştirme ya da taviz niteliğindeki değişikliklerle

ANAYASA REFERANDUMU

köklü değişim istemini bastırmaya çalışmak doğrultusundadır. Ancak mücadelenin çok yönlülüğü ve karmaşıklığı nedeniyle, gelişmeler tek tek politik güçlerin yönlendirmek istediğinden farklı sonuçlar doğurmak durumundadır. Keskinleşen politik mücadelede, çatışan taraflar istemese de, kaçınılmaz olarak toplumda politikleşme hızlanmakta, anayasa tartışmaları içerisinde anayasanın kökten değiştirilmesi istemi gelişmektedir.

Bu anlamda, anayasa paketinde getirilen küçük değişiklikler, kendilerine oranla çok daha büyük değişikliklerin tartışılmasına, toplumda giderek genişleyen bir biçimde dile getirilip talep edilmesine neden olmaktadır. Oligarşinin partilerinin bu sonuca yol açan kavgaları ise, devlet kurumları ve özelde yargı üzerinde etkinlik kavgasıdır. Bu yüzden de anayasa değişikliği gündeme geldiğinde tartışma yüksek yargıya ilişkin düzenlemelerde yoğunlaşmış, diğer değişiklikler pek tartışma konusu olmadan arka planda kalmıştır. AKP'nin ve muhalefetin anayasa değişikliğine ilişkin tutumları ve “Evet” ve “Hayır” kampanyaları da bu temel üzerinde gelişmiştir. AKP'nin anayasa değişikliği isterken asıl istediği, öncelikle yüksek yargıya ilişkin düzenlemeler olduğu gibi, muhalefetin anayasa değişikliğine karşı çıkarken asıl gerçekleşmesini istemediği değişiklikler de, aynı şekilde, öncelikle yüksek yargıya ilişkin olanlardır. Diğer değişiklikler ise, referandum kampanyalarında kitlelerin desteğini kendi yanlarına çekebilmek için ileri sürülmekte, gündeme getirilmektedir.

Anayasa değişikliği konusundaki kamplaşma, islamcı-küreselleşmeci ve militarist-milliyetçi taraflar arasında yıllardır sürmekte olan politik mücadelenin bir parçası ve uzantısıdır. Emperyalizmin işbirlikçisi oligarşinin politik seçenekleri arasındaki bu mücadele, politik kriz boyutlarına kadar tırmanmış ve bütün toplumu da bu ekseninde bölmüştür. Oligarşinin politik tercihleri arasındaki saflaşmada, toplumun başka sınıfsal konumlardaki farklı kesimleri de ya bir tarafta ya diğer tarafta yer almıştır. Bugün de, sendikalardan partilere kadar çeşitli örgütlenmelerin anayasa referandumuna yönelik “Evet” ve “Hayır” kampan-

KURTULUŞ

yalarında saf tutmaları, aynı tutumların sürdürülmesine karşılık gelmektedir. Oysa toplumun büyük çoğunluğunun, yığınların çıkarı, oligarşinin politikalarının takipçiliğinde, kuyrukçulukta değildir; özellikle işçi sınıfının hem yakın hem de uzun vadeli çıkarları açısından sorun, burjuva politikalarından kopan, bağımsız politikaların ileri sürülebilmesidir.

Anayasa değişikliği konusunda, değişikliğin içeriği yerine, AKP'ye yandaşlık ya da karşıtlık temelinde 'politik' tutum alınması da, yine oligarşinin tercihleri içerisinde kalan bir saflaşmanın, dolayısıyla bağımsız olmayan, kuyrukçu bir politikanın göstergesidir. Oysa bağımsız biçimde, değişikliklerin içeriği değerlendirilerek tutum alınmalı, bu anlamda izlenen tutarlı bir tavır temelinde politik kazanımlar hedeflenmelidir. Ayrıca sığ gerekçelerle alınan kuyrukçu tutumların kitlelere anlatılmasında da zorlukla karşılaşılacağı, ancak tutarlı, sağlam politikaların başarılı olabileceği de öngörülebilir.

Bu bakımdan, referanduma ilişkin tutum, oylamaya sunulan değişikliklerin niteliğine göre belirlenmelidir, AKP hükümetini destekleyip desteklememeye göre değil. Bu çerçevede, referandum seçimlerle de karıştırılmamalıdır. Seçimlerde, politik hareketler yönetmeye aday olarak toplum önüne çıkmakta, politikalarına destek istemektedirler. Seçimlerde söz konusu olan, farklı partilerin, politik hareketlerin toplumsal seçenek olarak ortaya çıkmalarıdır. Bu durumda, savunulan politik seçeneğin seçimlere katılmadığı, adaylarının olmadığı koşullarda, varolan partilere ve adaylara karşı tutum alınarak hiçbirine oy verilmesi doğal olarak mümkün ve muhtemeldir. Buna karşılık, seçimlerden bütünüyle farklı biçimde, referandumda oylanan, politik seçeneklerden birinin desteklenmesi değil, bir düzenlemenin kabul edilip edilmemesidir. 12 Eylül referandumunda oylanacak olan da anayasa değişikliğinin yapılıp yapılmamasıdır, AKP hükümeti değil. Bu yüzden doğru tutum da yapılacak değişikliğin değerlendirilmesine göre belirlenmelidir. Referandumda çıkacak "Evet" sonucu, anayasanın oylamaya sunulduğu biçimde değişti-

ANAYASA REFERANDUMU

rilmesi, “Hayır” sonucu ise, anayasanın değiştirilmeyip yürürlükteki haliyle kalması anlamına gelecektir. Yapılacak değişiklikle anayasa daha olumlu, daha demokratik yönde değişecekse “Evet”, tersine daha olumsuz, daha antidemokratik yönde değişecekse “Hayır” tutumu alınmalıdır.

Ancak anayasa değişikliği tartışmaları sırasında, referandum süreci, esas olarak muhalefet tarafından, adeta *AKP için bir güven oylamasına* dönüştürüldü. Bu tavrın temelinde ise, anayasa değişikliklerine karşı çıkacak ciddi bir gerekçe bulunmaması yatıyor. Yüksek yargıya ilişkin düzenlemeler dışındaki değişikliklere, muhalefet de, tartışma konusu yapmayıp karşı çıkmıyor. Anayasa Mahkemesi ve HSYK'nın üye sayılarının artırılması, HSYK'ya hakim ve savcılar arasından üyeler seçilmesi yönündeki değişiklikler ise, bu organlarda AKP'nin 'tekeli kurmasından' çok, Yargıtay ve Danıştay'ın 'tekeli kırılmaya' karşılık geliyor. Önerilen değişikliklerle, yüksek yargı kurumlarındaki üye sayısının artırılması, demokratik işleyişlere biçimsel olarak daha uygun düşüğü ölçüde, karşı çıkanların gerekçesinin ilkesel bir tutuma değil de, şu anda cumhurbaşkanlığı koltuğunda oturan kişinin niteliğine dayandırıldığı daha net söylenebilir. Diğer bir ifadeyle aslında yüksek yargıya ilişkin bu düzenlemelerin de yürürlüktekine göre daha antidemokratik bir anayasaya yol açacağını iddia etmek mümkün değil.

Bu temelde, muhalefet, anayasa değişikliğine “Hayır” kampanyasını, *AKP hükümetine “Hayır”* kampanyası ile ikame etti. Kendileri açısından bir bakıma akılsızca olarak adlandırılabilir olan bu tutum ise, aslında muhalefet için belirli bir tuzak niteliği taşıyor. Bu durumda, ciddi ve somut biçimde gerekçelendirilemeyen “Hayır” tutumu, “Evet” tutumu karşısında halkoylamasını kaybettiğinde, muhalefet istediğinin tam tersine bir sonuca neden olarak AKP'nin bir kere daha destek ve güç sağlamış biçimde seçimlere gitmesine yol açmış olur. AKP'nin 2007 seçimlerini kazanmasında, genelkurmayın yayınladığı e-muhtırayı, bugün, ‘AKP işbirlikçisi komplo’ olarak suçlayan muhalefet, yarın, önü-

KURTULUŞ

müzdeki seçimleri de AKP kazanırsa, herhalde “Hayır” tutumunu aynı şekilde ‘AKP’ye hizmet eden komplo’ olarak suçlamak zorunda kalacak! Oysa muhalefet de “Evet” tutumu alsaydı, o zaman referandumdan çıkacak bir “Evet” sonucunun özel olarak AKP lehine bir özellik kazanmayacağını saptamak zor olmaz.

Referandumda oylanan anayasa değişikliği, son derece dar kapsamlı, sınırlı bir değişikliktir; asıl gerekli olan, anayasanın bütünüyle değiştirilmesi, mevcut antidemokratik anayasanın kaldırılıp yerine yeni, demokratik bir anayasa konmasıdır. Bu yüzden, referanduma sunulan değişiklikten daha önemlisi, yeni demokratik bir anayasa gereğinin tartışılması, anayasanın da bir parçasını oluşturduğu antidemokratik devlet yapısının sorgulanması, genel olarak demokrasinin yokluğu sorununun ve bunun temelinde yatan sınıfsal egemenlik sorununun gündeme gelmesidir. Bu bakımdan, referanduma ilişkin olarak da alınan tutum, genel olarak demokrasi ve özel olarak da yeni demokratik anayasa talebini güçlendirecek yönde olmalı, bu doğrultuda değerlendirilmelidir. Bu anlamda, referandumda “Evet” tavrı, yapılacak küçük değişiklikleri onaylamaktan öteye, asıl buradan kalkarak anayasanın bütünüünün değişmesini talep etmek için ileri sürülmelidir. “Hayır” tutumu ise, anayasa değişikliğine karşı çıkarak mevcut anayasayı savunma konumuna düştüğünden, yeni demokratik anayasa talebini ileri sürmeye uygun düşmemektedir.

Referandumda “Evet” ve “Hayır” tutumlarına ek olarak, “Boykot” tutumu da bunların karşısında üçüncü bir tutum olarak ileri sürülmektedir. Boykot, –bireysel anlamda politikayı umursamazlık biçimini alan tutum bir yana bırakılacak olursa– bir politik tutum olarak, meşrulaştırılmaya kalkışılan bir kurumun işlemez hale getirilerek yerine yenisinin geçirilmesi için aktif kitlesel mücadeleye girişilmesine karşılık gelir. Bu anlamda, bir politik tutum olarak boykot taktığının benimsenebilmesi için, diğer koşulların yanı sıra, aktif kitle mücadelesinin düzen değişikliğini

ANAYASA REFERANDUMU

zorlayacağı kriz koşullarının, devrimci koşulların varlığı da gerekir. Bu çerçevede, önümüzdeki referandumda boykot tutumunu benimseyebilmek, ancak bu tutumla mevcut anayasayı işlemez kılıp yerine yenisini geçirmek üzere, bu eylemin koşulları bulunuyorsa mümkündür. Bu koşullar yoksa, boykot adına yapılan, politikadan uzaklaşan, politik süreç karşısında tavırsız kalan bir tutum almaktır. İşçi sınıfı başta olmak üzere, emekçilerin, ezilenlerin mücadelelerinin son derece cılız düzeylerde sürdüğü Türkiye genelinde değerlendirildiğinde ise, boykot koşullarının bulunmadığı açıktır. Olsa olsa ulusal mücadelenin geliştiği Kürdistan'da bu yönde bir potansiyelden söz edilebilir. Bölgede başarılı bir boykot, Türkiye genelinden çarpıcı biçimde farklı katılım oranları sonucuna yol açtığına, iki ayrı politik ortam, iki ayrı toplum, iki ayrı ülke gerçeğinin bir kere daha somutlanması açısından yararlı olabilir.

Kürdistan'da uygulanmaya çalışılacak boykot tavrından farklı olarak genelde Türkiye'de boykot tavrının, kendisini, örneğin Kürtlere destek amacıyla değil de, büyük ölçüde üçüncü bir cephe açmak açısından temellendirmesi ve referandumu yeni bir özne inşasına imkân sunması açısından yaklaşması ise, kitlelere dışardan seslenmenin, sınıfsal açıdan maddi bir temele, örgütlülüğe dayanmaksızın siyaset yapma özlem ve kolaycılığının güzel bir örneği olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan boykot tavrı, hiçbir burjuva politik aktörle yan yana gelmemiş olmanın rahatlığı ile “Evet” ve “Hayır” tutumlarını eleştirme lüksünü tepe tepe kullanırken, *en temiz* kalma ‘siysetsizliğini’ seçmektedir.

Soldan “Evet” ve “Hayır” tutumlarını savunanlar ise, en genelinde kapitalizme ve sisteme karşı olmak argümanına yaslanarak tutumlarını temellendirmeye çalışmaktadırlar. Sosyalistlerin iki seçeneği de genel sol söyleme yaslanarak savunmaya çalışmaları da burjuva ideolojik yelpazedeki çok sayıdaki aktörlerle yan yana düşmüş olmanın verdiği rahatsızlığı giderebilecek gibi değildir! “Hayır”cılar “Evet”çileri AKP, BBP vb. ile, “Evet”çiler de karşıt tavrı MHP, CHP ile yan yana düşmüş olmakla eleştirir, kendile-

KURTULUŞ

rinin devrimci olduğunu ispatlamaya çalışırken, sistem karşıtı olmak ya da olmamanın ölçütünün, alınan tutumun “*Evet*” ya da “*Hayır*” olmasından önce, bu tutumların gerekçeleri olması gerektiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Tartışmalar içinde değiştirilen maddelerin içeriğinin bir türlü öne geçmemesi, bunlardan çok hükümet üzerinden sisteme karşıt olduğu kolaycılığının seçilmesi, halen sürmekte olan politik çelişki ve mücadelelerde yer alınmış tarafların, referandum vesilesiyle bir kez daha teyit edilerek güncellendiğini de göstermektedir. Değiştirilen maddeler kısmi ve yetersiz olmakla birlikte varolanlardan daha geri olmadığına göre, “Hayır” tavrı açısından 12 Eylül anayasasının değiştirilmeyip sahiplenilmesi gibi bir çelişki ortaya çıkmakta ve bu çelişkinin üstü de 12 Eylül’de yapılacak referanduma dair bir (“12 Eylül’e iki kere *Hayır*”, ya da “Bu sefer *Hayır* demek için *Evet*” vb. gibi) ironi yarışı ile örtülmeye çalışılmaktadır. Bugün değişikliklere karşı çıkanlar, varolan anayasanın demokratik bir şekilde değiştirilmesi için yarın nasıl bir talep ileri sürebilecekler?

İşçi sınıfının komünizm mücadelesi açısından ise, diğer toplumsal politik konularda olduğu gibi, referandumda alınması gereken tutum konusunda da sorun, her türlü toplumsal sorundan kalkarak bunları sınıf mücadelesine bağlamak ve bütün boyutları içerisinde bu mücadeleye önderlik etmek üzere, işçi sınıfının bağımsız politikasının geliştirilmesi, ileri sürülmesidir. Bu bakımdan burjuvazinin politikalarından kopmaya hizmet edecek bir tutum alınması önem taşır. İşçi sınıfının komünist hareketi ancak bağımsız politikalar temelinde inşa edilebilir.

İşçi sınıfının komünist politik hareketinin, komünist partisinin yaratılması, özel olarak anayasa, genel olarak demokrasi sorunu dahil tüm toplumsal sorunlar için mücadelelerin gelişmesi, bunların çözümünün sağlanabilmesi açısından hayati öneme sahiptir. Varolan toplumda bütün toplumsal sorunlar, temelde, burjuvazinin egemenliğinden, kapitalist sistemden kaynaklanmaktadır. Bu toplumda yalnızca işçi sınıfının çıkarları, kapitalizm ve burjuva egemenliği ile uzlaşmaz niteliktedir. İşçi sınıfı dışındaki diğer

ANAYASA REFERANDUMU

sınıfların, kesimlerin, grupların mücadeleleri kapitalizmle sınırlıdır ve gelişmeler kapitalizmi tehdit edecek boyutlara yöneldiğinde, antidemokratik uygulamaların kaynağı egemen sınıfla uzlaşarak demokratik mücadeleden vazgeçme eğilimi taşırlar. Yalnızca işçi sınıfının çıkarları, kapitalizmin ötesindedir; yalnızca işçi sınıfı burjuvazinin egemenliğini yıkabilir, sınıfları ortadan kaldıracaktır. Bu yüzden, ancak mücadelesi kapitalizmle sınırlı olmayan işçi sınıfı, toplumsal mücadeleleri, egemen sınıfla uzlaşmadan, mücadeleden taviz vermeden sonuna kadar götürebilir; sosyalist devrime, sınıfların ortadan kaldırılması mücadelesine, komünizm mücadelesine bağlayabilir. Yeter ki, işçi sınıfı kendisi egemen sınıfın, burjuva politikalarının takipçisi olmasın, komünizm hedefi işçi sınıfının mücadelesine yol gösterebilir.

İşçi sınıfının mücadelesinin komünizm hedefli olması ise, kendi komünist politik hareketini yaratmış olmasıyla, komünist işçi partisinin sınıf mücadelesine önderliğinin sağlanmasıyla mümkündür ancak. Bu anlamda, gündemdeki bütün toplumsal sorunların tutarlı ve sonuna kadar çözümü, işçi sınıfının ileri atılmasına, toplumsal mücadelelerin başını çekmesine bağlı olduğu gibi, işçi sınıfının mücadelesini bu yönde ileriye çekecek komünist politik hareketinin oluşması da burjuva politikaların karşısına işçi sınıfının bağımsız politikalarının konulmasını gerektirir. Bu temelde, bütün toplumsal politik sorunlarda olduğu gibi, anayasa referandumunda da, işçi sınıfının komünist politikası açısından, burjuva politikalarının takipçiliğinden kurtularak bağımsız tutum alınması belirleyici önem taşır.

KURTULUŞ
sosyalist dergi

KURTULUŞ

Sovyetlerde karşıdevrim GLASNOST VE PERESTROYKA

SÜHA ILGAZ

Sosyalizm deneylerinden çıkartılan derslerle işçi sınıfının komünist programının geliştirilmesi çabalarının bir parçası olarak Sovyetler Birliği'nin gelişimi ve yıkılışının değerlendirilmesi, Sovyet iktidarının tarihi boyunca geçirdiği aşamaların, ayrı birer dönem olarak ayırt edici özellikleriyle incelenerek ele alınmasını içerir. Bu tarihsel sürecin en belirgin noktaları, Sovyetler Birliği'nin, Ekim Devrimiyle doğduğu an ile çok boyutlu bir krizin içerisinde ulusal cumhuriyetlerine bölünerek dağılıp yıkıldığı andır. İşçi sınıfının sosyalist iktidarı olarak doğup dünya ölçeğinde bir güce ve belirleyiciliğe ulaşan Sovyetlerin – yıkılmasıyla sonuçlanan sürecin başını çekenlerin de öngörmedikleri bir hızla– dağılma noktasına gelmesi, olağanüstü bir

Gorbaçov tarafından ileri sürülen ve sosyalizmin sorunlarını çözmek adına kapitalizmin öğelerine başvurmak niteliğindeki glasnost ve perestrojka politikaları, bu sorunları çözmek yerine, Sovyet iktidarının çöküp sosyalizmin yıkılması ve kapitalizmin restorasyonu koşullarını hazırladı.

GLASNOST VE PERESTROYKA

çarpıcılıktadır. Tarihsel önemdeki gelişme, nispeten kısa bir süre içinde, sürecin tamamı açısından bakıldığında birden ortaya çıkmıştır; ama yıkıma yol açan etkenler, bütün bir tarihsel süreçte üst üste eklenmiş, içinden geçilen çeşitli aşamalarda biriken sorunlar, gerileme ve bozulmalar bu sonucu doğurmuştur.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla sonuçlanan dönemi belirleyen, karşı karşıya olunan sorunlara yönelik *glasnost* ve *perestroyka* olarak bilinen reform girişimidir. Bu reformla çözülmek istenen sorunlar, ekonomik gelişmenin durmasında, –emperyalizmle rekabet ve silahlanma yarışı sorununun üstesinden gelinememesine de yol açan– tıkanıklıkta odaklanmaktadır. Gelişmenin durması ve tıkanıklığın kaynağında ise, doğrudan üreticilerin, işçi sınıfının yabancılaşması yatmaktadır.

İşçi sınıfının yabancılaşması sorunu, Sovyet iktidarının tarihi boyunca yaşanan dönemler sırasında farklı boyutlar aldı. Sovyetler işçi sınıfının sosyalist iktidarı olarak doğmuştu; ama daha Sovyetlerin oluşumu sürecinde belirmeye başlayan işçi sınıfının devlet yönetimine yığınsal katılımındaki eksiklik, geri çekilme, iç savaş sırasında yönetimi öncü kesimine, komünist partisine bırakmasına kadar vardı. NEP döneminde, parti ile devletin çakışması yerleşiklik kazanırken yönetime katılımda eşitsizlik partinin kendi içine de yansiyordu. Sosyalist inşa döneminde yönetim parti aygıtına kadar daraldı. Parti ve devletin ileri gelenlerinin önemli bir kesiminin tasfiye ve imha edildiği 'Büyük Temizlik' ile yönetim Stalin'in şahsında bireysel düzeye kadar inerken 'Büyük Yurtsever Savaş' sırasında Stalin'in parti aygıtına ek olarak devlet ve güvenlik aygıtlarını doğrudan kendisine bağlamasıyla, işçi sınıfının kendi devletini doğrudan yönetmekten uzaklaşması, siyasi yabancılaşma da, en üst noktasına ulaşıyordu.

Siyasi yabancılaşmanın üzerine eklenen, sosyalist ideolojik egemenlikteki –özellikle savaş döneminde ulusal seferberlik adına burjuva ideolojik unsurlara yönelme biçiminde– gerileme, revizyonizmin hakimiyetine ve toplumun, işçi sınıfının sosyalist ideolojiden uzaklaşmasına, ideolojik yabancılaşmasına vardı

KURTULUŞ

(*Kurtuluş Sosyalist Dergi* 11, Ekim 2005, s. 84). 1956'daki Yirminci Parti Kongresinde revizyonizmin hakim olması, aynı zamanda bürokratlaşmanın ulaştığı son aşamaya, maddi ayrıcalıklara sahip bürokrasinin iktidarına karşılık geliyordu. Yabancılaşmanın en önemli boyutu ise, işçi sınıfının üretim karşısında, üretim araçları ve emeğinin ürünleri karşısında yabancılaşmasıydı, ekonomik yabancılaşmaydı. Sosyalizmin inşası ile kapitalizmin ve meta üretiminin yarattığı yabancılaşma ortadan kalkmasına rağmen, bu tarihsel süreçte giderek gelişen –yeni toplumsal koşullara özgü– farklı nitelikteki yabancılaşma, sosyalizmin üstünlüğünün dayandığı yığılmal inisiyatifin kaybedilmesine yol açıyordu.

Bürokrasinin revizyonist politikası, öncelikle sosyalizmin kazanımlarından yaşam koşullarını hemen iyileştirmek için yararlanmaya dayanıyordu. Uzun vadeli çıkarları anlık çıkarlara feda eden bu politikayla üretim araçları yerine tüketim araçları üretimine ağırlık verilirken askeri harcamalara ayrılan kaynakları azaltabilmek için de 'yumuşama' ve 'silahsızlanma' çabaları öne çıkıyordu. Yirmi yılda komünizmin üst aşamasına geçmek hedefi konup abartılı hedeflerle kampanyalar gerçekleştiriliyordu. Bu sırada karşılaşılan sorunların nedeni olarak merkezizetçilik, merkezi planlama görülüyor, bir yandan ekonomi yönetiminin –merkezi planlamanın zayıflatılarak bölgesel yönetimin ya da işletmelerin inisiyatiflerinin güçlendirilmesi biçiminde– düzenlenmesi diğer yandan maddi teşvik ve kârlılık gibi piyasa unsurlarına başvurulması yönünde reformlar gündeme getiriliyordu. Reform adına meta ekonomisinden ödünç alınan düzenlemeler, tutarsızlıklara, dengesizliklere ve büsbütün bozulmalara neden olarak sosyalizmi deforme etmekten öteye gitmedi. 1956'da kabul edilen Altıncı Beş Yıllık Planın daha bir yıl içinde geri çekilmesinde olduğu gibi, başarısız kalan Hruşçov reformları da, daha sonra 1960'ların ortalarındaki Kosigin reformları da hedeflerine ulaşmadan durduruldu, gerçekleştirilen düzenleme ve uygulamalar büyük ölçüde geri çevrildi.

Ancak, revizyonizmin meta üretiminin sosyalizmde de geçerli

GLASNOST VE PERESTROYKA

olduğu anlayışı, 1961’de SBKP Yirmi İkinci Kongresinde kabul edilen parti programında da yer almasıyla, program düzeyine çıkartıldı. Temelde ekonomik yabancılaşmadan kaynaklanan sorunlara yönelik olarak, revizyonist politika doğrultusunda başvurulan düzenlemelerin ekonominin dengelerini ve işleyişini bozması, ayrıca maddi ayrıcalıkların ve toplumsal bozulmaların gelişmesi, işçi sınıfının yabancılaşmasını daha da derinleştirdi. Bürokrasi, 1977 Anayasasıyla iktidarını hukukileştirdiğinde ise, Sovyet tarihi boyunca gelişip biriken sorunları komünizm doğrultusunda çözebilmek için, işçi sınıfının önünde politik devrimden başka seçenek kalmıyordu (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* 12, Haziran 2007, s. 89).

Hızla refaha ulaşmak adına, sosyalizmin sorunlarına çözümü meta ekonomisi unsurlarına başvurmakta arayan bürokrasinin piyasacı reformları başarısız kalmış, sosyalizmin kazanımlarının tüketilmesine, ilerlemenin aksamasına neden olmuştu. Tek yanlı kampanya ve düzenlemeler ekonominin dengelerini bozup dağınıklığa yol açarken kargaşaya son vermek amaçlı istikrar yönelimi de durgunluğa varmıştı. Ekonomik gelişme, büyüme, 1970’lerde giderek yavaşladı, durakladı ve 1980’lerin başında artık tıkanıklığa girdi. Sosyalist inşa sırasında yüzde 20’lerin üzerinde olağanüstü oranlara ulaşan yıllık büyüme hızı, içine girilen durgunlukla yüzde 1’lere kadar geriledi. Durgunluk ve tıkanıklık yeniden reform arayışlarını besliyordu.

Kasım 1982’de 76 yaşında öldüğünde, Brejnev, ‘yaşlılar yönetimi’ diye de anılmaya başlanan durgunluk dönemini simgelemekteydi. Yerine SBKP Genel Sekreterliğine getirilen Andropov, Merkez Komite bölüm başkanları ve bölge sekreterlerinden bakanlara kadar parti ve devlet yönetiminde geniş çaplı yeniden görevlendirmeler gerçekleştirdi. Yapılan atamalarla yöneticilerin yaş ortalaması düşerken aralarında Gorbaçov’un da bulunduğu reform yanlıları önemli konumlara getirildi. Ancak sağlık durumu bozuk olan Andropov Şubat 1984’te öldü. Yerine geçen Çernenko da 72 yaşındaydı ve onun da sağlığı iyi değildi. Bu dö-

KURTULUŞ

nemde İkinci Sekreter olan Gorbaçov, Mart 1985'te Çernenko'nun ölümüyle, 54 yaşında Sovyetlerin yeni lideri oldu. Gorbaçov'un, SBKP Genel Sekreterliğine seçilmesi, Sovyet iktidarının kaderini belirleyecek son reform döneminin de başlangıcını simgeliyordu.

'YAPISAL DEĞİŞİM' HEDEFLEYEN YENİ POLİTİKA

Gorbaçov Genel Sekreterliğe seçildikten bir ay sonra Nisan 1985'teki Merkez Komite plenumunda, Sovyetler Birliği'nin son reform dönemini başlatan politikayı ortaya koydu. Ekonomik büyüme hızının düşerek durma noktasına gelmesi, yaratıcılığın, bilimsel ilerleme kuvvetinin kaybedilmesi, toplumsal yozlaşma ve bozulmanın ortaya çıkması biçiminde anlatılan ve 'sosyo-ekonomik gelişmenin frenlenmesi', 'durgunluk' olarak adlandırılan koşullar karşısında 'sosyo-ekonomik gelişmeyi hızlandırma' (*uskoreniye*) kavramı benimsendi. Haziran 1985'teki Merkez Komite toplantısında da, sert tartışmalar, yoğun (entansif) ekonomik büyümeye geçişin sorunları üzerinde odaklanıyordu. SBKP 27. Kongresinin hazırlıkları ise, Gorbaçov'un liderliğinin ve yeni politika değişikliğinin öncesinde başlamıştı. Gündeminde, parti'nin program ve tüzük değişikliği ile 12. Beş Yıllık Plan ve 2000 yılına kadarki dönem için ekonomik gelişme perspektifi bulunan kongre, –ertelenmesi konusunda bir tartışma yaşanmasına rağmen– olağan tarihinde, Şubat 1986'da, 4993 delegeyle toplandı.

Siyasi raporu Gorbaçov'un sunduğu ve yeni parti programının '*yeni redaksiyon*' nitelemesiyle kabul edildiği 27. Kongre tartışmaları ve belgelerinde yeni politika belirgin biçimde ortaya kondu. Önceki döneme ilişkin ve yeni politikanın dayandığı eleştiriler, kongrenin siyasi rapor üzerine kararında da yer alıyordu:

“Başarılanların hakkını vermekle birlikte, Kongre, aynı zamanda, 1970'ler ve 1980'lerin başında kendilerini hissettiren zorluklara ve olumsuz süreçlere dikkat çeker. O sırada, ekonomik büyümenin ve emek üretkenliğinin gelişmesinin hızları belirgin biçimde düşmüş, diğer bazı verimlilik göstergeleri inişe geçmiş, bilimsel ve teknolojik iler-

GLASNOST VE PERESTROYKA

leme yavaşlamış ve ekonomide dengesizlikler daha da büyümüştü. Beş yıllık plan hedeflerine ulaşamamış ve toplumsal yükümlülükler bütünüyle yerine getirilememişti. Kongre, gecikmelerin ana nedenini, ekonomik durumun değişiminin siyasi değerlendirmesinin zamanında yapılmasındaki eksiklik; ekonominin gelişmesinde yoğun [intensive] yöntemlere geçilmesi için acil ve şiddetli gerekliliğin anlaşılması; aynı şekilde, ekonomik politikanın, ekonomik mekanizmanın ve ekonomik faaliyetimizin psikolojisinin yeniden ayarlanmasına ilişkin acil sorunlarla başa çıkmakta gereken sebat ve tutarlılığın gösterilmemesi olarak görür.” (*Siyasi Rapor*, s. 137)

Bu sorunlara çözüm olarak ileri sürülen politikanın ana hatlarını ise, sosyo-ekonomik alanda, meta ekonomisine yönelen ‘*sosyo-ekonomik gelişmenin hızlandırılması stratejisi*’; devlet ve yönetim alanında, ‘sosyalist demokrasi’ ve ‘halkın öz-yönetimi’ sözleri edilen ‘*demokratikleşme*’; dış politika alanında, emperyalizmin dayattığı silahlanma yarışı karşısında ‘*barışçıl rekabet*’; parti ve ideoloji alanında da, bürokrasi ve ‘dogmatizme’ karşı, ‘*yaratıcılık*’ ve *yenilenme* oluşturuyordu. Gorbaçov’un raporunda vurgulanan bu politikalar, kongrede kabul edilen programa da girerek daha genel ve kesin bir ifade kazanıyordu.

Yeni politikanın en ağırlıklı kısmı ekonomik boyuttuydu. Durgunluktan çıkabilmek için ekonomik gelişmenin hızlandırılması vurgulanıyor, yeni stratejiyle teknolojinin modernizasyonu ve yoğun büyümeye geçiş hedefleniyordu. Bu hedefe ulaşmanın yöntemi olarak ise meta ilişkilerine başvurulması öne sürülüyor, *yapısal* değişikliklerden söz ediliyordu.

Gorbaçov, kongreye sunduğu siyasi raporda, hızlandırma politikasını şöyle tanımlıyordu:

“Hızlandırmayla ne demek istiyoruz? Öncelikle, ekonomik büyüme hızını yükseltmeyi kastediyoruz. Ama hepsi bu değil. Hızlandırma özünde büyümede yeni bir nitelik demektir: bilimsel ve teknolojik ilerleme temelinde üretimin her yönüyle yoğunlaştırılması, ekonominin yapısal yeniden inşası, etkin yönetim ve çalışmanın örgütlenme ve teşvik biçimleridir.” (Gorbaçov, *Siyasi Rapor*, s. 28)

Ekonomide yapısal değişiklik kavramı, 27. Kongrede kabul e-

KURTULUŞ

dilen programda da yer alıyordu:

“Yoğunlaştırmaya geçmek, ciddi *ekonomik yapısal değişimler* gerektirir.” (*Program*, s. 31)

Sovyet iktidarının yıkılıp kapitalizme dönülmesiyle, toplumsal sistemin, sosyo-ekonomik yapının değişmesine karşılık geldiği artık inkar edilemeyecek olan bu yapısal değişiklik hedefiyle birlikte, teknolojik ilerleme, modernizasyon ve yoğun büyüme için yönetimde verimlilik vurgulanıp meta - para ilişkileri öne çıkartılıyordu. Kongrenin siyasi rapor üzerine kararında, meta - para ilişkilerinin yanı sıra sosyalist mülkiyet ve bağımsız işletmeler konuları da araştırma - tartışma gündemine alınıyordu:

“Teorik yönetim konularına ilişkin, her şeyden önce, sosyalizmde üretici güçler ile üretim ilişkilerinin etkileşiminin diyalektikğine, sosyalist mülkiyetin zenginleştirilmesine, meta - para ilişkilerinin kullanılmasına ve ekonomik işletmelerin bağımsızlığıyla merkezizetçiliğin kaynaştırılmasına ilişkin araştırmaların geliştirilmesi zorunludur.” (*Siyasi Rapor*, s. 141)

Henüz araştırma, tartışma gündemine almak düzeyinde de olsa, işletmelerin bağımsızlaştırılmasıyla, üretimin merkezi olarak planlanıp gerçekleştirilen niteliğinin tasfiyesinin ve ‘zenginleştirme’ adına toplumsal mülkiyetten uzaklaşmanın, –sonunda özel mülkiyete varacak– farklı mülkiyet biçimlerinin gelişiminin kapısı aralanıyordu. Öte yandan, meta ilişkileri ile bağlantılı olarak, fiyat oluşumu, finans ve kredi konuları gibi, işletmelerin kendi kendine mali yeterliliği konularına da ön planda yer veriliyordu:

“birlik ve işletmelerin, rol ve bağımsızlıklarını olduğu gibi, gerçek maliyet muhasebesi, kendi kendine yeterlilik ve kendi kendini finanse etme temelinde ve işyeri kolektiflerinin gelirlerini çalışmalarının verimliliğine bağlayarak mümkün en iyi sonuçları elde etmede çıkar ve sorumluluklarını da geliştirmeliyiz.” (*Siyasi Rapor*, s. 140)

“Parti, *maliyet muhasebesinin* verimliliğinin geliştirilip daha da iyileştirilmesini ve bununla tutarlı biçimde, ekonomik kaldıraçların artırılıp üst örgütlenmeler tarafından saptanan göstergelerin sayısı azaltılarak işletme ve birliklerin tam ölçekli maliyet muhasebesine geçirilmesini

GLASNOST VE PERESTROYKA

gerekli görür. ... Kaldıraç ve teşvikler sistemi, bilimsel ve teknolojik ilerlemeyi hızlandırmakta başarılı olan, daha iyi ürünler çıkartan ve üretimin kârlılığını artıran çalışma kolektiflerine gerçek çıkar sağlamalıdır. Birlik ve işletmelerin kazanılan parayı üretimi geliştirmek, işgücü için maddi teşvikler sağlamak ve toplumsal sorunları çözümlmek için kullanma fırsat ve hakları büyüyecek.” (*Program*, s. 38)

İşletmelerin mali yeterliliğine uzanan meta ilişkilerinin savunulmasına paralel olarak toplumsal mülkiyeti zayıflatmak, yıpratmak doğrultusunda ilk işaretler de bu belgelerde belirmeye başlıyordu:

“gelecekte kaynaşmaları perspektifiyle, kolektif-çiftlik ve kooperatif mülkiyet ile bir bütün olarak halkın mülkiyetinin daha yakınlaştırılması” (*Program*, s. 28)

Ekim Devriminin ardından, üretimin toplumsallaştırılmasının devlet eliyle üretim araçlarına el konmasından ibaret olmadığına işaret edilmekle birlikte, toplumsallaştırmalar devletleştirme biçiminde gerçekleşmişti (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* 2, Şubat 2002, s. 65). Kolhoz ve kooperatiflerin ise, dar, bütün toplum yerine grupla sınırlı ölçekleri nedeniyle, sosyalist mülkiyet açısından koşullu ve sınırlı niteliği vurgulanmıştı (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* 10, Ocak 2005, s. 51). Dolayısıyla, kooperatif mülkiyetin devlet (kamu ya da bütün halkın) mülkiyeti düzeyine *yükseltilmesi* kavramı yerine ikisinin birbirine *yaklaştırılması* kavramının geçirilmesiyle toplumsal mülkiyete karşı derinden ve belli belirsiz bir saldırı başlatılmış oluyordu. Aynı zamanda, toplumsal mülkiyete saldırıda kooperatiflerin başrolü oynamasının işaretleri de ortaya çıkıyordu:

“ekonominin kolektif-çiftlik ve kooperatif sektörünün olanaklarının daha tam bir kullanımı” (*Program*, s. 35)

Meta ilişkilerinin geliştirilmesi ve toplumsal mülkiyetin zayıflatılması yöneliminin diğer yüzü, ücretlerin eşitleme eğilimini ‘asalaklık’ düzeyinde değerlendirecek kadar gelir farklılıklarının tırmandırılmasının savunulmasına karşılık geliyordu:

“Kongre, çalışma ve tüketimin ölçüsü üzerinde denetimin sıkılaştırılması, ücret ve maaşların emek üretkenliğine ve çalışmanın nitelik

KURTULUŞ

göstergelerine daha sıkı olarak bağlanmasını gerekli görür. Ücret eşitlenmesi sıkı biçimde ortadan kaldırılmalı ve kazanılmamış para ve hak edilmemiş ikramiyelerin ödenmesi durdurulmalıdır; kazanılmamış gelirlerle uzlaşmazca savaşmak ve ‘Herkesten yeteneğine göre, herkese çalışmasına göre’ biçimindeki sosyalizmin temel ilkesinden diğer sapsmaları kökünden sökmek zorunludur. Yakın gelecekte, asalaklara, sosyalist mülkiyeti yağmalayanlara ve rüşvet yiyicilere karşı ek önlemler alınmalıdır.’ (*Siyasi Rapor*, s. 142)

Çalışmaya ilgisizlik, israf, verimsizlik, disiplinsizlik, işe gelme-me, alkolizm ya da rüşvet ve çeşitli bozulmalar, yabancılaşma ve tikanıklığa eşlik eden sorunlardı (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* 3, Mayıs 2002, s. 110). Yeni politika ise, sosyalizmin sorunlarını sosyalizme uygun araç ve yöntemlerle, işçi sınıfının sosyalist inisiyatifiyle değil, meta ilişkileriyle, kapitalizmin araçlarıyla aşmayı hedefliyordu. Bu politika doğrultusunda da, mevcut sorunlar piyasacı önlemlere gerekçe olarak öne çıkartılıp kullanılır, istismar edilirken, aslında, –toplumsal yapıyı bütünüyle değiştirmeye yönelik saldırının bir parçası olarak– insanların gelir ve maddi yaşam düzeyleri arasındaki farklılıkların, uçurumların giderilmesi gibi sosyalizmin kazanımı olan değerlere karşı da, meta ilişkilerinin gereği olan eşitsizlik ve rekabetin yüceltilmesi yönünde bir saldırı başlatılıyordu.

YENİDEN YAPILANMAYA DİRENÇ

SBKP’nin en üst organı olarak kongre kararları ve yeni programla, yeni politika en üst düzeyde benimsenmiş oldu. 27. Kongrenin ardından benimsenen politikanın uygulanması çabaları ön plana geçti. Haziran 1986’da Merkez Komite plenumu, imalat sanayisinde köklü bir modernizasyon planı kabul etti. Ancak varolan yapıyla çelişen yeni politika, –en üst düzeyde SBKP kongresi tarafından kongre kararlarıyla kabul edilmiş olmasına rağmen– gerçekleştirilmeye çalışıldığında dirençle karşılaşılıyor, uygulamaya konamıyordu.

Ocak 1987’deki Merkez Komite plenumunun gündemini, yeni

GLASNOST VE PERESTROYKA

politikaya direncin aşılması oluşturuyordu. Parti, devlet ve ekonomi yönetiminden kaynaklanan direnci kırabilmek için, ‘frenleme mekanizmasını ortadan kaldırıp etkin bir hızlandırma mekanizması yaratmak’ olarak nitelenen bir ‘demokratikleşme’ programı ileri sürüldü. Yeni politikanın başarısını ve geri dönüşmezliğini sağlamak adına, ‘sosyalist demokrasi’, ‘özyönetim’ ifadeleriyle kitlelere seslenildi. ‘*Glasnost*’ (açıklık) ise, ‘demokratikleşme’ sloganıyla başlatılan, çok-adaylı seçimler vurgusuyla sürdürülen kampanyanın en yaygın tanınıp bilinen yönüydü.

‘Glasnost’ ve ‘demokratikleşme’ kampanyasına da dayanılarak ‘*perestroyka*’ (yeniden yapılanma) vurgulamasıyla ekonomik yapının değiştirilmesi doğrultusunda yeni adımlar gündeme geldi. Haziran 1987’de Merkez Komite plenumunda kabul edilen “Ekonomik Yönetimin Köklü Yeniden Yapılandırılması İlkeleri”, ‘NEP’ten beri en önemli ve kökten ekonomik reform programı’ ve aynı zamanda da ‘sosyalist ekonomik modelin tamamlanması’ olarak niteleniyordu. Ekonomi yönetiminde ağırlığı ‘idari yöntemlerden ekonomik yöntemlere’ kaydıracağı söylenen reform, öncelikle, işletme ve birliklerin bağımsızlığını artırmaya, ‘tam maliyet muhasebesi’ ve kendi kendini finanse etmeye geçmeye, kolektifin kârlarının verimliliğiyle orantılı olmasına dayandırılıyor; planlama, fiyat oluşumu, finans ve kredi mekanizması, malzeme ve ürün tedariki, bilimsel ve teknik ilerlemenin, çalışma hayatının ve sosyal alanın yönetimi ile dış ticaret konularında köklü düzenlemeler içeriyordu. Reformun iki üç yıl içinde ‘aşırı merkezizetçi yönetim sisteminden’ çıkılmasını sağlayacağı ileri sürülüyordu. Perestroykanın öngördüğü ‘reformu’ gerçekleştirmek amacıyla, “Ekonomik Yönetimin Köklü Yeniden Yapılandırılması İlkeleri” doğrultusunda hazırlanan Devlet İşletmeleri Yasası ise, plenumun hemen ardından Temmuz 1987’de toplanan Yüksek Sovyet’te, 1 Ocak 1988’de yürürlüğe girmek üzere kabul edildi.

Ekim Devriminin 70. yıldönümünde, Kasım 1987’de, perestroyka doğrultusunda gelişmeler ortaya çıkmaya başlıyordu.

KURTULUŞ

İşletmeler ‘mali kendi kendine yeterlilik’ uygulamasıyla iflas edebiliyor, kooperatiflerin alanları genişletiliyor, küçük üretim ölçeğinde bireysel girişimler görülüyor, yabancı ortaklı şirketler kurulabiliyordu. Meta ilişkileri doğrultusundaki gelişmelerin bir parçası olarak sübvansiyonlar kısıyor, gerçek ücretler aşağı çekiliyordu. Bu gelişmelere tepkiler de oluşuyordu, –Gorbaçov’un Merkez Komite’ye yaptığı konuşmada sözünü ettiği Kamaz kamyon fabrikasındaki gibi– işçiler greve çıkabiliyordu. Öte yandan işletmelerde müdür seçimi gündeme gelirken yerel seçimler de çok adaylı gerçekleştirilmişti. Ancak bu gelişmeler, son derece küçük bir ölçekte kalıyor, toplumsal yapı bir bütün olarak değiştilerilemiyordu. Bu durumda, yapısal değişime karşı direnci yıka bilmek için, öncelik politik sistemin reformuna verildi. Bu amaçla, Haziran 1988’de toplanmak üzere –1941’den beri ilk defa– bir SBKP Konferansı düzenlenirken, Gorbaçov da konferans öncesinde yeni politikayı bütünlüklü olarak savunduğu *Perestroyka* adlı kitabını yayınlıyordu.

Gorbaçov, kitabında perestroykanın sosyo-ekonomik yapıda *devrim* olduğunu anlatıyor, bunun önünde direnen politik sistemin *yıkılması*, değiştirilmesini vurguluyordu:

“... perestroyka devrimdir.” (Gorbaçov, *Perestroyka*, s. 49)

“... devrim inşa anlamına gelir ama aynı zamanda da daima yıkımı içerir. Devrim, eskimiş, durağan ve hızlı ilerlemeyi engelleyen her şeyin yıkılmasını gerektirir. Yıkım olmadan inşaat alanını temizleyemezsiniz. Perestroyka aynı zamanda toplumsal ve ekonomik gelişmeyi durduran engellerin, zamanı geçmiş ekonomi yönetimi yöntemlerinin ve dogmatik şabloncu zihniyetin kararlı ve kökten ortadan kaldırılması demektir. ... elbette yıkım ilişkileri ve bazen eski ile yeni arasında keskin çatışmaları kıskırtır. Patlayan bombalar ya da atılan mermiler yok tabii, ama yolu tıkayanlar direniyor.” (Gorbaçov, *Perestroyka*, s. 51-52)

“Dinamik, devrimci perestroykanın makul seçeneği yoktur. Seçeneği, durgunluğun sürmesidir.” (Gorbaçov, *Perestroyka*, s. 58)

Savunduğu yapısal değişimin, devrimin, kapitalizme dönüş ve *sosyalizmin yıkılması* anlamına geldiği, *karşıdevrim* olduğu bugün

GLASNOST VE PERESTROYKA

tarih tarafından kanıtlanmış olan Gorbaçov, sosyo-ekonomik yapının perestroyka ile çözülmek istenen sorunları arasında, başta yabancılaşma sorununu gösteriyordu:

“Devlet ve ekonomik kurumlar, işyeri kolektifleri ve tezgah başındaki işçiler arasında zayıflayan bağların ve bunların sosyalist toplumun gelişmesindeki rollerinin küçümsenmesinin neden olduğu belirli bir yabancılaşma, hâlâ bozucu bir etkiye sahip.” (Gorbaçov, *Perestroyka*, s. 102-103)

“Yeniden yapılanmanın ilk görevi –başarılı olabilmek için gerekli, vazgeçilmez koşul– ‘uyuyan’ insanları ‘uyandırıp’ onları gerçekten aktif ve ilgili hale getirmek, herkesin kendini ülkenin, işletme, büro ya da kurumunun efendisi hissetmesini sağlamaktır.” (Gorbaçov, *Perestroyka*, s. 29)

Yabancılaşmayı ise, Gorbaçov, eşitlenen yüksek ücretler, işsizliğin bulunmaması, sosyal haklar gibi sosyalizmin kazanımlarının varlığına bağlıyordu:

“toplumumuzdaki yüksek sosyal güvence düzeyi ... bazılarını asalak yapıyor.

Füilen hiç işsizlik yok. ... İnsanların maddi yardım aldığı sosyal fonlarda birikmiş muazzam miktarda paramız var.” (Gorbaçov, *Perestroyka*, s. 30)

“... sosyalizmin eşitlikçilikle ilgisi yok.” (Gorbaçov, *Perestroyka*, s. 100)

İşçilerin, doğrudan üreticilerin çalışmaya ilgisizliği ve yabancılaşma sorununun çözümünde meta ilişkilerine başvurulmasını öngören Gorbaçov, bunun için ‘yaratıcı’ olunmasını, yerleşik kavramların değiştirilmesini istiyor, yeni *mülkiyet ve ekonomik örgütlenme biçimleri* bulunmasını savunuyordu:

“O sırada, sosyalist toplumun gelişmesinin aşırı koşullarda ortaya çıkan biçimleri, Stalin’in otoritesiyle mutlaklaştırılmış, sosyalizmin tek mümkün biçimleri olarak görülmüştü.” (Gorbaçov, *Perestroyka*, s. 48)

“... meta - para ilişkilerinin rolüne ve sosyalizmde değer kanununa karşı önyargılı bir tutum alınmış ve sıklıkla bunların sosyalizme karşı ve yabancı oldukları ileri sürülmüştü. Bütün bunlar kâr - zarar muhasebesinin küçümsenmesiyle birleşerek fiyatlandırmada kanışıklık ve

KURTULUŞ

para dolaşımında umursamazlığa yol açmıştı.”(Gorbaçov, *Perestrojka*, s. 47)

“... sosyalist mülkiyetin ve ekonominin örgütlenmesinin en etkin biçimlerini bulmalıyız.” (Gorbaçov, *Perestrojka*, s. 83)

Bu perspektifle, işletmelerin tam maliyet muhasebesiyle mali kendi kendine yeterliliklerinin sağlanması ve –merkezi plan uyarınca devlet siparişlerini gerçekleştirmek yerine– ‘sosyalist’ piyasada rekabet etmeleri savunulurken, öncelikle tarımda, kolektif sözleşmeler, aile sözleşmeleri, kiralama sözleşmeleri ile bireysel para kazanma ve zenginleşme gündeme getiriliyordu:

“Bugün, bu kolektif ve devlet çiftlikleri çerçevesinde, kolektif, aile ve kira sözleşmeleri üzerinden, bireyin çıkarlarıyla daha sağlam ve doğrudan bir bağ sağlamalıyız.” (Gorbaçov, *Perestrojka*, s. 97)

“Sözleşmeli ve aile işletmesi çiftlik kolektifleri örneğinden insanlarımızın mülk sahipliği rolünü ne kadar özlediği açıktır. Yalnızca daha çok kazanmak istemiyorlar –bu tamamen anlaşılabilir– bunu dürüstçe yapmak istiyorlar. Para kazanmak istiyorlar, devletin sırtından geçinmek değil. Bu arzu, bütünüyle sosyalist bir ruhu içerir, bu yüzden hiçbir sınırlama olmamalıdır – kişi ne kadar kazanırsa o kadar eline geçmelidir. Öte yandan, kişinin kazanmadığını almasına izin vermemeliyiz.” (Gorbaçov, *Perestrojka*, s. 98)

Bireysel girişimci ruhun, zenginleşme arzusunun geliştirildiği meta ilişkilerinin bir adım ötesi, metalaştırılan işgücünün işsizlikle denetlenmesidir. Kadının aile görevlerinin öne çıkartılarak eve yönltilmesi ise, işgücünün (çalışanların sayısının) daraltılması ve çalışma üzerinde, bireysel mülk ve çıkar, gelir farklılaşması ve işsizlik zorlama aracı olarak kullanılarak disiplin sağlanması yönüyle uyumluydu:

“Bilimsel araştırmayla uğraşan, inşaat alanlarında, üretimde ve hizmetlerde çalışan ve yaratıcı faaliyetlere katılan kadınların artık evde gündelik görevlerini –ev işi, çocukların büyütülmesi ve iyi bir aile atmosferi yaratılması– yerine getirmeye yeterli zamanı yok. ... şimdi basında, kitle örgütlerinde, işte ve evde, kadınların tamamen kadınca görevlerine dönebilmeleri için ne yapmamız gerektiği sorunu konusunda ateşli tartışmalar yürütüyoruz.” (Gorbaçov, *Perestrojka*, s. 117)

GLASNOST VE PERESTROYKA

Çözdüğü toplumsal sorunlar arasında kadınların özgürleştirilmesi de bulunan Ekim Devrimi'nin 70. yılında, perestroyka çerçevesinde, kadınları 'kadınca görevlerinin, ev işlerinin başına döndürme' girişimleri utanç verici biçimde dile getiriliyordu. Öte yandan, toplumsal sorunların meta ilişkilerine başvurularak çözümlenmesi çabası olarak perestroyka, varolan sosyo-ekonomik yapıyla çelişip çatıştığı ölçüde dirence yol açıyor ve bu direncin üstesinden gelebilmek için 'demokrasi' söylemiyle tabana, kitlelere sesleniliyordu:

“Aşağıdan destek almadan, üst yönetim kademelerinde reform yapmak için tekrarlanan girişimlerin, sayısız hak ve ayrıcalıklarından vazgeçmek istemeyen yönetim aygıtının inatçı direnişi yüzünden başarısız olduğu geçmiş tecrübemizi de dikkate alıyoruz. Yakın zamanda bu direnişle karşılaştık ve şimdi hâlâ da onunla karşılaşıyoruz. Yeniden yapılanmanın diğer bütün alanlarında olduğu gibi, burada da yukarıdan geleni aşağıdan hareketle kaynaştırmalıyız, yani yeniden yapılandırma çabasına derinliğine bir demokratik nitelik kazandırmalıyız.” (Gorbaçov, *Perestroyka*, s. 85)

Dirençle karşılaşmış yarım kalmış olan önceki reformları 'yarı-gönüllü' olarak niteleyen Gorbaçov, bu defa perestroykanın bütünlüklü olup sonuna kadar gitmesini savunuyordu:

“Kökten bir ekonomik reform gerçekleştirirken, 1950'ler, 1960'lar ve 1970'lerde ekonomik yönetim sistemini değiştirme girişimlerimizi başarısızlığa mahkum eden geçmiş hatalarımızın tekrarına meydan vermemek önemli. Aynı zamanda, bu girişimler, belirli sorunları vurgulayıp diğerlerini göz ardı ettikleri için eksik ve tutarsız kaldılar. Açıkçası, o zaman önerilen çözümler kökten değildi, sıklıkla işin özünü kaçırarak yarım önlemlerdi.” (Gorbaçov, *Perestroyka*, s. 84)

“Yarı-gönüllü önlemlerin işe yaramadığını kavradık. Geniş bir cephe üzerinden, tutarlı ve enerjik olarak, en cesur adımları atmaktan kaçınmayarak hareket etmeliyiz.

Bir sonuç da –en önemlisi olduğunu söyleyeyim– şu: kitlelerin inisiyatif ve yaratıcılığına; planlanan reformların uygulanmasında nüfusun en geniş kesimlerinin aktif katılımına; yani demokratikleşmeye ve yine demokratikleşmeye dayanmalıyız.” (Gorbaçov, *Perestroyka*, s. 44)

KURTULUŞ

Sistemle çelişen reformları *sonuna kadar* götürmek, aslında sistemi ‘kökten’ değiştirmektir. Gorbaçov da, yönetim aygıtının direnişini kırabilmek için demokratikleşme adına kitlelere seslenirken, *bütün politik sistemi* hedef alıyordu:

“Yeniden yapılandırmanın tam da doğası, her işyerinde, her çalışma kolektifinde, bütün yönetim sisteminde ve Politbüro ve hükümet dahil Parti ve devlet kurumlarında sürdürülmesi gerektiği anlamını taşır.”

(Gorbaçov, *Perestrojka*, s. 56)

‘Glasnost’, ‘sosyalist çoğulculuk’, ‘sosyalist demokrasi’, hatta ‘doğrudan demokrasi’ ifadelerini öne çıkartarak savunduğu *demokratikleşmeyi*, perestrojkanın geri dönülmezliğinin güvencesi olarak ileri süren Gorbaçov, Sovyetleri de hedefin içine katıyordu:

“Toplumun demokratikleştirilmesi, Sovyetler bu sürece dahil edilmeden ve statüleri ve faaliyetleri devrimci dönüşümlere uğratılmadan gerçekleştirilemez.” (Gorbaçov, *Perestrojka*, s. 110)

‘Sovyetlerin devrimci dönüşüme uğratılması’ sözleriyle dönüşürülmesi, değiştirilmesi, yıkılması istenen yapı bütün politik sistemi kapsarken ‘demokratikleşme’ olarak nitelenen bu tasfiye politikasının odağında SBKP’nin kendisi ve kadroları vardı:

“Parti-içi demokrasinin daha da gelişmesini, çalışmada kolektif önderlik ilkelerinin güçlendirilmesini ve Partide daha geniş açıklığı da en öncelikli konu kabul ediyoruz. ...

Özeleştiriyeye açık biçimde koşulları değerlendirebilen, çalışmada biçimcilik ve dogmatik yaklaşımlardan kurtulabilen ve ortodoks olmayan yeni çözümler bulabilen, becerikli, düşünceli ve dinamik kişileri, cesaretle ilerleyebilen ve başarı elde etmesini bilen kişileri desteklemeyi hedefleyen bir süreci büyük kararlılıkla başlattık. ...

... en üst ve ara düzeylerde olduğu gibi, tek tek işletmeler düzeyinde de personel değişikliği olabilir...

Her dönemin kendi istemleri, kendi öne çıkan kişileri ve kendi yaklaşım tarzları vardır.” (Gorbaçov, *Perestrojka*, s. 123)

Gorbaçov, perestrojkeye karşı en güçlü direniş odağını oluşturduğu düşünülen SBKP aygıtı ve kadrolarının etkisizleştirilmesi için değiştirilmelerini, tasfiye edilmelerini –parti içi demokra-

GLASNOST VE PERESTROYKA

sinin geliştirilmesi kılıfına sararak– başta gelen hedefleri arasına alıyor ve savunuyordu.

Ekim Devriminin 70. yılında Gorbaçov, demokratikleşme, glasnost ve perestroyka politikalarıyla, ‘bütünlüklü, kapsamlı reform’ adına, sosyo-ekonomik yapıyı ve politik sistemi hedef alırken tepkilerle de karşılaşılıyordu. Perestroykayı yığınlara benimsetmek amacıyla propagandalar, ideolojik kampanyalar sürdürülürken glasnost ve perestroyka politikalarını eleştiren karşıt görüşler de dile getiriliyordu. Bu sırada gelişen tartışmalar içerisinde, Stalin ve Hruşçov dönemlerinin karşılaştırıldığı saflaşmalar ortaya çıkıyordu. Glasnost politikalarının savunucusu *Oktyabr* dergisine gönderilen okuyucu mektuplarında, (Gorbaçov’un bu defa tamamlamayı vaat ettiği reformların başlatıldığı) Hruşçov döneminin, Stalin dönemi eleştirisi temelinde savunulması protesto ediliyor, Hruşçov’la uygulanmaya başlanan politikaları – ayrıcalıkların geliştiği dönem vurgusuyla– *karşıdevrimci* olarak nitelemekten kaçınmayan ifadeler yer alıyordu:

“Siz (1956’da Hruşçov’un de-stalinizasyon kampanyasını başlattığı) 20. Parti Kongresinin Sovyet toplumunun demokratikleştirilmesinin temellerini kurduğunu iddia edebilirsiniz. Ama ben tersini düşünüyorum. Hruşçov’un ve onu destekleyen Soljenitsin ve Tvardovski gibi yazarların faaliyetleri karşıdevrim anlamını taşıyordu. Ve eğer 1956’da değildiyse, bugün bu yeterince açık.” (Byelogorsk’tan P. Lobanov)

“Stalin hakkında ne düşündüklerini, işçilere ve köylülere sorun ... eğer onları, parti üst kademelerine ayrıcalıklar sağlama sisteminin Stalin döneminde başladığına inandırmaya çalışırsanız, bunun saçma olduğunu söyleyeceklerdir; akli başında herkes bu ayrıcalıkların sizin sevgili Hruşçov’unuzun döneminde geliştiğini bilir.” (Kışinev’den I. Perov)

POLİTİK SİSTEMDE ‘REFORM’

Perestroykaya direnişi tasfiye edebilmek için politik sistemin yeniden düzenlenmesi doğrultusunda çabalar ve hazırlıklar sürerken perestroykanın hedeflerinin gerçekleştirilmesi, meta eko-

KURTULUŞ

nomisine geçilmesi yönünde en önemli adım, Yüksek Sovyet tarafından Mayıs 1988'de kabul edilen Kooperatifler Yasasıyla atılıyordu. Yeni yasayla kooperatiflere, devlet işletmeleriyle eşit hukuki statü kazandırılıyor, (–bir süre sonra uygulamadan kaldırılan– yüksek vergiler ve istihdam kısıtlamalarına rağmen) özel girişimin yolu açılıyordu. Bu yasaya dayanarak kooperatif restoranlar, dükkanlar, küçük imalathaneler kuruldu.

Perestroykaya direncin üstesinden gelebilmek için politik sistemi hedef alan en önemli adım ise, Haziran 1988'de toplanan SBKP 19. Konferansı oldu. Aylar öncesinden başlayan ve Gorbaçov'un *Perestroyka* kitabının da önemli bir parçasını oluşturduğu büyük bir kampanya ve tartışmalarla hazırlıkları sürdürülen konferansta, perestroykaya direncin kaynağı olarak bürokrasiye savaş ilan edildi, partiden devlete kadar yönetim aygıtının ve politik sistemin yeniden yapılandırılması yönünde kararlar alındı.

Konferansta, öncelikle acil önlemler olarak, yıl içinde (1988 sonuna kadar) parti örgütlerinde seçimler yapıp parti aygıtının – yapısal değişiklik amacıyla– reorganize edilmesi, aynı zamanda da, Nisan 1989'da Halk Delegatesi Kongresi seçimleri ile yeni devlet iktidarı organları oluşturulmak üzere, yasal düzenlemeler gerçekleştirilmesi kararlaştırıldı:

“1. Konferans'ın politik sistemin reformu üzerine ve Parti yaşamının demokratikleştirilmesi üzerine kararlarından kalkarak Parti örgütlerinde bu yıl bir gözden geçirme ve seçim kampanyası yürütülmesi;

bu yıl sonundan önce, Parti ve Sovyetlerin işlevlerinin bölünmesi üzerine benimsenen kararları dikkate alarak yapısında gerekli değişiklikleri yapmak üzere Parti aygıtının reorganizasyonunun yerine getirilmesi;

gereken pratik çalışmanın gerçekleştirilmesi için SBKP Merkez Komitesi'nin önerilmesi.

2. Konferans, SSCB Yüksek Sovyeti olağan oturumuna, gerekli ekleri ve SSCB Anayasası değişiklikleri ile birlikte yönetim organlarının yeniden yapılandırılması, aynı zamanda da seçimler düzenlenmesi ve Nisan 1989'da, yeni devlet iktidarı organlarının kurulacağı bir Halk

GLASNOST VE PERESTROYKA

Delegeleri Kongresi'nin toplanması üzerine yasa taslakları sunulması çağrısı yapar.

Cumhuriyet ve yerel Sovyetlere seçimler ve bu temelde cumhuriyetler, yöreler, bölgeler, schirler, semtler, yerleşimler ve kırsal kesimde Sovyet yönetici organlarının oluşumu 1989 sonbaharında olacaktır.” (“Ülkenin Politik Sisteminde Reformun Pratik Uygulanması için Belirli Acil Önlemler Üzerine”, *Perestroyka*, s. 269-270)

Bu ‘acil’ nitelemeli düzenlemelerin dayandığı konferans kararlarının ana hattını ise, perestroykaya direnç ve bu direnci kırmak için politik sistemde reform yapılması oluşturuyordu:

“Toplumun demokratikleştirilmesine paralel olarak, radikal ekonomik reform bütün perestroykamızın temelidir. ... getirilen yeni ekonomik mekanizma düzgün çalışmıyor çünkü Parti ve Hükümetin ilgili kararları bakanlıklarda gereğince yerine getirilmiyor. Eşitleme ve bağımlılık yönlü tutumlar, hâlâ yoğun [intensive] ekonomik büyümeye ciddi engel. ...

Yeni demokratik önderlik yöntemleri, açıklık ve glasnost, düşünce ve davranışta tutuculukla, ataletle ve dogmatizmle karşılaşarak ilerlemekte zorlanıyor. ...

Bütün kamu, devlet ve ekonomik faaliyet alanlarında, hâlâ komuta tarzı idareciliğe ayrılmayan ya da ayrılmak istemeyen, yeni gelişmelerle acıklı biçimde karşılık veren birçok görevli var. ...

Bürokratik, komuta-tarzı idareciliğe son vermek için, Konferans, bakanlıklar ve diğer devlet dairelerinin işlevlerinde ve çalışma tarzında reform yapılması, gereksiz bağların kaldırılıp bu bağların yerel organlara devredilmesi, devlet aygıtının ciddi biçimde küçültülmesi ve orada çalışan personelin niteliğinin yükseltilmesi sürecini kararlılıkla destekler. ...

Konferans bugün politik sistemin esaslı bir reformuna en büyük öncelik verilmesi görüşündedir.” (“SBKP 27nci Kongresi Kararlarının Uygulanmasında İlerlenmesi ve Perestroykayı Destekleme Görevleri Üzerine”, *Perestroyka*, s. 272-273)

Politik sistemin yeniden yapılandırılmasının başta gelen yönünü, en üst iktidar organlarından, Sovyetlerden başlayarak devlet yapısının değiştirilmesi, varolan organların kaldırılıp yenilerinin oluşturulması oluşturuyordu:

KURTULUŞ

“Konferans, politik sistemin etkin işleyişi için başlıca önkoşulların, halk delegeleri ulusal kongrelerinin toplanmasını sağlamak üzere devlette en üst iktidarın yeniden biçimlendirilmesi, çift meclisli SSCB Yüksek Sovyetinin düzenli biçimde işleyişi, Yüksek Sovyet Başkanlığı makamının getirilmesi, yetkilerinin demokratik kullanımı ve SSCB Bakanlar Konseyi de dahil olmak üzere, bütün üst iktidar kademelerinin anayasaca düzenlenmiş birlikte çalışması olduğu görüşündedir.” (“SBKP 27nci Kongresi Kararlarının Uygulanmasında İlerlenmesi ve Perestroykayı Destekleme Görevleri Üzerine”, *Perestroyka*, s. 278)

Bu biçimde, politik sistemin reformu ve demokratikleşme adına, varolan iktidar organlarının, Sovyetlerin kaldırılıp yerlerine parlamentarizm ve hatta başkanlık sistemi doğrultusunda özelliklerin öne çıktığı yeni organların getirilmesi kararları alınıyordu. Ayrıca konferansta, devletin bu yeniden yapılandırılması için gereken anayasa ve yasa değişiklikleriyle birlikte, çok adaylı seçimler ya da yargı bağımsızlığının sağlanması gibi vurgulamaların yanı sıra, meta ilişkilerini geliştirecek yasal düzenlemeler de gündeme getiriliyordu:

“Yeni ekonomi yönetimi koşulları, kamu yaşamının insanileştirilmesi ve demokratikleştirilmesi ile hukukun çığnenmesinin engellenmesine daha büyük vurgu yapılması açısından, sosyalist mülkiyet, planlama, mali ve ekonomik ilişkiler, vergilendirme, çevrenin korunması üzerine yasal mevzuatta, mülkiyet devrini, çalışmayı, barınmayı, emekli aylıklarını ve gündelik yaşamın diğer konularını düzenleyen standartlarda esaslı değişiklikler getirmeliyiz ...” (“Hukuk Reformu Üzerine”, *Perestroyka*, s. 308)

Özel mülkiyete yasal zemin sağlayacak hukuk reformu, meta ilişkileri doğrultusundaki ekonomik reformun, perestroykanın parçasını oluşturuyordu. Perestroykanın önündeki direnci kırarak gereken yasal ve idari düzenlemeleri gerçekleştirmek amacını taşıyan ve buna yönelik olarak bütün devlet yapısını hedefleyen politik sistem reformunun odağında ise SBKP vardı. Parti organlarının devlet kurumlarının yerine geçmemesi vurgusuyla, partinin devletin işleyişindeki konumu geri çekilirken, partinin yapısına ilişkin de –bunlara uygun olarak partinin tüzüğünün de

GLASNOST VE PERESTROYKA

değiştirilmesi gerektiğinin hatırlatılması ile birlikte– çeşitli yeni düzenlemeler getiriliyordu. Partinin sınıfsal tabanına ilişkin sınırlamalar kaldırılırken parti aygıtının da reorganizasyonla küçültülmesi hedefleniyordu:

“Demokratikleşmenin, SBKP’ye yeni üyelerin kabulü gibi önemli bir sorun üzerinde de etkisi olmalıdır. İlerici-fikirli, kurnaz kişilerin kabulüne sık sık suni engeller yaratan kotalara göre kabul kısıtlamasına son vermekte kararlılıkla hareket etmeliyiz.” (“Sovyet Toplumunu Demokratikleştirme ve Politik Sistemde Reform Üzerine”, *Perestrojka*, s. 288)

“Parti aygıtı gecikmeden reorganize edilmeli, küçültülmeli ve daha verimli çalıştırılmalı.” (“Sovyet Toplumunu Demokratikleştirme ve Politik Sistemde Reform Üzerine”, *Perestrojka*, s. 290)

Partinin yapısına yönelik olarak, parti aygıtı ile birlikte organik bileşimine de müdahaleyi içeren, perestroykaya direnenleri saf dışı ederken sınıfsal temele ilişkin kısıtlamalardan kurtularak farklı unsurlara ve özel mülkiyet yanlılarına da kapıları açmayı hedefleyen bu düzenlemeler, –SBKP’nin hâlâ politik yapıda belirleyici bir konumda bulunması nedeniyle– politik sistemin reformunun önde gelen bir boyutunu oluşturuyordu.

Konferansta alınan ve SBKP’nin kendisi başta olmak üzere bütün bir politik yapıyı hedef alan değişiklik kararları, toplam olarak özünde, perestroykanın uygulanabilmesi için karşısındaki direnişin tasfiye edilmesine yönelikti. Konferansın kapanış konuşmasında ise, Gorbaçov da direnen bürokrasiye karşı politik sistemin reformunu öne çıkartıyordu:

“Konferanstan sonra, bizi engelleyen mekanizmayı parçalama işine ciddi biçimde koyulmalıyız. Hemen hemen bütün delegasyonlardan temsilciler, bürokrasinin hâlâ dişlerini gösterdiğini, direndiğini ve çabalarımızı sabote etmeye çalıştığını anlattılar.” (Gorbaçov, *Perestrojka*, s. 261)

“Perestroykayı ileri götürmek için ona ihtiyacımız olduğu için, bütün politik sisteme yönelik reformu savsaklamayalım. Perestroyka daha şimdiden varolan politik sistemle karşı karşıya geliyor.” (Gorbaçov, *Perestrojka*, s. 268)

KURTULUŞ

Gorbaçov'un 'dişlerini gösteren, direnen, çabaları sabote eden bürokrasi karşısında, kendilerini engelleyen mekanizmayı parçalama' çağrısı doğrultusunda, konferans sonrasında parti içinde sürdürülen reorganizasyon ve tasfiyeler, Eylül 1988'de olağanüstü toplantıya çağrılan Merkez Komite plenumunda, perestroykaya muhalif görülen isimlerin görevden alınmalarıyla kendini gösteriyordu. Gromiko politbürodan çıkarıldı, Ligaçev sekreterlikteki görevinden alındı, Parti Kontrol Komitesi başkanlığına Solomontsev'in yerine Pugo getirildi. Ardından Yüksek Sovyet'te de Gorbaçov Yüksek Sovyet Prezidyumu başkanlığına seçilirken partinin ve parti sekreterliğinin politik yapıdaki önemi de azalıyor, parti geriye itiliyordu. Aralık 1988'de ise, Yüksek Sovyet, yeni iktidar ve yasama organı olarak 2250 üyeli Halk Delegeleri Kongresi'nin oluşturulması doğrultusundaki anayasa değişikliklerini kabul edip kendisini feshetti.

Eski politik sistem adım adım tasfiye edilirken yenisinin öncüleri ve nüveleri de beliriyordu. Halk Delegeleri Kongresi seçimleri için sürdürülen kampanyalarda politik tartışmalar keskinleşti, milliyetçi ve ayrılıkçı hareketlerin aralarında öne çıktığı muhalif ve karşıt sesler yükseldi. Mart 1989'da gerçekleştirilen çok adaylı ve partililerin yanı sıra partisiz adayların da katıldığı seçimlerde, seçilen delegelerin yüzde 87'si SBKP üyesi olmakla birlikte, bazı önde gelen partili adaylar seçilemedi. Mayıs 1989'da toplanan Kongre oturumlarında da süren keskin tartışmalar canlı yayınlanıp bütün toplumun ilgisini topluyordu. Kongre, Gorbaçov'u Yüksek Sovyet başkanlığına seçerken, sürekli oturum halinde çalışacak 542 kişilik yeni Yüksek Sovyet'i oluşturdu.

1989 yaz aylarında, politik tartışmaların odağı haline gelen Yüksek Sovyet'te, SBKP Moskova örgütündeki görevinden uzaklaştırılmış Yeltsin liderliğinde, 'daha hızlı reform' taraftarı muhalif grup şekilleniyordu. Politik talepler, Ukrayna ve Sibirya'da bütün kömür havzalarına yayılan yüz binlerce maden işçisini kapsayan grevlerde de yansımaları buldu. Grevci işçilerin talepleri, kendi çalışma, ücret ve yaşam koşullarına ilişkin eko-

GLASNOST VE PERESTROYKA

nomik taleplerin yanı sıra, özel girişim ve haksız kazanç aracı olarak görülen kooperatiflerin kapatılması, buna karşılık – perestroykayla uyum taşıyan– madenlerin mali kendi kendine yeterliliği ve özyönetim gibi taleplerden parti görevlileri ve yöneticilerin görevden alınması ve hatta partiye yöneticilik rolü veren anayasa maddesinin kaldırılması taleplerine kadar uzandı. Grevci işçilerin talepleri, bir yandan perestroykanın zararlarını gördükleri sonuçlarına, kooperatiflere karşı çıkmaları, diğer yandan mali bağımsızlık, özyönetim gibi perestroyka politikalarını savunmaları nedeniyle çelişkili bir nitelik taşıyordu. Ancak aynı zamanda da işçiler, ekonomik talepleri doğrultusunda partiyi ve politik yapıyı karşılama almaktan öteye, politik taleplerinde de partiye ve sisteme karşı tutum almaya yöneliyorlardı.

Grev komitelerinin resmi sendikalara ve giderek yerel sovyet ve parti yönetimine alternatif oluşturacak nitelik kazandığı madencilerin grevi, zaten çok boyutlu sorunlar içindeki ekonomiyi büsbütün tıkanıklığa ittiği gibi, politik talepleri ve bütün toplumu derinden etkilemesiyle de, Gorbaçov ve Sovyet yönetimini acil çözüm arayışına soktu. Gorbaçov yönetimi, grevlerin toplumsal etkisinden ve çeşitli yöneticilerin görevden alınması taleplerinden, perestroyka reformları doğrultusunda yeni adımlar atmak ve aynı zamanda da perestroykaya ayak direyen görevlileri tasfiye etmek için yararlanırken, aynı zamanda da grevleri bir an önce bitirebilmek için en üst düzeyde görüşmeler yapıyor, grevcilerin taleplerini kabul eden anlaşmanın altına bizzat Başbakan Rijkov imza atıyordu.

Grevlerin ardından Yüksek Sovyet'te yeni yasal düzenlemeler gündeme geldi. 'Karaborsacı', 'soyguncu' olarak suçlanan kooperatiflerin yasaklanması önerisi büyük tartışmalara neden oldu. Öneri, kooperatiflere karşı kamuoyunda oluşan büyük tepkiye rağmen, –Başbakan Yardımcısı ve Gorbaçov'un ekonomi danışmanı Abalkin'in, kooperatiflerin sosyalist piyasanın ilk adımlarını attıkları savunmasıyla– az farkla (194'e karşı 205 oyla) reddedildi. Öte yandan, ücret artışları yüzde üçle sınırlanıyor ve

KURTULUŞ

grevler, ulaşım, iletişim, maden, enerji, savunma işkollarında yasaklanıp diğerleri için de üçte iki gizli oy şartı getiriliyordu. Buna karşılık, işçiler, hükümetin yaptığı anlaşmaya uymayıp vaatlerini yerine getirmemesini ve grev yasaklarını protesto etmek için yeniden greve çıkıyordu. Bu durumda, 1989'un son aylarına doğru, işçilerin mücadelesinden kendi hedefleri doğrultusunda destek almak için yararlandıktan sonra onların kazandıkları hakları vermeyip büsbütün geri almaya girişen yönetime, işçilerin uzaklığı, güvensizliği ve karşıtlığı giderek derinleşiyordu.

SOĞUK SAVAŞIN SONU VE DOĞU AVRUPA'NIN KAPİTALİZMLE BÜTÜNLEŞMESİ

1989'un son ayları, Doğu Avrupa'da da, dünya ölçeğinde sarsıcı, büyük değişikliklere tanıklık ediyordu. Doğu Avrupa'daki gelişmeler, Sovyetler Birliği'ndeki politikaların etkisinde gerçekleştiği gibi, Sovyetler Birliği'nde yaşanmakta olan süreç üzerinde de belirleyici önem taşıyordu. Bu süreçte Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerinin zemininde, perestroyka politikasının uluslararası boyutu bulunuyordu.

Perestroykanın en önemli boyutlarından biri, Sovyetler Birliği'nin emperyalizmle ilişkileri ve buna bağlı olarak uluslararası ilişkiler alanındaydı. Sovyetler Birliği'nin içinde bulunduğu tıkanıklığa yol açan ve perestroyka ile aşılmaya çalışılan sorunlar arasında silahlanma yarışı yer alıyordu. Silahlanma yarışının Sovyetler Birliği'nin kaynaklarını tüketmesi karşısında, barış ve silahsızlanma politikası öne çıkarılıyordu.

Aslında kaynakların askeri harcamalara ayrılmak yerine kişisel tüketime aktarılabilmesi amacıyla, barış ve silahsızlanma politikası, 'barış içinde birlikte yaşama' tezinin kabul edildiği SBKP Yirminci Kongresinden beri sürdürülmekteydi. (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* 12, Haziran 2007, s. 91-92) Silahsızlanma ve barış içinde ekonomik rekabet politikası, 1970'lerde *détente* (yumuşama) ile daha da geliştirildi. Ancak izlenen barış politikası, imzalanan anlaşmalara rağmen, istenen sonuçları vermedi. Emperyalizmle

GLASNOST VE PERESTROYKA

gerginlik ve soğuk savaş tırmanırken askeri harcamalar Sovyet ekonomisi üzerinde boğucu, ağır bir yük oluşturdu.

Gorbaçov döneminde, soğuk savaşın yükünün kaldırılması için yine barış politikasına özel bir önem verildi. SBKP 27. Kongresinde kabul edilen yeni programda da, 'bütün devletler için işbirliği ve kolektif ortak çıkarlar' ileri sürülmesi temelinde, 'kapitalist ülkelerle barışçı birlikte yaşama' politikası ile 'barış ve silahsızlanma mücadelesi' yer alıyordu. Gorbaçov'un *Perestroyka* adlı kitabı ise, öncelikle Amerikalı okuyucuya hitaben yazılmıştı ve perestroykanın geri dönülmezliği için barış ve silahsızlanma gereğine ikna çabasını ifade ediyordu. Kitabında Gorbaçov, barış isteminin samimiyetini de, Sovyet toplumunun geliştirilmesi ihtiyacına dayandırıyordu:

"Herkes duymaları için açıkça söylüyoruz: toplumumuzun gelişmesine yoğunlaşmak ve Sovyet halkının yaşamını iyileştirme göreviyle başa çıkabilmek için kalıcı barışa ihtiyacımız var. Bizimkiler uzun vadeli ve temel planlar." (Gorbaçov, *Perestroyka*, s. 132)

Barış ve silahsızlanma politikası doğrultusundaki çabalar içinde, 1987'de ABD ile nükleer silahların sınırlandırılması anlaşması imzalanmıştı. 1989'da da, Sovyet kuvvetleri Afganistan'dan bütünüyle çekildi.

Öte yandan kapitalistlerle barış politikasının 'uluslararası işbirliği düzeni', 'küresel sorunların çözümü için kolektif çaba' gerekçelerine dayandırılması, kapitalizmle yakınlaşma ve bütünleşme girişimlerini de ortaya çıkarıyordu. 'Küresel bir piyasa' ve 'yeni dünya ekonomik düzeni' için Sovyetlerin dünya ekonomisiyle bütünleşmesini savunan Gorbaçov, Temmuz 1989'da G7 zirvesine gönderdiği mektubunda, 'ideolojiden uzak işbirliği' istiyor ve "Sovyetler Birliği gibi büyük bir pazarın dünya ekonomisine açılmasından dünyanın yalnızca kazancı olacağını" anlatıyordu.

Gorbaçov'a, sonucunda (Ekim 1990'da) Nobel Barış Ödülü kazandıran soğuk savaşa son verme çabaları, iki kampın cephe hattının geçtiği Avrupa'da da dengeleri değiştirdi. İkinci Dünya

KURTULUŞ

Savaşının sonucunu Sovyetler Birliği'nin ve Kızıl Ordu'nun belirlediği koşullarda, Sovyetler Birliği'ndeki toplumsal yapı Doğu Avrupa'ya 'ihraç' edilmiş, Doğu Avrupa ile Sovyetler Birliği'nin kaderi de birbirine bağlanmıştı. Sovyet iktidarının yıkılmasıyla sonuçlanan süreçte Doğu Avrupa'daki gelişmeler önde gelen bir rol oynadı. Sosyalist bir blok oluşturmak iddiasındaki bu toplumlarda sosyalist ideolojik egemenliğin eksikliği, emperyalizmin propagandasının ve burjuva ideolojik egemenliğin başarısına olanak sağlarken Sovyetler Birliği'nde hakim olan glasnost ve perestroyka politikasının etkisi de kapitalizme doğru bu yönelimi hızlandırmak oldu. Ayrıca perestroyka politikası, ekonomik sıkıntıya ve tikanıklığa girmiş olan Sovyetler Birliği'nin, müttefiklerini başının çaresine bakmaya zorlayarak onlara yapmakta olduğu ve ciddi bir miktar tutan ekonomik desteğin kalkmasıyla, üzerindeki maddi yükü hafifletmek biçiminde bir boyut da taşıyordu.

Glasnost ve perestroyka gündeme geldiğinde, sosyalist inşa süreci ve toplumsal yapının biçimlenmesi bakımından Sovyetler Birliği'nden farklı bir tarihi ve gelişimi olan Doğu Avrupa'da olayların akışı daha hızlı cereyan etti. Macaristan'da sosyalist piyasa ekonomisi, 1988'de, enflasyon, işsizlik, ücretlerin düşmesi, açlık, dış borç vb sorunlar yaratacak düzeye varmıştı. Piyasa ilişkilerinin benzer gelişmelere yol açtığı Polonya'da da, Ağustos 1989'da *Solidarność* (Dayanışma) hükümeti kuruldu. Brejnev döneminden farklı olarak Sovyetler Birliği'ndeki Gorbaçov yönetiminin müttefiklerinin iç işlerine karışmamak adına desteğini geri çektiği koşullarda, (sözde 'komünist') iktidar partilerinin önce anayasal yöneticiliklerinin kaldırılıp sonra iktidardan uzaklaştırılması doğrultusundaki, kitle hareketlerinin eşlik ettiği gelişmeler, Berlin duvarının yıkılmasıyla simgelenip birer birer bütün Doğu Avrupa ülkelerine yayıldı. Birkaç ay gibi kısa bir sürede, politik yapının tasfiye edildiği, kapitalist ilişkilerin yerleştirildiği ve kapitalist pazarla bütünleşmeyle sonuçlanan bu gelişmeler, Sovyetler Birliği'nde yaşanacakların da habercisiydi.

GLASNOST VE PERESTROYKA

Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'daki müttefiklerini kaybederken kendisini oluşturun cumhuriyetlerde de ayrılıkçılık rüzgarları esi-yordu. Mart 1989'daki Halk Delegereleri Kongresi seçimleri sırasında ve ardından oluşturulan Yüksek Sovyet'te sürdürülen yaygın ve canlı politik tartışma ortamından kendi ayrılıkçı politikalarının propagandası için yararlanan milliyetçi akımlar, Baltık ülkelerinden Kafkaslara, Ukrayna ve Moldavya'ya kadar birçok cumhuriyette yükselişe geçti. Ulusal gruplar arasında saflaşma, gerginlik, çatışmalara da yol açarak gelişen milliyetçi akımlar, ayrılma ve bağımsızlık talepleriyle Sovyet iktidarının karşısına çıkıp yer yer Sovyet güçleriyle çarpıştı. Sovyetler Birliği'nin içinde bulunduğu sorunları ağırlaştıran bu gelişmeler, toplumdaki çelişkileri artırıyor ve Gorbaçov yönetiminin karşısındaki sorunlarla başa çıkabilmesini daha da zorlaştırıyordu.

Bu ortamda, ekonomik reform ve piyasa ilişkilerine ilerlemek için alınacak önlemler üzerine yeni saflaşma ve mücadeleler gelişiyordu. Yüksek Sovyet'te, madenciler grevinin karşısında tutum alınması, kooperatiflerin yasaklanıp yasaklanmaması, fiyatlara zam yapılması konularından sonra, yeni bütçe de heyecanlı ve keskin biçimde tartışılıyordu. Bütün bu tartışmalarda, piyasa ilişkilerini yerleştirmek için getirilen öneriler, (bir ölçüde, kazanımlarını tehdit ettiği kitlelerin, işçi sınıfının gösterdiği, bir ölçüde, bürokrasinin ayrıcalıklarını korumak isteyen kesiminin gösterdiği) tepkilerin yansımaları olarak dirençle karşılaşıyordu. Aralık 1989'da toplanan Halk Delegereleri Kongresinde de, Başbakan yardımcısı Abalkin'in sunduğu özelleştirmeye, mali piyasa yaratılmasına, dış borçlara ve fiyatların serbestleştirilmesine dayanan ekonomik reform planları delegeler tarafından reddedildi ve Başbakan Rijkov'un, karşıtları dengelemeye çalışarak nispeten yumuşatılan ve altı yıl sonra ekonominin yüzde 65'inin devletin elinde kalmasını öngören (Yeltsin'in "melez" diye eleştirdiği) planı kabul edildi.

KURTULUŞ

KAPİTALİZM SAVUNUCULUĞU VE TEPKİLER

Sosyalist bloğun dağılıp Doğu Avrupa ülkelerinin kapitalizme döndüğü, bileşen cumhuriyetlerde yükselip birçoğunda hakim olan ayrılıkçılığın Sovyetler Birliği'ni parçalanmakla tehdit ettiği, buna karşılık piyasa ekonomisine geçiş için önlemlerin karşılaştığı direnç nedeniyle uygulanamadığı koşullarda, Şubat 1990'da, SBKP Merkez Komite plenumu yapıldı. Haziran 1990'da toplanması planlanan SBKP Kongresine hazırlık özelliği taşıyan plenumda, karşı karşıya olunan sorunlara çözüm olarak 'otoriter-bürokratik sistemden kurtulmak' gösteriliyor ve (Doğu Avrupa'da yaşanan süreçteki gibi) partinin anayasal yöneticiliği kaldırılarak politik yapının değişimi gündeme getiriliyordu. Karşıt görüşler arasında sert tartışmaların gerçekleştiği plenumda, (daha dört yıl önce yeni program kabul edilmişken) yeni bir parti platformu tartışmaya sunuldu.

Toplantıda yaptığı konuşmada, "ülkemizi hırpalayan krizin beklediğimizden ölçülemez derecede daha derin ve ciddi olduğunu görüyoruz", "toplumsal organizmada on yıllardır biriken sorunlar ve çelişkiler açığa çıktılar" diyen Gorbaçov, 'perestroykanın ve ülkenin kaderini' partinin kendisini 'otoriter-bürokratik sisteme bağlayan her şeyden kurtulmasına' bağlıyordu. Yeni parti platformuna göre idealin 'insancıl, demokratik sosyalizm' olduğunu söyleyen Gorbaçov, "ilerlemeyi toplumsal olarak farklı dünyayla sürekli karşı karşıya gelme olarak kavramayı terk etmeliyiz" diyordu. 'Politik çoğulculuk' savunusunu ise Gorbaçov, partinin "konumu anayasa tarafından dayatılmamalı", "süreç partilerin kurulmasına varabilir" diyerek somutluyordu. Ayrıca Gorbaçov, plenumda, Başbakan Rijkov tarafından Aralık ayında ilan edilip başarılı olamayan piyasa ekonomisine geçiş programından vazgeçileceğini ve anahtar sorunun fiyatlandırma olduğunu söyleyerek hızlı fiyat artışlarının işaretini vermişti.

Perestroyka sürecindeki politik ayrışmada 'radikal reformcu' olarak nitelenen ve doğrudan kapitalizm savunucusu bir eğilimi temsil eden Yeltsin, plenumda, Merkez Komite'yi demokratik-

GLASNOST VE PERESTROYKA

leşme ve perestroykanın ilerletilmesinde kararsız ve isteksiz olmakla suçlayarak yeni parti platformunu, ‘ileri adımlar içermekle birlikte uzlaşmacı ve yetersiz’ buluyordu. Yeltsin, partide demokratik merkezîyetçiliğin yerine ‘çoğulculuk, hizip ve azınlık hakları’ istiyor, (diğer cumhuriyetlerin tersine Rusya için ayrıca varolmayan Rusya Komünist Partisi’nin oluşturulmasını da talep ederek) “Rusya Komünist Partisi dahil, Cumhuriyetlerin Komünist Partilerinin özgür birliği” biçiminde bir parti savunuyordu.

Diğer yandan, plenumda, Gorbaçov önderliğindeki politbüro ve hükümetin hatalarını eleştiren Ligaçev, özel mülkiyetin getirilmesine karşı çıkıyor ve yeni platformda parti birliğinin vurgulanmasını istiyordu. Eski Byelo-Rusya başbakanı Brovikov da, karşılaşılan sorunların ve felaketlerin asıl kaynağının perestroyka olduğunu, perestroykanın ülkeyi krize ve anarşiye düşürdüğünü söylüyordu.

Merkez Komite plenumu, Anayasanın, SBKP’nin yöneticiliğini resmîleştiren 6. maddesinin kaldırılıp çok partili sisteme geçilmesiyle birlikte güçlü bir başkanlık sistemi yaratılarak Sovyetler Birliği’nde politik yapının kökten değiştirilmesini benimsediği gibi, yeni platform taslağını da kabul etti. “Otoriter-bürokratik sistemden kopuş” iddiasındaki yeni platformda, “Sovyetler Birliği Komünist Partisi, üretim araçlarının mülkiyeti dahil, bireysel mülkiyetin varlığının, ülkenin ekonomik gelişmesinin çağımızdaki aşamasıyla çelişmediğine inanır” sözleriyle, özel mülkiyet, ‘*üretimden yabancılaşma veya sömürîye yol açmaması*’ (!) kaydıyla yer alıyor, “mülkiyet biçimlerinin çeşitliliğine, bağımsız imalatçılar arasında rekabete, gelişmiş bir finans sistemine ve kişisel ve kolektif çıkarların oluşturduğu güçlü teşviklere dayanan plan-piyasa ekonomisi” savunuluyordu. Varolan yapının tasfiyesi ve kapitalizme yönelim doğrultusunda yeni adımlar gündeme gelirken, benimsenen yeni parti platformu da, artık SBKP’nin politik hattının bütünüyle sosyal demokrat bir niteliğe dönüşümünü ifade ediyordu.

Ortaya konulan yeni adımlar, plenumun ardından uygulamaya

KURTULUŞ

geçirilmeye başlandı. Yüksek Sovyet prezidyumu, “demokratik başkanlık iktidarı” kurulması için Halk Delegatesi Kongresi’nin özel bir oturumunun çağrılması kararı aldı. Yüksek Sovyet’te ise, ‘sömürüye izin vermeden’ özel mülkiyeti kabul eden yasa tasarısı görüşülüyordu. Başbakan yardımcısı Abalkin, özel mülkiyete tepkiler karşısında “özel mülkiyet” ifadesinden kaçınmak için kasıtlı “bireysel mülkiyet” ifadesinin kullanıldığını açıklıyor, özel mülkiyeti savunanlar onun zaten varolduğunu ileri sürerken kapitalist ekonomik ilişkilerin restorasyonuna karşı çıkanlar da referandum çağrısı yapıyordu. Mart 1990’da, SBKP’nin yöneticiliğinin anayasadan çıkarılması doğrultusunda değişikliği gerçekleştiren Halk Delegatesi Kongresi, Gorbaçov’u da oluşturulan Sovyetler Birliği Başkanlığı’na seçiyordu. Yeni oluşturulan Devlet Başkanlığı Konseyi’ne, sağ milliyetçi yazardan sosyal demokrat ekonomiste, Bilimler Akademisi başkan yardımcısından KGB başkanına kadar uzanan 15 kişiyi atayan Gorbaçov ise, Başkanlık Konseyinin hükümetin yerini almayacağı vurgulamasıyla, yetki çatışması konusunda Başbakan Rijkov’a güvence verme çabasıydı. Ancak, devlet yapısına ilişkin bu köklü değişiklikle, parti geriye itilip iktidar tek elde, artık devlet başkanı olan Gorbaçov’da toplanıyordu.

Aynı zamanda sorunlar derinleşmeye devam ediyordu. Üretim düşüyor, piyasa ekonomisine geçiş için (yüzde binlik enflasyonla binlerce fabrikanın kapanıp işsizliğin 4 milyona tırmandığı) Polonya tarzı ‘şok tedavi’ biçiminde ekonomik reform, giderek yükselen bir tonda savunuluyor, ama yaratacağı tepki nedeniyle de uygulamaya konamıyordu. Diğer yandan, başta Baltık ülkeleri ve Kafkaslar olmak üzere, çeşitli cumhuriyetlerde ayrılıkçı yönetimler, egemenlik ve bağımsızlık ilanı noktasına varıyordu. Nisan’da, Litvanya’nın bağımsızlık ilan etmesinin ardından Yüksek Sovyet, cumhuriyetlerin Sovyetler Birliği’nden ayrılması için – referandum düzenlenerek bunun üçte iki oyla kabul edilmesi, beş yıla kadar sürebilecek bir süre boyunca ayrılmanın ayrıntılarının görüşülmesi ve düzenlemenin Halk Delegatesi Kongresi

GLASNOST VE PERESTROYKA

tarafından onaylanması biçiminde– koşullar getiren bir yasa kabul etti. Mayıs'ta, Letonya bağımsızlık ilan ederken, Rusya Federasyonu Kongresinde, Cumhuriyetin egemenliği ve yasalarının Sovyetler Birliği yasalarından üstünlüğü kabul ediliyor, Gorbaçov, Yeltsin'i, Sovyetler Birliği'ni parçalamak istemekle suçluyordu.

Yığınsal tepki korkusuyla ertelemelerin ardından Başbakan Rijkov, (SBKP Yirmi Sekizinci Kongresinin ilk günü olan) 1 Temmuz'da ekmeğin fiyatının iki misline çıkması ile uygulanmaya başlanacak ekonomik reform paketini Yüksek Sovyet'e sundu. Halk panik içinde zamlardan önce alışverişe koştu. Başbakan yardımcısı Abalkin, –on milyonlarca kişinin işsiz kalabileceğini açıkladığı– ekonomik reforma itirazlara, ‘sosyalizmin varolmadığını’ söyleyerek cevap veriyordu. Ancak Yüksek Sovyet, aldığı kararla, ekmeğin zammını durdurup hükümetten 1 Eylül'e kadar yeni bir plan hazırlamasını istedi.

SBKP 28. Kongresi öncesinde, (Rusya Komünist Partisi kurulması da gündeminde olarak) partinin Rusya Konferansı toplandı.¹ Delegelerinin yüzde 11'i işçi, yüzde 43'ü parti görevlisi olan Konferansta Ligaçev, perestroykanın yönü üstüne referandum istedi. Gorbaçov, piyasanın uygarlığın doğuşundan beri var olduğunu, bunu kapitalizme doğru adım görmenin saçma olduğunu ileri sürerken daha çok alkışlanan Osadçı, önderliği suçlayarak *komünist perspektifli leninist parti* istiyordu. Konuların artık politbüro ve Merkez Komitesine getirilmemesinden şikayet eden, Gorbaçov'un parti liderliğinden çekilmesini isteyen Ligaçev ise, perestroykanın esas tehlikesinin Komünist Partinin ve cumhuriyetlerin sosyalist birliğinin içeriden zayıflatılıp yok edilmesi olduğunu vurguluyordu.

¹ Rusya Komünist Partisi kurulması yönünde Nisan'da Leningrad'da ilk inisiyatif gösterenler, çoğulculuk ve demokratikleşme adına işçilerin iktidardan yabancılaştırıldığını, bunu Hruşçov'un “bütün halkın toplumu” kavrayışının başlattığını savunmuşlardı.

KURTULUŞ

Öte yandan, SBKP'den ayrılmayı tartışan Demokratik Platform konferansı, partide kalmak için koşullarını belirliyordu. Bunların arasında, 'marksist eserlerin hümanist düşünce hazinesinin yanına konarak tek ideolojinin terk edilmesi, komünizm yerine özgürlük, adalet ve dayanışma ilkelerine dayanan demokratik toplumun hedeflenmesi, partinin iktidar tekeli uygulamada da terk etmesi, demokratik merkezîyetçilikten ve işyeri temelinde örgütlenmekten, ordu komiserliklerinden vazgeçilmesi' bulunuyordu. Diğer yandan, Donetsk'te Ukraynalı madenciler, bir önceki yıl yaptıkları grevle kazandıkları hakları vermeyen, sözlerini tutmayan hükümeti istifaya çağırarak bağımsız sendika kurmaya karar veriyorlar; SBKP'yi artık kendi partileri olarak görmediklerini belirterek partinin denetimindeki işletmelerin, mülklerin, matbaaların onun elinden alınmasını, devletleştirilmesini istiyorlardı.

SBKP'NİN İDEOLOJİK, POLİTİK, ÖRGÜTSEL TASFİYESİ

SBKP 28. Kongresi, olağan olarak toplanması gereken tarihten bir yıl önce, Temmuz 1990'da, yüzde 15'i işçi ve köylü, yüzde 43'ü parti aygıtından (yüzde 58'i Rus olan) 4683 delegeyle toplandı. 28. Kongre, Sovyet iktidarının bütün bir tarihi boyunca hakim ve yönetici konumda bulunmuş olan SBKP'nin kaderi bakımından belirleyici önem taşıyordu. Perestroykanın gerçekleştirilmesinin karşısına çıkan direncin aşılması amacıyla, partinin ve parti aygıtının bu konumundan geri çekilerek etkisizleştirilmesi doğrultusunda, kongreye, partinin yapısını ve politik çizgisini kökten değiştiren nitelik taşıyan yeni program ('program bildirgesi') ve yeni tüzük sunuldu.

Önerilen yeni tüzükte, aday üyelik kaldırılıyor, marksizminin yerine "Marx, Engels ve Lenin'in fikirlerine olduğu kadar ilerici toplumsal düşüncenin kazanımlarına dayanmaktan" söz ediliyor; "işçi sınıfı, köylülük ve aydınların önder ve bilinçli kesiminin örgütü" olmak yerine işçi sınıfı, köylülük ve aydınlar

GLASNOST VE PERESTROYKA

arasında toplumsal mutabakat aranması getiriliyor; “sosyalizmin bütünüyle zaferi” ifadesi yerine sosyalizmin yaratılması için çalışıldığı söyleniyor; politbüro ve genel sekreterlik kaldırılıyor; örgütlenme temelini işyeri ya da coğrafi olması ayırımında ise ikisine de izin veriliyordu.

“İnsancıl ve Demokratik Sosyalizme Doğru” başlıklı ‘program bildirgesinde’ ise, perestroykaya, sosyalist kazanımların tasfiyesine karşı çıkışlar *bürokrasiyle* özdeşleştirilerek mahkum ediliyor, içinde bulunulan krize karşı çözüm olarak da, (sınıf iktidarı - proletarya diktatörlüğü gibi) komünizmin kavramlarından koparak serbest piyasaya geçmek üzere, *eski sistemin* değiştirilmesi savunuluyordu:

“Eski ekonomik sistem artık çalışmıyor ve yenisi de henüz yaratılmadı. Para arzı ve piyasa üzerindeki denetim kayboldu. Ekonomik ve politik değişimler için yasal zemin kurulması aşırı uzun bir süre gecikti. Etnik çelişkiler ülkeyi sarsıyor. Ahlaki ilkeler zayıflatılıyor ve şiddet ve suç dalgası yükseliyor. Merkez Komite ve politbüro olayların, özellikle partinin kendisinde reform yapmanın gerisinde kaldı. Farklı toplumsal ve politik grupların ve hareketlerin oluşum süreci hızla ilerliyor.”

“Temsilcileri, yenilenme sürecini sosyalizmin ilkelerine saldırı olarak gören tutucu-dogmatik akım, otoriterliğe dönüşün savunucusudur. Bu akım kendisini yeniden yapılandıramayan ve demokraside politik etkinliğine ve toplumsal konumuna tehdit gören bürokrasinin parçasından oluşmuştur. Mümkün her yolla değişimi yavaşlatmaya çalışmaktadır.”

“Parti, tüketici piyasasını normalleştirmek ve kısıtsız fiyat oluşumuna geçiş için acil önlemler önerir ...”

“... hukuk devleti, her hangi bir sınıf, parti, grup ya da bürokratik elitin diktatörlüğünü dıştalar.” (*The Guardian*, 29 Haziran 1990)

Kongrede sert tartışmalar yaşandı. Büyük bir çoğunluk perestroykaya tepkilerini dile getirdi, Gorbaçov’u, parti yönetimini, uygulanan politikaları ağır biçimde eleştirdi. Genel sekreterlik ve politbüronun kaldırılması kabul edilmezken, kongre delegeliklerinin beş yıl daha uzatılması, Pravda editörünün

KURTULUŞ

Kongre tarafından atanması gibi, parti yönetimini denetlemeye çalışan çok sayıda önerge de verildi.

Ancak gergin tartışmalar sonunda Gorbaçov, kendisini kongrenin önünde alternatifsiz olarak koyarak karşı hamleleri püskürtmeyi başardı; yönetici organlarını zayıf düşürerek partiyi politik konumundan geriletecek yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesini sağladı. Partinin tabanının yönetime tepkilerini etkisizleştirmek üzere, Merkez Komite'ye bu kesimden üyeler alındı. Cumhuriyetlerin başkanları ile genel sekreter ve yardımcısına 17 koltuk ayrılarak politbüro işlevsizleştirilip yönetimdeki belirleyici konumundan uzaklaştırıldı. Genel sekreterlik ise, Merkez Komite yerine kongre tarafından seçilen bir makama dönüştürülerek, Merkez Komite tarafından (Hruşçov'un görevden alınmasında olduğu gibi) değiştirilebilmesinin yolu kapatıldı. Kongre boyunca sert biçimde eleştirilmesine rağmen, karşısına bir madenciden başka aday çıkmayan Gorbaçov, 1116'ya karşı 3411 oyla genel sekreter seçildi. Buna karşılık, kongrede yönetime ve perestroykaya karşı gösterilen tepkilere yakın görüşler ileri süren Ligaçev, genel sekreter yardımcılığına aday oldu ama seçilemedi.

Resmi haber ajansı TASS, kongreden çıkan sonucu, "Muhafazakarlar festivali olarak başlayan kongre reformcuların zaferiyle bitiyor" diye aktarıyordu. Perestroykaya tepkilerin keskin biçimde dile getirildiği kongre, Gorbaçov'a ve politikalarına karşı bir alternatif oluşturamıyor, partinin komünizmin idealleriyle bağlarının bütünüyle kopartılmasını ve perestroykanın önünü açmak üzere politik yapıda sahip olduğu konumdan uzaklaştırılmasını, tasfiyesini kabulleniyordu. Kongredeki gruplardan Marksist Platform, Gorbaçov'un 'sosyalizmi kapitalizmle iyileştirme' reformlarını engelleyemezken (komünizmle bağlardan kopmak için atılan bütün adımlara rağmen bunları yeterli bulmayan) Demokratik Platform ise partiden ayrılmaya karar veriyor, Rusya Federasyonu Başkanı Yeltsin ile Moskova ve Leningrad belediye başkanları Gavriil Popov ve Anatoli Sobçak da kongre ertesinde SBKP'yi terk ediyordu.

GLASNOST VE PERESTROYKA

Partinin, hedeflenen sürecin önünde ‘ayak bağı’ olmaktan çıkarılmasının temelinin büyük ölçüde sağlandığı kongre sonrasında, gündem yeniden, bir türlü gerçekleştirilemeyen ekonomik reforma odaklandı. Yeltsin’in liderliğinde, Rusya parlamentosu, Eylül’de, Şatalin’in, özelleştirme, sübvansiyonların kalkması, serbest fiyatlar, borsa, emek piyasası, yığınsal işsizlik ve merkezi ekonomik bakanlıkların kaldırılması uygulamalarıyla 18 ay içinde piyasa ekonomisine geçişi hedefleyen ‘500 Gün Programını’ kabul etti. Diğer yandan, Sovyet ekonomisinin durma noktasına geldiği koşullarda, merkezi düzeyde de, Gorbaçov ve Yeltsin’in birlikte oluşturduğu ve Şatalin planını temel alan komisyon ile daha önceki iki planı reddedilen Başbakan Rijkov alternatif reform planları hazırlıyordu.

Yüksek Sovyet’te, Gorbaçov’un 1 Ekim’den itibaren uygulamaya konmasını önerdiği Şatalin planı ile Başbakan Rijkov’un (çoğu, cumhuriyetlerin değil SSCB’nin denetiminde olan dev sanayi komplekslerinin özelleştirmeye ve merkezin parçalanmaya direncini yansıtan) ‘ılımlı’, piyasa ekonomisine yumuşak geçiş planı, yoğun biçimde tartışıldı. Yüksek Sovyet, planlar arasında seçim yapmak yerine, radikal planı desteklemekten vazgeçen Başkan Gorbaçov’a kararname ile yönetme yetkisi verdi. Şatalin ve Rijkov planlarını uzlaştırmak adına Gorbaçov da, Ekim ortasında, “eski komuta-idari yönetim sisteminin yıkıldığını ama piyasa koşullarında çalışma için yeni teşvikler oluşturulmadığını” ve “piyasanın seçeneği olmadığını” ileri sürüp daha yumuşak geçiş adımları sıralayan reform planını sunuyordu. Gorbaçov’un Şatalin planını terk etmesine tepki gösteren Yeltsin ise, Gorbaçov’un planını Rijkov’unkine daha yakın bularak karşı çıkıyordu. Ekim sonunda, ‘reform’, yabancı yatırımlarına uzanıyor, Gorbaçov, yüzde yüz yabancı sermayeli şirketler kurulabilmesine izin veren başkanlık kararnamesi yayınlıyordu.

Bundan sonra, piyasa ekonomisine geçiş için önlemler doğrultusunda yasal düzenlemelerin ağırlıklı olarak başkanlık kararnameleriyle gerçekleştirilmesi adımları öne çıktı. Ekim Devrimi’nin

KURTULUŞ

73. yıldönümünde, –amacını, insanı mülkiyet, iktidar, kültüre *yabancılaşmaktan* kurtarmak olarak tanımladığı– perestroykanın ‘devrimin değerlerinin dirilişi’ olduğunu ileri süren Gorbaçov, yabancılaşmayı en üst boyuta çıkartacak biçimde, ekonomiden politikaya teker teker bütün yetkileri ve yönetimi kendi elinde toplamaya devam ediyordu. Kasım sonunda, Gorbaçov’a, kış için gıda ve yakıt dağıtımını sağlamasının yanı sıra, hükümeti reorganize etmesi, Federasyon Konseyi’nin görevini belirlemesi, cumhuriyetlerle anlaşma imzalaması ve olağanüstü önlemler alması için yeni yetkiler verildi.

Sosyalizmin kazanımlarının tasfiyesinde sıra, –Ekim Devriminin çözdüğü sorunların başında yer alan ve devrimin daha ilk anlarında ulusallaştırılmış olan– toprakta özel mülkiyete geldiğinde, önce Rusya Halk Delegatesi Kongresi, köylülerin kolektif çiftliklerdeki hisselerini almalarına, ömür boyu kullanmalarına, mirasçılarına bırakmalarına ve on yıl sonra yerel yönetime satmalarına izin veren yasa çıkardı. Bu sırada Yeltsin, ‘alım-satım özgürlüğünün kısıtlılığını’ eleştiren bir batılı gazeteciye, kendisi açısından uzlaşmanın gerekliliğini, “Rus ruhunu anlamıyorsunuz. Burada insanlar toprağın satın alınması ve satılması kavramını anlamaz. Toprak ana gibidir. Ananızı satmazsınız.” sözleriyle açıklıyordu. Rusya Cumhuriyetinin ardından, merkezi düzeyde de, Yüksek Sovyet, özel çiftçilere toprak verilmesi ile gıda sorununa ilişkin önlemler kararlaştırırken, aynı zamanda da, Gorbaçov’un yetkilerini daha da artıran, doğrudan devlet başkanı olarak Gorbaçov’a bağlı yeni Bakanlar Kabinesi, Federasyon Konseyi ve Güvenlik Konseyi kurulmasını içeren anayasal düzenlemeleri kabul ediyordu. 1991 başında ise, toprağın özelleştirilmesi doğrultusunda Gorbaçov, kolektif çiftliklerin dağılmasına imkan sağlayan ve özel çiftçilere toprak veren kararname yayınlıyordu. Bu süreçte, piyasa ekonomisine geçiş, özelleştirmeler doğrultusundaki önlem ve düzenlemelere karşı kitlelerin tepkisini ve temsili organlara yansıyan direnci aşmak üzere, başkanlık yetkileriyle, yönetimin –seçilmiş organ olarak sovyet ya da kong-

GLASNOST VE PERESTROYKA

re yerine– giderek tek kişinin elinde toplanması yönelimi hızlanıyordu.

PARÇALANMAYA VE ÇÖKÜŞE DOĞRU

1989’da Halk Delegationları Kongresi’nin oluşumuyla birlikte gelişen politik tartışma ve hareketlilik ortamı içinde milliyetçilik öne çıkmış, başta Baltık ülkeleri olmak üzere çeşitli Sovyet cumhuriyetlerinde ayrılıkçı hareketler ağırlık kazanmıştı. 1990’da da bu yönelim, merkezi Sovyet iktidarı ile cumhuriyetler arasında çekişme ve çatışmalara yol açmış ve Litvanya, Estonya ve Letonya’nın bağımsızlık ve Rusya, Özbekistan, Moldavya’nın egemenlik ilanlarına varmıştı. Cumhuriyetlerle merkezi yönetim arasındaki çelişki ve mücadeleler, bütçe sorununa yansıyor, merkezin kaynaklarını denetlemesine, başta Yeltsin’in başkanlığındaki Rusya Federasyonu olmak üzere, cumhuriyetlerin direnmeleri, ortak bütçe yapılmasını engelliyor, bu da ekonominin sorunlarını büsbütün ağırlaştırarak yıkıma sürüklüyordu. Yeltsin, sosyalizmi daha hızlı tasfiye etmek yönünde ayrı bir iktidar odağı yaratmak için bu dağılma sürecinden yararlanıp gelişmeleri daha ileri boyutlara zorlarken, Gorbaçov ise parçalanmaya gidişi durdurmaya çabalıyordu. 1991 yılına gelirken, Gorbaçov, cumhuriyetlerin temsilcileriyle müzakereler temelinde yeni bir birlik anlaşması yapılması, bu amaçla da bir konferans toplanması önerisini getiriyordu.

Sovyetler Birliği’nin parçalanmasının engellenmesi çabaları içerisinde, Mart 1991’de, ‘bütün bireylerin haklarının güvenceye alındığı, eşit egemen cumhuriyetlerin yenilenmiş federasyonu olarak birliğin korunmasının’ oylandığı bir referandum düzenlendi. Ermenistan, Gürcistan, Estonya, Letonya, Litvanya, Moldavya hükümetlerinin boykot edilmesini istediği referandumda, Gorbaçov, ‘evet’ oyu kampanyasında, ‘bin yıllık devlet birliğini korumaktan’ söz ederek Rus milliyetçiliğine başvuruyordu. Sovyet seçmenlerinin yüzde 78’inin Sovyetler Birliği’nin korunmasından yana oy kullandığı referandumda, aynı zamanda Rusya’da

KURTULUŞ

da doğrudan halk oyuyla seçilen bir yürütücü başkanlık sistemi oluşturulması oylanıp kabul ediliyordu. Daha sonra Haziran 1991’de ise, Yeltsin (Gorbaçov’un desteklediği Rijkov’a karşı) yüzde 57 oy alarak yeni oluşturulan –seçilmiş yürütücü nitelikteki– Rusya Başkanlığına seçildi.

Partiyi geriye iterek başkanlık yetkileriyle yönetimi elinde toplayan Gorbaçov’un Sovyetler Birliği’ni bir arada tutma çabalarına rağmen, karşıt hareketler giderek gelişip farklı yönelimleri dayatırken toplumsal gerginlik ve çatışmalar da tırmanıyordu. 1991’in başındaki Litvanya ve Letonya’da Sovyet birlikleriyle çatışmalardan sonra, Ermeniler ile Azeriler arasındaki milliyetçilik ve ayrılıkçılık temelindeki çatışmalara Sovyet birlikleri müdahale ediyordu. Öte yandan, piyasa ekonomisine geçiş adına uygulanmak istenen ekonomik önlemler konusunda tartışma ve gerginlikler de sürüyordu. Şubat 1991’de başbakanlığa getirilen Pavlov, ‘gerçek maliyetlerin fiyatlara dahil edildiği’ ortalama yüzde 60 fiyat artışları açıklıyor, halk fiyat artışlarından önce alışveriş yapmak için uzun kuyruklar oluştururken Yeltsin gibi Gorbaçov da sorumluluğu üzerinden atmak amacıyla sözde zamlara karşı çıkıyordu. Bu sırada, Mart başından itibaren Gorbaçov’un ve merkezi hükümetin istifasını, parlamentonun dağıtılmasını, Komünist Partinin örgütlerinin bütün devlet kurumlarından çıkarılmasını ve piyasa ekonomisine hızla geçilmesini isteyen politik grev, Ukrayna’dan Sibirya’ya, 580 kömür madeninden 200 kadarına yayılarak 300 bin grevciye ulaşıyor, Mart ayında 1 milyon işgününden fazla grev yapıyordu.

Nisan sonundaki Merkez Komite toplantısı öncesinde, Yüksek Sovyet’te politik grevlerin yasaklanması gündeme gelirken, bir yandan Moskova’da, Gorbaçov’u istifaya çağıran anti-komünist gösteri yapılıyor, diğer yandan da Moskova, Leningrad, Kiev dahil 13 şehrin Komünist Parti liderleri, kapitalist topluma götürülen ekonomik ve toplumsal deneylere ve kaosa karşı düzenin sağlanması için komünistlere ve bütün yurtseverlere çağrıda bulunuyor, ayrıca Halk Delegationları Kongresindeki *Soyuz (Birlik)*

GLASNOST VE PERESTROYKA

grubu da, olağanüstü hal ilan edilerek partilerin yasaklanmasını, basının sansür edilmesini talep ediyordu.

Çok yönlü gerginlik, çatışma ve mücadelelerin tırmandığı bu ortam içerisinde, milli gelir de yılın ilk üç ayında yüzde 10 oranında düşüyordu. Yüksek Sovyet'te ise, Başbakan Pavlov'un, politik grevlerin yasaklanmasını, yıl sonuna kadar küçük işyerlerinin üçte birinin özelleştirilmesini, ticari kredinin geliştirilmesini içeren –piyasaya hızlı geçişe göre 'orta yol' olarak nitelediği– sert önlemler paketi kabul ediliyordu. Bu sırada, Gorbaçov da, Yeltsin ve diğer 8 cumhuriyet lideriyle Pavlov'un önlemler paketini destekleyen ve yeni 'egemen devletler birliği' anlaşması için tarih çizelgesi saptayan bir Barış paktı imzalıyordu.

Parti içinde sert eleştiriler, Gorbaçov'un genel sekreterlikten alınması, hatta yargılanması taleplerine kadar uzanmışken, Barış paktının imzalandığı gün toplanan Merkez Komite toplantısında Gorbaçov –Yeltsin'le yapmış olduğu anlaşma ve uzlaşma temelinde– politbürounun desteğini sağladı. Ağır eleştiriler karşısında mikrofona gelip "Konuşmacıların yüzde yetmişi beni eleştiriyor" diyerek önerdiği istifası gündeme alınmayan Gorbaçov, genel sekreterlik seçiminin Merkez Komiteden kongreye alınmış olmasının da sayesinde, konumunu korumayı başardı.

Grevci işçiler ise, işbaşı yapmaları yönünde Gorbaçov ve Yeltsin'in ortak çağrısına da uymuyorlardı. Grevcilerin davetiyle Sibiry'a giden Yeltsin, madenleri Rusya Federasyonu'nun denetimine geçiren ve işçilerin üretimi, satışları, finansmanı ve mülkiyet biçimini belirlemelerini vaat eden bir anlaşma imzaladı. Ardından Sovyet hükümeti, kömür madenlerini cumhuriyetlere devreden karar alıyordu. Bunu Gorbaçov'un, enerji, kimya, metalürji işkollarında grevleri yasaklayan kararnamesi izledi. Bürokrasi, ekonomik sorunları ağırlaştırın (ve aslında kendisine tehdit oluşturan) işçi hareketi karşısında içindeki ayrılıkları bir yana bırakarak grev dalgasını bastırmak için birleşiyordu. İşçi hareketi ise, sürecin gelişimini belirlemek açısından en büyük güçtü. Ama o da, burjuva ideolojik etkinlik, ideolojik yabancılaşma koşulları

KURTULUŞ

altında, bürokrasiye karşı komünizm doğrultusunda bir mücadele yükseltmek yerine, piyasa ekonomisine, kapitalizme geçiş yandaşı görüşleri desteklemeye yöneliyordu.

Bundan sonra, bir yandan Yüksek Sovyet'te, diğer yandan Rusya parlamentosunda, Başbakan Pavlov ile Gorbaçov'un danışmanı Yavlinski'nin karşıt özelleştirme planları üzerine görüşme ve tartışmalar yaz boyu sürdü. Bu sırada, Ligaçev'in yaptığı gibi, özelleştirmelerle devlet işletmelerinin yeni burjuvazi ya da yabancı sermaye tarafından satın alınmasına karşı çıkan görüşler dile getirilse de, tartışma, ağırlıklı farklı bir noktaya gelmişti. İki plan da, merkez ve cumhuriyetler arasında anlaşmaya varılması, grevlerin yasaklanması, fiyatların serbestleştirilmesi ve özelleştirme yaklaşımlarında ortaklaşıyordu. Bu temelde, artık tartışmalar, emperyalist kapitalist pazara bağlanma konusunda odaklanıyordu. Pavlov egemenlik vurgusu yaparken, G7'lere mektubunda, dönüşümün yaratacağı toplumsal gerginlikler tehlikesine işaret ederek –ademi merkezileştirmeyi, özelleştirmeyi, dünya ekonomisiyle bütünleşmeyi, yabancı yatırımlar ve piyasa ilişkileri için yasal düzenlemeleri içeren– reforma kaynak sağlanması ve dış borcun ertelenmesi gibi biçimlerde Batı yardımı talep etmiş olan Yavlinski, 'Büyük Pazarlık' diye adlandırdığı planında, (150 milyar dolar tutarında) Batı yardım ve kredilerini reform için şart koşuyordu.

Yaşam standartlarının yüzde 15 - 20 düştüğü koşullarda yığınsal boyutta işsizliğe, yoksulluğa yol açacağı tartışılan özelleştirme planları toplumsal gerilim ve hoşnutsuzlukları artırırken aynı dönemde Sovyetler Birliği'nin yeni 'egemen devletler birliğine' dönüştürülmesi doğrultusunda birlik anlaşması çalışmaları da tepki topluyordu. Yüksek Sovyet'teki tartışmalarda, Soyuz grubu, Gorbaçov'un dokuz cumhuriyetle müzakerelerini anayasaya aykırı olarak niteliyor, Sovyetler Birliği'ni milliyetçilere ve yabancı kapitalistlere satmakla suçladığı Gorbaçov'un görevden alınmasını istiyordu. Ordunun da dağılmaya başlamasından cumhuriyetlerin ayrılıkçılığı sorumlu tutulur, suçlanırken Başbakan

GLASNOST VE PERESTROYKA

Pavlov kaosa karşı Gorbaçov'un yürütücü yetkilerinin kendisine devrini talep ediyordu. Bu girişimleri boşa çıkartmayı başaran Gorbaçov ise, dokuz cumhuriyetle, geniş ekonomik ve politik hakların ('sosyalist' yerine 'egemen' olarak nitelenen) cumhuriyetlere devredildiği birlik anlaşması taslağı hazırlıklarını sürdürüyordu.

Ancak Gorbaçov'un beş cumhuriyetle yeni Birlik Anlaşmasını imzalamasından bir gün önce, 19 Ağustos 1991'de, Kırım'da tatilde olan Gorbaçov'a karşı darbe yapıldı. Başkan Yardımcısı Yanayev, sağlık gerekçesiyle ('iyileşinceye kadar') Gorbaçov'un görevlerini üstlendi. Yanayev, Başbakan Pavlov, İçişleri ve Savunma bakanları, KGB başkanı, Savunma Konseyi Başkan Yardımcısı, Çiftçiler Birliği başkanı ve Devlet İşletmeleri Derneği başkanından oluşan Olağanüstü Hal Devlet Komitesi, Moskova ve başka yerlerde 6 ay olağanüstü hal ilan ederek radyo ve televizyonlara el koydu, fiyatların indirileceğini vaat edip reformların sürdürüleceği ve özel girişimin destekleneceği ama egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğünden taviz verilmeyeceği açıklamasını yaptı. Darbe kitlesel bir destek sağlayamazken, durumdan yararlanan, genel grev çağrısıyla darbeye karşı çıkan Yeltsin oldu. Protestolar karşısında darbe üç gün içinde çöküp Gorbaçov görevine döndü ama bundan sonra inisiyatifi, darbeye gösterilen tepkinin başına geçen Yeltsin aldı.

Başarısız darbe girişiminin ardından SBKP hedef haline geldi. Önce, Genel Sekreterlikten ayrılan Gorbaçov, Merkez Komite'nin kendisini feshetmesini istedi ve güvenlik kuvvetlerinde parti faaliyetini yasaklayan, parti bürolarını yerel yönetimlere devreden, işsiz kalacak parti görevlilerine iş ve işsizlik yardımı sağlayan kararname yayınladı. Yüksek Sovyet, partinin faaliyetlerini, Yüksek Mahkemenin yasaklaması talebiyle askıya alırken Yeltsin de partinin varlıklarına el koydu. Aynı zamanda Yüksek Sovyet, Gorbaçov'un, güvenlik konseyinin yeni üyelerle nişletilmesi talebini geri çevirip olağanüstü başkanlık yetkilerini de kaldırıyordu.

KURTULUŞ

Diğer yandan, darbenin engellemeye çalıştığı Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci de, darbenin başarısızlığının ardından hız kazandı. Ağustos sonunda Rusya ve Ukrayna'nın Birlik Anlaşması yerine ikili anlaşma yapmasından sonra, Halk Delegationları Kongresi, Sovyetler Birliği'ni ortadan kaldırarak cumhuriyetleri yeni bir birlik için serbest bırakmak doğrultusunda karar aldı. 8 Aralık 1991'de, Ukrayna'da referandumda bağımsızlık istenmesinin ardından, SSCB'nin yerini alacak Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kuran anlaşma, Rusya, Ukrayna ve Byelorusya tarafından imzalandı. Aralık sonunda ise, Sovyetler Birliği'nin varlığı, Gorbaçov'un devlet başkanlığından istifası ve Yüksek Sovyet'in SSCB'nin feshini ilan etmesiyle sona erdi.

KAPİTALİZME GERİ DÖNÜŞ

Sovyet iktidarının yıkılması, Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkması, dünya ölçeğinde çağ değiştiren, tarihsel bir önem taşıyordu; ancak aynı zamanda da, glasnost ve perestroyka politikasının niteliği bakımından sürpriz bir sonuç değildi. Yeni politikayı öne sürenlerin kullandıkları ifadeler içerisinde, 'perestroyka devrimi' hedefine ulaşmış, 'eski sistem yıkılmış', 'yapısal değişiklik' gerçekleşmişti! Başta Gorbaçov olmak üzere, perestroyka savunucularının, kullandıkları sözlerle kastettiklerinin tam da böyle bir sonuç olmadığı belki iddia edilebilir. Ama bu durum, ulaştığı sonucun, uygulanan politikanın niteliğinden kaynaklandığı gerçeğini değiştirmez.

Perestroyka, Sovyet iktidarının sorunlarına, sistemin tıkanıklığına çare olarak ileri sürülmüştü. Ekonomik gelişmenin durmasını, içine girilen tıkanıklığı, meta ilişkilerine, kapitalizmin unsurlarına başvurarak aşmayı hedefliyordu. Daha önce de 1950'lerde ve 1960'larda aynı doğrultuda ekonomik reformlara girilmiş, fakat özünde, varolan sosyo-ekonomik yapının sosyalist niteliği ile kapitalizm arasındaki, iki farklı sosyo-ekonomik sistem arasındaki uzlaşmazlık temelinde bu çabalar başarısız kalmıştı. Geçmişten alınan 'dersle', bu defa, 'yarı-gönüllü önlemlerle sınır-

GLASNOST VE PERESTROYKA

lı kalınmayacağı’, reformun ‘tutarlılıkla, sonuna kadar götürüleceği’ vurgulanıyordu. Sosyalizmle kapitalizmin bağdaşmazlığı, sosyalizmi kapitalizmle düzeltme yönündeki önceki girişimleri başarısızlıkla sonuçlandırmıştı. Bu defa, sonuna kadar götürüldüğünde, piyasacı reform, varolan sistemin, sosyalizmin yıkılması anlamına geldi.

Sosyalizmle kapitalizm arasındaki uzlaşmazlık, iki sistemin unsurlarını birbirlerine eklemeye çabasını, başarısızlıkla, birinin yıkılıp diğerinin hakim olmasıyla sonuçlandırdı. Sosyalizmin yıkılıp kapitalizmin hakim olmasına yol açan ‘perestroyka devrimi’, daha önce piyasa ile sosyalizm ilişkisi çerçevesinde teorik boyutlarıyla da ele alınmıştı (“Perestroyka Devrimi”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 3, Mayıs 2002). Teorik değerlendirmenin yanı sıra, ulaştığı sonucun pratikte de gösterdiği, kanıtlandığı gibi, ‘perestroyka devrimi’ *karşıdevrim* niteliği taşımaktaydı. Perestroyka, hem Doğu Avrupa’da hem Sovyetler Birliği’nde kapitalizmin hakimiyetini sağladı. Ancak Doğu Avrupa’da ve Sovyetler Birliği’nde kapitalizme geçişin, neden olduğu toplumsal mücadeleler, izlediği yol, aldığı biçimler ve hızı arasındaki farklılık, sosyalist inşa sürecinin tarihi, kapsamı, ulaştığı ölçeği bakımından Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa arasındaki farklılığı ortaya koyuyordu.

Perestroyka politikasıyla Sovyet iktidarının yıkılması, bir anda gerçekleşmedi; birbirini izleyen adımlarla, bir süreç biçimini aldı. Yeni politika doğrultusundaki inisiyatif, Gorbaçov’un temsil ettiği, parti yönetimine hakim olan ve sistemin içine düştüğü tıkanıklığa çözüm arayan kesimden geliyordu. Aslında sosyalizmin varolan sorunları, işçi sınıfının kendi partisine, devletine, üretim araçlarına yabancılaştığı bürokrasinin iktidarından kaynaklanıyordu. İşçi sınıfının üretime, ürününe yabancılaşmasını ifade eden, demokratik olmayan bürokratik planlama, ekonomik sorunlara, gelişmenin aksayıp durmasına, tıkanıklığa yol açıyordu. Ama işçi sınıfının, komünizm doğrultusunda toplumsal ilerleyişi sürdürmek üzere, bir politik devrimle ayrıcalıklı bürokrasinin iktidarını yıkamadığı koşullarda, bürokrasi, çözümü piyasada,

KURTULUŞ

kapitalizmden meta ekonomisi unsurlarını ödünç almakta arıyordu.

Gorbaçov'un yönetime geldiği ve yeni politikanın benimsendiği ilk yıllar içerisinde, meta ilişkilerine başvurulması yönünde alınan kararlar, gerçekleştirilen Devlet İşletmeleri Yasası, Kooperatifler Yasası gibi yasal düzenlemeler, 'yapısal değişimi' sağlamaya yetmedi. Yasal temeli yaratılsa da, –varolan, merkezi planlamaya dayanan ekonomik yapının belirlemesiyle– özel girişimler son derece sınırlı kaldığı gibi, devlet işletmeleri arasındaki ilişkilerde de, piyasa ilişkileri değil, hâlâ merkezi talimatlar büyük ağırlığı oluşturmaya devam etti. Bu noktada, yerleşik ekonomik sisteme uygun işlevlerini sürdüren ekonomi yönetimi, siyasi ve idari yapı, –perestroykanın önünde engel oluşturması temelinde– 'yapısal değişimi' sonuna kadar götürme politikası açısından, yıkılması gereken bir hedef haline geldi.

Perestroykaya direncin üstesinden gelmek için bütün 'politik sistem' hedef alındı. Partinin kendisinden, parti aygıtından, kadrolarından sovyet sistemine kadar uzanan değişikliklerle, politik yapı, adım adım tasfiye edildi. Sert tepkiler ve mücadelelerin de eşlik ettiği tasfiye sürecinde, perestroykanın muhalifleri yönetici konumlardan uzaklaştırıldı; sovyet sistemi parlamentarizme dönüştürülüp sonunda başkanlık sistemine geçildi; parti politik konumundan geriye itilip örgütlenmesi etkisizleştirildiği gibi, ideolojik olarak da tasfiye edildi.

Sistem değişikliği yönündeki adımlar, toplumda dile getirilen ve basına da yansıyan tepkilerin yanı sıra, sovyet kongreleri ve toplantılarında da, partinin yönetici organları ve kongrelerinde de protestolar ve muhalefete karşılaşmıştı. Ancak –sosyalist ideoloji yerine burjuva ideolojisinin etkinliğinin, ideolojik yabancılaşmasının sonucu olarak– işçi sınıfının perestroykaya direnç içerisindeki payı kısmi ve dolaylıydı. Bu temelde, işçi sınıfının bürokrasinin ayrıcalıklarına tepkisi de perestroykaya destek için kanalize edilmeye çalışılıyordu. Buna karşılık, tek tek bazı bireyleri, yaşanmakta olan süreçte, ayrıcalıklı konumlarından kapita-

GLASNOST VE PERESTROYKA

listleşmek için yararlı olsa da, bürokrasinin büyük kesimi, ayrıcalıklarının dayandığı sosyo-ekonomik yapıyı, sistemi korumak tutumundaydı. Bu anlamda, aslında perestroyka, küçük bir kesim tarafından ileri sürülmekle birlikte, içine girilen tikanıklığa çözüm niteliğinde ortaya konulan farklı (sosyalist) bir seçeneğin bulunmamasına bağlı olarak, karşısındaki direnişi yendi. Gorbaçov, yer yer güçlü itirazlarla da karşılaşsa, politikalarını, – kendisine alternatif çıkartamayanlar da dahil– karşıtlarına onaylatmayı başardı.

Perestroykaya tepkileri bastıran, varolan yapıyı ve sosyalizmin kazanımlarını korumaktan yana olanları geri iten süreç, doğrudan kapitalizm savunucusu niteliği taşıyan politik akım ve odakları da güçlendiriyordu. Madenciler greviyle partinin karşısında tutum alan işçi sınıfının da, piyasacı yönelime, belirli sonuçlarına karşı çıkmakla birlikte, birçok açıdan da destek olduğu bu koşullarda, sürecin sonunu belirleyen, Gorbaçov’un görevden alındığı Ağustos 1991’deki darbe oldu. Tarihin acı bir tesadüfıyla yine bir Ağustos ayındaki başarısız darbe, 1917 Ekim Devrimi’ne giden yolu açmıştı (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* 2, Şubat 2002, s. 46). Gorbaçov’a karşı yapılan başarısız darbe ise karşıdevrimle sonuçlandı. Süreci tersine çevirmekten çok, dağılıp yıkılmaya tepki ve çaresizliğin ifadesi olan darbe, toplumdaki destek bulamayan başarısız kaldığı gibi, bunun ardından, sosyalizmin tasfiyesine şu ya da bu ölçüde direnç gösterenlerin temizlenmesine, eski yapıdan geriye kalanların bütünüyle ezilmesine yol açtı ve kapitalist ilişkilerin yeniden yerleştirilmesi doğrultusundaki politikanın artık önünde engel kalmadan ileriye atılmasını sağladı.

Gorbaçov’a karşı girişilen başarısız darbe sayesinde, iktidarı ele geçiren Yeltsin, dolu dizgin kapitalizme geçmek doğrultusunda ekonomik önlemleri yürürlüğe koymakta zaman kaybetmedi. “Reformları acısız gerçekleştiremeyeceğiz” sözleriyle hızlı özelleştirme planını uygulayabilmek için, Ekim 1991’de Yeltsin, Rusya Halk Delegationları Kongresinden, her türlü muhalefeti engellemek üzere bütün seçim ve referandumları yasaklayarak, kanunla-

KURTULUŞ

rın üzerine çıkan diktatörce kararnamelerle yönetme yetkisi almıştı. Sovyetler Birliği'nin dağıtılması kararıyla aynı anda ise, Yeltsin, özel toprak mülkiyetini yasallaştırıp kolektif ve devlet çiftliklerinin kooperatif veya hisseli şirketlere dönüştürülmesi kararnamesi çıkarttı; 1992 yılbaşından itibaren fiyatlar ve ücretler serbest bırakıldı.

Fırlayan fiyatlar bir kaç ay içinde, Yeltsin'in en yakın destekçilerinden Sen Petersburg Belediye Başkanı Anatoli Sobçak'ı "toplumsal patlamanın engellenemeyeceği" gerekçesiyle, hükümetin ekonomi politikasını "çılgınlık" olarak niteleme noktasına getirdi. Artık geçinebilmek için halkın üçte biri borç almak, yarısı ikinci bir işte daha çalışmak zorunda kalıyordu. Önlemler yığınların koşullarını ağırlaştırdıkça tepkiler de gündeme geliyor, üretim düşerken IMF ile özelleştirme ve piyasa ekonomisine geçiş önlemlerinin kapsam ve hızı üzerine pazarlıklar sürüyor, yeni özelleştirme programları parlamentoda sert tartışmalara yol açıyordu. Yüksek Sovyet'te, ekonomik önlemlerin sorumlusu başbakan Gaidar, bir yılda tüketici fiyatlarının 15, ücretlerin 10 kat artıp 30 milyon kişinin yoksulluk sınırının altında yaşadığını açıklamasına rağmen istifa etmiyor, protestocular ise, "haydutlar piyasası yaratıldığını, kapitalizm istemediklerini" haykırıyordu. Gaidar'ın yüzde 2000'in üstünde yıllık enflasyona yol açan 'şok tedavisi' ile, gelir farklılıkları uçurum boyutuna varıyor, en üst yüzde onluk kesimin zenginliği, en alt yüzde ona göre, 10 kata çıkıyordu.

Kapitalist önlemlere tepkileri yatıştırmak için, Yeltsin, 1993 başında Gaidar'ı görevden aldı. Ancak yine de kararnameyle yürütme yetkisinden rahatsız olan parlamentoyla çatışmaya düşmekten kaçınmadı. Eylül sonunda, Yeltsin anayasaya aykırı biçimde parlamentoyu feshederken parlamento da Yeltsin'i başkanlıktan azletme kararı alıyordu. 1991'de darbecilere karşı tankların üzerine çıkarak 'kahraman' olan Yeltsin'in iki yıl sonra tersine parlamentonun üzerine askerleri göndermesiyle ise, parlamento bombalanıyor, yüzlerce kişi ölüyor, parlamenter liderler

GLASNOST VE PERESTROYKA

tutuklanıyorlardı. Parlatentonun dağıtılmasıyla kapitalist önlemlerin, radikal özelleştirmenin önündeki tepki ve muhalefet de ortadan kaldırıldı.

Sovyet iktidarı yıkıldıktan sonra, kapitalizmin gelişmesi doğrultusundaki özelleştirmelerin önündeki en büyük maddi engeli, muazzam büyüklüğe ulaşan üretim araçlarını satın alabilecek çapta sermayenin bulunmaması oluşturuyordu. Özelleştirmeler gündeme geldiğinde, bürokrasi, işletme yöneticileri, müdürler, üretim araçlarını, fabrikaları, işletmeleri mülk edinmek açısından en uygun konumdaydılar. Yıkım koşullarında birçok eski yönetici, yönettikleri işletmelerin en kârlı kısımlarını kendi kurdukları şirketlere ucuzaya satmak gibi yollarla fabrikaları, işletmeleri ele geçirdi. Yine yıkım koşullarının sağladığı fırsatlardan yararlanıp zenginleşmiş olanlar, mafya, özelleştirmeler resmen başladıktan sonra da, halka dağıtılan kuponları, halkın elinden ucuzaya satın alarak, özelleştirilen işletmelerin hisselerini, büyük ölçüde topladılar.

1996'daki başkanlık seçimleri gündeme geldiğinde, yüzde binlerle ifade edilen enflasyonu, kemer sıkıp işçi ücretlerini ödemeyerek durduran Yeltsin'in, Rusya Komünist Partisi lideri Züganov karşısında seçimleri kazanması tehlikeye giriyordu. Seçmen desteği yok denecek düzeye gerilemiş olması nedeniyle seçimleri iptal etmesi bile önerilen Yeltsin, hem seçimleri kazanabilmek hem de özelleştirmeleri derhal tamamlayabilmek için, 'hisse karşılığı borç' denilen bir uygulamayla, seçim kampanyasında kullanmak üzere, belirli mali kuruluş ve oligarklardan, büyük sanayi işletmelerinin hisseleri teminatı karşılığında, yüklü miktarda kredi aldı. Seçimleri kılı kılına (yüzde 32'ye karşılık yüzde 35 oyla) kazanan Yeltsin, seçimlerden önce kemer sıkma politikalarını terk etme doğrultusunda verdiği sözleri yerine getirmediği gibi, borçları ödemeyip hisseleri bıraktığı oligarklara, en büyük işletmeleri, değerinin çok azına devrederek özelleştirmiş oldu.

Sovyet iktidarının yıkılıp kapitalizme geçiş için uygulanan ön-

KURTULUŞ

lemler sonucunda, 1990'ların ortasında, özel sektör, üretimin yarısını yapıyor, işgücünün yüzde 60'ını çalıştırıyordu. Bu süreçte, gayri safi yurtiçi hasıla yüzde 50 azaldı; gelir farklılığı uçurumuyla, mafya ve olağanüstü zengin oligarşi doğdu; nüfusun yarıya yakınının yaşam koşulları yoksulluk sınırının altına düştü; ortalama yaşam süresi beklentisi, erkeklerde 64 yıldan 57'ye, kadınlarda 74 yıldan 71'e indi.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması süreci, Ekim Devrimiyle oluşan işçi sınıfının sosyalist iktidarının yıkılıp burjuvazinin iktidarının kurulması süreciydi. Sınıfsal iktidar ve toplumsal düzen değişikliğiyle sonuçlanan gelişmelerde, işçi sınıfının siyasi, ideolojik, ekonomik yabancılaşması, işçi sınıfı adına yönetimle maddi ayrıcalıklı kesim olarak bürokrasinin iktidarı, belirleyici etkenleri oluştururken, Sovyet iktidarının yıkılması, sosyalizmin tasfiye edilip kapitalizmin yeniden kurulmasında dönüm noktası oldu. Kapitalizmin yerleştirilmesi doğrultusundaki önlemlere karşı tepkiler ve mücadeleler devam etse de, artık bunlar kapitalizme dönüşü engellemekten çok, uygulanan politikanın sonuçlarına muhalefet eden bir nitelik taşıyordu. Bu niteliğine rağmen yüksek ve keskin boyutlar alan muhalefet ve mücadeleler ise, yeni burjuva iktidarı olarak Yeltsin iktidarı tarafından, bir yandan –parlamentonun bombalanmasındaki gibi– silah gücüyle, bir yandan –'hisse karşılığı kredilerde' olduğu gibi– paranın gücüyle bastırıldı. Bu temelde kapitalizmin restorasyonu, yeniden kurulması, üretim ilişkileri ve toplumsal düzen anlamında bir geriye gidişi ifade ettiği gibi, üretimin düşmesi, yoksulluk, gelir farklılıkları, işsizlik, insan ömrünün kısalması vb bakımından da, toplumsal kazanımların, yaşam standartlarının gerilemesine karşılık geliyordu.

SOVYET İKTİDARININ YIKILMASININ NEDENLERİ

Sovyetler Birliği'nin yıkılması, Sovyet halkı, işçi sınıfı için, olağanüstü kayıplar ve felaket boyutunda bir yıkım anlamına geldiği gibi, dünya halkları ve işçi sınıfı için de, emperyalizmin zaferi,

GLASNOST VE PERESTROYKA

büyük bir gerileme ve gericilik döneminin açılması demektir. Sovyet iktidarı, doğuşuyla olduğu gibi, yıkılışıyla da dünya ölçeğinde çağ değiştiren nitelikteydi. Dünya çapında muazzam bir güç olan Sovyetler Birliği'nin görünüşte bir anda ortadan kalkması ise, ilk bakışta inanılmaz, anlaşılmaz bir gelişmeydi. Ama Sovyetler Birliği, silah gücüyle, emperyalist müdahaleyle ya da bir iç savaşla yıkılmamış, kendi kendine çökmüştü; sorunun açıklaması da burada yatıyordu.

Sovyet iktidarının sürecinin bir bütün olarak tarihsel materyalizm ve toplumsal devrim perspektifinden değerlendirilmesi ve bu süreç içerisinde Sovyet iktidarının aldığı nitelik üzerine çeşitli görüşlerin eleştirileri ayrı inceleme konuları olmakla birlikte, burada, Sovyet iktidarının yıkılıp Ekim Devrimi'nin ürünü toplumsal yapının tasfiye edildiği karşıdevrimin açıklanması yönünde bazı temel saptamalar ileri sürülebilir. Sovyet iktidarı, emperyalistlerin açtığı bir savaşla ya da burjuvazinin önderlik ettiği bir ayaklanmayla devrildi. Sovyetlerin yıkıldığı sürece, çeşitli sert mücadeleler eşlik etti, ama damgasını vuran, bir anlamda, iktidardaki bürokrasinin 'intiharı' oldu. Bürokrasi, ayrıcalıkları, varolan üretim ilişkilerine ve toplumsal sisteme, sosyalizme dayanan bir tabakaydı. Bu bakımdan ayrıcalıklarını sürdürebilmesi, varolan toplumsal düzeni, sosyalizmi korumasını gerektiriyordu. Ancak bürokratikleşme ve yabancılaşmanın neden olduğu yavaşlama ve duraklama tıkanıklık boyutuna vardığında, bürokrasi, çözümsüz, çaresiz kalmıştı. Bu koşullarda bürokrasi içinden bir kesimin, sonunda kapitalizme varacak meta ilişkileri, piyasacı 'reform' doğrultusunda arayışa girmesi, aslında bir bütün olarak kendi maddi çıkarlarıyla da çelişiyordu. Bu yüzden, sayıca daha küçük bir kesim de olsa, bu –karşıdevrim anlamına gelen– reform ve kapitalizm yolunu seçen ve avantajlı, ayrıcalıklı konumlarından kapitalistleşmek için yararlanan bürokratların, Sovyet iktidarı ve sosyalizmden öteye, doğrudan doğruya kendi mensup oldukları tabakaya, bürokrasiye de ihanet ettikleri söylenebilir.

Tıkanıklık karşısında sosyalizme uygun çözüm ise, işçi sınıfının

KURTULUŞ

yığınsal inisiyatifinden, bürokrasinin iktidarına son vererek yönetimi doğrudan eline almasından geçiyordu. İşçi sınıfının, sosyalizmin önündeki sorunları aşarak ilerleyebilmesini sağlayacak eyleminin bir gereği de, gerçekten komünizmi hedefleyen politik örgütlenmesiydi. Ama varolan ‘komünist parti’, yani SBKP, artık revizyonizmin hakimiyetiyle komünizmden uzaklaşmış olarak maddi ayrıcalıklı bürokrasiyi temsil ediyordu. Bu nedenle işçi sınıfının *gerçek* komünist partisinin revizyonizmden ve SBKP’den bağımsız olarak örgütlenmesi bir gereklilikti. SBKP’nin iktidar organı konumunun anayasa maddesiyle hukukileştirilmesi ve yasal sınırlama ve baskılar da, komünizme ilerleyebilmek için bürokrasinin iktidardan devrilmesine, politik devrime önderlik edecek komünist partinin yasadışı ve gizli varlığını gerektiriyordu.

Gorbaçov, “perestroykanın seçeneği yok” dese de, komünizm doğrultusunda seçenek, işçi sınıfının, bürokrasinin iktidarını devirerek bürokratikleşme ve yabancılaşma sorunlarını çözmesi, devlet ve ekonomi yönetimini yığınsal katılımı eline alması, bu temelde merkezi planlamaya demokratik karakter kazandırıp doğrudan üreticilerin emeklerinin ürünlerini sahiplenmesini sağlayarak yığınların sosyalist inisiyatifini harekete geçirmesi, böylece sosyalizmin sınırsızca gelişmesinin önünü açmasıydı. Ancak, işçi sınıfının ‘gerçekten komünist nitelikli’ partisinin (‘gizli’, ‘yasadışı’ biçimde) oluşup yığınlara önderlik edemediği, bürokrasiye karşı işçi sınıfının bağımsız komünist seçeneğinin öne çıkmadığı koşullarda, “perestroykanın seçeneği yoktu”. Bürokrasiden de (toplumsal konumu itibariyle) sorunların çözümünü komünizm doğrultusunda araması, komünist seçeneği ileri sürmesi bekenemezdi. Tıkanıklık ve çözülemeyen sorunlar karşısındaki seçeneksizlik, bir bütün olarak bürokrasiyi de, sonunda kapitalizme varan seçenek, ‘perestroyka devrimi’ karşısında direnememeye, sürece teslim olmaya itti. İşçi sınıfı ise, esas olarak burjuva ideolojisinin etkinliği altındaydı ve kendi iktidarına yabancılaşması, sonuç olarak, kendi sosyalist kazanımlarına ve bunun ifadesi o-

GLASNOST VE PERESTROYKA

lan toplumsal düzene umursamazlığa kadar varmıştı. İşçi sınıfı, komünizm hedefli bir hareket geliştiremediği için, perestroyka sürecinde giderek keskinleşen mücadeleler içerisinde bürokrasiye karşı yükselttiği muhalefet, –her ne kadar bir bütün olarak bürokrasiyi tehdit edip kendisine karşı birleşmesine neden olsa da– sonuçta kapitalizm savunucusu kesime destek sağlamış olmaktan öteye gidemedi. Bu anlamda, işçi sınıfı da, ideolojik yabancılaşma sonucunda, kendi egemenliğinin, sosyalizmin yıkılmasını destekleyerek, en azından buna seyirci kalarak ‘intihtar’ yolunu seçmiş oldu.

Sovyet iktidarının yıkılması, nispeten kısa bir süre içinde gerçekleşen olağanüstü boyuttaki bir gelişmeydi. Ama bu aslında anlık bir gelişme değil, Ekim Devrimi ile kurulan Sovyet iktidarının bütün bir sürecinin, bu süreçte biriken, üst üste eklenen kusur ve bozulmaların bir sonucuydu. Bir açıdan bakıldığında, burjuvaziyi devirip kapitalizmi tasfiye etmiş işçi sınıfının sosyalist iktidarının yıkılarak kapitalizmin restorasyonu, komünist teoride öngörülen bir gelişme değildi. Diğer bir açıdan ise, aynı teori, komünizme ilerleyebilmek için işçi sınıfı iktidarının sahip olması gereken, yönetime yığınsal katılımıla yöneten - yönetilen ayrımının ortadan kalkması yönündeki özellikleri saptıyordu. İşçi sınıfı, sınıfların ortadan kaldırılması ve komünizm hedefine ilerleyebilmek için ‘devlet olmayan devlet’ niteliğinde, ‘kurulurken kendisini yok etmeye girişen’ ve işçi sınıfının yığınlarından zamanla toplumun bütününe kadar herkesi yönetime katarak ‘artık herkesin herkesi yönettiği, dolayısıyla kimsenin kimseyi yönetmediği bir durumda sönümlenip ortadan kalkan’ bir devlete sahip olmalıydı. Bu gereklilikler yerine gelmediğinde, işçi sınıfının sosyalist iktidarının zorunluluklarından sapıldığında, komünizme ilerlemenin duraklaması öngörülebilirdi. İlerleyemeyen süreç ise, içten çürüme ve bozulmayla karşı karşıyaydı. Bu da, iktidarın, bir isyan, ayaklanma ya da müdahale ile devrilmesinden tamamen farklı bir gelişmeydi. Sovyet iktidarı da, bu biçimde, burjuvazinin başını çektiği bir ayaklanma veya iç savaş sonucu değil, aşama

KURTULUŞ

aşama gerçekleşen bir bozulma sürecinin sonucunda, bürokratikleşme ve yabancılaşmayla içten çürüyerek yıkılmıştı.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması, Ekim Devrimi ile kapitalizmi ortadan kaldırarak sosyalizmi inşa eden Sovyet işçi sınıfının yenilgisini olduğu kadar, emperyalizmin dizginlerinden boşalan saldırıları karşısında geriye itilen dünya işçi sınıfı ve ezilenler için de bir yenilgi dönemini ifade ediyordu. İçine girdiği tıkanıklık sonucu çöken Sovyet iktidarının yenilgisi, sosyalist devrimin (inşa, bozulma, geri dönüş gibi) belirli teorik sorunlarını öne çıkartmasının yanı sıra, sosyalizmin yeniden işçi sınıfının ellerinde toplumsal politik seçeneğe dönüşebilmesi için yenilgiden çıkartılan derslerle komünist programın geliştirilip zenginleştirilmesi gereğine önem kazandırdı. Sovyet iktidarının yıkılmasından çıkartılan dersler ve sonuçlar, sosyalist devlet düzeyinde daha önce ele alınmıştı ("İşçi Sınıfı Demokrasi", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 6, Mart 2003). Burada bir kere daha vurgulanmalıdır ki, Sovyet iktidarının yıkılması nispeten kısa bir sürede gerçekleşmiş olmakla birlikte, bu sonuç bütün bir sürecin ürünü olarak ortaya çıktığından, yenilgiden ders çıkartılması yönündeki değerlendirme de, Sovyet iktidarının geçirdiği sürecin bütünü, aşamalarıyla ele almalıdır.

Birbiri üzerine eklenerek sonunda Sovyet iktidarının yıkılmasına yol açan bozulmalar geriye doğru izlendiğinde, sürecin başlangıcında, daha Sovyetlerin oluşumu sırasında, işçi sınıfının yönetime yığınsal katılımdan geri çekilmesi olgusu öne çıkar. Sonraki aşamalarda bu süreç, yönetimin, işçi sınıfının öncü kesimi olarak komünist partiye bırakılıp partinin sınıf adına yönetiminin kalıcılılaşmasına ilerlemiş, giderek yönetim parti aygıtına kadar daralmıştı. Sınıf adına bir kesimin yönetim ayrıcalığına sahip olması bürokratikleşmeyi geliştirirken, bürokratlaşmaya karşı mücadelede başvurulan yöntem, zor ve şiddet uygulamalarıyla tasfiye ve yönetimin tek elde toplanması, işçi sınıfının siyasi yabancılaşmasını en uç noktaya taşıyarak, amacının tersine, bürokrasinin gelişmesinin zeminini güçlendirmişti. Bu zeminde şekil-

GLASNOST VE PERESTROYKA

lenen maddi ayrıcalıklı bürokrasinin iktidarına, işçi sınıfının ideolojik yabancılaşması ve revizyonizmin hakimiyeti eşlik etti. Bürokrasinin, komünizm hedefine ilerlemeye hizmet etmeyen revizyonist politikaları, –anlık çıkarları öne geçirmesi, ekonominin dengelerini bozması ve işçi sınıfının ekonomik yabancılaşması sonucunda– büyümenin, ilerlemenin durmasına, tıkanıklığa yol açtı. Sosyalizmin sorunlarının, –ekonomik düzeyde piyasa, meta ilişkileri biçiminde, politik düzeyde çoğulculuk, çok partili parlamentarizm biçiminde– kapitalizmden ödünç alınan unsur, araç ve yöntemlerle, kapitalizme başvurarak çözülmeye çalışılması ise, sosyalizmin yıkılıp kapitalizmin restorasyonu ile sonuçlandı.

Süreç boyunca, birbirinin üzerine eklenen kusur ve bozulmalar, yaşanan çarpılma, baştan öngörülemez bir sonuca, sosyalizmi kuran işçi sınıfının egemenliğinin yıkılmasına neden oldu. Ama elbette tarih bu biçimde akmak zorunda değildi. Tarihin her aşamasında farklı seçenekler bulunuyordu. İşçi sınıfı, her aşamada, komünizmin gereklerine sahip çıkarak, bu temelde örgütlü bir irade koyarak ve gelişmelere komünizm doğrultusunda müdahale ederek sürecin yönünü değiştirebilirdi. Bugünkü koşullarda da sorun özünde aynıdır: *geçmiş deneyimlerin dersleriyle geliştirilen komünizmin işçi sınıfıyla birleşmesi, işçi sınıfının ellerinde tarihi değiştirecek bir güce dönüşmesi...*

KAYNAKÇA

- M. Gorbachev, *Political Report of the CPSU Central Committee to the 27th Party Congress (SBKP Merkez Komitesinin 27nci Parti Kongresine Siyasi Raporu)*, Novosti Press Agency, Moscow, 1986
- The Programme of the Communist Party of the Soviet Union (Soyyeller Birliği Komünist Partisi Programı)*, Novosti Press Agency, Moscow, 1986
- M. Gorbachev, *Perestroika*, Fontana, London, 1988

KURTULUŞ

Bugün *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'yi yayınlayanlar, bütün Kurtuluşçuların önlerine komünist işçi partisinin inşasını temel görev olarak koymalarını ve pratikte bunun gereklerini yerine getirmelerini savunmaktadırlar.

*Proletarya partisi hedefiyle yola
çıkan*

KURTULUŞ'UN 'YOL AYRIMI'

Kurtuluş *Sosyalist Dergi*'nin komünist işçi partisinin yaratılmasını temel alan ve ana çizgileri "Temel İlkeler" (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* 1, Kasım 2001, s. 145) metniyle ifade edilen perspektifinin oluşumunda geçmişin değerlendirilmesinin önemli rolü bulunmaktadır. "Temel İlkeler"i hazırlayan ve *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'yi yayınlayanlar, Kurtuluş hareketinden gelmektedirler ve söz konusu geçmiş değerlendirmesini de esas olarak Kurtuluş hareketinin değerlendirilmesi oluşturur.

Politik perspektifin, bakış açısının geliştirilmesinde, geçmiş değerlendirmesi çok önemli bir yer tutar. Kapanan bir dönemin değerlendirilmesi, bir sonraki döneme yol gösteren perspektife temellik eder. Politik perspektifin, çizginin oluşumunda bu kadar önem taşıyan geçmiş değerlendirilmesi, yaşanan tarihin, gerçekleş-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

rin titiz bir incelenmesine dayanmalıdır. Somut verilere dayandığı, belgelenmiş olguları temel aldığı ölçüde, bu geçmiş değerlendirme, öznel yargılar olarak kalmaktan kurtulup nesnellik kazanacaktır.

Politik hat, politik faaliyetlerin ve mücadelelerin sürdürüleceği doğrultuyu genel olarak ifade eden hedefleri içerir. Bu genel hedeflerin saptanması çalışması, soyutlama işi, politik hattın gerçek koşullara uygunluk taşıması ve politik mücadelelere yol göstericiliğinin başarılı olabilmesi için, bilimsel araştırmaların ürünü olmalıdır. Bir politik akımın toplumsal gerçeklikle ilişkisi, ne derecede bilimsel dayanaklar taşıdığı, bilimsel düzeyden değerlendirilebileceği gibi, politik akımın, politik hareketin toplumsal pratik içinde gerçekleştirdikleri, ulaştığı sonuçlar da, onun niteliğinin toplumsal düzeyde ele alınabilmesini sağlar. Ayrıca, politik hareketin çizgisi bilimsel dayanaklara sahip olsa bile, bu çizgi doğrultusundaki uygulamalarının değerlendirilmesi, hareketin eksik ve hatalarının pratik sonuçları üzerinden görülüp düzeltilerek politik çizgisinin geliştirilmesi açısından önemlidir.

Politik hareketin perspektifi toplumsal gerçekliğe dayanmalı ve yol gösterdiği politik pratikte sınanarak çıkartılan derslerle geliştirilmeli, yenilenmelidir. Bu genelleme düzeyindeki saptamalar, politik hareketin gündelik, nispi anlamda gelişiminde olduğu gibi, nitel anlamda dönüşümünde, yeni bir perspektife ulaşmasında da geçerlidir. Pratikten çıkarılan derslerle perspektifin geliştirilmesi açısından, nispi düzeltmeler gündelik ya da sınırlı ölçekteki pratiklerin değerlendirilmesine dayanırken perspektifteki köklü bir değişiklik, çoğu zaman, bütün bir dönemin değerlendirilmesine, söz konusu döneme ilişkin derslerle yeni bir bakış açısına ulaşılmasına karşılık gelir.

Yukarıdaki vurgular doğrultusunda, en isabetli ve gerçeklere uygun geçmiş değerlendirmesinin, bütünlüklü, bilimsel bir tarih çalışması temelinde sağlanabileceği kuşkusuzdur. Ancak böyle bir bütünlüklü tarih çalışması bulunmasa da, yayınlara, belgelere ve Kurtuluş hareketi içinde yer alanların doğrudan gözlemlerine

KURTULUŞ

atıfla sözü edilen geçmiş değerlendirmesini ana hatlarıyla özetlemek, şekillenmesinde bu değerlendirmenin önemli rol oynadığı “Temel İlkeler” ve *Kurtuluş Sosyalist Dergi*’nin perspektifinin açıklanması ve anlaşılması bakımından yararlı olacaktır.

Aynı zamanda, Kurtuluş hareketinden gelenler arasında yaşanan yol ayrımları sonucunda ortaya çıkan farklı politik anlayış ve çizgilerin birbirlerine karşı konumlanmaları ve ayrılık noktalarını geçmiş dayanaklarına bağladıkları keskin tartışmalar içerisinde girmeleri, Kurtuluş’un geçmişinin değerlendirilmesi sorununu güncelleştirmektedir. Parçalanmalarla ortaya çıkan farklı yönelim ve çizgiler, girilen yeni yollar ise, aslında farklı geçmiş değerlendirmelerini yansıtmaktadır. Köklü yönelim değişikliklerine yol açabilen geçmiş değerlendirmelerinin gündeme gelmesi, belli ki, birikmiş ciddi sorunların zorlayıcılığı nedeniyle. Kuşkusuz bu türden değerlendirmelerin yapılması, politik çizgilerin gelişimi açısından kaçınılmaz ve yararlıdır. Bunun yanında, hangi teorik-ideolojik bütünlüğe, marksizm anlayışına ve hangi türden mücadele pratiklerine sahip olduğu da, bunlarla bağlantılı olarak gündeme gelmiş olan geçmiş değerlendirmelerinin sonuçlarını kaçınılmaz olarak belirlemektedir.

Üzerinde uzunca durmaya gerek yok ki, başarıları yinelemek, çoğaltmak, başarısızlıkları başarıya çevirmek, yenilgilerin yerini zaferlerin almasını sağlamak için, yapılanların ve yapılamayanların sürekli değerlendirilmesi, uygulamaların, gerçekleştirilenlerin muhasebesi, özeleştirisi son derece önemlidir. Pratikten, geçmişten çıkartılan dersler, gelişmenin yönünü belirler. Bu noktada, çıkartılan dersin niteliğinin önem kazandığı da bir kere daha görülecektir. Hedeflenen doğrultuda ilerlemeye neyin engel olduğunun doğru saptanıp düzeltilebilmesi politik çizginin, hattın sürekliliğini ve hedefe ilerlemeyi sağlayabilecektir. Yoksa yanlış derslerin yanlış yolların kapısını açacağı da muhakkaktır.

Komünistler, başarıların olduğu kadar başarısızlıkların, doğruların olduğu kadar yanlışların, zaferlerin olduğu kadar yenilgilerin hesabını, dost düşman herkesin önünde ve açık bir şekilde ver-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

mekle yükümlüdür. Bir politik çizginin inandırıcılığı ve güvenilirliği, hiç hata yapmamasından değil, hatalarının hesabını açık bir şekilde verebilmesinden, bu yanlışlarını gizlemeye kalkmamasından ve bu yolla kendini geliştirebilmesinden kaynaklanır. Hiç hata yapmamış olmak adına hesap kaçırmak, komünistlerin tarzı olamaz. Bu nedenle içine girilen her yeni dönem, bir önceki dönemin hesabının açıkça verilmesi ve değerlendirilmesi ile başlamak zorundadır. Önemli olan telafisi mümkün olmayan hatalar yapmamaktır ki, bunun da büyük oranda güvencesi, sahip olunan teorik-ideolojik çizgidir. Kurtuluş hareketi kökenli grupların ve kişilerin birçoğunun, hem geçmişe sahip çıktıklarını söyleyip hem de marksizm dışı farklı politik yollara girmeleri ise, açıktan ve cesaretle yapılmış bir geçmiş değerlendirmesinin değil, çelişkili kafa yapılarının ürünleri olarak değerlendirilebilir.

Bir geçmiş değerlendirmesinin başta gelen boyutu, teorik yapının, perspektifin eleştirisidir, değerlendirilmesidir; hemen bunu izleyen diğer yönü ise, sahip olunan ideolojik-teorik hattın somutlanması için ortaya konulan pratiğin değerlendirilmesidir. Referansı komünizm olması gereken söz konusu değerlendirmede, teorik çizginin komünizme uygun olmadığı ve dolayısıyla değiştirilmesi, terk edilmesi gerektiği yönünde bir saptama ortaya çıkmamışsa, savunulan teori doğrultusundaki pratiğin değerlendirilmesi daha da önem kazanır.

Siyasi faaliyetin, ortaya konulan pratiğin niteliği, kısmi arızalar, yanlışlar, teorik görüşlerle uyumsuzluklar taşıdığı ve bunlar ideolojik-teorik hatla uyumlulaştırılmadığı sürece, –çelişkilerin çözümü belirli koşullarda bir süreliğine ertelenebilse bile– mutlaka çelişkide bir yön ağır basarak bir biçimde çözümü dayatacaktır. Ya pratik yanlışlar tasfiye edilip savunulan teorik hatta uygun bir pratik yaşama geçirilecek, ya da pratik kendini dayatıp teoriyi kendine uyduracaktır. Bu çerçevede denebilir ki, söz konusu olan pratikteki kısmi yanlışlar, belirleyici olmayan uyumsuzluklar ise, bunlar, dönem dönem yapılan geçmiş değerlendirmeleri ve buna uygun yöndeki rota düzeltmeleri ile giderilebilir ve teorik

KURTULUŞ

çizgi üzerindeki etkilerinin belirleyici bir düzeye yükselmemesi sağlanabilir. Ama bu yapılamazsa, tam tersine, savunulan teoriye aykırı nitelikteki pratikle uygunluk taşıyan yeni bir teorik çizginin ortaya çıkması da güçlü bir olasılık olur.

Bütünlüğü içerisinde ele alındığında saptamak gerekir ki, Kurtuluş'un çizgisi, sadece teorik-ideolojik metinlerde yazılanlar üzerinden değil, bu ideolojik-teorik hattı, pratik tecrübe ve girişimlerle yaşama geçirmeye çalışan binlerce militanın, on binlerce taraftarının ortaya koydukları mücadele pratiği üzerinden de gelişmiştir. Son tahlilde belirleyici olanın ortaya konulan pratik olduğu gerçeğinden hareketle, ideolojinin yaşama geçirilmesi, uygulanabilmesi için verilen mücadelenin sınıfsal dayanakları ve niteliği de bu değerlendirmenin bir parçasını oluşturur. Bu nedenle ortaya konulan pratiği, ideolojik-teorik hattın pratikte somutlanmasını nesnel bir değerlendirmeye tabi tutmak, onun doğru ya da yanlışlığını veya varsa eksikliklerini saptamak, bilimsel dürüstlüğün ve komünizmin gereği olduğu gibi, bizzat ortak bir amaç için yola çıkmış, hayatlarını bu amaca adanmış Kurtuluşçuların anılarına ve emeklerine saygının bir gereğidir.

Tekrar belirtmek gerekir ki, bu *geçmiş değerlendirmesi*, aynı zamanda, "Temel İlkeler" platformu çerçevesinde *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'yi çıkaranların ileri sürdükleri perspektifin ve bu doğrultudaki siyasi faaliyetin dayandığı tarihsel tecrübenin ifadesi ve anlamıdır. Elbette, çeşitli farklılaşmalar ve parçalanmalar yaşanmış olmasına bağlı olarak, buradakinden farklı değerlendirmeler de yapılmıştır ve bugün de bunlar mevcuttur. Ancak bu değerlendirmelerin birbirlerinden farklılığının yanı sıra, hangi parçanın ya da çizginin Kurtuluş'un devamı olduğu ayrı bir sorundur. Siyasi bir çizginin sürekliliği koruduğu, geçmişin gerçek sürdürücüsü ve temsilcisi olduğu iddiası, öncelikle ideoloji alanında, işçi sınıfının iktidar ve sınıfsız toplum mücadelesinin hedeflerini ifade etme düzeyinde kanıtlanmakla yükümlüdür. Bu anlamda, Kurtuluş çizgisinin temsilcisi olduğunu ileri sürmek için, bu hareketin çoğunluğunu kendi tarafında toplamış olmak gibi 'nicel' bir öl-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

çüt, hiç de yeterli olmaz.

On binleri bir amaç doğrultusunda hareket ettirebilmiş, çeşitli düzeylerde örgütlenmelerini yaratabilmiş ve yüzlerce yoldaşını bu uğurda yitirmiş bir hareketin temsilcisi olduğunu ileri sürbilmek için, işçi sınıfının komünizm hedefine uygunluğun ve bu hedefe bağlılığın dışında sayısal bir ölçüt bulunmamaktadır. Üstelik ideolojik düzeye ilişkin olması bakımından ‘özel’ olarak nitelenebilecek bu ölçüt, bir gün yeniden on binler, yüz binler harekete geçirilebiliyor, mücadeleyle sevk edilebiliyor bile olsa, yine esas belirleyici, tayin edici faktör olacaktır.

Öte yandan, burada ulaşılan sonuçlar, bizzat bu sonuçlar doğrultusunda bir siyasi faaliyet yürütülmesi, komünist işçi partisinin inşasının gereklerinin yerine getirilmesi amacıyla gündemleştirilmektedir. Ortaya koyulan tarihsel tecrübenin, ileri sürülen tezlerin işçi sınıfı içinde karşılık bulması, işçi sınıfının öncülüğünü ve sınıfın çoğunluğunun desteğini kazanmak gibi bir hedefi ve zorunluluğu vardır. Bu amaçla hareketin çoğunluğunun tutumunu değil de bilimselliği ölçüt alan bu *geçmiş değerlendirmesini* bütün komünistlerin dikkatine sunarken, Kurtuluş’un özel tarihi içinde şu ya da bu oranda yer almış, çeşitli aşamalarda taraf olmuş herkesin de, bu değerlendirmeyi, tarihsel önyargıları bir yana bırakarak ve zamanın kazandırmış olması gereken soğukkanlılıkla, marksizm-leninizmin ışığında karşılamaları umudu da taşınmaktadır.

Bir hatırlatma olarak eklemek gerekir ki, burada esas olarak dönemin dünya ve Türkiye koşullarının, sosyalist hareketin genelinin anlatımına girilmediği gibi, Kurtuluş hareketinin tarihinin de birebir aktarılması, bütün olan bitenin sıralanması söz konusu değildir. Aksine, bu tarih hakkında, koşullar, olgular, yaşananlar bakımından büyük ölçüde bilgi sahibi olunduğu varsayılmaktadır. Bu çerçevede de, Kurtuluş tarihi en genel hatlarıyla ele alınmakta, tek tek olgulara ise belirleyici rol oynamaları ölçüsünde yer verilmektedir. Bu yüzden, savunulan komünist işçi partisi hedefiyle doğrudan bağlantılı başlıca konular olan *teorik*

KURTULUŞ

temel tezler, hareketin sınıfsal bileşimi ve örgütsel yapı başlıkları, bu değerlendirmede ağırlıklı olarak öne çıkmaktadır.

74-76: İLK BİRLİK ARAYIŞLARI

Kurtuluş hareketini oluşturanlar THKP-C hareketinden geliyorlardı. 1974'te cezaevinden çıktıklarında içinden geldikleri hareketi değerlendirmekteydiler. Bu değerlendirmeyi birlikte yapabilmek, ortaklaşabilmek için diğer sosyalistlerle ilişkilenecekleri ve giderek Türkiye sosyalist hareketinin birliğini sağlamayı önlere koydular. Böylece, başta 71 hareketi olmak üzere, Türkiye sosyalist hareketinin bir geçmiş değerlendirmesinin hazırlanmasının hedeflendiği ve *birlik* sorununun öne çıktığı bir dönem gelişti. Bu dönemde, daha sonra Kurtuluş hareketini oluşturanların kendi ifadelerine göre, işçi sınıfına yönelim doğrultusunda bir perspektif benimsenerek gençlik çalışmasına ağırlık verilmiyordu. Bu bakımdan hareketin en önde gelenleri de gençlik çalışması sürdürmüyorlardı ve böyle nitelenmeyen bir kişinin gençlikle ilgilenmesi yeterli bulunuyordu.

“Galiba en uyanığımız Şaban İba idi ki, ‘hiç olmazsa şu gençliğin başına Kaçar’ı dikelim’ deyip duruyordu. Ama biz (özelikle Kaptan – İlhami- ve ben) ‘proleter sosyalistleri’ artık gençliğe adam kaptırmaya kararlıydık. Tam tersine gençlik istikametini sınıfa çevirmeliydi. Sendikalara, fabrikalara gitmeliydi. Ne işi vardı Kaçar’ın gençlik faaliyetinde, yetmiyor muydu bir Nasuh Mitap? Onlar kendi önderlerini çıkarırlardı...”

... işçi sınıfının böylesine güçlü olduğu bir ülkede işçi sınıfından bu kadar uzakta bir gerilla savaşı yürütmenin, askeri zorluğu yanında sınıf çizgisine de pek bir bağdaşıklığı yoktu. Artık bizim de maziyi tekrarlamayıp gücümüzün en önemli kesimiyle sınıf içinde ilişkiler geliştirmeye yönelmeliydik.” (M. Sayın, “Son Şans Değildi”, *Teorik - Politik Dergi Kurtuluş* 10, Temmuz 2001, s. 17)

“‘Eve’ ve ‘okula’ hapsolmanın yarattığı atalet ise, Kurtuluşçuları üç önemli şeyden yoksun bırakmıştı: Bunlardan biri, THKP-C’ye sempatiyle bağlanan ve giderek okullarda etkin olan yükselen gençlik hareketine karşı alınan mesafeli tutum. İkincisi de, THKP-C’ye yöneltilmeye

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

çalışılan eleştirilerin gençlik içerisinde yarattığı tepkilerin fark edilememesi. Üçüncüsü, zaten fazla bir ilişkinin olmadığı sınıf içindeki çalışmanın abartılması.” (Ş. İba, “Kurtuluş Hareketinin Tarihsel Süreci Üzerine Notlar -I-”, *Teorik - Politik Dergi Kurtuluş* 10, Temmuz 2001, s. 47)

Gençliğe mesafeli kalınarak işçi sınıfına yönelinmesi doğrultusundaki bu ifadeler, o dönemde sınıf içerisinde bir çalışma başlatılmamış olması temelinde ve ayrıca kısa bir süre sonra ortaya çıkan tartışma ve ayrılık sürecine bağlı olarak gençlik ve siyasi çalışma konusunda içine girilen tutum göz önüne alındığında, hayli tartışmalı bulunabilecek olmakla birlikte, döneme ilişkin belirli bir yaklaşımı da yansıtmaktadır.

12 Mart dönemini izleyen ve toplumsal muhalefetin yükseldiği bu dönemde, genel olarak sol geliyor, yeni sosyalist hareketler şekilleniyordu. Bu hareketler, esas olarak, ihtilalci nitelikleriyle 71 hareketine damgasını vuran THKP-C, THKO, TİKKO hareketleri kökenliydi. Silahlı mücadele başlatan ve 71 hareketinde yer alan bu örgütlenmeler ise, 60’lı yıllarda dünyada ve Türkiye’de işçi sınıfı hareketlerinin ve sosyalist hareketlerin geliştiği koşullarda, yükselen öğrenci gençlik ve Dev-Genç hareketi temelinde yığınsallaşan sol hareket içerisinde doğmuştu.

12 Mart döneminin ardından, sol hareket yine gençlik hareketi zemininde gelişti, yeni sosyalist örgütlenme ve hareketler esas olarak bu temelde ortaya çıktı. Bunlar arasında, THKP-C kökenli *Militan Gençlik - Halkın Yolu* ve THKO kökenli *Halkın Kurtuluşu*, TİKKO kökenli başka gruplarla birlikte, 1975’te, ÇKP - AEP çizgisini benimsiyorlardı. Yine 1975’te, THKP-C’den gelenler arasında, bir kişisel hakareten kaynaklandığı anlatılan, ancak ‘geçmişini savunup savunmamak’ biçiminde kendisine ideolojik gerekçe bulan ve daha sonra Kurtuluş’un gelişimini kökten etkileyen bir *yol ayrımı* ortaya çıktı. Bu ayrılıkla, ‘geçmişini savunma’ iddiası temelinde de *Devrimci Gençlik - Devrimci Yol* hareketi politika sahnesinde yerini aldı.

“Oluşturduğumuz platformda ‘Kesintisiz Devrim 2-3’ten başlaya-

KURTULUŞ

rak geçmişin bir eleştirisini devrimci kamuoyuna açıklamadan önce, bununla ilgili gençlik arasında bir görüş belirtmeyeceğimiz üzerinden anlaşmıştık. Nasuh, gençlik arasındaki ilişkilerde bunu dikkate almadan Mahir Çayan'ın 'Kesintisiz 2-3' görüşlerine katıldığını ifade etmeye devam ediyordu. Ben de, bu konuda anlaşmamıza karşın, tersini yapmasına kızarak küfretmiştim. ...

Temmuz başlarında, yukarda sözünü ettiğim küfür olayını bahane ederek Nasuh 'ben sizinle yürümeceğim' dediğinde oldukça şaşır-mıştık." (M. Kaçaroğlu, "Tarihimizden Bir Kesit", *Yeni Kurtuluş Teorik-Politik Sosyalist Dergi* 10, Temmuz - Ağustos 2007, s. 27)

"O ana kadar kişisel sorun olarak algılanan 'önemli' sorunlar, bir anda kişisel olmaktan çıkarılarak THKP-C'nin görüşlerinin tartışılması ve daha da önemlisi THKP-C'nin görüşlerinin tümüyle savunulup savunulmadığı noktasına kadar getirildi. O günkü söylemle 'geçmişin inkarı' ya da 'geçmişin savunulması', gibi sadece gençlik ajitasyonunda kullanılan yöntemlerle bir ikilem yaratıldı. Dolayısıyla bu toplantıda sorunların çözümü için öngörülen 'ideolojik ve siyasal tartışma' asla yapılamadı, farklılıkları sonradan teorize edilen Türkiye'ye özgü bir ayrılık, sonraki süreci olağanüstü derecede etkileyen THKP-C'liler arasında bir bölünme yaşandı." (Ş. İba, "Kurtuluş Hareketinin Tarihsel Süreci Üzerine Notlar -I-", *Teorik - Politik Dergi Kurtuluş* 10, Temmuz 2001, s. 48)

İhtilalci kökenden gelen çeşitli örgütlenme ve hareketlerin oluşumu ve kendi ayrı yollarını çizmeleri, sonuçta, hedeflenen ortak davranma ve 'birlik' yaklaşımının boşa çıkması, 'birlik' yerine 'yol ayrımının' ağır basmasıydı. Daha sonraları, bu dönem, "Türkiye sosyalist hareketinin yakaladığı önemli bir birlik momentinin kaçırılması" nitelemesiyle anılmıştır.

"1974'lerden beri yapay ayrılıklar sayesinde vücut bulabilecek tekke-lerin oluşmaması için elden gelen çabayı gösterdik. Elimize geçen avantajları tekke çıkarları uğruna değil, Türkiye devrimci hareketinin birliği uğruna kullanmaya çalıştık. Bu yaptıklarımız birçoklanca avanaklık olarak değerlendirildi; çok saf olduğumuz söylendi! ... Birçokları bu yüzden bizlerle beraber yürünemeyeceğine karar verdi. Onlara göre 'Eline geçirdiği mührü bile kullanamayan adamlardan ne hayır beklenebilirdi.' Kendi göbeğini kendin kesmek gerekecekti! ...

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

... Bizim ise öne sürdüğümüz tez, birliğin önemini vurgulayan bir platformun, aceleciliğe düşmeden Marksizm - Leninizmin evrensel ilkeleri üzerinde anlaşmaya çalışarak, geçmişin, özellikle de 71'in tecrübelerini değerlendirip, herkesin kendi payına düşen özleştirisini yapıp böylece yola devam etmektir. Böyle bir tutum her şeyden önce, başlangıçta çeşitli çevrelere ait kişiler olarak birbirinden kopup, daha sonra ideolojik kılıflar bulma imkanını ortadan kaldıracak ve birbirinden ayrı düşenlerin daha başlangıçta net ideolojik - teorik ayrımlara sahip olmasını sağlayacaktır.

Bizim iradi müdahalemiz hayatın bu doğrultuda akmasını sağlamaya yetmedi. Küçük-burjuva eğilimler başat çıktı. Ve bu küçük-burjuva eğilimlerin her nüansı kendisine ayrı bir yol çizdi. ...

Bizim yukarıda belirttiğimiz tez doğrultusundaki çabalarımızın o dönemdeki başarısızlığı, sonunda sınırlı sayıdaki insanla baş başa kalmamızla noktalandı. Bu, belki de bir yenilgiydi. ...

... Biz bu 'enayiliği' Türkiye sosyalist hareketinin yakaladığı önemli bir birlik momenti adına yaptık. Artık bu önemli moment kaçınıldı. Kaçırılmasının sorumlusu biz değil, tekkeçilerdir. Kaybeden, kişiler olarak biz değil Türkiye devrimci hareketidir." ("Faşizme Karşı Birlik ve Devrimci Yol", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 32, Ağustos 1979, s. 109-114)

Bu anlatımın gerçekliği açıklamaya yeterliliği bir yana, sonuçta, ihtilalci hareketlerden gelenler arasında birlik arayan politikanın başarısızlığı, ayrılıkların birbirini izlemesi, sürdürülen yaklaşımı köklü biçimde etkiledi. *Devrimci Gençlik* ayrılığının, gençlik çalışmalarını sürdüren kişiyle olan sorundan başlamış olmasına bağlı olarak, gençlik ilişkileri kaybedilmişti. Gençlik ilişkilerini kaybedip kitlesel bir tabandan yoksun kalınca, hareketin en önde gelenleri, gençlikle ilişki kurmaya, yeniden gençlikte etkinlik kazanma çabalarına yöneldiler. Diğer yandan, 71 değerlendirmesiyle geçmişten çıkartılan dersler temeli üzerinde ortaklaşarak kendi perspektifini oluşturup ileri sürme amacını taşıyan süreç, Haziran 1976'da *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'nin yayınlanmasıyla, Kurtuluş'un da ayrı bir hareket olarak ortaya çıkması sonucuna vardı.

KURTULUŞ

76-80: ÇIKIŞ VE GELİŞME

Kurtuluş Sosyalist Dergi'nin Haziran 1976'da çıkan ilk sayısında, üzerinde ortaklaşarak hareketin bir manifestosuna dönüşmüş ve daha önce broşür olarak yayınlanmış olan "Yol Ayrımı" yazısı yer alıyordu. Bu yazıda içinden gelinen sosyalist hareketin, 71 hareketinin ve THKP-C'nin bir değerlendirmesi ve özeleştirisi yapıyordu. 1970'ler öncesi sol harekete "kendi sağındaki güçlerden medet umma" anlayışının hakim olduğu saptanıyor, "burjuvazinin izin verdiği ölçüde sosyalizm" anlayışının reformist bir çizgi olduğu vurgulanıyordu. Buna karşılık 1971 silahlı mücadelesinde yer alan THKO, THKP ve TİKKO, "proletaryanın kendi silahlı gücünü yaratma doğrultusunda mücadele" yolunu tutmuş olarak niteleniyor ve bu yeni çizginin ortaya çıkışı "Türkiye Devrimci hareketinde bir dönüm noktası, bir yol ayrımı" olarak isimlendiriliyordu. Aynı zamanda da, genel olarak 71 hareketinin "temel hatalarından birinin kitlelerden kopmak" olduğuna işaret ediliyor, özel olarak THKP-C ise, birincisi, aslında burjuva ideolojisini ifade eden *Kemalizm'in küçük-burjuvazinin anti-emperyalist tutum alışı ve devrimin müttefiki olarak görülmesi*, ikincisi de, *kitlelerle sürdürülmeven öncü savaşı anlayışı* olmak üzere, iki yönden eleştiriliyordu.

Kurtuluş'un çıkışını ilan eden "Yol Ayrımı", 71 hareketinin daha önceki sosyalist hareketten kopuşuna karşılık gelmek üzere kullanılan bir ifadeydi; ama aynı zamanda da başlıktaki bu ifade, Kurtuluş'un kendi geçmişinden, THKP-C'den ayrılışını simgeliyordu. "Yol Ayrımı" yazısının başında, geleceğe yönelik olarak geçmişten ders almanın önemini vurgulayan bir alıntı yer alıyordu.

"Gelecektekileri önlemek için geçmişteki hatalardan ders almak, hastayı kurtarmak için, hastalığı tedavi etmek, öndeki arabanın devrilmesini arkadaki araba için bir ihtar haline sokmak..." MAO TSE TUNG" ("Yol Ayrımı", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 1, Haziran 1976, s. 16)

Geleceğe yol göstermek için geçmişin eleştirisinden çıkartılan derslerle de "modern sanayi proletaryası temeli üzerinde yükse-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

lecek olan proletarya partisi” hedefi öne konuluyordu.

“Proletarya partisinin siyasal önderliği altında sıcak mücadele doğru biçimini bulacak ve kitlelerin kavrayışıyla yenilmez bir güç olarak anti-oligarkik devrime kadar yenilgilerden geçerek ilerleyecektir. Bu mücadelede işçi ve köylülerin önderi, modern sanayi proletaryası temeli üzerinde yükselecek olan proletarya partisi olacaktır.” (“Yol Ayrımı”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 1, Haziran 1976, s. 48)

Geçmiş değerlendirme ve özelleştirilmesinin sonucunda proletarya partisi hedefini saptayan Kurtuluş, bir yandan da –sosyalist hareket içerisindeki genel eğilim ve beklentilere de uygun olarak– ‘birlik’ sorununa yine gündeminin en önünde yer vermeye devam ediyordu. İlk sayıda yer alan “Çıkarken” yazısında, sosyalist hareketin birliği “birincil görev” olarak alınıyor, bu amaçla “ideolojik mücadele en ağırlıklı bir görev” olarak tanımlanıyordu.

“Buraya kadar çizdiğimiz, sosyalist hareketin nasıl bir ideolojik kargaşa ve curcuna içerisinde bulunduğunun çok kısa bir tablosudur. Böylesine bir curcuna ortamı birincil görev olarak karşımıza bu hareketin birliği sorununu diker. Bu birlik de ancak ve ancak ideolojik olarak sağlanabilir. İdeolojik mücadele en ağırlıklı bir görev olarak kendisini karşımıza dikmektedir.” (“Çıkarken”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 1, Haziran 1976, s. 15)

TEORİ

Geçmiş değerlendirmesini sosyalist hareketin birliği içerisinde gerçekleştirme doğrultusundaki önceki politika başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Ama yeni dönemde de birlik sorunu en ön sıraya geçiriliyordu. Birlik sorununun çözümünde ise, ideolojik mücadeleye özel bir önem veriliyordu.

Öte yandan, proletarya partisi hedefi, partinin diğer maddi özellikleri ve unsurlarının yanı sıra programının da yaratılmasını gerektiriyordu. Proletarya partisi programı ise, ancak marksizm temelinde oluşturulabilirdi. Bunlara bağlı olarak, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* ilk sayılarından itibaren, Türkiye sosyalist hareketindeki ideolojik bulanıklığı açığa çıkartma ve marksizmin temel görüş-

KURTULUŞ

lerini ortaya koyma doğrultusunda yoğun bir çabaya girişti. Özellikle devlet, devrim, ulusal sorun, sosyalizm, proletarya partisi konularında marksist klasiklere başvurarak program anlayışının üzerine basacağı temel tezler geliştirdi.

DEVLET

Türkiye sosyalist hareketinde sınıfsal temele bağlanmayan ve marksist olmayan bir devlet kavrayışının yaygın ve hakim olduğu koşullarda, *Kurtuluş Sosyalist Dergi*, devletin sınıfsal niteliğini vurgulayarak bu yönde bir dizi tez ileri sürdü. Sınıfsal egemenlik ilişkisinin belirleyiciliğinin göz ardı edildiği devlet anlayışları karşısında, devletin egemen sınıfın ezilen sınıfları şiddet ve zora başvurarak boyunduruk altında tutmasının aracı olduğunu öne çıkartmasının yanı sıra, *devlet tipi* ve *devlet biçimi* kavramları arasındaki ayrımı ortaya koydu.

“Yukarıdan beri, devletin ortaya çıkması ile birlikte çeşitli devlet tipleri içinde (bugüne kadar görülen sömürücü devlet tipleri: köleci, feodal ve kapitalist devlet tipleridir) çeşitli devlet biçimlerinin olduğunu ama bütün bu devlet biçimlerinin görevlerinin, fonksiyonunun aynı olduğunu, egemen sınıfın iktidarını korumak, sömürüsünü devam ettirmek, mevcut yapıyı korumanın yolu olarak baskı ve terörü şu ya da bu biçimde ortaya getirmek ve sürdürmek olduğunu gördük.” (“Devlet”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 4, Eylül 1976, s. 22)

Proleter devrimin burjuva devleti ele geçirip kendi amacı için kullanamayacağı, burjuva devletin yıkılıp parçalanması gerektiği saptanırken işçi sınıfının devletin özelliklerine de işaret ediliyordu.

“Burjuvazinin sınıfsal diktatörlüğüne son vererek devleti ele geçiren proletaryanın görevi bu devlet mekanizmasını tahrip etmektir. Yıkarak ve yerine tam anlamı ile devlet olmayan yeni bir mekanizma kurmaktır. Bu yeni tipten bir devlet olacaktır ve kelime anlamı ile devletin fonksiyonları dışında fonksiyonlara sahip olacaktır. Esas görevi sınıfsız topluma geçişle birlikte kendisini yok etmek, sönüp gitmektir.” (“Devlet”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 4, Eylül 1976, s. 31)

Demokrasinin baskıya, zora, şiddete dayanmayan bir devlet

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

biçimi olduğunu sanarak gördüğü her zoru ve zulmü faşizmle açıklamaya çalışan Türkiye sosyalist hareketinde yaygın yanlış anlayışlara karşı, Kurtuluş, marksizmin bu konudaki temel görüşlerini savundu; bir devlet biçimi olarak *demokrasinin*, şiddete dayanan burjuva devletin, ezilen sınıflar üzerinde burjuva diktatörlüğünün bir biçimi olduğunu vurguladı.

“Burjuva demokrasisi biçimsel olarak halkın kendi iktidarının biçimini tayin ediyor görüldüğü, ama özünde halkın elinde böyle bir yetkinin olmadığı, nüfusun bir kısmı tarafından (burjuvazi tarafından) nüfusun diğer bir kısmına karşı (başta proletarya olmak üzere emekçi yığınlara) sistemli şiddet uygulayan bir devlettir, bir sınıf diktatörlüğüdür.” (“Demokrasi”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 5, Ekim 1976, s. 35)

Demokratik kazanımları küçümseyen anlayışlara karşı demokratik mücadelelerin önemine, işçi sınıfının sosyalizm mücadelesinde demokrasi mücadelesi okulunun gerekliliğine işaret eden Kurtuluş, ‘demokratik hakları inkar’ eğiliminin geliştiği emperyalizm döneminde demokrasinin kazanılmasının devrim sorunu olduğunu koyuyordu.

“Emperyalist dönemde *proletarya ve köylüler için demokrasi bir devrim sorunudur*. Demokrasinin kazanılması ancak proletaryanın önderliğinde zafere ulaşacak bir demokratik halk devrimi ile mümkündür.” (“Demokrasi”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 5, Ekim 1976, s. 40)

‘Demokrasinin inkar’ edildiği emperyalizm döneminde gelişen bir devlet biçimi olan *oligarşik devlet*, açık ve dolaylı terörün yanı sıra bulunduğu bir devlet biçimi olarak tanımlayan Kurtuluş bu devlet biçiminin özelliklerini de somutlayarak sıralıyordu.

“Oligarşinin (seçkin azınlığın *yönetimi*) demokrasinin yerini alması; bir yandan artık *genel* olarak demokrasiden bahsedilmemesidir. İkinci olarak ise devletin yapısındaki değişikliklerdir.

Devletin ekonomiye tekelciler için doğrudan müdahalesi, sınıfsal karakterinin açıkça ortaya çıkmasının yanı sıra artık temsili organların yanı sıra yeni organların oluşması, burjuva demokratik devletin yasama, yürütme ve yargısının birbirinden bağımsızlığının üstünde bunların hepsine birden müdahale edebilen ve bu arada orduya da müdahale edebilen yeni organların oluşması oligarşik devletin en çarpıcı özel-

KURTULUŞ

liğidir. Ve bu özellik doğrudan doğruya finans oligarşinin devletle iç içe geçmesinin bir sonucudur.

Böylelikle oligarşik devletin ikili karakteri ortaya çıkar. Bir yandan ülkenin demokratik devriminin gelişmişliği, tamamlanmışlığı ölçüsünde demokratik hakları bünyesinde barındıran oligarşik devlet aynı zamanda demokrasiyi bir bütün olarak ortadan kaldırmaktadır.

Biçimsel de olsa genel oy mekanizması sonucu oluşan temsili yasa- ma organı, parlamento ve işleri, kararları kulislerde de alınsa parlamento tarafından seçilen yürütme organının yanı sıra bunlara tam bir özgürlükle müdahale edebilen yeni tipten organlar. Başkanlık sistemi, milli güvenlik kurumu vb. Oligarşik devletin ‘demokratik’ yanı ve açık baskıcı yanı derken işte bunu kastediyoruz. Oligarşi iki eğilimden birini ya da diğerini bir devlet biçiminden diğerine geçmeden, ikisini de iç içe barındırarak uygulamaktadır. Oligarşik devletin ikili karakteri budur.” (“Kapitalizmin Emperyalizm Aşamasında Demokrasi Meselesi: Oligarşik Devlet ve Faşizm”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 8, Ocak 1977, s. 30-31)

Türkiye’deki devletin de TC’nin kuruluşundan itibaren *burjuva* karakterini saptayan Kurtuluş, 1961 Anayasasıyla aldığı oligarşik devlet biçimini, Milli Güvenlik Kurulu’nun oynadığı rol ekse- ninde açıklamıştır.

“*Tanzimat’la başlayıp 1876 ve 1908’le devam eden, burjuvazinin demokra- tik devrim atılımları dönemi feodal monarşik devletin 1923 burjuva cumhuriyeti- ne tip ve biçim olarak dönüşümüyle noktalanmıştır.*” (“Türkiye’de Devlet”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 9, Şubat 1977, s. 33)

“... oligarşik devlet biçimini en iyi kavramanın anahtarı bu Milli Güvenlik Kuruludur. Bilindiği gibi bu Kurul devletin en üst organı olarak oligarşi adına devleti yönetmektedir. Kurulun kararları ... aslında her zaman ‘emredicidir’ ve hükümetin ve parlamentonun görevi, Kurulun aldığı kararları uygulamaktır. ... Başbakan ve birkaç bakan dışında tümüyle seçilmemiş –Cumhurbaşkanı da dahil– yöneticilerden oluşmaktadır. Toplantıları ve kararları parlamento ve halka kapalıdır, gizlidir. Alınan gizli kararlar anında, devletin bürokratik ve askeri aygıtının en üst temsilcileri tarafından hemen uygulanmaya geçilir. ...

Bu devlet biçiminde parlamento ‘sadece yasaları onaylayan’ bir kurum haline gelmiş, yürütmenin yetkileri iyice artmış, yürütme parla-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

mentoya değil, Milli Güvenlik Kurulu'na bağlı hale gelmiştir. Hatta gerçek yürütme gücü Milli Güvenlik Kurulu'nun eline geçmiştir denilebilir." ("Türkiye'de Devlet", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 9, Şubat 1977, s. 44-45)

Ayrıca devlet anlayışı açısından, her türlü zor ya da açık terörü faşizm olarak adlandıran kavrayışları çürütmek üzere Kurtuluş, devlet biçimlerini *örtülü* ve *açık* diktatörlükler olarak ayırt ettiği gibi, *faşizmin* de bilimsel temellere dayalı tanımını geliştirdi; burjuvazinin diğer açık diktatörlüklerinden belirleyici ayırım noktası olarak, *tekeli burjuvazinin, proleter devrim koşullarında son çare olarak, faşist ideolojiyle yönlendirilen bir kitle hareketine başvurmasına* işaret etti.

"*kapitalist sistemin en son toptan savunma sisteminin* oluşturulması ... her ülkede ve her tarihsel dönemde faşist ideolojinin ve faşist diktatörlüğün değişmeyecek esas özelliğidir. ...

Faşizm, kapitalizmin, genel bunalımlarını yaşadığı, proletarya diktatörlüğünü tanıdığı bir dönemde, yani, kapitalist sistemin temel direği olan tekeli burjuvazinin can çektiği bir dönemde kendisine karşı ortaya çıkan alternatifle yüz yüze geldiğinde, varlığını bir müddet daha devam ettirebilmek, içine düştüğü krize bir ölçüde çare bulabilmek amacıyla, kendi etrafında toparlayabileceği bütün güçleri toparlayıp en güçlü bir biçimde savunma için yapılan her alandaki genel saldırıdır. Tekeli burjuvazi böylesine bir genel saldırıyı başlatabilmek ve sürdürebilmek için elbette ki, geçmiştekilerden daha farklı bir dünya anlayışını, örgütlenme ve mücadele biçimini yaratmak, geliştirmek zorunluluğu içerisindeydi. ... Tekeli burjuvazinin böyle bir manevraya olan ihtiyacı, daha önceki gerici hareketlerden farklı olarak, geniş bir kitle desteğiyle durumunu stabilize etmeğe, ilerici hareketi ezmeğe çalışmaktan doğar. Bu yanı faşizmin daha önceki gerici hareketlerden en ayırt edici olan yanındır. Kısacası elde varolan devlet güçlerinin yetmez bir duruma geldiğinde, bu gücün yeteneklerini aşan yeni bir kitlenin kazanılması, harekete geçirilmesi ve muhafaza edilebilmesi de bir takım yeni araçları gerektirmektedir. Bu araçlardan biri, hakim sınıfların zaman zaman kullandıkları açık şiddettir. Ama şiddet bu kez de farklı bir biçimde kullanılır. Bu defaki açık şiddet uygulaması yalnızca

KURTULUŞ

devletin uyguladığı değil, bunun yanında doğrudan doğruya kitlelerin içerisinde yer alan faşist grupların kitleleri yıldırma, onlara kuvvet gösterisi yapma eylemleri biçiminde de ortaya çıkar. Bu şiddetin teorisinin yapılması gerekir. İşte farklı olan önemli bir yan burasıdır.” (“Faşizm Üzerine Notlar 2”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 16, Eylül 1977, s. 54-55)

ULUSAL SORUN

Kurtuluş’un Türkiye sosyalist hareketine marksizm temelinde müdahale ettiği diğer önemli bir başlık ulusal sorundu. Daha *Kurtuluş Sosyalist Dergi* çıkmadan bu konuda bir broşür yayınlanmıştı. Derginin ilk sayılarından itibaren de ulusal sorunda marksizmin temel görüşlerinin savunusuyla sosyal-şoven anlayışları mahkum eden bir çizgi geliştirildi. Öncelikle Kürt ulusal sorununun ve Kürdistan’ın varlığı ve konumu saptanıyordu.

“Türkiye’nin doğu ve güneydoğusunda geri bir ekonomik yapı mevcuttur. Bu topraklarda Türk ulusundan ayrı bir ulus yaşamaktadır. Bu ulus, Kürt ulusudur ve yaşadığı bölgenin adı Kürdistan’dır. Türk ulusundan farklı olarak bu ulus milli ve demokratik haklardan hiç yararlanamamakta, varlığı bile kabul edilmemektedir. Kürdistan, bir sömürge statüsüyle Türkiye bütününe bağlıdır. (Kürdistan’ın öteki parçaları da genel nitelikleriyle aynı durumdadır. Yani Irak, İran ve Suriye’deki Kürtlerin durumu.)” (“Türkiye’de Ulusal Sorun Üzerine”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 2, Temmuz 1976, s. 36-37)

Kürdistan’a ilişkin ‘sömürge’ saptamasını Kurtuluş, bağımlı ülke ve sömürge kategorileri arasında ekonominin bağımsız gelişme olanaklarının bulunup bulunmaması açısından yaptığı ayrımı dayandırıyor.

“Eğer ulusal baskı altındaki bir halkın üzerinde yaşadığı topraklar –yani ülkesi– zorla ve o halkın iradesi dışında elde tutuluyorsa; zenginlikleri talan ediliyorsa ve ekonomisinin gelişmesi sömürgeci ülke ekonomisine göre biçimleniyorsa; diline, kültürüne, sanatına, tarihi değerlerine şiddetli bir baskı uygulanıyorsa; o-rası bir sömürgeci. Orada sadece ulusal baskı yoktur, aynı zamanda sömürgeci baskı da vardır ve ikisi iç içe geçmiştir.

... Türkiye yarı-sömürge bir ülkedir, Kürdistan da onun sömürgeci.” (“Sömürgecilik Üzerine”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 6, Kasım 1976, s. 103)

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

Kürt ulusal sorununun çözümü konusunda ise, Kurtuluş, birlikte ya da ayrı mücadeleyi mutlaklaştıran değil, çözümü koşullara ve mücadelenin gelişimine bağlayan bir tutum aldı.

“Ya mücadelenin başını işçi sınıfının öncülüğündeki Türkiye devrimci hareketi çekecek, emperyalizmin ülkeden kovulması ve oligarşik diktanın yıkılmasıyla Kürt ulusunun kurtuluşu da gerçekleşecektir. Ya da Kürt ulusal kurtuluş mücadelesi, kendi bağımsızlık mücadelesini özgüçüyle ve ayrı mücadeleyle (aynı zamanda ayrı örgütlenmeyle) başarıya ulaştıracaktır.

...

Eğer, Türkiye işçi sınıfı hareketi ve gerçekten mücadeleye önderlik edebileceğini eylemleriyle ispatlamış bir devrimci partinin varlığı olsaydı, o zaman Kürt ulusal sorunu Türkiye devrimci hareketinin başarısına bağlıdır dememiz ve sorunu böyle değerlendirmemiz doğru olacaktı.

Tersi bir durum için, yani Kürt ulusal mücadelesi, ileri bir aşamada bulunsaydı ve Kürdistan’ın bağımsızlık hareketinin başarısı sağlanmadan Türkiye işçi sınıfı hareketinin güçlenmesi olanaksız olsaydı, o zaman da Kürt ulusal sorununun çözümü ayrı bir mücadeleyle gerçekleşecektir diye görüşlerimizi belirtmek en doğrusu olacaktı.

...

İlke olarak tek işçi sınıfı partisinden ve bu partide Türk ve Kürt sosyalistlerinin birlikte mücadelelerinden yana olmamız, yukarıda söylediklerimizle çelişen bir şey değildir. Mücadele, en doğru ve en tutarlı çözümü ortaya çıkaracaktır.” (“Türkiye’de Ulusal Sorun Üzerine”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 2, Temmuz 1976, s. 56-58)

Ulusal soruna bağlı olarak Kurtuluş, örgütlenme alanında da özerk yapı ve *seksiyon* kavrayışını geliştirdi.

“Ortak örgütlenme - PARTİ’nin Kürdistan’daki kolu, Kürdistan’daki devrimcilerin yönetiminde bulunacak ve kendi içinde özerk bir yapıya sahip olacaktır. Bu özerk yapı, kendi somut koşullarından kaynaklanan, parti genel programına bağlı bir biçimde ayrı bir programla karakterize olacaktır. Partinin bu kolu, sömürge koşullarında mücadele edeceği için hedefleri, sınıf mevzilenmesi, taktik sorunları vb. her şeyi ile sömürgeci ülkede verilen mücadeleden farklılıklar taşıyacaktır.” (“Kürdistan Tarihi ve Kürt Ulusal Hareketleri Üzerine Bir

KURTULUŞ

Yaklaşım”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 27, Eylül 1978, s. 42)

DEVİRİM

Kurtuluş programatik olarak, görevleri öncelikle *emperyalizmden bağımsızlık, feodal kalıntıların temizlenmesi* ve *Kürt ulusal sorununun çözümlenmesi* olan ‘demokratik devrim’ saptaması yapıyordu.

“demokratik devrimimizin *başlıca* görevleri emperyalizme bağımlılığın çözülmesi, onun gericiliğinin sağlam dayanaklarından feodal kalıntıların temizlenmesi ve ulusal sorunun çözümlenmesidir, diyoruz.”
(“Demokratik Devrim”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 7, Aralık 1976, s. 23)

Aradan geçen süre içinde Türkiye’nin koşullarının, nüfusun sınıfsal bileşiminin değişimine bağlı olarak söz konusu stratejik saptamanın da yenilenmesi, mevcut koşullara uygun biçimde değiştirilmesi gerekir. Ancak bunun yanı sıra belirtmek gerekir ki, ileri sürüldüğü tarihte de bu saptamanın sosyo-ekonomik koşulların bir incelenmesine dayandırılmış olmaması bir eksikliği ifade ediyordu. Bu eksiklik, program çalışmasının ilerlememesi, hatta ‘programın hayatın içinden doğması’ gibi bir yaklaşımla kendiliğindenliğe terk edilmesi biçimini alıyordu.

Somut koşulların incelenmesine yönelik araştırma çalışmalarının eksikliğine karşın, devrim perspektifinde marksist temeller savunuluyor, reformlar devrimci mücadelenin yan ürünleri olarak alınıyordu.

“burjuva demokratik özgürlükler devrim hedefine yönelik kavganın kazanımlarıdır. Ve bu tür kazanımlar devrimci kavgamızın yan ürünüdür.” (“Demokratik Devrim”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 7, Aralık 1976, s. 19)

Demokratik devrimin görevlerini sayarken kullandığı “bağımsızlıkçı anti-kapitalist” ifadesini açıklarken ise Kurtuluş, *kesintisiz devrim* anlayışını vurguluyordu.

“Devrimin kesintisizliği mantığı içerisinde nasıl ki, Büyük Ekim Devrimi geçerken burjuva demokratik görevleri yerine getirmişse, aynı mantık içerisinde bizim burjuva demokratik devrimimiz de geçerken, kesintisizlik içerisinde, sosyalist görevlerin bir kısmını yerine getirebilecektir. Bunun başka türlü olması da mümkün değildir. Eğer si-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

yasal iktidar ele geçirilir de, işbirlikçi tekellerin yerine sosyalist üretim ilişkileri geçirilmezse, ve bu soruna bugünden bu muhtevayla bakılmazsa, bağımsızlık havaya gider. Proletaryanın bakış açısı ancak bunlara el koymak şeklinde olabilir, başka türlü yoktur. Görülüyor ki, bugün bağımsızlık için verilmekte olan mücadele aynı zamanda, işbirlikçi kapitalizme karşı da zorunlu olarak yönelmek durumundadır. Bu sonuç anti-kapalist bir mücadele verdiğimizden dolayı değil, verdiğimiz bağımsızlık mücadelesinin, Türkiye'nin siyasal ve ekonomik yapısından dolayı, zorunlu olarak tekellerin ekonomik ve siyasal iktidarlarına yöneliyor olmasından doğmaktadır. Dolayısıyla bağımsızlık mücadelesi burjuva demokratik özlü bir mücadele olmasına rağmen, kendiliğinden –Türkiye koşullarında– bağımsızlığa yönelmiş bir sınıfsal mücadeleyi ortaya getirmektedir. Emperyalizme bağımlılık yaratan kapitalist üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılması devrimin ana görevlerinden biri, en ağırlıklı olanı durumuna gelmektedir. Bu iyidir. İyidir, çünkü sosyalist devrime ilerleyebilmek için sağlam dayanaklar yaratmaktadır.” (“Program, Strateji ve Önümüzdeki Devrimci Adım”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 28, Ekim 1978, s. 17)

SOVYETLER BİRLİĞİ - SOSYALİZM

Kurtuluş hareketinin de sonunda ayrı bir hareket olarak doğduğu süreçte, Türkiye sosyalist hareketinin çeşitli gruplara ayrılıp şekillenmesinde başta gelen bir etken, *Sovyetler Birliği değerlendirme*si ve bu temelde ŞBKP - ÇKP çatışması karşısında alınan tutumdur. Kurtuluş da bu konudaki tutumunu ifade etmek üzere, daha *Kurtuluş Sosyalist Dergi* çıkmadan “Sosyal Emperyalizm mi, Büyük Han Şovenizmi mi?” başlıklı bir yazı yayınlamış, politika-sında öncelikli rol oynayan ‘birlik’ çizgisini de, Sovyet ve Çin politikalarına karşı çıkma ve birliği iki kampın dışındakiler arasında arama tavrına oturtmuştur. Sovyetler Birliği'nin karakteri ve ‘sosyal-emperyalizm’ tartışmalarına ilişkin olarak ise, *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'de yedi sayı süren “‘Sosyal Emperyalizm’ Teorisi (!) ‘Yeni’ Narodnizmin Teorisidir” başlıklı yazıda kapsamlı bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

‘Sosyal-emperyalizm teorisi’ savunucularıyla, Sovyetler Birli-

KURTULUŞ

ğî'nin tarihsel gelişimini ele alarak tartışma yürüten yazı, Sovyetler Birliğı'nde kapitalizme geri dönüş olamayacağı sonucuna varıyordu. Bugün gelinen noktada, Sovyetler Birliğı'nin yıkılarak kapitalizme dönülmesiyle bu öngörünün tersinin gerçekleşmesi nedeniyle, bu konuda bir eleştirinin, özeleştirisinin gerekliliğı tartışmasıdır. Bununla birlikte, söz konusu yazının bir politik tutumu savunmaktan öteye, geniş bir kapsama sahip olması, farklı bir değerlendirmeyi de gerektirmektedir.

Yaşanan tarih karşısında bir yanılığı oluşturan, 'Sovyetlerin kapitalizme geri dönemeyeceğı' biçimindeki politik saptamanın yanı sıra, yazıda, sınıfların ortadan kaldırılması mücadelesi süreci konusunda, *kapitalizmden komünizme geçiş, proletarya diktatörlüğü, sosyalist ekonomi, sosyalizm ve komünizm* gibi temel başlıklara ilişkin bir dizi teorik tez yer almaktadır. Burada belirtmek gerekir ki, geri dönüş konusundaki politik yanılığı, bu yazının, marksizmin komünizm hedefi doğrultusundaki teorik tezlerini savunusunu gölgelememelidir; Sovyetler Birliğı'nin karakteri tartışması içinde ileri sürülen teorik saptamaların politik bir yanılığı ile sonuçlanmış olması, teorik savunusunun dayanaksızlığını ya da marksist-leninist literatüre aykırılığını göstermez.

Yazıda geri dönüş sorununun tartışılması, kapitalizmden komünizme geçiş sorununa dayandırılmakta, komünizmin *alt* ve *üst* evreleri ayırt edilerek sosyalist ekonominin kuruluşunun belirleyici önemine işaret edilmektedir.

"Sosyalist ekonominin tarımda, sanayide ve ticarete hakim olması ve dolayısıyla, kapitalist ekonomiyi *yeniden* üreten maddi şartlarla birlikte kapitalist ekonominin tasfiye edilmesinden sonra; ya da bir başka deyişle, komünizmin 'ilk' evresine ulaşılmasından sonra (ekonomik ve toplumsal anlamda), *ekonomik zorunluluk*, toplumun komünizmin 'üst' evresine hareketi yönündedir. Kapitalizme geri dönüş mümkün değildir." ("Sosyal Emperyalizm' Teorisi (!) 'Yeni' Narodnizmin Teorisidir - 2", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 21, Şubat 1978, s. 35)

Tartışmanın, marksizmin komünizme geçiş sorununa ilişkin görüşlerine dayandırılmasına bağlı olarak, yazıda, sosyalist dev-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

rimden komünist topluma kadar bir dizi konuda marksizmin temel tezleri savunulmuştur. Komünizm hedefine ulaşılmasının yolu olan sosyalist devrimin işçi sınıfının eylemiyle gerçekleştirilmesi, bu sınıfın maddi özelliğinden kaynaklanan misyonuna bağlanmaktadır.

“Proletarya, zincirlerinden başka kaybedeceği bir şeyi olmayan, tarihin tanıdığı en devrimci sınıftır. Bundan dolayı, genel olarak üretim araçlarının özel mülkiyetine ve özel olarak da kapitalizme karşı ekonomik, kültürel, ideolojik ve siyasal alanlarda mücadeleyi *sonuna kadar* götürebilecek tek sınıftır.” (“‘Sosyal Emperyalizm’ Teorisi (!) ‘Yeni’ Narodnizmin Teorisidir - 3”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 22, Mart 1978, s. 50)

İşçi sınıfının devrimi, sosyalist devrim, burjuva devletin parçalanmasından komünizmin üst evresine kadar sürecek bir eylem olarak tanımlanmaktadır.

“Proletarya, devrimin objektif zorunluluğunun bir sonucu olarak burjuva devlet cihazını parçalar, proletarya diktatörlüğünü kurar.* Böylece komünizmin ‘üst’ evresine dek sürecek olan devrimi *başlatır*. Sömürücü sınıfları, sosyalist ekonomiyi ulusal ekonomide hakim kılarak tasfiye eder; bu sınıfların kalıntılarını ve şehir - kır, kafa emeği - kol emeği çelişkilerinden kaynaklanan *işçi sınıfı, köylü sınıfı ve aydınlar* arasındaki farklılıkları; söz konusu çelişkileri çözmek, komünist bilinci yerleştirmek ve üretici güçleri geliştirmek suretiyle tasfiye eder.

* Proletarya bunu kendiliğinden bir şekilde değil, somut şartların somut tahlili ve marksizm-leninizm temeline dayanan bir siyasal parti öncülüğünde yapabilir. Proletaryanın siyasal hareketi olmaksızın devrim mümkün değildir.” (“‘Sosyal Emperyalizm’ Teorisi (!) ‘Yeni’ Narodnizmin Teorisidir - 2”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 21, Şubat 1978, s. 43)

Kapitalizmden komünizme geçiş kavramı tartışılırken geçişin iki ayrı anlamı üzerinde durulmuştur.

“‘*Kapitalizmden komünizme geçiş*’ kavramı, bir ‘siyasal geçiş dönemi’ kavramı içerir ki, bu dönem; proletaryanın burjuva devlet cihazını parçalayıp, yerine kendi devlet cihazını kurmasından başlayarak, komünizmin ‘üst’ evresine dek varlığını sürdüren *proletarya diktatörlüğü* dönemidir. Proletarya diktatörlüğü dönemi, kelimenin ekonomik anla-

KURTULUŞ

mında bir 'geçiş'e de karşılık gelir ki, bu dönem; kapitalist ekonomi ile sosyalist ekonominin yan yana bulunduğu ve sosyalist ekonominin, ulusal ekonominin (sanayi - tarım - ticaret) bütün alanlarında hakim olmasına dek süren, 'sosyalist ekonominin kapitalist ekonomiyi tasfiye etmeyi kendisine iş edindiği' (Stalin) dönemdir." ("Sosyal Emperyalizm' Teorisi (!) 'Yeni' Narodnizmin Teorisidir - 2", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 21, Şubat 1978, s. 14)

Geçişin bu iki anlamına dayanılarak da komünist toplumun iki evresinin birbirlerinden ayrımı konulmaktadır.

"*Kapitalizmden komünizme geçiş, bir üretim biçiminden bir başka, DAHA YÜKSEK üretim biçimine geçiştir.* Komünist toplum, *kendi içerisinde toplumsal üretimin ve değişimin gelişimince belirlenen iki evreye ayrılır: Kapitalist toplumdaki çıkmış bulunduğu biçimiyle komünist toplum, ya da, komünizmin 'ilk' ya da 'alt' evresi, SOSYALİST TOPLUM; kendine özgü temeller üzerinde gelişmiş bulunan, ya da sosyalist ekonomi temelleri üzerinde gelişmiş bulunan komünist toplum, komünizmin 'üst' evresi.*" ("Sosyal Emperyalizm' Teorisi (!) 'Yeni' Narodnizmin Teorisidir - 3", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 22, Mart 1978, s. 22)

Buna bağlı olarak komünizmin alt evresine, sosyalizme geçiş, sosyalist ekonominin kuruluş süreci olarak anlatılmıştır.

"Sosyalist ekonominin kurulması ve sömürücü sınıfların kendilerini ve ekonomilerini *yeniden üreten* koşulların ortadan kaldırılması *süreci; üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete son verilmesi ve onun yerine üretim araçlarının toplumsal mülkiyetine geçilmesi temeli üzerinde, tüm toplumsal ekonominin örgütsel yeniden kuruluşu sürecidir.* Bu sürecin tamamlanması ile komünizmin 'ilk' evresine ulaşılmış olur." ("Sosyal Emperyalizm' Teorisi (!) 'Yeni' Narodnizmin Teorisidir - 3", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 22, Mart 1978, s. 28-9)

Üretim araçlarının toplumsallaştırılması ve sosyalist ekonominin kurulmasının aracı ise proletarya diktatörlüğü olarak saptanıyordu.

"Proletarya kendi sınıf çıkarları için, sömürüye ve sınıflara son vermek ve toplumu komünizmin 'üst' evresine ulaştırmak için, burjuva devleti parçalar, proletarya diktatörlüğünü kurar. Proletarya bu araç yardımıyla; burjuvaziyi ezer, BÜTÜN öteki sınıfların kapitalizme geri

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

dönüş yolundaki BÜTÜN çabalarını bastırır. Proletarya, iktidarını kalıcı kılmak, sömürücü sınıfları tasfiye etmek, emekçi halka *gerçek* özgürlüğü ve demokrasiyi sağlamak ve komünist toplumun 'kendine özgü temellerini' oluşturarak, toplumu, komünizmin 'üst' evresine ulaştırabilmek için yeni ve modern bir teknik temel üzerinde ÜRETİMİ YENİDEN ÖRGÜTLER." ("Sosyal Emperyalizm' Teorisi (!) 'Yeni' Narodnizmin Teorisidir - 3", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 22, Mart 1978, s. 23-4)

Sovyet revizyonistlerinin 'barışçıl geçiş' tezleri gibi, 'sosyal-emperyalizm' tezi savunucularının 'kararnameler, yasalar ya da tezler kabul edilmesiyle' devlet tipinin değişeceği iddiaları, sınıf mücadelesi ve marksist devlet anlayışı temelinde eleştirilmektedir.

"Proletarya diktatörlüğü; kararnameler, yasalar veya 'tezler' kabul ederek kurulamayacağı gibi, ortadan da kaldırılamaz. Böyle bir şeyi iddia etmek, aynı zamanda, sınıf mücadelesini reddetmek demektir. Devlet, sınıf ve sömürü arasındaki diyalektik ilişkiyi şekilsizleştirmek demektir." ("Sosyal Emperyalizm' Teorisi (!) 'Yeni' Narodnizmin Teorisidir - 2", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 21, Şubat 1978, s. 26)

Bu doğrultuda, proletarya diktatörlüğü, 'sosyalist devlet tipi' olarak konulmaktadır.

"Proletarya diktatörlüğü, 'örgütlenmiş sınıf olarak proletarya' anlamına gelir. Bu devlet tipi, üretim araçlarının sosyalist (toplumsal) mülkiyeti temelinde yükselen sosyalist ekonomiye ve sınıf olarak proletaryaya dayanmaktadır. Yani, bugün hiçbir hükümet değişikliği Sovyetler Birliği'nde, devletin sosyalist devlet tipinde veya proletarya diktatörlüğü özünde olması gerçeğini değiştirmez." ("Sosyal Emperyalizm' Teorisi (!) 'Yeni' Narodnizmin Teorisidir - 3", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 22, Mart 1978, s. 61)

Proletarya diktatörlüğü tarafından sosyalist üretimin örgütlenmekte olduğu sosyalizme geçiş dönemi ise, sosyalist ekonomi ile önceki ekonomi biçimlerinin bir arada buldukları bir süreç olarak anlatılmaktadır.

"Proletaryanın, burjuva devleti parçalayarak kendi devrimci diktatörlüğünü kurması proletarya devriminin başlangıcıdır. Sosyalist eko-

KURTULUŞ

nominin hazır biçimleri ya hiç yoktur ya da hemen hemen yoktur. Sosyalist üretim ilişkileri kapitalizmin bağrında gelişmemişlerdir. Stalin'in deyişyle, 'ülkede sosyalist ekonominin hazır filizleri olmadığı için, ekonominin yeni, sosyalist şekillerini, sözün gelişi 'çıplak bir alan' üzerinde' kurmak gerekmektedir. Gerçi, ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişliğince belirlenen bir kesimde iktidarın ele geçirilmesiyle, hemen, ekonominin belli bir kesiminde ÜRETİM ARAÇLARININ KAPİTALİST ÖZEL MÜLKİYETİNE son verilmiştir; ancak, büyük kolektif üretime ve en modern tekniğin temellerine dayanarak ekonominin örgütsel yeniden kuruluşu bir anda başarılabilir bir şey değildir.

Böylece, proletaryanın iktidarı ele geçirmesinden başlayarak varlığını sürdüren bir dönemde; uzunluğu, o ülkenin sosyo-ekonomik yapısına belirlenen ve dış koşulların etkisiyle değişebilen bir süre içinde sosyalist ekonomi ve daha önceki ekonomi şekilleri bir arada bulunurlar." ("Sosyal Emperyalizm' Teorisi (!) 'Yeni' Narodnizmin Teorisidir - 3", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 22, Mart 1978, s. 27-8)

Sosyalist ekonominin kuruluşunun tamamlanabilmesi için özellikle tarımda küçük meta ekonomisinin tasfiyesinin gereği ve önemi vurgulanmaktadır.

"Kırsal kesimde küçük üreticiler hakim olduğu sürece, küçük-burjuvazi, daha doğrusu küçük meta üreticileri kırdaki sosyalist ekonominin örgütlenmesinin önündeki engellerden en güçlü olanıdır. Bundan dolayı bir bütün olarak sosyalist ekonominin örgütlenmesinin ölçütlerinden birisi de; küçük meta üretiminin tasfiye edilerek tarımda sosyalist ekonominin kurulup kurulmadığıdır." ("Sosyal Emperyalizm' Teorisi (!) 'Yeni' Narodnizmin Teorisidir - 5", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 24, Mayıs 1978, s. 20)

"Sonuç olarak, küçük meta üretimi 'daima' kapitalizm doğrultusunda gelişmez. Proletarya diktatörlüğü şartlarında; 'büyük çapta makine sanayisinin' (Lenin) egemenliği şartlarında, sosyalizm doğrultusunda gelişebilir ve geliştirilmedir. Sosyalist ekonominin sanayiden sonra tarımda ve ticaretle de hakim olmasıyla birlikte küçük meta üretiminin kapitalizm doğrultusunda gelişebilme olanakları ortadan kaldırılmış olur." ("Sosyal Emperyalizm' Teorisi (!) 'Yeni' Narodnizmin Teorisidir - 5", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 24, Mayıs 1978, s. 26)

Kapitalizmin ve küçük meta üretiminin tasfiyesiyle kurulan

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

sosyalist ekonomide emek üretkenliğinin artışı ele alınırken teknik temelini yanı sıra *yabancılaşma* sorununa da işaret edilmektedir.

“Emeğin üretkenliğini artırabilmek, *esas olarak* üstün bir teknik temelini yaratılması ve geliştirilmesi sayesinde mümkündür. Ancak bu sorunun bir yanısıdır, sorunun bir diğer yanı da emeğin yaptığı işle ilgisinin kurulmasıdır. Yani Marx’ın ‘yabancılaşmış emek’ olarak sözünü ettiği yabancılaşma sorununun çözümüdür. Sosyalist ekonominin kurularak toplumun komünizmin ‘ilk’ evresine ulaşmasından sonra gerçi toplumsal anlamda emekçinin yaptığı işle ilgisi kurulmuştur, ancak sorunun bireysel anlamda çözümü, *çalışmanın hiçbir zorlama gerektirmeyen bir zorunluluk* haline geldiği komünizmin ‘üst’ evresi koşullarında gerçekleşmiş olacaktır.” (“‘Sosyal Emperyalizm’ Teorisi (!) ‘Yeni’ Narodnizmin Teorisi - 6”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 25, Haziran-Temmuz 1978, s. 15-6)

Sosyalist üretim ilişkilerinin kurulmasıyla ulaşılan sosyalizmde, yani komünizmin alt evresinde devletin varlığını sürdürdüğünün altı çizilmektedir.

“Komünizmin ‘ilk’ ve ‘üst’ evresi kavramları, komünizmin *ekonomik olgunluk aşamalarını* göstermektedir. Buna bağlı olarak da devlet, ilk evrede henüz tamamen ortadan kalkmış değildir. Bu evrede, burjuvazi mülksüzleştirilmiştir (mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesi); dolayısıyla burjuvazi sınıf olarak ortadan kaldırılmış, üretici güçlerin gelişmesi önünde bir engel durumunda bulunan kapitalist üretim ilişkileri tasfiye edilerek, yerine sosyalist üretim ilişkileri kurulmuştur; ancak, kapitalizmden itibaren gelişmesinin bu evresinde, toplumda, kapitalist toplumdan devralınan ‘burjuva hukukunun dar ufku’ ve ‘alışkanlığın büyük gücü’ *tam olarak* aşılmış değildir. Bundan dolayı, ‘tüketim maddelerinin herkesin topluma sunduğu *emek miktarına* orantılı olarak üleştirilmesi’ni düzenleyecek, ya da bir başka deyişle, ‘üst’ evrede de varlığını sürdüreceği olan ‘çalışmayan yemez’ ilkesini pratikte koruyacak olan bir devlet vardır. Bu durum, Lenin’in deyişiyle, zorlamanın bir biçimidir. Ancak komünizmin ‘üst’ evresinde, çalışma biricik hayatı gereksinim haline geldiğinde; yani çalışma her türlü zorlamanın dışında bir gereksinim haline geldiğinde, devlet, *tam olarak yok olmaya yüz tutacaktır.*” (“‘Sosyal Emperyalizm’ Teorisi (!) ‘Yeni’ Narodnizmin Teorisi - 3”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 22, Mart 1978, s. 43)

KURTULUŞ

Devletin, komünizmin üst evresinde sönmülenerek yok olacağı belirtilmektedir.

“Üretici güçlerin gelişimi, komünist bilincin gelişimi, şehir - kır ve kafa - kol emeği arasındaki çelişkilerin çözümü ile toplumun komünizmin ‘üst’ evresine ulaşmasıyla birlikte devlet de *kendiliğinden, tam olarak yok olmaya yüz tutar*. Proletarya devleti ortadan kaldırmaz, devletin ‘sönmesi’ için gerekli şartları bu devletten yararlanarak oluşturur.” (“Sosyal Emperyalizm’ Teorisi (!) ‘Yeni’ Narodnizmin Teorisidir - 3”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 22, Mart 1978, s. 44)

Kapitalizmden komünizme geçiş sorunu çerçevesinde sosyalist ekonominin kurulmakta olduğu sosyalizme geçiş dönemi ile komünizmin alt ve üst evrelerinin ayrımlarının konulması temelinde ele alınan geri dönüş tartışmasında, komünizmin alt evresi olan sosyalizmden geri dönüşün mümkün olmadığı görüşünün yanı sıra revizyonizmin iktidarının neden olduğu tahribata da değinilmektedir.

“Kapitalizmden komünizme geçiş dönemi, ‘geçiş’ sözcüğünün ekonomik anlamında henüz tamamlanmadığı dönemde, yani, komünizmin ‘ilk’ evresine ulaşılıncaya kadar, parti politikası yanlış olursa, bu politika sınıfın çıkarları ile çatırırsa ve parti bunu düzeltmezse kapitalizme geri dönüş mümkündür. Böyle bir geri dönüş *esas olarak* restorasyon yoluyla değil; partinin önder rolünü kaybetmesi, küçük-burjuvazinin devrilmiş ancak henüz yok edilmemiş burjuvazinin kuyruğuna takılması ve sonuçta burjuva karşıdevrimi ile gerçekleşebilir. Eğer, sosyalist ekonomi kurulmuşsa, komünizmin ‘ilk’ evresine ulaşılmışsa böyle bir geri dönüş mümkün müdür? Hayır, değildir. Geri dönüş, bu noktadan sonra dış askeri saldırı ile, yani, restorasyon yoluyla mümkündür. Revizyonist parti aracılığıyla sürdürülen bir proletarya diktatörlüğü, esas olarak toplumun, komünizmin ‘üst’ evresinde olumsuz etki yapar. Birçok maddi ve manevi kaynağın israf ve tahrip olmasına, birçoğunun gelişememesine, birçok noktada da oransız bir gelişmeye neden olur.” (“Sosyal Emperyalizm’ Teorisi (!) ‘Yeni’ Narodnizmin Teorisidir - 3”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 22, Mart 1978, s. 64)

Revizyonizmin iktidarının, burjuvazinin iktidarıyla özdeşleşti-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

rilmesine karşı çıkılıp toplumun ileriye doğru hareketine hizmet etmemesi üzerinde durulmaktadır.

“*Proletaryanın iktidarı eline aldığı ve benüz, toplumun komünizmin ‘ilk’ evresine ulaşmadığı* dönemde (koşulların kapitalizmden komünizme geçişin ‘ekonomik’ anlamda sürdüğü dönem olduğunu varsayarsak) revizyonizmin iktidarı, proletaryanın burjuvaziye karşı yürüttüğü mücadeleden ve sosyalizmin kuruluşu çabasının zayıflaması, kapitalizme geri dönüş için varolan koşulların çoğalmasından anlamına gelir. Fakat Mao’nun dediği gibi burjuvazinin iktidara gelmesi anlamına gelmez.

Komünizmin ‘ilk’ evresine ulaşmış bir toplumda (koşulların bu olduğunu varsayarsak) revizyonizmin iktidarı, toplumun komünizmin ‘üst’ evresine hareketi üzerinde olumsuz etkide bulunur.” (“Sosyal Emperyalizm’ Teorisi (!) ‘Yeni’ Narodnizmin Teorisidir - 7”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 26, Ağustos 1978, s. 13)

Revizyonizmin maddi temeli de işçi sınıfının saflarındaki değişimle açıklanmaktadır.

“Proletarya saflarına kapitalizmde olduğu gibi yalnız iflas etmiş ‘küçük patron’lar, aydınlar, köylüler değil, aynı zamanda bizzat proletarya tarafından mülksüzleştirilmiş olan burjuvalar da katılmışlardır. Bütün bunlar, burjuva ve küçük-burjuva görüşleri proletarya partisine taşıyan unsurlardır. Proletaryanın nihai hedefi olan, toplumun komünizmin ‘üst’ evresine ulaştırılması mücadelesinde her dönüm noktasında işçi sınıfının içindeki bu farklı tabakaların görüşlerinde, ruhsal durumlarında, alışkanlıklarında ortaya çıkan farklılıklar belirli görüş ayrılıkları şeklinde parti içinde ortaya çıkarlar. Proleter ve proleter olmayan sınıflardan gelen unsurlardan oluşan işçi sınıfı içindeki çeşitli tabakaların bu davranışlarının, düşüncelerinin kökeninde kapitalizm vardır. *Komünizmin ‘ilk’ evresine ulaşmış olan bir toplumda proletarya partilerinde ortaya çıkan sapmalar kapitalizmin insan düşüncesindeki kalıntılarının ifadesidirler.*” (“Sosyal Emperyalizm’ Teorisi (!) ‘Yeni’ Narodnizmin Teorisidir - 7”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 26, Ağustos 1978, s. 19)

Komünizme geçiş sorununun içerdiği bir dizi başlıkta marksizmin formülasyonlarının savunulması temelinde, Sovyetler Birliği’nin durumu da incelenmektedir. Sovyetler Birliği’nde revizyonizmin gelişimi, savaş döneminde –maddi kayıpların yanı sıra– ideolojik ve politik çalışmanın gevşemesine bağlanmakta-

KURTULUŞ

dır.

“Savaş dönemi sırasında askeri önderliğin ön plana çıkması ve savaş komünizmi sistemi, parti organlarının politik önderlik organları, mücadeleci ve öz-inisiyatiften kaynaklanan örgütler olma durumlarını bir ölçüde gevşetmiş ve ön plana geçmiş olan emir-kumanda zinciri parti örgütlerinin yetki çerçevesinde hareket etmeleri gibi bir olumsuzluğu getirmiştir.

Savaşın bitiminde Sovyetler Birliği’nde Sosyalist Anavatanın emperyalist işgale karşı savunulması başarıyla uygulanmış, ancak savaş, Sovyetlere pek çok şey kaybettirmiştir. ... maddi kayıpların yanında çok sayıda parti militanı faşistlere karşı mücadelede hayatını kaybetmiş, partinin ideolojik ve politik çalışması bir ölçüde gevşemiştir.” (“Sosyal Emperyalizm’ Teorisi (!) ‘Yeni’ Narodnizmin Teorisidir - 7”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 26, Ağustos 1978, s. 33)

Sovyetler Birliği’nde revizyonizmin ekonomist niteliği saptanmakta ve başvurduğu ‘ekonomik reform’larla komünizmin üst evresine ilerleyişe zarar verdiği vurgulanmaktadır.

“‘Ekonomi reformu’ ve buna yön veren çizginin politikası; Sovyet toplumunun komünizme dönüşümünü salt bu ‘reformun’ başarısına bağladıkları içindir ki, toplumun komünizme hareketi sorununun salt ekonomik değil, aynı zamanda politik bir sorun olduğunu kabul etmemekte, ya da bir başka deyişle, politik yaklaşımın önemini göz ardı ederek ekonomizme düşmektedirler.

Toplumsal hareketin ortaya çıkardığı sorunlarla ilgili olarak revizyonist Sovyet ideologları; proletaryanın bağımsızlığını, bilinçliliğini ve inisiyatifini geliştirerek komünist kuruluş çabası içine sokmak yerine, ‘ekonomi reformu’nun sorunu çözeceğini ve toplumun ‘komünizme dönüşen’, ‘bütünleşmiş toplum’ olduğunu söyleyerek bürokratik bir yaklaşımla sorunları çözebileceklerini sanmaktadırlar. Bu ise, proletaryanın bilinçliliğinin, bağımsızlığının ve inisiyatifinin gelişmesinin frenlenmesi demektir.

‘Ekonomi reformu’ ile Sovyet ideologları, sosyalist ekonominin ortaya çıkardığı ve çıkarmağa devam ettiği muazzam kaynakları (örneğin, genişletilmiş yeniden-üretimin zorunlu kaynağı üretim araçları üretiminin ulaştığı dev boyutlar, planlı işleyiş, kolektif çalışma vb.) toplumun komünizme hareketi doğrultusunda kullanamamakta ve bu

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

kaynakları günün işleyişi içerisinde çarçur etmektedirler.

Bugün Sovyetler Birliği'nde 'ekonomi reformu' ve buna yön veren çizginin politikası; toplumun sosyalizmden komünizme geçiş dönemiyle ilgili olarak çözmek zorunda olduğu sorunları ve güncel problemleri birbirine bağlantılı bir şekilde ve ikincileri birincilere göre ele almadığı içindir ki, bugüne 'hizmet edip' geleceğe ilişkin hiçbir tutarlı ve devrimci görüş getirmediğinden, sorunları çözememekte ve bugünkü yapıya da birçok zarar vermektedir. Sovyet toplumunun komünizmin 'üst evresine hareketi her şeyden önce konuyla ilgili doğru bir yaklaşımın getirilmesine bağlıdır.' ("Sosyal Emperyalizm' Teorisi (!) 'Yeni' Narodnizmin Teorisisidir - 6", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 25, Haziran-Temmuz 1978, s. 55-6)

Sosyalizme zarar veren, komünizmin üst evresine geçişi sağlamayan, toplumsal hareketin önünde engel oluşturan revizyonizmin hakim olduğu durumun ise, işçi sınıfı tarafından ortadan kaldırılacağı öngörülmektedir.

"Toplumsal hareketin önündeki bu engel, proletarya tarafından ortadan kaldırılır; ancak, sosyalist toplumda uzlaşmaz sınıf çelişkileri olmadığından, bu engelin ortadan kaldırılması, proletaryanın ideolojisinin hakim kılınması mücadelesiyle olur." ("Sosyal Emperyalizm' Teorisi (!) 'Yeni' Narodnizmin Teorisisidir - 3", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 22, Mart 1978, s. 64)

"Sosyalist toplumda, partinin sınıfın gerçek önderi olma durumunu kaybetmesiyle devletin sınıf karakteri arasındaki çelişki, sonuçta uygunluğa dönüşmek zorundadır. Böyle bir durum uzun süre devam edemez." ("Sosyal Emperyalizm' Teorisi (!) 'Yeni' Narodnizmin Teorisisidir - 3", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 22, Mart 1978, s. 65-6)

Ancak, tarih bu beklentiye uygun ilerlemedi; işçi sınıfının revizyonizmin hakimiyetine son verip yeniden komünizmin önderliğini sağlaması gerçekleşmedi. Bu durumda, belirleyici olarak revizyonizm engeli nedeniyle, komünizmin üst evresine ilerleyemeyen sosyalizm yıkıldı, kapitalizme geri dönüldü. Kurtuluş'un Sovyetler Birliği'ndeki yıkım ve geri dönüş konusundaki yanlışlığında ise, işçi sınıfının revizyonizmin hakimiyetine son vermesi beklentisinin mutlaklaştırılmasının önemli payı görülebilir. Bununla birlikte, –eğer, örneğin Marx ve Engels'in bir dönemdeki devrim beklentilerindeki yanlışlarının onların teorik

KURTULUŞ

tezlerinin değerini düşürmediğiyle bir benzetme yapılabilirse– bu politik yanlışlığın Kurtuluş’un komünizme geçiş sorununa ilişkin bir dizi teorik saptamasının önemini azaltmadığı kabul edilebilir.

Tartışmada o günkü tutumlar açısından ‘sosyal-emperyalizm’ tezini ileri sürenler, halihazırda geri dönüşün tamamlandığını ileri sürmekteydi. Bu tezin karşısında, kapitalizme geri dönülmesinin değil, komünizmin üst aşamasına giderken bazı ciddi engellerle karşılaşılmasından kaynaklanan sorunların söz konusu olduğunu ileri süren Kurtuluş, Sovyetler Birliği’ndeki revizyonist sapmaya karşın, işçi sınıfı hareketinin bu sapmayı alt edeceğini ve bu engeli ortadan kaldıracığını öngörmüş, ancak teorik düzeydeki analizlerini mutlaklaştırma yanlışına düşmüştür. Bu konuda mutlakçılığa düşmüş olması nedeniyle de politik öngörüsünde yarılmıştır.

Sonuç olarak, geri dönüşün tamamlandığını ve Sovyetler Birliği’nin niteliğinin ‘sosyal-emperyalist’ olduğunu savunan çizgilerle yapılan tartışmada, karşı görüşü sadece teorik düzeyde bir soyutlamanın verileri ile oluşturmak ve ‘sosyalizmden geri dönüş olmaz’ teorik saptamasını mutlaklaştırmak, yaşanan pratik deneyimin özgünlüklerini yeterince önemsememeyi, gözden kaçırmayı ve özel koşulların bir araya gelmesi halinde sürecin pratik olarak evrilebileceği farklı veçheleri ve en nihayetinde geri dönüşün mümkün olabileceğini göz ardı etmeyi getirmiş olsa da, burada savunulan sosyalizm anlayışının yanlış olduğu sonucu çıkarılmayacağı gibi, bütün bunlar marksizm temelindeki teorik saptamaların değerini de kaybettirmez.

PARTİ

Kurtuluş, ayrı bir siyasi hareket olarak ortaya çıkarken “modern sanayi proletaryası temeli üzerinde yüksелеcek olan proletarya partisi” hedefini önüne koymuştu. Yaşadığı tarihsel süreçte, Kurtuluş’un ne kadar bu hedef doğrultusunda ilerlediği, buradaki değerlendirmenin en önemli konusudur. Bununla birlikte

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

bu noktada vurgulamak gerekir ki, Kurtuluş, gerçekleştirilen pratikle örtüşmese de, örgütlenme ve parti konusunda marksizmin saptamalarını ileri sürdü; işçi sınıfı partisinin temel özelliklerine ilişkin görüşler ana başlıklarıyla *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'de yer aldı.

Savunduğu partiyi, öncelikle, işçi sınıfının diğer sınıflardan bağımsız örgütü olarak tanımlayan Kurtuluş, bunu, işçi sınıfının varolan toplumdaki nitelik ve misyonuna, sosyalizm ve sınıfsız toplumu sadece işçi sınıfının kurabileceğine dayandırıyordu.

“Proletaryanın devrimci partisi ise, içinde proletaryanın örgütlendiği, proletaryanın ideolojisi ile donanmış, onun iktidarını amaçlayan ve iktidara geldiğinde onu koruyan bir araçtır. Diğer sınıflardan, onların ideolojilerinden *bağımsız* olarak örgütlenmiş bir partidir. Proletarya partisinin ‘devrimci’ karakterini ise marksizm-leninizm ile donanmış olması oluşturmaktadır.

Partinin gerçekten bir proletarya partisi olması, özellikle yapısal ama daha da önemli olarak, bir program meselesidir.” (“Proletaryanın Devrimci Partisi Üzerine Genel Bir Yaklaşım”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 11, Nisan 1977, s. 31-32)

“Çağımızda Devrimci Parti'nin ilk ve temel özelliği bu partinin proletaryanın partisi olmasıdır. Çünkü çağımızda sonuna kadar devrimci olan tek sınıf proletaryadır. Sadece proletarya sosyalizme geçiş ve sınıfsız toplumu kurmak için savaşır. Sosyalizm ve sınıfsız toplum sadece proletaryanın özlemidir.” (“Proletaryanın Devrimci Partisi Üzerine Genel Bir Yaklaşım”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 11, Nisan 1977, s. 34)

Kurtuluş, işçi sınıfının devrimci partisinin diğer temel özelliklerinin yanı sıra enternasyonalist niteliğine de işaret ediyordu.

“... proletarya partisi devrimci proletarya enternasyonalinin ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Sadece ülke proletaryasının örgütü değildir, o, dünya proletarya ordusunun, enternasyonal proletarya hareketinin bir parçası, bir bölümüdür. Sadece kendi ülkesinin burjuvazisine ya da kendi ülkesindeki emperyalizme karşı değil, tüm dünya çapında emperyalizme karşı savaşmalı, tüm dünya çapında burjuvaziyi yenmeye çalışmalıdır.” (“Proletaryanın Devrimci Partisi Üzerine Genel Bir Yaklaşım”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 11, Nisan 1977, s. 41)

Leninist parti anlayışının 2. Enternasyonal'den ayrımını çizer-

KURTULUŞ

ken Kurtuluş, içine pasif yığınların doldurulduğu parti anlayışının karşısına işçi sınıfının profesyonel devrimci, öncü kesiminden oluşan partiyi çıkartıyordu.

“... revizyonistlerle leninistler arasındaki temel fark, parlamento için örgütlenmiş geniş bir yığın örgütü (herkesin içine doldurulduğu bir parti) ile öncülerden, profesyonel devrimcilerden oluşan bir partiydi. Yığınsal görünümlü ama kof bir parti ile dar görünümlü ama yığınsal bir parti arasındaki farktı.” (“Proletaryanın Devrimci Partisi Üzerine Genel Bir Yaklaşım”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 11, Nisan 1977, s. 43)

Yine Lenin’e referansla, parti üyeliğinin ölçütleri, programın kabulü ve aidat ödenmesinin yanı sıra bir organda yer alınması, dolayısıyla düzenli her günkü parti çalışmalarına katılınması olarak tanımlanıyordu.

“Bir devrimcinin *proletarya partisi* üyesi olabilmesi için ilk şart partinin programını benimsemesidir. Ancak bu parti üyeliği için yeterli değildir. Programın kabulü marksizm-leninizmin kabul edilmesidir. Komünist olma arzusudur. Ama parti sadece marksist-leninistlerin, komünistlerin birliği değildir. Bundan daha ötede bir yapıdır. Komünistlerin eylem birliğidir. Eğer program düzenli bir biçimde her günkü çalışmalarla hayata geçirilmiyorsa, bu yönde bir çalışma yoksa, bu takdirde partinin hayatı son bulur. Ve, eğer üye partinin her günkü çalışmalarına düzenli olarak katılmıyorsa bu takdirde böyle bir üyenin yaptığı sadece marksizm-leninizmi kabul etmek ama onu hayata geçirmemektir.

...

Leninist parti anlayışına göre, her üye bir parti organında yer almaz. *Proletarya partisinin* üyesinin görevi bağlı olduğu parti organı aracılığı ile partinin düzenli çalışmalarına katılmaktır.” (“Proletarya Partisinin Çalışma Tarzı”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 21, Şubat 1978, s. 52-53)

Partinin temel organları olarak ise, fabrika ve işyeri örgütleri gösteriliyordu.

“Partinin bütün örgütlenmesinin temel taşları fabrikalar ve fabrikalardaki komiteler olmalıdır. *Proletarya partisi* sınıfın örgütlenmesini en sağlam ve en güçlü bir biçimde en kolay fabrika, işyeri esasına göre yapacaktır.

... fabrika komiteleri partinin çekirdek örgütlenmesidir.

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

... parti gücü, deneyi ile örgüt yapısı ne kadar zayıf ve deneksiz olursa olsun fabrikalarda örgütlenmek için olanca gücü ile çalışmak zorundadır. İlk örgütlenmesi gereken fabrikalar şüphesiz büyük, etkin fabrikalardır. Zaten bu iki nitelik genellikle iç içedir. İstisnai durumlar dışında, büyük fabrikalar bütün çevrelerinde etkin olan fabrikalardır. Böylesi fabrikaların giriştiği her eylem, yaptığı her iş çevresindeki küçük, orta fabrikaları da etkiler. Onları da peşinden sürükler.” (“Proletarya Partisinin Çalışma Tarzı”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 21, Şubat 1978, s. 62-63)

Partinin işleyişi demokratik merkezîyetçilik esasına oturtulurken bunun hizipli bir yapıyla uyuşmadığına değinilmişti.

“... proletaryanın devrimci partisi hiziplerin varlığı ile bağdaşmaz. Parti kararları, partinin demokratik-merkezîyetçi işleyişi içinde alınır. Azınlık çoğunluğa uymak zorundadır.” (“Proletaryanın Devrimci Partisi Üzerine Genel Bir Yaklaşım”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 11, Nisan 1977, s. 50)

Kurtuluş, partinin çalışmalarının çeşitliliğini vurgularken çalışmanın sürekli kılınmasının zorunluluğunu saptıyordu.

“Siyasi mücadelenin biçimleri ve alanı sınırsız bir yaygınlığa sahiptir. Parti örgütünün siyasi çalışmasının olmadığı, olmadığı bir dönemin varlığı mümkün değildir. Parti her dönemde her şart altında günün özgün sorunlarından kalkarak kısmi veya genel kampanyaları örgütlemek ve bütün teşkilatını bu kampanyalar çevresinde harekete geçirmek durumundadır.” (“Proletarya Partisinin Çalışma Tarzı”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 21, Şubat 1978, s. 58)

Çalışmanın sürekliliğinin sağlanabilmesi bakımından, “*Parti Çalışmasının Esası Gizliliktedir*” ara başlığı altında, partinin çalışma tarzının yasal ve yasadışı çalışmayı birleştirmesi gerektiği ortaya konuyordu.

“Leninist parti bütün çalışma biçimlerine (legal - illegal) girebilen, bu iki çalışmayı bir arada yürütebilen bir örgüttür. Böylesi esnek bir yapıya sahip olmalıdır.

... Genellikle yapılan hata (veya saptırma demek daha doğru olur) gizli çalışmanın göz ardı edilmesi ve legal çalışma ile illegal çalışmayı birbirlerinden kesin olarak ayırmaktır. Legal ve illegal parti diye iki *farklı* parti yapısı, parti anlayışı ileri sürmek, dolayısıyla iki farklı çalış-

KURTULUŞ

ma tarzı getirir. Yanlış olan da budur.

Legal parti, ya da illegal parti diye *iki farklı* proletarya partisi anlayışı yoktur. Proletaryanın siyasi örgütlenmesinin bir tek biçimi vardır. Her türlü çalışma biçimini bir arada yürütebilen, birinden diğerine geçebilen, birinden diğerine daha çok önem verebilen bir partidir bu.” (“Proletaryanın Devrimci Partisi Üzerine Genel Bir Yaklaşım”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 11, Nisan 1977, s. 46)

Kurtuluş, en önemli özelliklerini sıraladığı partinin oluşumu için ise, sosyalizmin işçi sınıfı ile birleştirilmesinin gerektiğini ifade ediyordu.

“Proletarya Sosyalistleri modern sanayi proletaryasının Sosyalizmin bilimi ile kucaklaşması için bilimi proletaryaya taşımak, ona kavratmak gibi bir görevle karşı karşıyadırlar. Bu, parti öncesi bütün hareketlerin en temel görevleridir. Proletaryanın devrimci partisinin oluşması hiç şüphesiz o ayrı ayrı yollardan yürüyen proletaryanın kendiliğinden hareketi ile Sosyalist hareketin birleşmesi ile ortaya çıkacaktır. Proletaryanın geniş yığınlar halinde Sosyalist hareketin saflarına katılmadığı, hiç değilse öncülerin proleter sosyalist hareket içinde yerlerini almadıkları bir ortamda proletaryanın devrimci partisinin oluşması mümkün değildir.

Tüm siyasi çalışmalarda olduğu gibi siyasi kampanyalarda da hareketin çalışmalarının ağırlığı modern sanayi proletaryası arasında olmalıdır. Fabrikalara ve özellikle etkinlikleri daha fazla olan büyük fabrikalara dönük çalışmalar kampanya çalışmalarını içinde belirleyici olmalıdır.” (“Siyasi Kampanyalar”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 36, Ocak 1980, s. 26)

Kurtuluş, işçi sınıfının sosyalizmin bilimi ile kucaklaşması ve işçi sınıfının öncülerinin proleter sosyalist hareket içinde yerlerini alması ile partinin oluşmasını savunmasına rağmen, önüne koyduğu “modern sanayi proletaryası temeli üzerinde yükselecek olan proletarya partisi” hedefine ulaşamadı, işçi sınıfı partisinin oluşumunu sağlayamadı. Bunun nedenleri aranırken ipuçları, yukarıda aktarılan ve 1980 başında hareketin durumunu ve koşullarını yansıtan ‘işçi sınıfı hareketi ile sosyalist hareketin birleştirilmesi’ ifadesinde, yani ayrı ayrı işçi sınıfı hareketi ve sosyalist

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

hareketten söz edilmesinde, daha somut olarak söylemek gerekirse, işçi sınıfı hareketinden ayrı biçimlenen bu sosyalist hareketin niteliğinde bulunabilir. Öncelikle göze çarpabilecek başka ipuçları ise, 71 hareketinin değerlendirilmesinin bazı –hatalı– yanlarından çıkarılabilir.

71 DEĞERLENDİRMESİ

Kurtuluş’un 71 hareketine ilişkin değerlendirmesinin esasını içinden geldiği THKP-C’nin çizgisinin eleştirisi oluşturuyordu. Bu özeleştiri, Kemalizm ve ‘öncü savaşı’ olmak üzere iki ana başlıkta toplanıyordu.

THKP-C’nin Kemalizm’i ‘küçük-burjuvazinin en sol kanadının milliyetçilik tabanında anti-emperyalist tavır alış’ olarak görüp müttefikler arasında saymasına karşı, Kurtuluş, Kemalizm’i, burjuva ideolojisi olarak tanımlamış ve bu konudaki yanlış bakışın başta ulusal sorun olmak üzere ittifaklar sorununda yanlış tutuma götürdüğünü saptamıştır.

“Kurtuluş Savaşına önderlik eden kişilerin sınıfsal kökenleri ne olursa olsun bu pek fazla önem arz etmemektedir. Burada önemli olan bu kişilerin ideolojik belirlenimleridir. Bu ideolojik yapının da burjuva ideolojisinden başka bir şey olmadığını görüyoruz. Bu ideoloji de sınıfsal temelini çıkarları emperyalizmin işgali ile zedelene *ticaret burjuvazisinde* bulmaktadır. Çıkarlarının emperyalizmle çatıştığı ölçüde de anti-emperyalist tavır takınmak durumunda olmaktadırlar. ...

Tutarlılığın ölçüsünü ise sözlerinde ve somut davranışlarında bulabiliyoruz:

1. Fıili işgali söküp atma konusunda sonuna kadar direnme.
2. Ekonomik ilişkilerinde emperyalist dünya ile yeni biçimler içinde kol kola yürüme. Sözde politik bağımsızlık.” (“Yol Ayrımı”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 1, Haziran 1976, s. 28-29)

“Geçmiş hareketlerin etkinliği altında Kemalizm sorununa getirilmiş olan bakış, pratikte devrimin müttefiklerine karşı yanlış tutum ve müttefiklerin doğru olarak ayırt edilemeyişi getirmiştir.” (“Yol Ayrımı”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 1, Haziran 1976, s. 45)

THKP-C’nin ‘öncü savaşı’ anlayışını ise, Kurtuluş, üzerine da-

KURTULUŞ

yandığı felsefi görüşlerden başlayarak bütünlüklü bir biçimde ele aldı ve eleştirdi. Mahir Çayan, savunduğu ‘öncü savaşı’ anlayışını, ‘ülkede sürekli bir milli krizin’ varolup ‘evrim ve devrim aşamalarının iç içe’ geçerek ‘silahlı eylemin objektif koşullarını’ oluşturduğu iddiasına dayandırmış, ‘pasifize olmuş kitlelerle oligarşi arasında’ bulunduğunu ileri sürdüğü ‘suni dengeyi’ kırmak üzere ‘silahlı propaganda’ yöntemini getirmişti.

Bu anlayışı eleştirirken Kurtuluş, öncelikle bunun dayandığı felsefi yaklaşımın diyalektiğe aykırılığını vurgulayarak birbirlerinden ayrımını koyduğu ‘evrim dönemi’ ve ‘devrim dönemi’ yöntemlerini açıklıyordu.

“Söz konusu edilen evrim ve devrim aşamalarının iç içe olması, hareketin evrimci formuyla devrimci formunun iç içe girip tek bir harekete indirgenmesidir. Nicel değişiklikle nitel değişiklik tek bir hareket olarak sürmektedir. Hareketin böylesine tek bir biçime indirgenmesini diyalektik kabul etmez.” (“Evrım ve Devrim Aşamaları”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 2, Temmuz 1976, s. 19)

“... devrim için gerekli sübjektif koşullar yoksa, mücadele yöntemleri devrim dönemine, yani iktidarı ele geçirmeye ilişkin yöntemler yerine bu sübjektif denilen koşulların yaratılması için gerekli olan yöntemler olmalıdır. Bunlar proletaryanın ve diğer emekçi sınıfların bilinç ve örgütlenme düzeyinin yükseltilmesinde, bunlarla sıkı bağlara sahip, geniş kitleleri siyasal eyleme sürüklemeye yeteneğine sahip proletarya partisinin yaratılmasında kullanılacak yöntemlerdir. Bu yöntemler, geniş siyasal kitle gösterileri, kitleleri ve kadroları burjuva ideolojisinin etkisinden arıtmak amacıyla sürdürülecek ideolojik mücadele, öz olarak ajitasyon, propaganda ve örgütlenme çabaları olarak sınırlanır ve bunlar da evrim döneminde temel mücadele yöntemleri olmak zorundadırlar. Bunlara destek olmak üzere her türlü araç somut şartlara bağlı olarak yaratıcı bir biçimde kullanılır. Ancak bu dönemde kitleleri bilinçlendirme ve örgütlemenin temel yöntemi silahlı propaganda olamaz.” (“Evrım ve Devrim Aşamaları”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 2, Temmuz 1976, s. 21)

“Oligarşiye karşı mücadelede silahlı eylemden başka hiçbir yöntemin kalmamış olduğunu kitleler ancak kendi deneyleriyle kavrayabilir-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

ler.” (“Evrım ve Devrim Aşamaları”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 2, Temmuz 1976, s. 22)

Bunlara bağlı olarak, kitlelerin bilinçlendirilip örgütlenmesi için izlenecek mücadele yöntemleri ile iktidarı almak için silahlı devrim mücadelesinin yöntemleri arasındaki ayrım üzerinde duruluyor, silahlı mücadele aşamasına ulaşabilmek için silahlı olmayan mücadelelerin gerekliliği vurgulanıyordu.

“... başlangıçta siyasi bir üstünlüğü silahlı propaganda dışındaki çalışma tarzlarını temel alarak sürdürmeye çalışan bir örgüt ise çok daha değişik bir yapıya sahip olmak zorundadır. Başlangıçta kitlelerin acil gereksinmelerini ele alarak bunları siyasi bir muhtevaya ulaştırmaya çalışarak, başta işçi sınıfı olmak üzere geniş yığınları hareket ettirebilme gücüne sahip bir parti haline gelmeye, yani kitleleri devrim saflarına kazanmaya, onların öncülerini başlangıçta dar olsa da giderek genişleyen bir proletarya partisi içerisinde örgütlemeye çalışacaktır. Böyle bir partinin çalışmalarında silahlı mücadele ancak destek olacak şekilde kullanılacaktır. Bu nokta partinin güç sorunudur. Ve hakim sınıflarla olacak olan çatışmayı uygun koşullarda belirleyecek olan da budur. Hangi koşullar altında olursa olsun hakim sınıflara karşı bir mücadeleyi istikrarlı kılabilme gücünde olmayan bir parti açık savaş alanına giremez. Bu zaten düşmanın yapmak istediği şeydir: Güçlerin yetersiz olduğu bir anda devrimcileri açık çatışmaya çekebilmek ve kendi tayin ettiği alanda dövüştürmek.” (“Öncü Savaşı Üzerine”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 7, Aralık 1976, s. 82-3)

“... dünya devrimci hareketi, mücadeleyi silahlı mücadele dışındaki yöntemlerle örgütleyerek silahlı savaş aşamasına ulaştıran muzaffer örgütlerin örnekleri ile doludur. Ve başka türlü gelişen mücadele de yoktur. Çünkü savaşabilmek için gerekli olan asgari bir birikimi yaratmanın başka yolu yoktur.” (“Öncü Savaşı Üzerine”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 7, Aralık 1976, s. 86)

İşte bu değerlendirmeleri temelinde Kurtuluş, THKP-C’yi ‘kitlelerden kopuk bir silahlı mücadele’ anlayışı savunduğu için eleştirmektedir.

“Hareketin kendine özgü olan en önemli yanlışı o zaman varolan kitle bağlarını geliştirmek suretiyle, oligarşiyle olacak sıcak mücadeleyi adım adım bunun üzerine inşa etmek yerine, yanlış bir öncü savaş an-

KURTULUŞ

layışıyla, mevcut kitle bağlarının kopması ve kitlelerden kopuk ve dağınık bir silahlı mücadelenin seçilmesi ve sınıf savaşını salt silahlı mücadeleye indirgemek olmuştur. Yoksa yanlış *silahlı mücadeleyi seçmekte değildi*. Ancak o seviyede böyle bir silahlı mücadeleyi temel alarak yürürebilmek için ülkenin ve devrimcilerin sübjektif koşulları elvermiyordu.

Bu anlayış silahlı mücadeleyi, bir avuç proleter devrimcisinin oligarşi ile savaşına kadar indirgedi.” (“Yol Ayrımı”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 1, Haziran 1976, s. 46-47)

Devrimin kitlelerin eseri olduğunu, kitlelerin desteklediği silahlı mücadelenin başarıya ulaşabileceğini vurgulayan Kurtuluş, bir avuç ‘öncü savaşçının’ oligarşiyle düellosuna varan kitlelerden kopuk silahlı mücadele anlayışını eleştirirken, kitlelerin bilinçlendirilip örgütlenmesinin silahlı propaganda ile değil, leninist kitle çalışması ile gerçekleştirilebileceğini savunuyordu. Ancak 71 hareketini leninist olmayan çalışma tarzı ve mücadele yöntemleri nedeniyle eleştiren Kurtuluş, kendi değerlendirmesiyle çelişen bir biçimde, bu hareketi ‘proleter devrimci’ olarak isimlendiriyordu.

“Bu üç hareketin ortak ve belirleyici karakteri, geçmişin kendi gücüne güvenmeme anlayışına karşılık, *proletaryanın kendi silahlı gücünü yaratma* doğrultusunda mücadele oldu.” (“Yol Ayrımı”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 1, Haziran 1976, s. 41)

Geçmişten çıkartılan derslerin yeni döneme yol göstererek geleceği belirlemesi açısından, bu isimlendirme sorunu, içeriğe ilişkin bir soruna, yani silahlı propaganda gibi leninist olmayan çalışma tarzı ve mücadele yöntemlerinin savunulmasına karşılık gelmediği ölçüde, belirleyici bir önem kazanmıyordu. Buna karşılık proletarya partisinin inşası doğrultusunda bir örgütsel pratik ve kitle çalışması sürdürülmesi bakımından, 71 hareketinin kopuşu ve bağların geliştirilmesi savunulan kitlelerin sınıfsal karakteri, çok daha fazla önem taşıyordu. 71 hareketinin içinden doğduğu, koptuğu kitle hareketi ise, Dev-Genç’ti, öğrenci gençlik hareketiydi.

“1960-1971 koşullarının ürünü olarak öğrenci gençliğin biricik

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

kitlevi örgütü Dev-Genç 1971'lere gelindiğinde, içinden çıkan en ileri unsurların sınıf pusulası arayışı içine girmeleri ve sınıfsal tavır almaları ile birlikte kesin olarak gençlik hareketi ve gençlik örgütü niteliğini kaybetti.” (“Yakın Geçmişin Tarihsel Önemi”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 2, Temmuz 1976, s. 78)

71 hareketi ve THKP-C, gençlik hareketi içerisinden gelişmiş oldukları için, “o zaman varolan kitle bağlarını geliştirmek” önermesi, yeniden gençlik temelli bir kitle hareketinin geliştirilmesi anlayışına açık bir nitelik taşımaktadır. Kurtuluş’un bir bütün olarak izlemiş olduğu siyasi pratiğin bu anlayışla uyumlu sonuçlar üretmiş olması, teorik hat içindeki bu kusurlu yönün pratik üzerindeki etkisinin geçmiş değerlendirmesinde öncelikli olarak göz önünde tutulmasını gerektirmektedir.

BİRLİK

Geçmiş değerlendirmesi açısından, Kurtuluş’un teorisindeki – pratiğinde rol oynayan– diğer bir işaret edilmesi gereken sorunlu yan, ‘birlik’ konusudur. Bu konuda da, “modern sanayi proletaryası temeli üzerinde yükselecek olan proletarya partisi” hedefiyle uyumlu saptamalar ile bu hedeften sapan uygulamaların kaynaklandığı hatalı yaklaşımlar birlikte bulunmuştur.

Yukarıda bu bölümün girişinde, *Kurtuluş Sosyalist Dergi*’nin çıkışında, ilk sayıdaki “Çıkarken” yazısında, sosyalist hareketin birliğinin “birincil görev” olarak alındığı ve buna hizmet etmek üzere ideolojik mücadelenin “en ağırlıklı bir görev” konumuna yerleştirildiği aktarılmıştı. Birlik sorununa yüklenen belirleyici önem, çeşitli zamanlarda yinelenmiştir.

“sosyalistlerin önündeki görev, tek kelime ile birliktir” (*Kurtuluş* Haftalık Gazete 11, 14 Mart 1978, s. 1)

“birlik sorunu ... bizim Türkiye devrimci hareketi adına önümüze koymuş olduğumuz anahtar sorundur.” (“Faşizme Karşı Birlik’ ve Devrimci Yol”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 32, Ağustos 1979, s. 109)

Hareketin çıkış manifestosu niteliğindeki “Yol Ayrımı” yazısında da, dar grupçuluğun birlik çabalarını boşa çıkartması eleş-

KURTULUŞ

tiriliyor, birliğin sağlanabilmesi için sosyalist hareketin sınıf temelini oturmasının önemi vurgulanıyor ve çözüm ideolojik mücadeleye bağlanıyordu.

“Birlik şemsiyesi ellerinde dolaşan bu insanlar yeni tekkeler oluşturmaktan bir adım öteye varamadılar. En şiddetli bir biçimde başkalarını grupçulukla, kendi gruplarını güçlendirmenin dar sınırlarına hapsolmekle suçlayanların kendileri küçük bir tekkenin şeyhi olma muradına erdiler. Grup örgütlenmesine gitmenin uyanıklığı içerisinde objektif durumu doğru değerlendirmiş olduklarını söyleyerek bundan övünme payı dahi çıkaranlar oldu. Sonuçta Türkiye devrimci hareketi bir sürü gruptan oluşan karmaşık bir manzara arzeder oldu. ...

Bu dağınıklığa neden olan en büyük faktör elbette ki Türkiye sosyalist hareketinin hâlâ aydınlar çerçevesini aşıp da sınıf temelini sağlam bir biçimde oturamamış olmasıdır. ... hareket sınıf temelini oturduğu ölçüdedir ki, Türkiye sosyalist hareketi de bir bütünlük içerisine girebilecektir. ...

Mücadelemizin temel şiarı BİRLİK İÇİN MÜCADELE, birlik amacıyla yanlış görüşlerle mücadele olmalıdır, ayrılık yaratabilmek için değil. Elbette bunun yolu da varolan ayrılıklar üzerine toprak atmak suretiyle yapay birlikler oluşturmaktan geçmez.

Kısaca özetlemek istersek, geniş yığınlar arasında geçmişe göre çok daha ileri nitelik kazanmış olan sosyalist hareketimizin birlik sorununun çözümü, pratik temel üzerinde yoğun ideolojik mücadeleden geçecektir, gazete ve dergi köşelerinde birbirine laf atmaktan değil.” (“Yol Ayrımı”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 1, Haziran 1976, s. 17-21)

Birlik hedeflenen gruplar ise, SBKP ve ÇKP görüşlerini benimseyen iki kampın dışındakiler olarak görülüyordu.

“bugün sorun hareketin birliğini sağlamak ve partileşmek sorundur ... Biz bugün Türkiye’de, Türkiye’nin sorunlarına cevap getirebileceklerin ‘Türkiye’ye özgü yolu’ arayan insanlar arasından çıkabileceği ve başarıya ulaşabileceği kanısındayız. Bu anlayışımız nedeniyle, kaba çizgilerle iki reçeteci anlayışın (Çin - Sovyet) dışındaki kümelenmelerin birliğinin sağlanmasını vurguluyoruz. ... Özellikle bugün bizleri hareket ettirecek can alıcı ilke; ‘birlik için mücadele’ olmalıdır.” (“Demokratik Devrim”, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 7, Aralık 1976, s. 6)

Birlik arayışında, SBKP ve ÇKP çizgileri dıştalanırken, ‘iki şab-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

loncu çizgi' ifadesiyle sorun şablonculuğa, reçeteciliğe dayandırılıyordu. Aslında bu, dünya sosyalist hareketinde revizyonizmin egemenliği, uluslararası sosyalizmin bunalımı gibi belirleyici önem taşıyan sorunu küçümseyen, yüzeysel, kolaycı bir yaklaşıma karşılık geliyordu. SBKP ve ÇKP'nin temsil ettiği sosyalizm anlayışlarına karşı tutumu, kapsamlı eleştirileri yerine 'şablonculuk yapmamak' gerekçesine dayandırmak, 'Türkiye'ye özgü yol' adına enternasyonalizme duyarsızlığa kapıyı açıyordu.

İki kampın dışındakiler arasında ise, esas olarak, Kurtuluş'tan başka, ezici bir ağırlıkla *Devrimci Gençlik - Devrimci Yol* bulunuyordu. Diğer bir deyişle, –birincil görev olarak görülen ve kritik, belirleyici önem atfedilen– birlik politikasının esasını, *Devrimci Gençlik - Devrimci Yol* ile birlik, 1975'te gerçekleşen ayrılığın ortadan kaldırılması, geri çevrilmesi oluşturuyordu. Başlangıçta, birliğin aracı olarak ideolojik mücadele öne çıkartılıyordu. Ancak süreç içerisinde, "Gençliğin Devrimci Eyleminin Birliği" sloganını kullanan *Devrimci Gençlik*'le tabanında, gençlikte rekabete yönelen bir yaklaşım gelişti; kaybedilen, *Devrimci Gençlik*'e 'kaptırılan' gençliği yeniden kazanmak için gençlik hedef alınmaya başlandı.

"Görevimiz sosyalist hareketin birliğini savunmak, bu yönde çabalarda bulunmak yanında, bu süreci hızlandıracak davranışlar içine gençlikte de girmek olmalıdır. ...

... yoğun bir potansiyel taşıyan devrimci gençliğin değerlendirilmesi hâlâ güncelliğini korumaktadır." ("Devrimci Gençlik Nereye Yönelmeli?", *Kurtuluş Sosyalist Dergi* 3, Ağustos 1976, s. 4)

Birlik mücadelesinin aracı olarak, ideolojik mücadelenin yerine, gençlik içerisinde kitle çalışmasının öne çıkması ise, yanlış bir birlik anlayışına karşılık geldiği gibi, Kurtuluş'un bileşimi, şekillenmesi, gelişimi, bir bütün olarak niteliği ve kaderi üzerinde belirleyici önemde oldu.

PRATİK

Kurtuluş'un 71 değerlendirmesiyle çıkarttığı ve "Yol Ayrımı"

KURTULUŞ

yazısında ifade ettiği temel ders, modern sanayi proletaryası temeli üzerinde proletarya partisinin yaratılmasıydı. Bu hedef, teorik çalışmalarla proletarya partisinin programatik görüşlerinin proletarya sosyalizmi temelinde geliştirilmesini gerektirdiği gibi, pratik çalışmaların da işçi sınıfına yöneltilmesini gerektiriyordu. Ancak, sınıfa yönelim perspektifine bağlanan başlangıçtaki gençliğe mesafeli tutum, *Devrimci Gençlik* ayrılığı ve gençlikten, varolan kitlesel tabandan kopuş ile sonuçlanınca, gelişen tepkisel tavır ağır bastı ve yönelimi tersine çevirdi.

En öncelikli görev olarak nitelenen ‘birlik’ perspektifi, ayrılığın sonuçlarını ortadan kaldırma hedefliydi. Başlangıçta, bu, ideolojik mücadeleyle, geçmişi savunduğunu iddia edip bunu pratiğe geçirmeyen *Devrimci Gençlik*’in tutarsızlığını ortaya koyup mahkum ederek gerçekleştirilmek isteniyordu. Ama bu sağlanamazken, aynı amaca ulaşmayı, *Devrimci Gençlik*’in bulunduğu alanda, gençlik içinde güçlenmekte arayan bir yönelim öne çıktı. *Kurtuluş Sosyalist Dergi*’den altı ay kadar sonra, (Kurtuluş’un çizgisini simgeleyen) ‘proletarya sosyalizmini gençlik içinde egemen kılmak üzere’ *Kurtuluş İçin İleri* dergisi yayınlanmaya başlandı.

Ağustos 1976’da *Devrimci Gençlik*’in inisiyatifinde, Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu kurulmuştu. Kasım 1976’da yayınlanan *Kurtuluş İçin İleri* dergisi de, büyük bir ağırlıkla *Devrimci Gençlik*’i hedef alıyordu. Bu, daha sonra *Kurtuluş İçin İleri*’nin yayın hayatının özetlendiği “İleri Üçüncü Yılına Gिरerken” başlıklı yazıda, geçmişi istismar eden *Devrimci Gençlik - Devrimci Yol* karşı-sında *İleri*’nin görevi olarak anlatılmıştır.

“Bazıları İLERİ’nin DG-DY ile çok ‘uğraştığını’ söylemekte ve bu durumu eleştirmektedirler. Doğrudur İLERİ DG-DY ile ‘uğraşmış’ ve uğraşmaktadır. ...

İLERİ bir gençlik organıdır ve Devrimci Gençlik olsun –adı üstünde o da bir gençlik organıdır– daha sonra Devrimci Yol olsun, aynı platformda mücadele vermektedirler, yani gençlik platformunda. Gençlik platformunda çeşitli ideolojik ve siyasi sorunları tartışmanın kaçınılmazlığı bir yana, zaten İLERİ’nin başlıca görevlerinden biri bu-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

dur. Öte yandan geçmişte aynı hareketin –THKP-C'nin– içinden gelmiş olmamız ve Devrimci Gençlik - Devrimci Yol'un geçmişi istismar ederek, geçmişi eleştirdiğini bir türlü itiraf etmeyerek daha hâlâ geniş gençlik yığınlarının kafasını karıştırıyor olması bizim DG-DY ile daha çok 'uğraşmamıza' neden olmaktadır." (*Kurtuluş İçin İleri* 16, 1 Aralık 1978, s. 3)

'Birlik' ya da diğer bir anlatımla 'ayrılığın sonuçlarını ortadan kaldırma' çabası, öğrenci gençlik içerisinde güç olan *Devrimci Gençlik*'i, onun bulunduğu alanda hakim olarak yenme çabasına dönüşmüştü. *Kurtuluş İçin İleri* ilk sayısındaki "Proleter Sosyalist İdeolojiyi Gençlik İçinde Egemen Kılalım" başlıklı yazıda *Devrimci Gençlik*'i öğrenci örgütlerinden sökülüp atmayı hedef olarak koyuyor ve amacını, proleter sosyalist ideolojiyi ve politikayı gençliğe hakim kılmak, gençliği proleter sosyalist hareket etrafında birleştirmek olarak tanımlıyordu.

"Kurtuluş İçin İLERİ, proleter sosyalistlerinin gençliğe bakış açısını açıklamak, gençliğin proleter sosyalist hareket etrafında birliğini sağlamak için çıkmaktadır. ...

Biz biliyoruz ki, bugün öğrenci gençliğin kitle örgütlerinin bazılarının başına çöreklenmiş olanlar, proleter sosyalistlerinin ideolojik ve pratik mücadelesinin sonucunda sökülüp atılacaklardır. Kapkaççı bir anlayışla başına çöreklandıkları ve bir 'grup' örgütü haline getirmeye çalıştıkları gençlik örgütlerinde mutlaka proleter sosyalist ideoloji, proleter sosyalist hareket hakim olacaktır. ...

Genellikle 'Devrimci Gençlik' Dergisi çevresinde toplanmış olan bu oportünistlerin öğrenci gençliğin kitle örgütünü kendi dar gruplarının örgütü olmasına müsaade etmeyeceğiz. Doğru ideolojiyi doğru politikayı ve demokratik merkezizetçiliği örgütlere mutlaka egemen kılacağız." (*Kurtuluş İçin İleri* 1, 28 Kasım 1976, s. 3)

Kurtuluş Sosyalist Dergi yayınlandığında, hareketin önüne koyduğu görevler ve yönelimi açısından, teorik çalışma ve ideolojik mücadele öne çıkmaktaydı. Başka sosyalistlerin kazanılması ve birlik çabaları bu temel üzerinde sürdürülüyordu. Buna karşılık *Kurtuluş İçin İleri* dergisi yayınlandığında, gençlik içerisinde hakim olmak üzere, öğrenci gençlik içerisinde kitle çalışması öne geçti.

KURTULUŞ

Bu ise, mevcut sosyalistleri onların buldukları alanda siyasi faaliyet yürüterek, o alanlarda en güçlü olmaya çalışarak kazanma biçiminde yanlış bir birlik anlayışına karşılık geliyordu.

Gençliği kazanmak, ‘düşürmek’ hedefiyle politik çalışmanın görev edinilmesi, yönelimi değiştirdi, bu temelde oluşan politik hareketin karakterini belirledi. *Gücünü öğrenci gençliğe yönelten hareket, küçük-burjuva bir tabana oturdu, daha sonraki siyasi gelişmelerle bu taban ve kitle hareketi üzerinde karşılaşp tutumlar olarak, dayandığı tabanla etkileşim içinde, onunla uyumlu özellikler kazandı.* Faşizme karşı mücadelenin giderek toplumun politik gündeminde en üst sırayı aldığı bu dönemde, Kurtuluş da, eylemlerinin içeriğini anti-faşist mücadelenin belirlediği ve bu temelde devrimci-demokrat karakter sergileyen diğer sol hareketlerle büyük ölçüde benzer bir gelişim gösterdi.

Bunlar, Kurtuluş’un kendi geçmişini değerlendirerek saptadığı “modern sanayi proletaryası temeli üzerinde yükselecek olan proletarya partisi” hedefinin gereklerinden farklı yönde bir gelişmeye karşılık geliyordu. Komünizmin evrensel saptamaları açısından değerlendirildiğinde, işçi sınıfı partisinin en temel özelliklerinden biri, tabanının ve organik bileşiminin proleter karakterli olmasıdır. Bu yüzden işçi sınıfının komünist partisini yaratılmak, komünistlerin işçi sınıfı arasındaki siyasi çalışmalarından geçer. Komünist partinin bulunmadığı koşullarda, komünizmi benimseyenlerin önüne başka bir görev geçiremeyecekleri temel görevleri işçi sınıfının komünist partisinin inşasıdır. Komünizmi benimseyenler, bu doğrultuda, işçi sınıfı içerisinde, sınıfın öncülerini kazanmak üzere, ajitasyon, propaganda, örgütlenme çalışmaları yürütmeli ve bu siyasi faaliyetle komünizmi işçi hareketiyle birleştirmeyi hedeflemelidirler. Çünkü işçi sınıfının komünist partisi, ancak komünizmle işçi sınıfı hareketinin bileşimini ifade eden bir siyasi hareket biçiminde doğabilir.

Kurtuluş’un çıkışında önüne koyduğu proletarya partisi hedefi de, pratik siyasi çalışmanın işçi sınıfına yöneltmesini, ajitasyon, propaganda, örgütlenme faaliyetinin işçi sınıfı arasında sürdür-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

rülmesini gerektiriyordu. Ama bunun yerine, *Devrimci Gençlik* ayrılığından kaynaklanan bir rekabet temelinde, siyasi faaliyetin gençlik içerisinde başlatılmasıyla, Kurtuluş, farklı bir yönde gelişti. Toplumun gündemindeki mücadeleler içerisinde politik bir taraf olarak yer alan on binlerce kişilik bir siyasi harekete dönüştüğünde, Kurtuluş, proleter değil, küçük-burjuva bir sınıfsal taban ve bileşim kazanmıştı. Kurtuluş'un proleter karakter kazanmak yerine, küçük-burjuva nitelikli bir harekete dönüştüğü, hareketin başını çekenler tarafından yapılan yakın dönemdeki değerlendirmelerde de kabul ediliyor.

“KURTULUŞ'un işçi sınıfının tarihsel rolüne yaptığı vurguya rağmen, sınıf içinde yeterince mevzilenmemiş olması dikkatleri üzerine çeken önemli bir soruna işaret etmektedir. Sosyalist hareketin uzun yıllar sınıfsal bir temelden kopuk seyretmesi gerçeği Kurtuluş hareketini de kapsamaktadır. Bunun yanında, uzun bir süre kadrolaşma çabalarının başta gençlik olmak üzere, küçük burjuva sınıf ve tabakalar içinde yoğunlaşmış olması ve yine kadroların büyük bir bölümünün küçük burjuva kökenden gelmiş olmasının, sınıf içindeki çalışmalar açısından olumsuz etkide bulunduğu açıktır.” (M. Kemal Kaçaroglu, “Sosyalist Hareket İçinde Kurtuluş”, *Teorik - Politik Dergi Kurtuluş* 10, Temmuz 2001, s. 26)

Kurtuluş hareketinin bir işçi hareketi olarak geliştiğini iddia etmek elbette (herhalde hiç kimse için) mümkün değildir. Ancak neden proletarya partisi hedefine ilerlenmeyip bir küçük-burjuva hareketi yaratıldığına gelince durum değişmekte, farklı iddialar söz konusu olmaktadır. Proletarya partisinin inşasının gereklerinin yerine getirilmemesi ve güçlerin başka alanlara sevk edilmesi doğrultusunda, süreç boyunca değişen gerekçeler, mazeretler ileri sürülmüştür.

‘GÜÇ OLMA ANLAYIŞI’

Siyasi faaliyetin işçi sınıfı yerine başka sınıf ve tabakalar arasında sürdürülmesini mazur göstermek için ileri sürülen ilk gerekçe, ‘önce güç olunması, sonra bu güçle sınıfa gidilmesi’ biçimi-

KURTULUŞ

mindeydi. On binlerce kişilik büyük bir güç, proleter olmayan bir siyasi hareket yaratılırken ileri sürülen bu gerekçe, gerçekliği hiçbir biçimde açıklamıyordu. Hareketin gelişmesi, gençlik içinde başlatılan siyasi çalışmanın devamı olarak aslında *kendiliğinden* bir karakter taşıırken, ‘güç olma’ anlayışı da hareketin bu işçi sınıfı dışındaki gelişmesine bir tür ‘kılıf’ oluşturuyordu.

Üniversitelerde başlatılan siyasi çalışmalar mahallelere de uzandı. Oluşan siyasi hareket içerisinde, genel olarak küçük-burjuva nitelikli kabul edilen sınıf ve tabaklardan gelenler, bunlar arasında üniversite ve lise öğrencileri ile mahallelerin işsiz gençleri ağırlık taşıyordu. Kurtuluş’un önüne koyduğu hedefle çelişen bu durum, bir noktadan sonra, saptanan hedefe uygun çalışma yürütmek yerine nerede hareketlilik yükselirse oraya yönelmek biçiminde bir kendiliğindenliğin, daha doğrusu gelişmeyi kendiliğindenliğe bırakma tutumunun ürünüydü. Öte yandan, oluşan hareketin sınıfsal bileşiminin proletarya partisi hedefiyle çeliştiği ise göze batmaya başlıyordu. Giderek işçi sınıfı çalışmasına da güç aktarma çabaları adım adım gündeme geldi.

Faşist saldırıların, tehditlerin artmasıyla birlikte, gençliği kazanmak ve ‘gençlikte proleter sosyalist çizgiyi hakim kılmak’ yönelimi de, kendini anti-faşist mücadelede kanıtlamak ve bu yolla gençliğe önderlik ederek kiteselleşmek hedefini edinmişti. Bir kez bu tablo oluştuktan sonra, komünizmin gereği olarak planlanmış, örgütlü ve sistemli bir yönelimle işçi sınıfı içinde çalışma yapılmasının gündeme getirilmesi ise oluşmuş olan psikolojik ortama ters düşmeye başlıyordu.

Kurtuluş hareketini oluşturan insanların sınıfsal kökenleri itibariyle –küçük-burjuvazi– buldukları alanı hep beraber terk etmeleri beklenemeyeceği gibi, komünizmin gereği olarak planlanabilecek ölçekte ve gelişmişlikte bir sınıf çalışmasına başlamak için, hareketin bütün unsurlarının, hem nitelik ve hem de yeterlilik açısından uygun düşmeyecekleri de aslında öngörülebilirdi. Sınıf çalışmasına yönelebilecek belirli sayıda ve ölçekte insanın ise, gençlik içindeki çalışmaya ve sonrasında gelişen anti-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

faşist mücadeleye ayrılması, bu mücadele içinde bilinçli olarak yaşamlarını koyabilen insanların, çelişkili gibi gözükmeyle birlikte, komünizmin, farklı sınıf aidiyetlerinin reddedilmesi yoluyla işçi sınıfı ile bütünleşmek şartını yerine getirmedikleri anlamına geliyordu.

Bu genel gelişim çizgisi dışında, toplumsal muhalefetin ve sınıf hareketinin yükselmesiyle paralel olarak, işçi sınıfıyla ilişkiler kurulacak, planlı, sistemli olmasa da sınıf ilişkileri geliştirilebilecekti. Bu sırada, 1978 başında yayınlanmaya başlanan haftalık *Kurtuluş* gazetesiyle siyasi faaliyet bütünlüklü bir düzeye yükseltirken, yine sınıf çalışmasına yönelim, gazetenin biçimlenmesi açısından önem taşıyordu. Bu doğrultuda, işçi çalışmasına yönelik haberler ilk sayfalara konularak öne çıkartılıyordu. Ancak arka sayfalarda yer alan ve hareketin mensuplarının gönderdiği haberlerin ağırlıklı olarak mahalle veya öğrenci haberi nitelikleri, aynı zamanda hareketin sınıfsal karakterini de yansıtıyordu.

Ulaşılmış olan noktada, oluşmuş olan hareketin kazanmış olduğu özellikler, bir işçi hareketine dönüşmeyi olanaklı kılmıyor, yönelimi işçi sınıfına çevirme çabalarının başarılı olmasını engeliyordu. Hareketin işçi sınıfı arasındaki çalışmaya güç aktarması, mevcut çalışmaları zayıf düşüreceği gerekçesiyle, çelişkilere ve dirençlere neden olabiliyordu. Bu süreçte, sınıf çalışmasına güç aktarılması doğrultusunda adımlar atılmasına rağmen, bunlar hareketin sınıfsal karakterinin değişmesini sağlayacak düzeyde olmadığı gibi, kişilerin fabrika yerine okula veya mahalleye gönderildiği tersine örneklerden bile söz edilebilir.

'BAŞKA GÖREVLER'

1979'da örgütsel sorunların tartışıldığı bir sürecin ardından toplanan Konferansta, hareketin sınıfsal niteliği sorununa ilişkin olarak da, 'bütün güçle sınıf çalışması sürdürülmesi' önerisi getirildi. Ancak bu öneri, 'mutlakçılığa düşmemek' ve faşizme karşı mücadele ve ulusal sorun gibi 'başka görevlerin de bulunduğu' gerekçesiyle geri çevrilip, sınıf çalışmasının 'esas güçle' sürdü-

KURTULUŞ

rülmesi biçimindeki formülasyon kabul edildi.

“Konferans siyaset tarzı üzerine ortaya çıkan bir tartışmayı açıklığa kavuşturmak üzere toplanmıştı, fakat tartışma ilerledikçe birçok konuyu kapsamıştı. Tartışmanın tezlerinden biri ve konferans talebine yol açan tez ‘yalnız ve bütün gücümüzle işçi sınıfı arasında çalışmalıyız ve kadroları bu alanda istihdam etmeliyiz’ şeklindeydi. Tartışmalar sonunda konferansta ‘ağırlıklı olarak işçi sınıfı arasında olmak üzere toplumun bütün katları arasında çalışma yapmalıyız, anti-faşist mücadele ve anti-sömürgeci mücadeleyi göz ardı etmemeliyiz’ şeklinde bir karar çoğunluk oylarıyla kabul edildi. Ancak, alınan bu kararın yaşanan süreç ve güncel siyasal görevler bakımından pratikte fazla bir anlamı ve bir eylem planı şeklinde uygulama şansı olmayacaktı.” (Ş. İba, “Kurtuluş Hareketinin Tarihsel Süreci Üzerine Notlar -I-”, *Teorik - Politik Dergi Kurtuluş* 10, Temmuz 2001, s. 53)

İşçi sınıfının toplumsal mücadeleler içindeki konumundan kuşku duyan bir anlayışı yansıtan ‘başka görevlerin de olduğu’ vurgusu, siyasi çalışmanın işçi sınıfı yerine başka sınıf ve tabakalar arasında sürdürülmesine yeni bir gerekçe oluştururken, ‘esas güçle sınıf çalışması’ formülasyonu da hayata geçirilmedi, güçlerin *azıyla* sınıf çalışması ve *esas* güçle diğer sınıf ve tabakalar arasında çalışma yapılmaya devam edildi.

Tartışma sonucunda alınan tutuma ‘başka görevlerin’ dayanak gösterilmesiyle ise, sosyalist görevleri işçi sınıfına, başka görevleri de diğer sınıflara havale eden bir anlayış beliriyordu. Bu anlayışla, işçi sınıfı içinde çalışma yapmak, harekete işçi örgütlemek şeklindeki çalışmalar sosyalist görev ve faaliyet olarak algılanırken, farklı toplumsal kesimlerin taleplerine yönelik mücadeleler ise demokratik görevler ve demokrasi mücadelesi olarak algılanıyor ve bu iki düzeyin farklılığı öne çıkarılıyordu. Bu açıdan, sosyalist görevlerin işçi sınıfı, başka görevlerin ise diğer sınıflar tarafından yürütülmesi gerektiği yönündeki bu anlayış, ortaya çıktığı ölçüde, sınıfsal ve örgütsel zemini belirsiz bir hareketin, işçi sınıfı yerine bütün toplumsal muhalefeti örgütleyerek önderlik etmeye çalışması anlamına geliyor; diğer ezilenlere ilgisiz kalmamak, onlara da öncülük etmek adına, bütün ezilenleri birden örgütleme-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

ye yönelen *halkçı* bir pratiği ifade ediyordu. Devrimci Yol gibi bu bakımdan kendi içinde daha ‘tutarlı’ diğer örneklerden de bilindiği üzere, bu halkçılık, genelde küçük-burjuva nitelikli kesimlere dayanan ve politik perspektifi devrimci-demokratizmle sınırlı bir politik harekete karşılık geliyordu.

LENİN’İN *NE YAPMALI?*DAKİ SÖZLERİ

1980’de 12 Eylül askeri darbesi, işçi sınıfını darbeye direnmesi için öncülük edecek komünist önderlikten yoksun yakalarken, diğer sol hareketler gibi Kurtuluş hareketini de darbeye direnebilecek tabandan, işçi sınıfından kopuk olarak buldu. Darbeye direnilemeyip siyasi faaliyetin de kesintiye uğradığı yenilgi döneminin tartışma ve iç mücadeleleri içerisinde işçi sınıfından kopukluk ve sınıf çalışması sorunu tekrar öne çıktı. Örgütsel parçalanmalarla sonuçlanan bu süreçte, işçi sınıfı yerine başka sınıf ve tabakalar arasında çalışma yapılmış olmasına bu defa, Lenin ‘şahit’ gösteriliyor, Lenin’in *Ne Yapmalı?*’da kullandığı “bütün sınıflara gitmek” önermesi, başka sınıflara yönelik çalışmaların gerekçesi olarak ileri sürülüyordu.

“Proletaryayı toplumdaki bütün sınıfların devletle ve hükümetle karşılıklı ilişkileri alanı üzerinde eğitmeden, proletaryayı bu alanda da bilgilendirmeden proletaryanın öncülerini komünist mücadelede örgütlenmeye kazanmak olanaksızdır. M-L bir örgüt bunu siyasi kampanyalarla gerçekleştirir. Bu, proletarya arasında yoğun bir ajitasyon ve propagandayı gerektirir. Bunları örgütlenme faaliyeti tamamlar. İşçilere siyasi sınıf bilinci *sadece dışarıdan*, yani, sadece ekonomik mücadelenin dışından, işçilerle işverenler arasındaki ilişkiler alanının dışından götürülebilir. Bu bilgiyi elde etmenin olanaklı olduğu biricik alan *bütün* sınıf ve tabakaların devlet ve hükümetle ilişkileri alanı, bütün sınıflar arasındaki karşılıklı ilişkiler alanıdır. Bu nedenle, işçi sınıfına siyasi bilgi götürmek için ne yapılmalıdır sorusuna çoğunlukla ekonomizme eğilim gösterenlerin yetindikleri gibi tek cevap; «işçiler arasına gidilmelidir», sorunun cevabı olamaz. İşçilere politik bilgi götürmek için, sosyal-demokratlar *nüfusun bütün sınıfları arasına gitmelidirler*, onlar, ordularının birliklerini bütün yönlerle göndermelidirler.’ Bunları söyleyen

KURTULUŞ

Lenin ...” (“12 Eylül Hizbini Mahkum Edelim!”, Ocak 1982)

Kurtuluş’un siyasi faaliyetini işçi sınıfı yerine başka sınıflar arasında sürdürmüş olmasını savunmak adına *Ne Yapmalı?*’ya başvuruluyordu. Ama bu yaklaşım, aslında kendi hatasını Lenin’in üstüne yıkmak çabasından öteye gitmiyordu. Öncelikle Lenin, işçi sınıfının dışındaki sınıflar arasındaki çalışmayı, işçi sınıfına aktarılacak siyasi bilgilerin toplanması ve ikinci olarak da işçi sınıfının diğer ezilen sınıflarla ittifakı ve onlara önderliği amacıyla savunmuştu, başka sınıfların ‘acil çıkarları için’ mücadele amacıyla değil. Bunu da açıkça *Ne Yapmalı?*’da belirtmişti.

“Acil çıkarları için’ öğrencilerin, liberalerin, vs. mücadelesine rehberlik edemeyeceğimiz açıktır...” (Lenin, *Ne Yapmalı?*, s. 111)

Belki daha önemlisi, Kurtuluş’un niteliği ile *Ne Yapmalı?*’nın yazıldığı koşulların birbirinden kökten farklılığıydı. Kurtuluş, işçi sınıfı hareketi değildi. Buna karşılık Lenin’in *Ne Yapmalı?* ile seldiği sosyalist hareket çoktan işçi hareketiyle çakışmış, işçi sınıfının önderliğini kazanmıştı. Daha önceleri, başlangıç döneminde yalnızca işçi sınıfı arasında çalışmak gerektiğini Lenin, *Ne Yapmalı?*’da da tekrarlamaktaydı.

“Propaganda ve ajitasyonumuzu nüfusun *bütün* sınıfları arasına yönetmek için yeterli güçlerimiz var mı?... hareketin başlangıç döneminde... son derece az gücümüz vardı ve kendimizi diğerlerini dışlayarak işçiler arasında faaliyetlere adamamız ve bundan herhangi bir sapmayı ağır bir şekilde mahkum etmemiz tamamiyle doğal ve meşru idi. O zaman bütün görev işçi sınıfı içindeki konumumuzu sağlamlaştırmaktı.” (Lenin, *Ne Yapmalı?*, s. 112)

Kurtuluş’un işçi sınıfı dışındaki sınıflar arasında çalışma yapmasının nedeni olarak, bu sınıflar arasında işçi sınıfına iletilmek için bilgi toplanmasının gösterilmesi gerçeklikle çelişiyordu. Her şeyden önce, Kurtuluş’u oluşturanlar, onun sınıfsal tabanı, zaten işçi sınıfı dışındaki bu sınıflardan geldiği gibi, onlarla ilişkileri sürmekte ve onlara ilişkin bilgi sahibiydi, yani özel olarak bilgi toplamak için bu sınıflara gitmeye ihtiyaçları yoktu. Daha önemlisi, Kurtuluş, değil işçi hareketiyle çakışmak, onun önderliğini

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

kazanmak, organik bileşim olarak da işçi sınıfı karakterine sahip değildi. Hareketin tabanı ve örgütlenmesi içerisinde işçiler çok küçük bir azınlık oluşturdukları gibi, belirleyici bir konumda da değildi, yalnızca tabi, destekçi, deyim yerindeyse, ‘halkın kesimlerinden biri’ konumundaydı.

Lenin ise, bütün sınıflar arasındaki faaliyetin, hareketin sınıfsal karakterini bozma tehlikesine karşı, bunun korunmasının koşulları olarak, politik hattıyla, sınıfsal temeliyle, örgütsel faaliyetiyle kendisini ispatlamış, oturmuş mevcut hareketin, marksizmden sapmadan, taviz vermeden, toplumsal siyasi mücadeleyle, işçi sınıfının siyasi eğitimini ve gündelik mücadelesine önderliği tek bir ayrılmaz bütün içinde birleştirmesini sayıyordu.

“... hareketimizin sınıf karakterinin ifadesi ne olacaktır?... Cevap: bu kamuoyuna teşhirleri biz Sosyal-Demokratların örgütleyecek olduğu gerçektir; ajitasyonun öne çıkardığı bütün sorunların Marksizmin kasıtlı ya da kasıtsız çarpıtmalarına hiçbir taviz vermeden tutarlı bir Sosyal-Demokrat ruhla açıklanacaktır; bu bütünlüklü siyasi ajitasyonun, bütün halk adına hükümet üzerinde basıncı, proletaryanın siyasi bağımsızlığını güvenceye alarak devrimci eğitimini ve işçi sınıfının ekonomik mücadelesinin rehberliğini, proletaryanın artan sayılarını ayağa kaldıran ve bizim tarafımıza getiren sömürücüleriyle bütün kendiliğinden çatışmalarının kullanılmasını tek bir ayrılmaz bütün olarak birleştiren parti tarafından yürütüleceği gerçektir.” (Lenin, *Ne Yapmalı?*, s. 116)

Kurtuluş, bu koşullara sahip olmadığı gibi, işçi sınıfı dışındaki sınıf ve tabakalar arasındaki çalışmasını da, oralardan işçi sınıfına iletmek üzere bilgi toplamak amacıyla değil, o sınıf ve tabakaların –tam da Lenin’in yapamayız dediği biçimde– ‘acil çıkarları’ için mücadelelerine önderlik etmek, onlara ‘proletarya sosyalizmini egemen kılmak’, yani onları ‘bütün olarak kazanmak’ için yapmıştı. O yüzden de, sınıfsal taban olarak, genelde küçük-burjuva kitleler içinde yapılan bu çalışma, harekete bu sınıf ve tabakaların niteliğini, organik bileşim açısından küçük-burjuva karakterini kazandırmıştı.

KURTULUŞ

ANTI-FAŞİST MÜCADELE

1983 sonunda, örgütsel sorunların sonucunda yine bir konferansa gidilirken, ayrılıkların temelinde yatan sorun olan işçi sınıfı çalışması ve sınıfsal karakter konusunda yeni bir gerekçe, ‘faşizme karşı mücadele’ gerekçesi icat edildi. İşçi sınıfı faşizme karşı mücadele etmediği, güçlerin küçük-burjuvazi arasında süren anti-faşist mücadeleye aktarılması gerektiği için işçi sınıfına gidilemediği, ayrıca işçi sınıfına gidenlerin TKP’liler gibi revizyonistler, reformistler olduğu ileri sürüldü. (Bu iddianın sahiplerinin uzun bir süredir eski TKP’lilerle birlikte yasal partilikle uğraşmasının konuyla ilişkisi dolaylı sayılmalıdır.)

“Türkiye’de anti-faşist mücadele büyük ölçüde proletaryanın dışında gelişti. ... Faşist tecavüzün ilk hedefi fabrika değil üniversite oldu. İlerici gençler kalelerini terk etmeyip bu saldırı karşısında cansiperane bir mücadeleye girişti. Faşizme karşı mücadele üniversiteler, liseler ve dolayısıyla mahalleler olmak üzere genişledi.

... anti-faşist mücadelenin o zamanlar için bizim enerjimizin büyük bir kısmını sınıf dışındaki alanlarda sarf etmemizi getirdiği aşıkardır. Anti-faşist mücadelenin zorunluluğunun benimsenmesi ... enerji ve imkanlarımızın oldukça büyük bir kısmının anti-faşist mücadelede harcanmış olduğu ve anti-faşist mücadelenin sürdüğü bir çok alanın sınıfın coğrafi olarak dışında olması hareketimiz açısından önemli bir gelişiydi. ...

Aktif anti-faşist mücadele ... içerisinde yer almayan bir TKP sınıf içerisinde bizimle mukayese edilemeyecek ölçüde güçlü olabilmiştir.

Aktif mücadeleden çekilmekle sınıf içerisinde aktif mücadelenin propagandasını yapmaya devam edemezdik. ... böyle bir propagandayla biz ancak TKP’nin sürdürmekte olduğu bir propaganda biçimini sürdürecektik ... bu yolun bizi götüreceği nokta bu durumda pasifizm ve reformculuktan başka bir şey olmayacaktı.” (C. Kamil, “Kurtuluş Örgütü Tektir, Parçalamaya Kimsenin Gücü Yetmeyecektir!”, Aralık 1983)

Aynı yönde görüşler bugün de tekrarlanıyor.

“Kuşkusuz faşizmi ancak işçi sınıfının gücü yenebilirdi, ama işçi sınıfı örgütlenebildiği kadıyla pasifistlerin etkinliği altında, anti-faşist

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

mücadeleden uzak durmaktaydı. Mesele sınıf mücadelesiyle anti-faşist mücadelenin tek bir dalgada birleştirilmesindeydi. Kurtuluş, ihtilalci bir işçi hareketi yaratma temel görevini anti-faşist mücadele ile birleştirmek gerektiğine karar verdi. Bu kararı, ilk verdiği kararın da bir anlamda zayıflatılması ve sınıf üzerinde revizyonist görüşlerin etkinliğinin devamına bir zaman için daha izin vermek anlamına geliyordu.” (DEVGENÇ'ten *Günümüze Devrimci Hareket ve KURTULUŞ*, s. 47-48)

İşçi sınıfının faşizme karşı mücadele etmediği ve güçlerin bölünerek anti-faşist mücadele sürdürmek için başka sınıflara gönderilmesi görüşü, aslında, sosyalist görevlerden başka demokratik görevlerin de olması gerekçesiyle işçi sınıfından başka sınıflar arasında çalışılması düşüncesinin daha belirgin bir noktaya kadar götürülmesiydi. Demokratik mücadelelerin işçi sınıfının değil de başka sınıfların görevi olduğu, bu nedenle başka sınıflar arasında çalışılması görüşünü, aslında Lenin –bütün pratik siyasi faaliyetin işçi sınıfına yöneltilmesi gerektiğini vurguladığı makalesinde– yüzyıl öncesinden cevaplamıştı.

“Sosyal-Demokratların pratik faaliyetlerinin amacı, iyi bilindiği gibi, proletaryanın sınıf mücadelesine önderlik etmek ve bu mücadeleyi her iki görünümü içersinde örgütlemektir: sosyalist ve demokratik. ... Rus Sosyal-Demokratları faaliyetlerinin bu amacına daima tam bir kesinlikle işaret etmişler, proletaryanın sınıf mücadelesinin ikili görünüm ve içeriğini daima vurgulamışlar ve daima sosyalist ve demokratik görevleri arasındaki kopmaz bağlantı üzerinde ısrarla durmuşlardır.” “... yalnızca işçi sınıfında demokrasi hiçbir kayıt koymayan, kararsız olmayan ve geriye dönüp bakmayan bir savunucu bulur ...” (Lenin, *Rus Sosyal-Demokratlarının Görevleri*, 1897)

Daha önce de birçok defa işaret edildiği gibi, sosyalizm mücadelesinin yalnızca işçi sınıfı tarafından gerçekleştirilmesi, demokratik mücadelelerin başka sınıflara ait olduğu anlamını taşımaz. İşçi sınıfı, *yalnızca* işçi sınıfı, sonuna kadar demokrasiden yanadır, en tutarlı, bütünlüklü demokrasi savunucusudur, demokratik mücadelelerin öncü savaşçısıdır. Farklılık, işçi sınıfının demokratik mücadelede başka sınıflarla ittifak yapabilmesidir.

Komünist pratik faaliyetin hedefi, önce, işçi sınıfının mücade-

KURTULUŞ

lesine önderlik etmek, onun bağımsız siyasi hareketini yaratmaktadır. Bu amaçla işçi sınıfı arasında faaliyet yürütülürken, demokratik mücadele de, sosyalist mücadele gibi, bu sınıf mücadelesinin görünümlerinden biridir; komünist pratik faaliyet açısından işçi sınıfı içerisinde, onun güçlerine dayanarak sürdürülen bir mücadeledir. Ancak işçi sınıfının bağımsız siyasi hareketi yaratıldıktan sonra, komünizm işçi hareketinin önderliğini kazandıktan, toplumsal düzeyde işçi sınıfının temsilciliğini ortaya koyduktan sonra, işçi sınıfının demokratik mücadelede ittifakını, önderliğini gerçekleştirmek üzere başka sınıflar arasında çalışma söz konusu olabilir.

Faşizme karşı mücadelenin de en kararlı, sonuna kadar mücadeleyi sürdürecektir savaşı, işçi sınıfıdır. Burjuvazinin proleter devrime karşı son savunma silahı niteliğindeki faşizmle mücadelenin başarısını sağlayabilecek olan işçi sınıfının önderliğidir. Bu anlamda, faşizmi, ancak onun kökten, uzlaşmaz düşmanı olan işçi sınıfının gücü ezebilir, bir daha tehlike olmamak üzere ortadan kaldırabilir.

Söz konusu 70'li yıllarda, anti-faşist mücadelenin işçi sınıfından çok, küçük-burjuva kesimler arasında sürmesi, bir yandan, faşizmin, hem doğal kitle tabanı olduğu için, hem de ilk önce saldırıya geçtiği sosyalistler bu kesimlerde buldukları için, saldırısını buralarda yoğunlaştırmasından, diğer yandan da işçi sınıfının genel olarak siyasi bilincinin, özel olarak demokratik bilincinin, anti-faşist bilincinin gelişmemişliğindedir. Bu sonuncusu ise, doğrudan doğruya komünistlerin kendi görevlerini yerine getirmemelerinin, işçi sınıfını siyasi bilinçlendirme, onun bağımsız siyasi hareketini yaratma görevini gerçekleştirmemelerinin sonucudur. Eğer o dönemde, sosyalistler başka sınıf ve tabakalar yerine işçi sınıfı içerisinde çalışıyor, onun içerisinde yerleşmiş olsalardı, işçi sınıfını harekete geçiriyor, mücadeleye sokuyor olsalardı, kuvvetle muhtemeldir ki, faşizme karşı mücadelenin odağı da işçi sınıfına kaymış olacaktı. Bu yüzden, işçi sınıfının faşizme karşı mücadele etme yeteneğinde olmadığı varsayımına

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

dayanan söz konusu iddialar, marksizmden ne kadar uzaklaşıldığını göstermekten başka bir anlam taşımaz.

İşçi sınıfı içinde komünist siyasi faaliyet, işçi sınıfının bütün siyasi gerçekler hakkında aydınlatılması, siyasi bilincinin, mücadelenin geliştirilmesi doğrultusunda olmalıdır. Faşist saldırganlığın tırmanışının siyasi gündemin baş sorunu olduğu dönemde, faşizmin teşhiri, faşizme karşı mücadelenin yükseltilmesi de, bu siyasi çalışmanın en önde gelen unsurlarından olmak durumundadır. Bu çerçevede, yürütülmesi gereken komünist faaliyet açısından, demokratik mücadelenin, anti-faşist mücadelenin gerekleriyle işçi sınıfı içerisinde örgütlenme çalışmasının gerekleri birbirleriyle çelişmezdi, güçlerin bölünmesini de gerektirmezdi.

Komünizmin politik çözümlenmeleri, toplumsal, evrensel boyutta olduğu gibi, bütün sınıfların birbirleriyle ve devletle ilişkilerinin açıklandığı siyasi gerçekleri teşhir kampanyası da bütün halka hitabeden bir tarzda yürütülmelidir. Bununla birlikte, komünist örgütsel çalışmanın pratik hedefleri, hareketin düzeyine, onun işçi hareketiyle birleşmişlik ölçüsüne göre saptanmalıdır. Komünizmle işçi hareketinin bileşimi olarak işçi sınıfının komünist partisi yaratılıncaya kadar, başka hiçbir pratik görev bu temel hedefin önüne geçmemelidir. Komünist örgütlenmenin organik bileşimi işçi sınıfı karakteri kazanıncaya kadar, bütün pratik siyasi faaliyet işçi sınıfına yöneltilmelidir, taban örgütleri, hücreler yalnızca işçi sınıfı içerisinde oluşturulmalıdır. Dolayısıyla, örgütün bütün organları ya doğrudan sınıf içindeki çalışmayla ya da buna hizmet eden uzmanlık işleriyle görevli olmalıdır.

Komünistler, işçi sınıfı içerisinde onu bilinçlendirme, örgütlenme çalışması yürütürken, bütün siyasi mücadelelerini de bu zeminde geliştirmelidirler. Aynı şekilde faşizmin karşısına da işçi sınıfının gücüyle dikilmeli, demokratik mücadeleyi işçi sınıfının sınıf mücadelesiyle gerçekleştirmelidirler. Kurtuluş'un bu yaklaşıma uygun davranmamış olması, anti-faşist mücadelenin, yani demokratik mücadelenin gereklerini, komünizmin gereklerine tabi kılmadan ele almış olmasından başka bir anlama gelemez.

KURTULUŞ

Bu da, komünizmin değil, demokrasi mücadelesinin temel alınmış olduğu, dolayısıyla Kurtuluş'un örgütsel ve siyasi pratiğine komünizmin değil, devrimci-demokratizmin yol gösterdiği, bu pratiği belirlediği sonucunu ortaya çıkarır.

'GÜÇSÜZLÜK' YERİNE 'GÜÇLÜLÜK'

Kurtuluş'un işçi sınıfı hareketiyle birleşmek üzere pratik çalışmasını işçi sınıfına yönlendirmek yerine, başka sınıf ve tabakalar arasında çalışmış olmasını mazur göstermek için ileri sürülen gerekçelere 1988'de eklenen sonuncusu, Lenin'in, gücün az olduğu dönemde çalışmanın yalnızca işçilere yöneltilmesi görüşünü ("İlk dönemde, gerçekten çok az gücümüz vardı ve o sırada kendimizi YALNIZCA İŞÇİLER ARASINDAKİ EYLEME ADAMAMIZ VE BU YOLDAN SAPMALARLA KARŞI ÇIKMAMIZ ÇOK DOĞAL VE YERİNDEYDİ. O sırada bütün görevimiz işçi sınıfı içinde durumumuzu pekiştirmektir. ... 1894'te Rus sosyal-demokratlarını PARMAKLA SAYMAK MÜMKÜNDÜ.") *Ne Yapmalı?*'den aktarıp buna karşılık Kurtuluş'un güçlerinin hiç de az olmadığına ileri sürülmesiydi.

"... proletarya sosyalizminin ne dün ne de bugün elin parmaklarıyla sayılabilecek bir güce değil, tersine çok daha fazlasına sahip olduğunu belirtmekle yetinelim." (Ekin Taciser, "Ekonomist ve Yasal Bir Eğitim Üzerine", *Yeni Öncü* 13, Ekim/Kasım 1988, s. 85)

Bu iddianın, 'işçi sınıfına gidebilmek için önce güç olmak gerektiği' biçiminde en başta ileri sürülen gerekçenin tam tersi olması bir yana, Lenin'in sözünü ettiği güçler, işçi sınıfının güçlenirken, organik olarak işçi sınıfının parçası ve temsilcisi olan güçlerken, Kurtuluş'un güçleri, hiçbir zaman işçi sınıfı karakteri kazanamamış ve toplumsal mücadelede işçi sınıfının temsilcisine dönüşmemiş olması nedeniyle, bu son gerekçe de geçersizdir ve Kurtuluş'un, önüne koyduğu proletarya partisinin yaratılması görevinin gerektirdiği, organik olarak işçi sınıfının parçası olma, işçi hareketiyle birleşme çalışmasını yerine getirmediği gerçeğini ortadan kaldırmaz.

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

ÖRGÜTLENME

Kurtuluş hareketi, THKP-C'den geriye kalanlar arasında en önde gelenler tarafından oluşturulmuştu. *Kurtuluş Sosyalist Dergi'si*'nin yayınlanmaya başlandığı Haziran 1976'da, örgütlenme, tüm yetkileri kendinde toplayan bir organ ile bu organı önderlik olarak kabul eden ama kendileri örgütsel hak ve hukuka sahip olmayan diğer bireyler biçimindeydi. Başlangıçta beş kişiden oluşan bu önderlik, bir süre sonra iki kişiyi daha içine alarak kendisini genişletmekle birlikte, bütün hak ve yetkilerin bu önderliğe ait olduğu ve örgütlenme içerisinde yer alan diğer kişilerin seçme, seçilme gibi haklarının bulunmadığı örgütsel ilişki biçimi varlığını korudu. Bu durum, Kurtuluş içerisinde sorumluluk taşıyan konumlarda bulunanların yaptıkları değerlendirmelerde de ifade edilmektedir.

“Demokrasi sorununa gelince; Örgütsel yapının ancak 1978 sonrasında gelişmeye başlaması, örgütsel deney birikimi konusunu da olumsuz etkilemiştir. Bu durum örgütsel geleneklerin yeterli bir düzeye gelmesini engellediği gibi, demokrasi alanında da sağlıklı anlayışlar geliştirememesi sonucunu yaratmıştır. Önderlikle kadrolar arasında başlangıçta varolan büyük farklılıklar, önderliğin kadroları örgütün sorunlarının çözümüne ortak etme konusunda isteksiz kılmıştır. Önderliğin de bu durumu aşmak için gerekli çabayı gösterdiği söylenemez.

Örgüt sorunlarının tartışılmasına ve kadroların oluşturulmasına örgüt tabanının geniş bir katılımının sağlanamaması yanında, demokratik merkezîyetçiliğin de önemli ilkelerinden biri olan seçim ilkesi de 12 Eylül sonrasında kadar yaşama geçirilememiştir. Yönetici kademelere seçimle işbaşına gelmesi ve yine başarısız yöneticilerin işten el çektilmesi gibi denetim mekanizmalarının yokluğu da önemli eksikliklerden biriydi.” (M. Kemal Kaçaroğlu, “Sosyalist Hareket İçinde Kurtuluş”, *Teorik - Politik Dergi Kurtuluş* 10, Temmuz 2001, s. 26)

Örgütsel demokrasi gerçekte tek bir organla sınırlıydı. Bu organ da, kendi kendisini, oluşturacağı örgütün merkezi olarak atamıştı. Bu yapı, örgütün hukuksal anlamda yalnızca merkezden olduğu bir hareket örgütlenmesine karşılık geliyordu.

Bir bütün olarak, yaratılan, sınırları belirsiz bir hareket örgüt-

KURTULUŞ

lenmesiydi. Bir yandan hareket içerisinde, giderek sorumlulardan ve sonradan komitelerden oluşan bir hiyerarşi gelişse de, esas olarak bir taraftarlar topluluğu niteliği taşıyan harekete katılmak, Kurtuluşçu olmak, bireyin kendi iradesine kalmıştı. Program - tüzük benimsenmesi, organ üyeliği vb. nesnel kriterlerle örgütlenmeye kabul edilmek söz konusu değildi.

Böyle bir örgütsel düzey ve niteliğe sahip hareketin gelişmesinde, insan kazanmak amacıyla, 'düzenden kopmak' adına, işi, evi, aileyi, okulu vb. terk etmek öneriliyordu. Bu biçimde harekette yer alanlar, daha çok derneklerde, kahvelerde zamanlarını geçiriyor, düzensiz olarak bir faaliyet gündeme gelirse, yine daha çok kendiliğinden, buna katılıyorlardı. Genelde sosyalist harekette hakim olan bir anlayışa da uygun olarak, giderek siyasi hareketin uzantısı, 'tekkesi' durumuna dönüşen 'kitle örgütleri', dernekler, hareketin tabanını oluşturuyordu. Bu durumda, siyasi örgütlenme ile 'kitle örgütleri' arasındaki ayrımların silinmesi, siyasi çizginin demokratizme indirgenmesine de temel yaratıyordu. Siyasi örgütlenme anlamında ise, hareketin büyük çoğunluğu, 'kitle', 'topluluk' tarzında bir örgütlenme içerisindeydi. *Bu örgütlenmenin dış sınırlarının belirsizliğinin yanı sıra, organlar ve işbölümüne dayanmaması ölçüsünde, iç örgütlenmesi de sınırları belirsiz bir nitelik taşıyordu. Sürdürülen faaliyet de, düzenli, planlı, programlı, gündelik olarak, bir işbölümü ve uzmanlaşma çerçevesinde gerçekleştirilmediğinden, profesyonelce değil, amatörceydi.*

Örgütsel yapının bu gelişmesi, komünist örgütlenme ve çalışma tarzına aykırıydı. Komünist bir örgütlenme, öncelikle demokratik merkezîyetçi bir işleyişe sahip olmalı, iradesi, örgütlenmenin bütününe, üyelerin iradesinin bileşimi olarak kolektif biçimde oluşmalıdır. Bu örgütlenmenin sınırları belli olmalı, kendisini yine kendi iradesiyle genişletmeli, belirli nesnel ölçütler uygulayarak kendisine yeni üye kabul etmelidir. Aynı şekilde, iç yapısı da biçimsiz bir yığın değil, işbölümü, uzmanlaşma temelinde, görev, yetki ve sorumluluk sınırları netçe çizilmiş biçimde, başta fabrika ve işyeri hücreleri olmak üzere, organlardan oluş-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

malıdır. Faaliyeti ise, kendiliğinden ve amatörce değil, planlanmış hedefler doğrultusunda, programlı olarak, her gün düzenli gerçekleştirilen, profesyonelce bir faaliyet olmalıdır.

Örgütsel yapının bu sınırları belirsiz, amorf biçimi ile faaliyetin amatör ve kendiliğinden niteliği, komünist örgütlenme ilkelerine uygun oluşturulan bir örgütün kendi etrafında bir politik hareket geliştirmesi yerine, büyük ölçüde kendiliğinden gelişen hareketin içinden bir örgüt doğması yaklaşımına karşılık geliyordu. Kendisini oluşturacağı örgütlenmenin yöneticisi olarak baştan ilan eden merkezin, altına yetkililer, sorumlular atayarak örgütlenmeyi geliştirmesi ise, 'yukarıdan aşağıya örgütlenme' anlayışına bağlanıyordu. Ama 'yukarıdan aşağıya örgütlenme' ifadesi, varolan örgütlenmenin kendi iradesiyle kendisini genişletmesi, yeni üye alması, dışa yönelik örgütlenme faaliyeti açısından kullanılmalıdır. Demokratik merkezîyetçilik açısından, komünist bir örgütlenmenin iç işleyişi açısından, işleyiş öncelikle aşağıdan yukarıya doğrudur; örgütsel iradenin kaynağı üyelerdir, taban örgütlerdir, yönetici organlar taban örgütleri tarafından seçilir. Ancak aşağıdan yukarıya doğru irade oluştuğundan, yöneticiler seçildikten sonra, yukarıdan aşağıya bu irade uygulanır, parçaların tutarlı bir bütün oluşturmaları, bütünle uyumları sağlanır.

Bu temelde, örgütün sınırlarının belirliliği, ortakça kabul edilmiş hukuk, hakların, görevlerin, yetkilerin tanımlanmışlığı, örgüt içi demokrasinin önkoşuludur. Buna karşılık, sınırları belirsiz, iç ilişkileri muğlak bir hareket örgütlenmesinin işleyişinin antidemokratik olması da, burjuva politikacılığına ait faydacı, kariyerist, fırsatçı, komplocu hatta despotik her türlü mücadele yönteminin bu harekete sızması ve böyle bir zeminde yeşermesi de kaçınılmazdır.

Kurtuluş hareketi on binlerce kişiyi kapsayıp ülke çapında politik çalışma ve mücadele sürdürürken örgütlenmesinin bu biçimde sınırları belirsiz bir hareket örgütlenmesi düzeyinde kalması karşısında ise, belirli tepkiler ve örgütlenme talepleri dile getiriliyor ve süreç içerisinde örgütlenme çaba ve adımları da gündeme

KURTULUŞ

geliyordu. Bir yandan bölgelere, okullara, mahallelere kadar uzanan, sorumlulardan, komitelerden oluşan yaygın bir örgütlenme ortaya çıkarken, 1979'dan itibaren de bunlardan –il komitesi ya da uzmanlık organı biçiminde merkeze doğrudan bağlı– az sayıdaki organ, artık resmi organlar olarak kabul ediliyordu.

Ancak bu durumda da hareketin örgütlenmesinin ezici orandaki büyük kesimi, hâlâ gayri resmi konumdaydı ve taraftar ya da destekçi biçiminde harekette yer alanlarla aralarında açıkça belirlenmiş ayrımlar bulunmadığı için, bu örgütlenme yine sınırları belirsiz, yaygın ve gevşek bir nitelik taşıyordu. Resmi organlarla örgütlenmenin geri kalanı arasındaki ayrım da toplumsal politik gerçeklik açısından aslında geçerlilik taşııyordu; çünkü resmi organlar hareketin bütünü içerisinde son derece küçük bir azınlığı oluşturuyordu ve Kurtuluş hareketi adına politik çalışmalar, gayri resmi diye nitelenen organlar tarafından aynı derecede yetkili biçimde gerçekleştiriliyordu. Üstelik Kurtuluş adına bölgelerindeki bütün siyasi faaliyeti sürdüren bu gayri resmi örgütler, resmi örgütün varlığından dahi haberdar değillerdi. Ayrıca resmi organlarda yer alanların hâlâ bir tüzükle, örgütsel hukukla tanınan hakları bulunmuyordu ve demokrasinin sınırları da yine merkezden geçiyordu. Örneğin 1979'ta örgütsel sorun ve tartışmaların ardından yapılan konferans seçilmiş delegelerle değil, merkezin çağırdıklarıyla toplanmıştı.

“**1. Konferans** ... o devirdeki örgüt içinde, örgütün **ortakça karar altına almış olduğu bir hukuku** (tüzük) **olmadığı** için, merkezin kendi içindeki **'dengelerin'** belirlediği bir çerçevede toplandı. Konferansın sonucu konferans başlamadan, daha tasarlanırken belirlenmişti! Hiç bir Yerel Komite'ye, kimi konferansa göndereceği sorulmadı. Katılacaklar merkez tarafından gayet 'demokratik' bir tarzda **tayin** edildi-ler.” (M. Yavuz, *Hizipler “demokrasisi” ve “Ekim Sapması” Efsanesi*, <http://hemdest.blogspot.com/2009/03/hizipler-demokrasisi-ve-ekim-sapmas.html>)

Tekrar vurgulamak gerekirse, hareketin bütünlüğü ve toplumsal politik pratiği içerisinde, sözü edilen son derece küçük resmi

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

örgüt, bir gerçekliği ifade etmekten çok, kafaların içinde varolan, sanal bir nitelik taşıyordu. Bu yapay ölçekte küçük resmi örgüt, yaratılan hareket örgütlenmesiyle, komünist örgütlenme ilkeleri arasındaki çelişkinin çözümsüzlüğünün sonucuydu. Hareketin, bir yandan organik bileşim olarak küçük-burjuva bir nitelik kazandığı, diğer yandan sınırları belirsiz, amatörce çalışan bir yapısı olduğu görülüyor, komünist örgütlenmeye uygun olmadığı kavranıyordu. Bu durum karşısında, resmi örgüt dar tutularak komünist olmayan bir örgütlenmenin gelişmesi engellenmek isteniyordu. Ama bunun gerçeklikte, toplumsal siyasi mücadelenin nesnellğinde bir karşılığı olmadığı için, kendini kandırmaktan, vicdan rahatlatmaktan öteye bir anlamı yoktu.

Ayrıca, partinin gelişmesinin bir ilk ya da ön aşamasının ‘profesyonel devrimciler örgütü aşaması’ olduğu ve örgütlenmenin de bu nedenle dar tutulduğu gibi bir iddianın da, komünist örgütlenme anlayışı açısından haklılığı yoktur ve Kurtuluş içerisindeki resmi örgütün öznelliğini, gerçekliğe aykırılığını, sanallığını ortadan kaldırmaz. Gerçeklikte, 1980 öncesi şekillendiği haliyle, Kurtuluş adına siyasi faaliyeti sürdürenler içinde, resmi örgüt küçücük bir azınlıktır; büyük çoğunluk gayri resmi örgütlerdir, harekettir. Bu hareketin ise, genel toplamda, ağırlıklı olarak, hem kendi içindeki hem de dış sınırları, örgütlenmesi belirsiz, buna bağlı olarak, işleyişi antidemokratik, faaliyeti düzensiz, kendiliğinden ve amatörce olmuştur.

12 EYLÜL 1980 YENİLGİSİ: TASFİYECİLİK

12 Eylül 1980 askeri darbesi, bütün Türkiye ölçeğinde politik koşulları kökten değiştirdi. Parlatmentonun, partilerin kapatıldığı, politik çalışmaların, sendikal çalışmaların durdurulduğu, kitle hareketlerinin ezildiği bu koşullar, çeşitli politik örgütlenmeler ve hareketler üzerinde de, kaderlerini belirleyecek ölçüde etkili oldu, ağır bir yenilgi dönemi yaşandı.

Darbe sonrası dönemde, daha önceki ‘sağ-sol çatışması’ ortadan kalkmış, küçük-burjuva kitleler mücadeleden çekilmişti; as-

KURTULUŞ

keri diktatörlüğe karşı direnebilecek güç olarak geriye işçi sınıfı kalmıştı. Öte yandan açık diktatörlük koşullarında mücadele edebilmek için her koşulda çalışmasını sürdürebilecek bir örgütlenmenin yaratılmış olması gerekiyordu. Askeri diktatörlük koşullarında eksiklikleri bir anda istense de istenmese de görülmek zorunda kalınan bu özellikler, yani *işçi sınıfının temel alınması ve sağlam bir örgütlenmenin yaratılması*, aslında, proletarya partisinin yaratılması doğrultusunda ilerlemenin gereği olarak işçi sınıfı hareketiyle birleşme ve komünist ilkelere uygun bir örgütlenmeye sahip olunmasıyla uyumluydu. Bunların eksikliği, aynı zamanda, komünist işçi partisinin inşası için çalışmaların, faaliyetin, yine komünist bir anlayışla, proleter karakter kazanma ve sıkı leninist örgütlenme doğrultusunda yürütüldüğü bir sürecin gerekliliğini toplumsal pratiğin mihenk taşında somut biçimde gösteriyor, kanıtlıyordu.

1980'e giden süreçte, Kurtuluş da, işçi sınıfı ile birleşmenin, çakışmanın ve mücadeleyi her koşulda sürdürebilmek için hazırlıklı olmanın gereğini vurguluyor ve bu yönde çaba gösteriyor, adım atıyordu. Ancak bir toplumsal siyasi hareket olarak oluşumu, gelişimi komünist işçi partisinin inşası yönünde ilerlemenin gereklerine uygun olmamıştı ve sonradan yönünü düzeltmek, işçi sınıfına çevirmek, örgütlenmesini geliştirmek üzere atılan adımlar da bir nitelik değişikliğini sağlayacak ölçüğe ulaşamadı. Diğer sosyalist hareketler gibi, Kurtuluş da, belirleyici olarak, işçi sınıfindan kopuk ve açık diktatörlük koşullarına hazırlıksız nitelikteydi. Küçük-burjuva kitlelere dayanan, açık, gevşek, yaygın bir hareket olarak 12 Eylül darbesine yakalandı ve çok yönlü bir yenilgi yaşadı.

SİYASİ TASFİYECİLİK

Kurtuluş'un 12 Eylül'de yaşadığı yenilginin en önde gelen göstergesi, yeni koşullarda siyasi faaliyetini sürdürememesi, durdurmasıydı. 'Geri çekilme' adı altında, çeşitli reorganizasyonlar, birçok alanın, bölgenin (hatta ülkenin, Kürdistan'ın) terk edilme-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

si, çok sayıda insanla ilişkinin kesilmesi, ‘başının çaresine bakmaya’ bırakılması buna eşlik etti. Belki daha da vahimi ise, yenilginin kabul edilmemesi, ‘dimdik ayakta olma’ iddiaları temelinde savunular geliştirilmesiydi.

12 Eylül ertesinde Kurtuluş’un siyasi faaliyetlerini durdurmuş olması, daha sonra tartışma ve örgütsel çatışma konusu oldu. Örgüt içi mücadelelere yol açan keskinleşen tartışmalar sırasında unutturulmaya çalışılan ‘geri çekilme’ ve giderek ‘siyasi faaliyete ara verme’ politikası, 12 Eylül’ün ardından (kabaca ayda bir) çıkartılan sirkülasyonlarda ifade edilmişti.

“... proleterya sosyalistlerine düşen görev hareketin sürekliliğini korumaktır. Bunun için sınıf içindeki mevzilere daha büyük bir güçle atılmaktır. ... Önümüzdeki kısa süre ... (bu, cuntanın hakimiyetini kuracağı bir aylık bir süredir; sıkıyönetimin daha önceden beri varolmasından dolayı daha kısa olabilir) ... deşifre unsurlarımızı örtme, açık noktalarımızı kapama çalışmalarıyla geçmelidir. Kısa bir dönem için hareketsizlikten korkmayalım.” (1. yazı)

“... artık gelişme, yaygınlaşma bir tarafa itilmeli; darbeler karşısında hareketin varlığını, kadroları koruyabilmek için sistemli bir şekilde geri çekilmeliyiz.” (2. yazı)

“Geri çekilmek ... bir takım mevzileri terk etmek ve tahkim ettiğimiz mevzilerden bir eski mevzileri ele geçirme ve giderek yeni mevziler kazanma uğraşı olmalıdır. Yani geri çekilme her şeyi kurtarma değil, mücadeleyi yürütebilmek için gerekli unsur ve olanakları kurtarmaktır.” (3. yazı)

“... hareketimiz sürekliliği koruma konusunda alınmış olan örgütsel tedbirleri henüz yeterli bir düzeyde görmemektedir. Bu nedenle bir süre daha hareketin varlık ve sürekliliğini korumak açısından örgütsel tedbirlerin alınmasına devam edilecektir. Bugün için asli olan, birincil olan budur. Cuntanın teşhiri, propaganda çalışmaları ancak bundan sonra başlayacaktır.” (4. yazı)

“Biz her şeyden önce zaman kazanmalıyız. Sürekli saldıran ve bizi bozguna uğratmaya çalışan düşmana karşı zaman kazanmaya çalışacağız. ... Siyasi faaliyet bakımından hareketsiz bir dönemi yaşıyoruz. Bu dönem geçicidir. Hareketsizlik bizi korkutmamalıdır. Sosyalist hareketin gelişiminde met ve cezir dönemleri vardır. Bazen bir yaprak dahi

KURTULUŞ

kıyırdamayabilir.” (5. yazı)

“Sağlam ve doğru ilkelerle kurulmuş bir örgüt ise faaliyetini kesintiye uğratmadan her dönemde sürdüren, kendini somut gelişmelere hazırlayan ve niteliği gereği ancak *kendini bilinçli olarak şu ya da bu şekilde sınırlayan*, esnek ve hareketli manevralar yapabilen bir örgüttür.” (6. yazı) (abç)

“Esas olan ezilmemek ve dağılmamak için niteliğini korumaktır. Öte yandan, sesimiz çıkmıyor, cılız çıkıyor veya hareketsiz kaldık diye hayıflanmamalıyız. Bu geçici bir durumdur. Ne kitlelerin durgunluğu, ne de bizim hareketsizliğimiz proleter sosyalist görevlerimizi unuttuğumuzu göstermez.” (8. yazı)

1980 öncesinde on binlerce kişiyi harekete geçiren, ayrı ayrı birçok yayın çıkartan, seçimler dahil çeşitli politik kampanyalar gerçekleştiren ve aynı zamanda da mücadelenin her koşulda sürdürüleceğini, faaliyetin sürekliliğini vurgulamaktan geri durmayan Kurtuluş hareketi, 12 Eylül sonrasında, *kendi kararıyla, bilinçli olarak* faaliyetini durdurmuştu, deyim yerindeyse dövüşmeden yenilgiyi kabullenmişti. Daha da kötüsü, bunun nedenlerini (belirleyici olarak, *küçük-burjuva kitlelere dayanan, sınırları belirsiz, geçsek hareket örgütlenmesi*) açıkça saptamak yerine, politik faaliyeti durdurma ve yenilgi gerçekliği reddedilip ‘ayakta kalma’, ‘çekim merkezi olma’ anlayışları üretiliyordu.

“‘Türkiye sosyalist hareketi yenilmiştir’ saptamasının proletarya sosyalizmi için geçerli olmadığını hatırlatmak ve bu gerçeği kafalara çakmak bizim görevimizdir. ... Burjuva ve küçük-burjuva sosyalist hareketler hem teorileri hem de örgütlenmeleri bakımından yenilmişlerdir. Proletarya sosyalizmi ise hem teorisi ile hem de örgütlenmesi ile ayakta durur. Kaba gerçek budur.” (“Örgütlenme Sorunları Üzerine - 1”)

Artık ‘*Ekimcilik*’, ‘*tasfiyecilik*’ olarak bilinen bu dönemde ileri sürülen görüşler, üstelik (herhalde hafızaların zayıflığına duyulan bir güvenle) bütünüyle gerçekliğe aykırı ifadelerle, yıllar sonra bile dergi sayfalarında ortaya çıkabilmektedir.

“Kurtuluş 12 Eylül’den sonra örgütsel varlığını ve siyasal faaliyetini kesintisizce sürdüren bir harekettir.” (Ş. İba, “Panorama”, *Teorik - Politik Dergi Kurtuluş* 10, Temmuz 2001, s. 5)

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

Kurtuluş'un 1976-1980 dönemi politikası, *Devrimci Gençlik - Devrimci Yol* ile rekabete yol açan bir birlik anlayışı tarafından belirlenmişti. 1980 sonrası değişen politikaya yeni bir birlik anlayışı eşlik etti. Askeri diktatörlük koşullarında diğer sosyalist hareketlerin yenilip yalnızca Kurtuluş'un ayakta kaldığı, böylece birliğin de ('askeri diktatörlük zoruyla?!) Kurtuluş saflarında gerçekleşerek partileşme sorununun çözüleceği ileri sürülüyordu.

"Birlik sorunu yeni bir tarzda, dönemin hazırladığı ve alternatif olarak sunduğu niteliği ile rüştünü ispat eden proleter sosyalist hareketimizin rotasında aranmalıdır ..." (8. yazı)

"12 Eylül koşullarına partileşme sürecini yaşayan bir örgüt olarak giren hareketimizin kendisi için bu dönemin aşılması nitel bir anlam taşımak zorundadır. Dün olduğu gibi bugün de bütün faaliyetimiz temel görevimize –partileşmeye– bağımlı olarak ele alınacaktır. Objektif koşullar hareketimizin doğuşunda üstlendiği tarihsel misyonu gerçekleştirmesine oldukça uygun bir durum yaratmıştır. ... Teorik-siyasi gerçeklerin yanı sıra, *salt* askeri diktatörlük koşullarında yıkılmamış bir hareket olmamız *bile* bize doğru bir eğilim yaratacak, hareketimiz bir çekim merkezi olacaktır." (*Program*, Kasım 1981)

Birlik sorununun çözümünü ve komünist partinin inşasını, sosyalizm ile işçi sınıfı hareketinin birleştirilmesi yerine diğer sosyalist hareketlerin imha olup geriye tek bir sosyalist hareket kalmasında arayan bu görüş, Kurtuluş'un temel görüşlerinden uzaklaşmaya, tasfiyeciliğe işaret ediyordu. İlk olarak kendisini Kurtuluş'un siyasi faaliyetinin tasfiyesinde, siyasi boyutuyla ortaya koyan tasfiyecilik, örgütsel ve ideolojik boyutlar içeren bütünlük taşıyordu. Bu çok boyutlu tasfiyeciliğin temelinde ise, 12 Eylül yenilgisi karşısında doğru ders çıkartılamaması, inkar (olumlulukların korunup olumsuzlukların değiştirilmesi) yerine red (olumsuzluklardan kurtulmak amacıyla bütünü atılıp baştan başlanması) yöntemine başvurulması yatıyordu. 12 Eylül koşullarında faaliyet sürdürülememesiyle, bunun kaynaklandığı, hareketin sınıftan kopukluğu ve her koşulda faaliyet yapabilecek sıkı örgütlenmeden yoksunluğu sorunları, görmek istemeyenlere bile

KURTULUŞ

kendilerini göstermiş, ancak çözüm olarak bu sorunların açıkça kabul edilip kolektif olarak giderilmeye çalışılması yerine, yönetimi elinde tutanlar, hareketin bütününden sakladıkları bir değerlendirmeye, bir ‘gizli özeleştirme’ temelinde, varolan hareketi tasfiye edip sıfırdan başlama yoluna girmişlerdi.

ÖRGÜTSEL TASFİYECİLİK

Tasfiyeciliğin örgütsel boyutu, kendisini muhaliflerin hareketten tasfiyesiyle gösterdi; varolan hukukun, örgütlenmenin yerine yenisinin geçirilmesine vardı. 12 Eylül yenilgisi ve siyasi faaliyetin kesintiye uğraması, hareket içerisinde tartışma ve sorgulamaları gündeme getirmişti. Yenilginin nedenleri irdelenirken bir geçmiş değerlendirilmesi yapılması gerektiği dile getiriliyor, sınıf çalışması ve örgütsel yapıya ilişkin sorunlara işaret ediliyordu.

“Bugün esas olarak yapılacak şey, ‘durum ortadadır’ gibi laflarla günah çıkartmak yerine, hata ve eksikliklerimizin neler olduğunu, nereden kaynaklandığını, nasıl geliştiğini tespit edip bunlardan nasıl kurtulacağımızı, neler yapmamız gerektiğini tayin etmektir.

...

KISACASI, İNKARIN İNKARINI SAĞLAYACAK, HAREKET OLARAK GEÇMİŞİN ELEŞTİRİ VE ÖZELEŞTİRİSİNİ YAPMALIYIZ.” (Gebze Organı, “Yazı - I”, Temmuz 1981)

“İçinde bulunduğumuz şu anda ve koşullarda hareket siyasi çalışmayı yeniden başlatmak ve daha ileri örgütlenmek durumunda ise bunları mutlaka geçmişin tutarlı bir analizinden sonra ve onun üzerinde yapmalıdır.

...

Bu zaaflarla 12 Eylül’e yakalandık. ... Bu durumda yapacak tek şey vardı. Gerçeği –daha önceki iddialarımıza rağmen– teslim edip siyasi faaliyeti durdurmak. Çünkü siyasi faaliyeti 12 Eylül öncesi iddialarla yürütmeye kalkışsak sonu hüsrana olurdu.” (Sefer’in yazısı, Eylül 1981)

“Böyle bir konumda iken 12 Eylül geldi ve biz sınıfla o ana kadar kurabildiğimiz cılız bağların da bir kısmını kaybederek, alabildiğine daralmış kadrolarımızla oturup proletaryayı yeni baştan nasıl örgütleriz diye kafa patlatıyoruz. ...

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

Bugün sınıf politikası konusunda yaptığımız eksiklikler utangaç bir şekilde de olsa kabul edilmekte. Ancak henüz gündeme gelmeyen, önemi yeterince kavranamamış bir sorun daha var: demokratik merkezîyetçilik.

...

Bu koşullar altında 12 Eylül'e gelindi. Darbeden sonraki ilk aylar tam bir hareketsizlik dönemi yaşadık.” (Özgün’ün yazısı, Eylül 1981)

Geçmiş değerlendirmesi talebiyle sorunları gündeme getiren ‘muhalifler’, örgütsel kurallara uymadıkları vb. gerekçe ve iddialarla, ‘apoletsiz 12 Eylülcüler’ gibi ağır nitelermelerle suçlandıkları düşmanca kampanyalar eşliğinde tasfiye edildiler.

Kendilerini en güçlü hissettikleri dönemde, tasfiyeciler, yaptıkları tasfiyeciliği de açıkça itiraf ediyorlardı.

“... örgütümüz hiziplerden arındırılmış ...

12 Eylül Hizbi tasfiye edilmiştir. ...

Bu dönem örgütümüz için bir arınma ve ayrışma dönemi olmuştur.

...

Görünüşte ideolojik ayrılık gibi gözükten ilk ayrılık çabası x biriminde ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi üç kişi örgüt kurallarına uymamak ve deşifreyona girişmeleri nedeniyle ihraç edilmişlerdir.

12 Eylül Hizbinin temizlenmesi: Kökleri bir hayli eskiye dayanan ve bir grup olarak örgüte katıldıklarından beri hizipçi eğilimlerini sürdüren ve örgütümüzü bu olağanüstü dönemde içerden vurma gayretkeşliğine kalkışan 12 Eylülcüler bir tartışma kampanyasıyla tasfiye olmuşlardır. ...” (Mayıs 1982 Raporu)

Geçmiş değerlendirmesi talep edenleri tasfiye eden tasfiyeciler, bir yandan da aslında açıklamadıkları, gizli tuttıkları bir geçmiş değerlendirmesi yapıyorlardı. Deyim yerindeyse ‘görüşlerini alıp sahiplerini atıyorlar’, ‘bu memlekete komünizm lazımsa, onu da biz getiririz’ diyen zihniyete benzer bir tarzla, örgütlenmeden tasfiye ettikleri muhaliflerin düşüncelerini ‘gizlice’ benimsiyorlardı. Bu ‘gizli özeleştirisi’, uygulamalarda ortaya çıkıyor ve belgelere yansyordu.

“Sınıf içine çekilmeyi başaramadık. ...

Bugüne kadar gelen örgütlenmemizin sınırları iyi çizilmemiştir: Bir

KURTULUŞ

yanıyla da sınırları yoktur. Sınırları tek tek merkez üyelerinin ferasetine kalmış bir örgüt, bizim en büyük zaafımızdır.” (7-8 Kasım 1981 Kararları)

“Bir geçiş dönemi kararları olarak, örgütsel gelişimimizde tarihi öneme sahip bu kararlar 1981 sonbaharında alınmıştır. Bu toplantıda, örgütümüzün uzak ve yakın geçmişi değerlendirilmiş, örgütsel işleyiş ve ilişkilerimizdeki zaaflar tespit edilmiş, program ve tüzüğümüze temel teşkil eden ilkeler saptanmış, köklü bir reorganizasyon yapılmasının gereği formüle edilmiş, geleceğin kazanımı için yakalanması gereken ana halka saptanmış, örgütün sınırları ve faaliyet alanları netçe çizilmiş, derinliğine örgütlenme kararının gerçekleştirilememesinin nedenleri belirlenmiş ve bu kararın bütün mantığı sonuçları ortaya konarak geri çekilme politikasının esas rotası tayin edilmiştir. Bu kararların mantıksal sonuçlarının en iyi ifadesi program ve tüzükte somutlanmıştır.” (Mayıs 1982 Raporu)

Hareketin sorunlarından, bozukluklarından kurtulmak için ‘sıfırdan başlama’ yöntemini benimseyen tasfiyeciler, resmi üyelikleri önce askıya alıp sonra iptal ettiler.

“Üyelikler geçici olarak askıya alınmıştır. ...

Daha önce üyelikleri askıya alınanların üyelikleri iptal edilmiş ...”

(Mayıs 1982 Raporu)

Bunları gerçekleştiren organda ise, eski merkezden bir kişi bulunuyordu. 1980 öncesi merkez üyelerinden Yazı Kurulu üyesi ikisi 12 Eylül öncesi alınan kararla (sonradan Dış Büro olarak anılarak), üçü 12 Eylül sonrası korunma gerekçesiyle alınan kararla yurtdışına gönderilmiş, biri de yakalanmıştı. Politbüro, daha doğrusu Politbüronun yürütme komitesi olarak yurtiçinde bırakılmış olan organ, kendisini merkezin yerine ikame etmekle işe koyuldu. Aynı zamanda kendi içinde de Merkez Organ (yeni yaptıkları tüzükteki ifadesiyle İdeolojik Organ) oluşturarak onu da Yazı Kurulu’nun yerine ikame etti.

“Şimdiye kadar Politbüro diye anılan organ Merkez Komitesidir. Merkez Komitesinin diğer üyelerinden bir kısmı korunmaya alınmıştır. Bir kısmı Dışbüro adıyla Merkez Komitesinin bir kolunu oluşturmaktadır.

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

...

Merkez Komitesi, Merkez Organ ve Pratik Organ olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.” (7-8 Kasım 1981 Kararları)

“örgüt merkezi kendisini üretmiş ...” (Mayıs 1982 Raporu)

Kendisini merkez yerine koyan Politbüro-yürütme, ya da diğer bir ifadeyle, ‘kendisini yeniden üreten GMK’, yeni program ve tüzük hazırladı ve yeni üyeler alarak yeni örgüt oluşturmaya gitti.

“Program ve tüzük yürürlüğe girmiştir. ... tüzüğe göre yeni üye kabulüne başlanmıştır. ... Örgütümüz parti inşa dönemine girmiştir.”

(Mayıs 1982 Raporu)

Öte yandan tasfiyecilik, yurtdışındaki merkez üyelerine, Dış Büro’ya ve onun yayın organı *Sosyalist İşçi*’ye kadar uzanmıştı. Kendisini merkez ilan eden Politbüro’nun uygulamalarıyla, Dış Büro’nun bileşimine müdahale edilmiş, korunmadaki merkez üyelerinin konuları tartışmalı hale getirilmiş, yurtdışı yayın organı ideolojik-politik rota dışı ilan edilmiştir.

“12 Eylül Hizbi’nin başı olduğu ve örgüt içinde kural dışı ilişkiler sürdürdüğü ... Bu nedenle GMK üyeliği saklı olmak kaydıyla Dış Büro Organındaki görevlerinin alınmasına ...

DB kendi inisiyatifi ile kendini genişletmiş ... GMK durumu öğrendiğinde bu genişletmeyi tanımadığını ve bu organı onaylamadığını bildirmiş ...

... korunma yönteminin amaca uygun olmadığı hayat tarafından ispatlanmış olduğundan, bu yoldaşların en kısa zamanda durumlarının açıklığa kavuşturulmasına çalışılmaktadır.

... 1981 Eylülünden itibaren yurtdışında DB tarafından çıkarılan Sİ’nin elde edilen ilk üç sayısının incelenmesinde; bu yayının tarihsel köklerimize, ideolojik siyasi rotamıza, program ve tüzük ilkelerimize ve tüzükte açıkça belirtilen DB amacına uygun bir faaliyet sürdürmediği anlaşıldığından bu durumun derhal düzeltilmesi için ilgililere talimat gönderilmiş ve bu yayının sorumluluğu DB’den bir kişiye verilmiştir.” (Mayıs 1982 Raporu)

Tasfiyecilerin, Yazı Kurulu çalışmaları ve yayın faaliyetleri ile görevli Dış Büro’nun çıkarttığı yayın organına karşı tutumları, tasfiyeciliğin diğer bir boyutunun, ideolojik tasfiyeciliğin belirtile-

KURTULUŞ

rini ortaya çıkarıyordu.

İDEOLOJİK TASFIYECİLİK

Siyasi ve örgütsel tasfiyeciliğe ideolojik tasfiyecilik de eşlik etti. Tasfiyeciler, Kurtuluş'un temel tezleriyle çelişen görüşler ileri sürdüler, Kurtuluş'un teorik çizgisine aykırı anlayışlar savunarak onun teorik birikimine saldırılar gerçekleştirdiler. En temel olarak ise, *üyelik koşulu* niteliğinde, ama Kurtuluş'un teorik-programatik birikimini hiçbir biçimde temsil etmeyen ve hedefi askeri diktatörlüğe karşı mücadeleyle sınırlı bir *program* kabul ettiler. Sosyalizm ve sınıfların ortadan kaldırılması hedefini içermediği gibi, devrimi bile hedeflemeyen 'sınırlı demokrat' nitelikteki bu program temelinde alınan yeni üyelerle oluşturulan yeni örgüt de, sonuçta bu sınırlı demokrat niteliği edinmiş oluyordu.

“Demokratik Halk Devrimi mücadelesinin bu dönemde önüne dikilen düşman askeri diktatörlüktür. Askeri diktatörlüğü teşhir etmek, başta proletarya olmak üzere ezilen sınıf ve tabakalar arasında ona karşı hoşnutsuzluk ve öfke yaratmak, birleşebilecek bütün güçleri birleştirmeye çalışmak, mücadeleye seferber etmek ve kendiliğinden gelişebilecek sınıf hareketine bilinçli ifadeler kazandırmak, ona öncülük yapmak, bu dönemde siyasal mücadelenin esasıdır, ve en önemlisi, proletaryanın devrim perspektifinden hareketle, hem işçi sınıfının, hem de diğer emekçi sınıf ve tabakaların muhalefetini tek bir devrimci sele dönüştürmeye ve proletaryanın öncülüğünü sağlamaya çalışmaktır.” (*Program*, Kasım 1981)

Tasfiyeciler, 12 Eylül darbesi sonrası içine düşülen yenilgi ve hareketsizlik durumunun nedenlerini, teorik çözümlerinin pratiğe uygulanmamış olmasında, işçi sınıfı hareketiyle birleşme ve komünist örgütlenme gereklerinin yerine getirilmemiş olmasında değil de, teoride aramaya yöneldiler. *Kurtuluş Sosyalist Der-gi*'deki proletarya partisi üzerine yazıları, özellikle 21. sayıdaki “Proletarya Partisinin Çalışma Tarzı” başlıklı yazıyı, Kurtuluş'un işçi sınıfından kopuk, sınırları belirsiz, gevşek, yaygın hareket örgütlenmesinin nedeni olarak gösterdiler. Tasfiyeciler, *Kurtuluş*

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

Sosyalist Dergi'deki yazıları eleştirirken, bölge, alt-bölge, semt gibi örgütlerin ara organlar olduğunu keşfediyor, profesyonel devrimciler için ayrı işçiler için ayrı (ayrı tüzükler gerektiren) üyelik kategorileri icat ediyorlardı!

Hareketin Kürdistan seksiyonunu, Kürt ulusal sorununun varlığından kaynaklanan özerkliğini göz önüne almadan lağvetmiş olan tasfiyeciler, yazılarda da seksiyonun özerkliğini yok saydıkları gibi, birlikte örgütlenme seçeneğini koşullardan bağımsız biçimde mutlaklaştırarak sosyal-şovenizme düşüyorlardı.

“Parti savaşımını sürdürürken kendine bir devleti temel alır. Belirli bir devlet içersindeki ülkeler veya uluslar için ayrı partiler söz konusu olamaz.

...

Seksiyon ayrı bir parti değildir. Devletin sınırları içindeki bir ülkenin ulusal vb. gibi özelliklerini dikkate alarak parti buradaki yerel örgütlerin başına bir yönetici komite oluşturur.” (“Örgütlenme Sorunları Üzerine”)

“Tek devlete tek parti’ mutlaklaştırması, seksiyonun ayrılıp ayrı parti olması olanağını, Kurtuluş’un ulusal sorunda geliştirmiş olduğu tezlere aykırı biçimde dışalarken, ‘seksiyonun ayrı parti olmadığı’ vurgulaması da, aynı şekilde, –*Kurtuluş Sosyalist Dergi*’de “parti genel programına bağlı bir biçimde ayrı bir programla karakterize olacak” sözleriyle anlatılmış olan– seksiyonun özerkliğini geriye itip ortadan kaldırmaya hizmet ediyordu.

Ne komünist toplum ne de devrim hedefine sahip olan, cuntaya karşı mücadeleyle sınırlı örgüt programı benimseyen tasfiyecilerin işçi sınıfı içerisinde çalışma perspektifleri de programları doğrultusunda idi. ‘Cuntaya karşı direnecek tek güç işçi sınıfıdır’ gerekçesiyle sınıf içerisinde çalışılması, komünist işçi hareketinin yaratılmasının değil, demokratik muhalefet hareketinin yaratılmasının temel alınmasına, dolayısıyla komünizme değil demokratizme karşılık geliyordu. Hangi toplumsal kesimin hareketi yükselirse onun peşinden koşma biçimindeki bu anlayış, demokrasi talep ve mücadelelerinin sosyalizme tabi biçimde ele

KURTULUŞ

alınmaması, ittifak uğruna ilkelerden taviz (anti-şoven olmayanların “tutarlı demokrat” olarak nitelenmesi vb.) biçiminde de ortaya çıkıyordu.

Nihai hedefini sınıfsız toplum, yakın hedefini demokratik halk devrimi olarak saptayan Kurtuluş’un temel tezleri açısından en belirgin sapma ise, demokrasinin elde edilmesini devrime bağlamak, demokratik kazanımları devrimci mücadelenin yan ürünleri olarak ele almak yerine, devrimden önceki bir ara aşama, yakın hedef biçiminde ‘siyasi demokrasinin’ savunulması, reformizme savrulunmasıydı.

“Demokratik halk devrimi mücadelesinin bu evresinde karşısındaki en büyük engel askeri diktatörlüktür ve askeri diktatörlüğe karşı mücadele bugün her şeyin önüne geçmiş durumdadır, yola devam etmek için onu yıkmak, onu aşmak zorunludur. Dolayısıyla bugünkü koşullarda askeri diktatörlüğe karşı oluşturulacak bir mücadele cephesine ihtiyaç vardır ve bu cephede yer almanın, eylem birliği yapmanın tek koşulu vardır: askeri diktatörlüğe karşı olmak ve ona karşı mücadele etmek. ... onlar siyasi demokrasi istiyorlar, nihai hedefleri budur. Biz ise, nihai hedef olarak demokratik halk diktatörlüğü ve giderek sınıfsız toplumu istiyoruz. Ama bugünkü koşullarda onların nihai hedefi ile bizim yakın hedefimiz çakışmaktadır: askeri diktatörlüğün sona ermesi ve siyasi demokrasi.” (“Çuvaldızı Kendimize, İğneyi Başkasına Batıralım”, *Ekim 3*)

Bu süreçte, siyasi faaliyetin durdurulması, hareketsizlik, kişilerin, bölgelerin terk edilmesi gibi uygulamaların yanı sıra, sosyal-şovenizm, reformizm gibi sapmaların gelişmesi, hareketten tasfiye edilenlerden öteye, ‘kendisini yeniden üreten GMK’nın oluşturduğu yeni örgütte yer alanların da çeşitli tepkilerine neden oluyordu. Yeni GMK ise, oluşturduğu yeni örgütü eski merkez üyelerine de dayatarak hareketin geneline kabullendirtmek, ‘meşrulaştırmak’ üzere konferans örgütlemekteydi. Ancak bu sırada, bütün bu tasarrufların eski merkez üyelerinin çoğunluğundan bağımsız olarak gerçekleştirildiğinin ve yurtdışındaki merkez üyeleri ile iplerin kopma noktasına geldiğinin, örgütün geneli tarafından konferans arifesinde öğrenilmesiyle, tasfiyecilerin

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

beklemedikleri bir örgütsel kriz patlak verdi. Ankara örgütü, ‘boykot’ ederek konferansın toplanmasını engelledi, tasfiyecilerin planlarını bozdu. Bundan sonra süreç farklı biçimde devam etti. Korunmadaki eski sekreter yurtiçine geldi. ‘Tam-üyeli GMK toplantısı’ olarak anılan toplantı örgütlendi.

TASFİYECİLERLE UZLAŞMA VE YENİDEN TASFİYECİLİK

‘Tam-üyeli GMK toplantısı’, eski ve yeni merkez üyelerinin katılımıyla yurtdışında yapıldı. Keskin tartışmalarla haftalarca süren bu toplantı, Kurtuluş tarihinde belirleyici bir dönüm noktası olarak yeni bir dönemin başlangıcına karşılık geldi. Tasfiyecilerin, ‘12 Eylül Hizbinin başı’ olduğu gerekçesiyle hakkında ihraç kararı aldıkları bir eski merkez üyesinin toplantıya katılımını engellemeye çalışmalarıyla başlayan tartışmalar, tasfiyecilerin oluşturduğu yeni örgütlenmenin dışında kalanların konumuna ve toplantının kendisinin neyin toplantısı olduğuna kadar uzandı. Yaşanmakta olan örgütsel bunalımın bir parçası olarak bunalımlı bir biçimde gerçekleşen toplantıda, sonunda, tasfiyecilerin oluşturduğu yeni örgütlenmenin –Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü (TKKKÖ) biçiminde bir isim ve tüzük değişikliğiyle birlikte– tanındığı ve ‘ayrıldığı ya da atıldığı’ tartışmalı olan eski üyelerin bu örgütlenmeye çağrıldığı kararlar çıktı.

“Burası raporunu dinlediğimiz Kurtuluş örgütünün GMK’sıdır. Varılan noktada çeşitli nedenlerden dolayı bu örgütün dışında kalmış örgüt üyeleri de mevcuttur.

İlk tüzüğe göre örgüt üyesi kabul edilenler hazırlanan tüzüğe uygun olarak istisnai durumlar dışında (devrimciliği bırakmak, polisiye durum vb.) üyelikleri geçerlidir.

Ayrıldıkları, atıldıkları iddiasında bulunup da ilk tüzüğe göre örgüt üyesi olan yoldaşlar ‘daha önce kabul edilen kararlara’ uygun olarak örgüte davet edilirler. Bu daveti kabul edenler için ‘önceki karar’ olduğu gibi geçerlidir.

Mevcut örgütün durumu yeni tüzüğe göre düzenlenir.” (Tam-üyeli

KURTULUŞ

GMK Toplantısı Kararları, Şubat 1983)

Kararlar alınırken ciddi bir örgütsel sorunun ve bu sorun ekseninde tarafların varlığı kabul ediliyor, bu tarafların bir araya geleceği bir tartışma süreci sonunda toplanacak konferansla örgütsel sorunların çözümlenmesi savunuluyordu. Ancak tam da sorunların tartışılacağı konferans öncesinde daha önce tasfiye edilmiş ve Geçici Komite (GK) diye anılan örgütlenmede yer almış olup da ‘çağır’ kararına uyan eski üyeler, ‘TKKKÖ’yu tek meşru proleter sosyalist örgüt kabul etmedikleri’ gerekçesiyle bir kere daha tasfiye edildiler.

“TKKKÖ’nü proletarya sosyalizmi adına tek meşru irade olarak tanımayan ve Kurtuluş-GK örgütünün gayri meşru olduğunu savunmayan herkesle örgütsel bağlarımız sona ermiştir.” (TKKKÖ-GMK Kararı, Kasım 1983)

Bu süreçte, ‘hizbin başı’ nitelemesiyle dışlanan eski merkez üyesine ek olarak bir diğer merkez üyesi de tasfiyeciliğe karşı bayrak açmıştı. Onun GK’lılarla tartışmak üzere istediği beş gün süreyi bile, GMK çoğunluğu, ‘tasfiyecilikte beş gün dahi gecikmemek (!) için’ kabul etmedi. Böylece konferans, bir kere daha ‘atılan’, örgütten ihraç edilen GK’lıların katılımı olmadan gerçekleştirildi.

İhraç vb. tasfiyeci uygulamalarla tarihin tekrarlanması temeline yatan ve belirleyici olan, tasfiyecilikle uzlaşmaydı. Kendileri de tasfiyeye uğrayan eski merkez üyeleri, ‘birlik sağlamak’ adına, tasfiyecilerin örgüt dayatmasına teslim olmuşlar, tasfiyecilerin oluşturduğu yeni örgütlenmeyi örgütsel platform olarak tanıyarak tasfiyecilikle uzlaşmışlardı.

‘Tam-üyelik GMK toplantısı’nın gerçekleşmesini sağlayan süreç, tasfiyeciliğe karşı oluşan tepki ve isyanın ürünüydü. Ancak tasfiyeciliğin mahkum edilmesi yerine tasfiyecilerle birlik ve uzlaşma, tasfiyecilerin konumlarının benimsenmesini getirdi. Ayrıldıkları iddia edilenlerin bir kere daha örgütten ihraç edilerek, atılarak dışlandığı tartışma sürecinin ardından gerçekleştirilen TKKKÖ Konferansı kararlarında da, *tasfiyecilik* adı konularak mahkum

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

edilmediği gibi, örgütsel krize yol açmış sorunlar ‘sektarizm’ ve ‘sosyal-şovenizmden etkilenme’ nitelendirmeleriyle geçiştirildi. Üstelik ‘işçi sınıfı faşizme karşı mücadele etmediği için faşizme karşı mücadele zorunluluğu ile başka sınıf ve tabakalar arasında çalışılması’ anlayışı da resmileştirildi.

“Durumu aşabilmek için geçmişten gelmekte olan eksiklik ve hataların saptanması yoluna giden önderlik, tespit edebildiği bazı eksiklik ve hataları hem değerlendirme hem de aşma çabalarında sektar bir perspektifi benimseyerek yürümeye çalıştı.” (“TKKKÖ II. Konferans Kararları”, *Kurtuluş* 53, Şubat 1984, s. 19)

“Bu hatalar nesnel olarak Türkiye’de her zaman için büyük ağırlığı olmuş, ulusal sorunda çizgi haline gelmiş sapmaların adlandırılması olan sosyal-şovenizmden ciddi bir biçimde etkilenmekten kaynaklanmaktadır.” (“TKKKÖ II. Konferans Kararları”, *Kurtuluş* 53, Şubat 1984, s. 23)

“... oluşmuş olan siyasal eksenle (anti-faşist mücadele) proletaryanın sürdürmekte olduğu mücadele çakışmıyordu. Proletaryanın mücadelesi esas olarak ekonomik düzeyde sürerken faşizme karşı mücadele en aktif biçimler içerisinde ve ancak proletaryanın mücadelesine kısıyından değerek sürmekteydi. ... Bir yanda bırakıldığı takdirde çığ gibi gelişecek ve toplumu saracak olan faşizm olgusu ve ona karşı aktif mücadele sürdürme zorunluluğu, diğer yanda da yılgınlığın, reformculuğun etkisi altında, sivri uçlarına karşı yönelmiş olan tepkiler ve bu tepkilerle uyumluluk içerisinde gidebilecek olan ekonomik mücadele içerisindeki işçi sınıfımız. Kurtuluş örgütü en ileri unsurlarını sınıf içerisinde istihdam etmenin zorunluluğunu vurgularken, imkanlarının ve unsurlarının büyük bir kısmını sınıfın dışında cereyan etmekte olan anti-faşist mücadele içerisinde tutmak zorunda kalıyordu.” (“TKKKÖ II. Konferans Kararları”, *Kurtuluş* 53, Şubat 1984, s. 16-17)

Konferans kararlarındaki ‘reformizm ve yılgınlığın etkisi altında ekonomik mücadele içindeki işçi sınıfı’ ve ‘sınıfın dışında sürdürülen anti-faşist mücadelenin terk edilemezliği’ saptamaları, komünistlerle işçi sınıfının ilişkisi noktasında, komünist olmayan bir kavrayışa karşılık düşüyordu. Anti-faşist mücadele konusunda ortaya konulan bu anlayış, hareketin üzerinde yükseldiği sınıf-

KURTULUŞ

sal zeminin küçük-burjuva niteliğinin olduğu gibi, harekete önderlik edenlerin tercihlerinin ortaya konulması anlamına da geliyordu. Kurtuluş'un teorik yazınında geliştirdiği çizgisine, temel tezlerine, 'proletarya sosyalizmine' karşıt bir çizgiyi ifade eden tasfiyecilikle 1983'teki 'tam-üyeli GMK toplantısı'nda girilen uzlaşma, bu biçimde, Kurtuluş adına Kurtuluş'tan uzaklaşan, ayrılan bir çizginin giderek gelişmesinin, yerleşmesinin yolunu açtığı gibi, aynı zamanda da Kurtuluş zemininde gerçekleşen yeni 'yol ayrımlarına' temellik etti.

TASFİYECİLİĞE TEPKİ OLARAK TASFİYECİLİK

Kurtuluş içerisinde 'yol ayrımı', öncelikle tasfiyecilik, sonra da tasfiyecilikle uzlaşma nedeniyle gündeme geldi. 1983 başındaki 'tam-üyeli GMK toplantısı' kararlarıyla, tasfiyecilerin oluşturduğu yeni örgütlenme, tüzük değişikliğiyle birlikte, TKKKÖ adını almıştı. TKKKÖ'nün gelişim yönünü, tasfiyecilikle girilen bu uzlaşma ve yeni bir geçmiş değerlendirmesi belirledi. Diğer yandan, 1980 sonrası tasfiyeye uğrayan çeşitli kişiler GK olarak örgütlenmişlerdi. Kurtuluş'un temel tezleri üzerinde, tasfiyeciliğin mahkum edildiği bir birlik sağlanması çabalarının başarılı olmaması ve TKKKÖ'de tasfiyeciliğin yeniden kendini göstermesi üzerine, bu örgütlenme, Ağustos 1984'teki kongresinde benimsediği Kurtuluş Örgütü (KÖ) adıyla, ayrı bir yönelime girdi. Bu örgütlenmenin 1982'deki ilk oluşum sürecinde yaşanan tartışmaların eksenini oluşturan konu, geçmiş değerlendirmesiydi. Bununla birlikte KÖ'nün 1984'teki kongresi ve daha sonraki gelişim yönü üzerinde de yine yeni bir geçmiş değerlendirmesi etkili oldu.

Tasfiyeciliğin mahkum edilmemesi ve yeniden TKKKÖ'de ortaya çıkması, buna karşılık önemli bir kesim tarafından TKKKÖ'nün Kurtuluş'un meşru temsilcisi olarak tanınması, KÖ'de yer alanlar arasında tepkileri geliştirdi, bir bütün olarak Kurtuluş'a karşı tutumlara yol açtı. Bu noktada, Kurtuluş'un eleştirilen yönlerinin, işçi sınıfı yerine küçük-burjuva tabakalar

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

arasında güç olma pratiğinin ve tasfiyeciliğin kaynağını onun temel tezlerinde, yazılı teorisinde arayan bir anlayış ortaya çıktı. Bu anlayış, Kurtuluş'un teorisiyle pratiğinin çeliştiği tespitine itiraz ediyordu.

“Bu ‘teori doğru idi ama pratik yanlış’ tespiti bence, önceleri desteklemiş olmama rağmen yanlış bir tespitti.

...

Her politik eylem (burada bir siyasi örgüt söz konusudur) bir teorik-ideolojik şekillenme tarafından yönlendirilir. Bu anlamda teori ile pratik arasında ayrılmaz ve içsel bir birlik her halükarda zaten vardır.

...

Diğer taraftan teori pratiğin, çoğu zaman geçmiş pratiğin, bazen de güncel yaşanan pratiğin, etkisi altında oluşur veya yeniden şekillenir.

...

Bana göre Kurtuluş'un eylemlerini, çalışma tarzını esas olarak yönlendiren, ‘üzerinde anlaşılmalı’ teorisinin, popülizm ve sosyalizm karışımı bir teori olması ve bu eklemlenmenin popülizmin egemenliği altında olmasıdır.” (B. Toprak, “Reddetmemiz Gereken Miras”, *Sosyalist Tartışma* 1, Haziran 1985, s. 9-10)

Teoriyle pratik arasında zorunlu bir uyum arayan bu değerlendirme, Kurtuluş'un teorisi ile pratiği arasında bulunduğu genelde kabul gören çelişkinin varlığını reddettiği, Kurtuluş'un özgüllüğünü, ikili karakterini göz ardı ettiği gibi, teori ile pratik arasındaki düzey farklılığından kaynaklanan sorunları yok sayıyordu. Teori kendisine uygun bir pratiği kendiliğinden, otomatik olarak yaratamadığına göre, teorisinin uygulamaya geçirilmesi özel bir çaba gerektirir. Başka bir deyişle, teorik sorunların çözümlenmesi, uygulama açısından yeterli değildir, uygulama düzeyindeki sorunların da çözümlenmesi gerekir. Buna karşılık, teori ve pratik arasında çakışma aranması, iki düzey arasındaki dolayımın ve uygulamaya ilişkin sorunların dikkate alınmamasına götürür. Sorunlar uygulama düzeyinden kaynaklandığında ise, bu yaklaşımla onları saptamak mümkün olmayacağından sorunu doğrudan teoride aramak ve yeni çizgi, yeni yol arayışlarına girmek kaçınılmaz olacaktır.

KURTULUŞ

Söz konusu yaklaşım doğrultusunda, Kurtuluş'un teorisiyle pratiği arasındaki çelişkinin açıklanması çabasının yerini teoriyle pratiğin uyumu varsayımı aldığı ölçüde, Kurtuluş'u bir bütün olarak olumsuzlayan yeni bir geçmiş değerlendirmesi ortaya çıktı. Kurtuluş'un, proletaryanın komünist partisinin inşası yerine devrimci-demokratik küçük-burjuva hareketini yaratan pratiğini, yazılı teorisine, temel tezlerine dayandıran bu değerlendirme, Kurtuluş'tan bir bütün olarak kopulmasını ve 'yeni yol arayışlarını' gündeme getiriyordu. Bu biçimde girilen yeni yol arayışları, (o zamandan da çeşitli ölçülerde öngörülebildiği gibi) bir öncekinin tersi yönlere dönülen dönüm noktalarından, aşamalardan geçti; kalkış noktalarının zıttı (işçi sınıfı dışında parti kurmaktan 'gökkuşağı' misali farklı kesimlerden hareketler oluşturmaya, zaman zaman yükselen farklı toplumsal hareketlerin kuyrukçuluğunu yapmaya kadar) konumlanışlar üreten bir seyir izledi. Kurtuluş'un komünist işçi partisinin inşası hedefinden ve komünizmden uzaklaşmaya karşılık gelen bu yönelim de, sonuç olarak, farklı bir biçimde de olsa, tasfiyeciliğin yeniden üretilmesinden başka bir anlam taşıymıyordu.

YENİDEN BİRLİKÇİLİK: 'SOSYALİST DEMOKRASİ'

1983 başındaki 'tam-üyelik GMK toplantısı', Kurtuluş'un tarihinde yeni bir dönüm noktasıydı. Bu noktadan itibaren yeni bir yönelim ve yeni bir dönem gelişti. Kurtuluş'un 1976-1980 ve 1980-1983 dönemleri birer geçmiş değerlendirmesinin ürünü olmuş ve farklı birlik anlayışları bu dönemlere eşlik etmişti. Yeni başlayan dönem de bir geçmiş değerlendirmesine dayanıyor ve yeni bir birlik anlayışıyla ortaya çıkıyordu. Bir önceki dönemin '12 Eylül darbesiyle Kurtuluş dışında bütün solun yenildiği, bir tek Kurtuluş'un ayakta kaldığı' iddialarına son verilirken, solda yaygın olan, 12 Eylül yenilgisinin nedenini solun bölünmüşlüğüne bağlama anlayışı Kurtuluş'a da hakim oluyor, birlik konusundaki 'sosyalizmle işçi hareketinin birliği', 'proletarya sosyalizminin birliği' kavramlarının yerine 'solda birlik' arayışlarının geçme-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

sinin temelleri oluşuyordu.

Bu sırada, 12 Eylül yenilgisine ek olarak, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da karşıdevrim ve yenilgi süreci, giderek yıkım noktasına yaklaşmaktaydı. Bu süreçte 12 Eylül yenilgisinden çıkartılan bölünmüşlük ve 'birlik' dersine, Sovyet sosyalizminin yıkılmasını tekilciliğe (monolitizme) bağlamak biçimindeki bir başka 'ders' ekleniyordu. Bu temelde, 'çoğulculuk' ve çoğulculuk eksenli 'sosyalist demokrasi' anlayışı, iki 'hastalığa' da, hem bölünmüşlük sorununa hem sosyalizmin yıkımına bulunan 'ilaç' olarak görüldü.

Yeni anlayışa göre, sosyalizmin bürokratik bozulması, tekilcilikten kaynaklanıyordu. Çoğulculuğu benimseyen 'sosyalist demokrasi', sosyalizmin bozulup yıkılması sorununa çözüm olacaktı. Yine bu anlayışa göre, solun bölünmüşlüğü de, farklı anlayışların, çizgilerin aynı örgütte birlikte bulunamamalarından kaynaklanıyordu. Çoğulculuk, farklı çizgilerin farklılıklarını koruyup aynı zamanda da birlikte durabilmelerini sağlayarak birlik sorununa da çözüm getirecekti.

Çoğulculuğun politik karşılığı, komünizmin oportünizmle ve komünist olmayan akımlarla, sosyal-reformizm, sosyal-liberalizm, popülizm, sosyal-şovenizm vb. ile eklemlenmesi, kaynaştırılmasıydı. Çoğulculuk, örgütsel açıdan ise, gruplu, hizipli, kanatlı örgütsel yapıya, demokratik-merkeziyetçilik yerine federalist örgütsel işleyişe ve grupların, bileşenlerin birbirlerinden ayrı çalışma, eylem ve mücadele özgürlüğüne karşılık geliyordu. Çoğulculuk, toplumsal özne olarak işçi sınıfı ve işçi sınıfının eylemi yerine toplumun çoğunluğunu ikame eden, toplumsal değişimde nüfusun çoğunluğunun eylemini, iradesini mutlaklaştıran 'çoğunlukçuluk' ile birleştiğinde ise, işçi sınıfının yerine halk ve emekçiler, komünizmin bağımsızlığının yerine de toplumsal muhalefet akımlarının 'gökkuşağı' geçiriliyordu.

Öte yandan, başlangıçta GK adıyla anılan ve Kurtuluş hareketinin çizgisine, 'proletarya sosyalizmine' sahip çıkmak iddiası ile oluşturulan örgütlenmeye de -TKKKÖ Konferansının GK'lı

KURTULUŞ

eski üyeler bir kere daha tasfiye edilerek gerçekleştirilmesinden sonra– sorunların kökenini Kurtuluş’un teorisinde görerek Kurtuluş’u bütünüyle reddetmeye yönelen bir eğilim hakim olmuştur. Bu temelde, bazı ‘meşhur Kurtuluşçuların’, ‘hareketin önderliğinden’ insanların yer aldığı TKKKÖ dışında, Kurtuluş hareketinin temsili adına bir iddia ileri sürülmedi. Kurtuluş’un çizgisini tasfiye edip ‘sosyalist demokrasi’ adı altında bir dizi açılım getiren ve yeni bir rota ve yol belirleyen bu yapı ise çoğunluğu peşine takmayı başardı. Bu nedenle, bu ‘çoğunluk çizgisi’, hem Kurtuluş taraftarları arasında hem de sosyalist kamuoyunda kendisine ‘meşru’ bir temel sağlamış oldu.

‘Meşruiyet’, Kurtuluş’un temsili temelindeydi. Ama hâlâ geniş bir Kurtuluşçu taraftar kitlesi için ‘sosyalist demokrasi’ açılımı, kapalı kapılar ardında oluşturulmuş ve şüpheyile karşılanan bir tezdi. Öyle ki çıkarılan yasal yayınlarda bu konudaki ilk yazıların başına tartışma bandı bile geçirilmişti. Sosyalist demokrasi tezinin sahibi yazar, bu duruma, “resmi belgelerde kayıtlı resmi tezler nasıl sansür koyulur?” diye isyan edecekti. Bu dönemde, Kurtuluşçu kitlenin yeni çizgiyi hazmetmesi, bu yönde evrilmesi için hâlâ yoğun çabalara gerek duyuluyordu. TKKKÖ’nün, sosyalist kamuoyu karşısında, Kurtuluş çizgisini temsil etmek açısından bir kabul görmüşlüğü, meşruiyeti vardı; ama ‘sosyalist demokrasi’ tezinin, Kurtuluş taraftarları arasında, aynı derecede bir meşruiyetinin, üzerinde anlaşılmuşluğunun olduğu söylenemezdi. Ancak bu meşruiyet, ideolojik düzeydeki bazı karşı çıkışlar, eleştiriler dışında sorgulanamadı. Gündeme gelen sorgulama ve şüpheler ise, hem ideolojik düzeyde bütünlüklü bir karşı çıkış ve savunusu durumuna getirilip Kurtuluşçulara sunulamadı, hem de böyle bir çabanın örgütsel bir karşılığı yaratılamadı.

Bu yeni anlayış, Kurtuluş çizgisinin karşıtı olduğu gibi, Kurtuluş’un ortaya çıkışından 1980’lerin ortalarına doğru gerçekleşen parçalanmaya kadar geçen sürede yaşadıklarıyla da çelişkili bir hattı. Oluşturulmaya başlanan ‘sosyalist demokrasi’ tezi, parti konusunda, hizipli, çoğulcu, çoğunlukçu vb. bir anlayışa karşılık

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

geldiği oranda, bu bölünmenin özü ile de biçimi ile de tezat oluşturunuyordu. Tasfiyelerin sonucunda oluşturulan teorik açılım, geçmişe dönüp bu dönemi değerlendirmek zorunda kaldığında, yaşananların ne kadar demokratik olduğundan, sosyalist demokrasinin gelişimi açısından bütün bu olaylar içinde ne kadar önemli bir sınav verildiğinden söz etmek zorunda kalacaktı. Sonuçta, ‘sosyalist demokrasi’ tezinin Kurtuluş kitesinde, taraftarlarında karşılık bulması için ciddi mücadeleler gerekiyordu. Daha önceki tasfiyelerle yol döşenmişti ve bu yeni yönelime kadrolardan gelebilecek tepkiler büyük oranda engellenmişti. Artık ‘sosyalist demokrasi’ çizgisinin kabul ettirilmesi, hazmettirilmesi çabaları yoğunlaştırıldı.

Bu çabalar en çok da ‘yasal parti’ propagandasına, yasal mücadelenin temel alınmasına yönelikti. ‘Sosyalist demokrasi’ tezi, her aşamada üstüne yeni bir şey konarak, marksist teorinin bütün düzeyleri ile ilişkilendirilip bizzat marksizmin en temel tezlerini tartışmalı ve belirsiz bir şekle sokmaya başladı. Kurtuluşçuların alışkanlıklarının törpülenmesi, devrimci yapıların, birimlerin feshedilmesi ve karşı çıkabilecek son unsurların da temizlenmesinden çekinilmedi. Bu yolla eski Kurtuluşçu kitle giderek küçültülerek de olsa yeni tezler ekseninde evriliyor, bunun dışında gençlik çalışmalarını içinden yeni kuşaklar devşiriliyordu.

Bu dönüşüm süreci içinde, her aşamada, ‘sosyalist demokrasi’ çizgisinin ‘ne kadar leninist olduğu’ ve ‘geçmiş çizginin devamı, doğal takipçisi ve sonucu olduğu’ vurgusu yapılıyor, ortaya çıkan sorunlar ve muhalif eğilimler karşısında aslında bu yeni çizginin, ‘sosyalist demokrasinin’ köklerinin ‘Kurtuluş hareketinin başlangıcından bu yana embriyon halinde bulunduğu’ ifade ediliyordu. Bu anlatıma göre, karşılaşılan her ciddi güçlükte kozasındaki bu embriyon kuvveden fiile geçiyor ve yeni tarz hayat buluyor, somutlanıyordu. Bu yolla Kurtuluşçular arasında muhalefet olanakları ortadan kaldırıldığı gibi, karşı çıkanın başının ezildiği ve cehaletle, yani kısacası ‘dogmatiklikle’, ‘ilkelliklerle’ suçlandığı bir demokrasi anlayışı, bizzat Kurtuluş’un gelişmiş ‘yeni demokrasi-

KURTULUŞ

sinin' marifeti olarak tescilleniyordu.

Bu 'demokrasi sopasını' da en çok, Kurtuluş'un en önde gelenlerinden olan ve bu konu üzerine makaleleri nedeniyle adı artık 'sosyalist demokrasi' ile özdeşleşmeye başlayan yazar kullanıyordu. Bu nedenle, 1980'lerin ikinci yarısında yasal alanda ifade edilmeye başlanan 'sosyalist demokrasinin' ne olduğunu canhıraş bir şekilde anlatmaya çalışan bu yazar, birçok kez anlaşılmadığını ileri sürerek isyan etmek zorunda kalacaktı.

Demokrasi söylemi ve bu zeminde, demokrasinin hareketin başlangıcından bu yana egemen olduğuna ve hareketin bu temelde geliştiğine ilişkin söylemler öne çıkarılıyordu. Kurtuluş'un çıkışından itibaren ulusal soruna yaklaşımı, kuşkusuz ki bir düzeyde demokrasi anlayışının karşılığıydı ve haklı olarak övünülebilirdi. Ama yeni çizginin, yeni demokrasi anlayışının gelişimi için ulusal sorundaki tavrın –nasıl bir illiyet bağı olduğu belirtilmeden– önemli olduğu vurgulanıyordu.

“Birçok Türk hareketinden farklı olarak Kurtuluş hareketi kendisi(ni) çok önemli bir okulun öğrencisi olarak kabul etmiş ve bu okulda gördüğü demokrasi dersleriyle görüşlerini bugün geldiği ama maalesef bizatihi Kurtuluşçuların kendilerinin bir yana ittikleri noktaya ulaştırmak olanaklı olmuştur ...” (Mahir Sayın, *ÖDP Kurtuluş Platformuna Mektup*, 13 Şubat 1998)

ÖDP içindeki Kurtuluşçuların bölünmesi sorunu içerisinde tekrar belirteceği gibi, yazar için, demokrasi meselesi temel meseleydi ve 'Kurtuluş her zaman bu konuda doğruyu yapmıştı'. Öyle ki, 1983 yılındaki tartışmalar için bile şu yorumda bulunabiliyordu:

“Kurtuluş çok daha ilkel dönemlerinde hareket içerisinde ortaya çıkan problemleri örgüte mal etmeyi başarmış, insanların verilen kararlar üzerinde şöyle ya da böyle etkin olmasını sağlamıştır. Demokrasi konusundaki gelişmeler yaşandıktan sonra ise en karanlık günlerde dahi tüm unsurlarını içine katabildiği tartışmalar yürütmüş ve bundan tüm bir hareket olarak ileri adımlarla çıkmayı başarmıştır.” (Mahir Sayın, *ÖDP Kurtuluş Platformuna Mektup*, 13 Şubat 1998)

'Demokrasi' kavramı, her düzeyi kesen yeni anahtar kavram

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

olarak o kadar çok kullanılıyordu ki, bir süre sonra hiçbir kapıyı açmaz olacaktı. ‘Sosyalist demokrasi’nin her türden tartışmada anahtar bir rol oynaması ve meseleleri çözmesi umuluyordu. “Sosyalist demokratik yaklaşım”, “sosyalist demokratik anlayış” vs. türünden sık sık yapılan vurgular, aslında Kurtuluş’un teorisi dışında bir yerlerde dolaşıldığının ve yeni bir bakış açısı edinilmeye çalışıldığının, ama halihazırda hiç bir meselenin çözülmediğinin göstergesiydi. Uzunca bir süre hakemliği genel kabul gören yazar, kerameti kendinden menkul ‘demokrasi’ anahtarını kullanma becerisini öylesine abartıyordu ki, hiç bir soruna çözüm olmayan bu anahtar kavram, neredeyse bir maymuncuğa dönüşmüş oldu ve bu haliyle de ‘majestelerinin demokrasisi’ söylemine yol açtı.

Sonuçta, ne birlik meselesi aşılmış, ne yasal alandaki yapılarla, yasal ve birlikçi partilerle kitlesellik kazanılmış ne de ortada bir çizgi kalmıştı. Bu durumda uzun süredir hakemliğine başvuru ve tarafların gönülsüz de olsa hakemliğini kabul ettikleri yazarın kişiliği, ön plana çıktıkça yıpranmış, yeni ve daha hızlı parçalanmaları engelleyemez olmuştu. Bir dönem tartışmalı konularda hakemliği genel kabul gören yazar, giderek ne İsa’ya ne Musa’ya yaranır hale geldi.

Yeni anlayışın gelişimi, aslında ‘anti-faşist mücadelenin gereği olarak işçi sınıfına gidilemediği’ iddiası ile başlamıştı. Yukarıda da açıklandığı gibi, bu anlayışa göre, işçi sınıfı yığınlığın, reformizmin etkisi altındaydı.

“... yığınlığın, reformculüğün etkisi altında, sivri uçlarına karşı yönelmiş olan tepkiler ve bu tepkilerle uyumluluk içerisinde gidebilecek olan ekonomik mücadele içerisindeki işçi sınıfı ...” (“TKKKÖ II. Konferans Kararları”, *Kurtuluş* 53, Şubat 1984, s. 16-17)

Bu işçi sınıfı ile de anti-faşist mücadele gibi yaşamsal bir demokrasi mücadelesi verilemezdi! İşçi sınıfı, demokrasi mücadelesinin bu boyutuna karşı ilgisizdi! Embriyon halinde bu noktadan gelişmeye başlayan ‘sosyalist demokrasi’ anlayışı, ‘gelişkin’ halinde ise, Sovyetler Birliği’nin ve sosyalizmin yıkımının nedenini –

KURTULUŞ

sınıfsal temeline oturtmadan– demokrasinin olmamasına, demokrasisiz sosyalizme bağlayacaktı. 1980 öncesi anti-faşist mücadelenin işçi sınıfı dışında, onun adına küçük-burjuva zeminlerde yapılması ve ‘şimdilik işçi sınıfının aklının bu işlere ermeceği’ iddiasında olduğu gibi, Sovyetler Birliği’ndeki sosyalizmin sorunları da işçi sınıfı devleti, işçi sınıfı diktatörlüğü dışında, soyut bir ‘demokrasi, çoğulculuk, bilimsellik ve örgütlenme özgürlüğü’ ekseninde ele alınacaktı.

1984 Konferansında, Kürdistan Seksiyonu’nun dağıtılması da dahil, tasfiyeciliğin ve sosyal-şoven ve reformist sapmaların açıkça adı konularak özeleştirisi yapılmamış, sorunlar ‘sekterizm’ ve ‘sosyal-şovenizmden ciddi biçimde etkilenme’ ifadeleriyle geçiştirilmişti. Daha sonra da, ulusal sorun konusundaki demokrasi vurgusunun ‘sosyalist demokrasi’ çizgisini besleyen en önemli damarlardan biri olduğu iddiasına karşın, ‘sosyalist demokrasinin’ *demokrasisi* geliştikçe TKKKÖ’nün KK’sı, yani Kuzey Kürdistan örgütlenmesi tasfiye edilecek ve artık Kürdistan’da örgütlenmenin gereğinin kalmadığının, orada ‘örgütlü bir partner’ bulunduğunun propagandası yapılacaktı.

1980 öncesinde *Kurtuluş Sosyalist Dergî*lerde, Dev-Yol’cular, Çayan’ın *tezlerine sahip çıktığını söyleyip tam tersini yapmakla* eleştirirdi. Şimdi bu ‘sosyalist demokrasi’ savunucularının Kurtuluş’u sahiplenmeleri karşısında “iğneyi başkalarına, çuvaldızı kendinize batırın!” şeklinde bir anımsatma yapmaktan başka bir seçenek kalmıyor.

Kurtuluş hareketinin çoğunluğunun kabul ettiği ‘sosyalist demokrasi’ çizgisinin ilk döneminde, 1990’ların başlarına ve hatta ortalarına kadar, esas faaliyet, gençlik çalışmaları şeklinde oldu. Bu süreç içinde birçok insan marksizme tanışıklığını ‘sosyalist demokrasi’ eğitimi üzerinden kurdu. Sonuç olarak da yanlış bir marksizm anlayışı yayıldı. Daha sonrasında BSA ve BSP ile içine girilen süreç, esas olarak da ÖDP süreci, parti teorisine ilişkin eskiye ait ne varsa hepsinin terk edildiği bir rota izledi.

Birleşik Sosyalist Alternatif (BSA) sürecine girilmeden önceki

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

tartışmalar ve yaşananlar, devrimci kişilerin ve reflekslerin tasfiyesi, çoğunluk eğilimi içinde kalınarak Kurtuluş geleneğindeki olumluluklara sahip çıkılamayacağına kesinlik kazandırdı. Gençlik örgütü Genç Kurtuluşçular Birliği (GKB), çoğunluktaki anlayışa karşı, reformizm ve halkçılık eleştirisi ile birlikte, devrimden ve işçi sınıfı iktidarından vazgeçildiği yönünde suçlamalarını yöneltiyordu. Bu durumda ‘sosyalist demokrasi’ çizgisi ile Kurtuluş’un geçmiş teorik çizgisinin bir arada savunulamayacağı ve dolayısıyla bir arada olamayacakları idrak edilmekteydi. Buna bağlı olarak, gençlik örgütü GKB, kadın örgütlenmelerindeki muhalifler ve Kürtler tasfiye edildi; ilk olarak da İstanbul İl Örgütü feshedildi. Artık içeriden bir mücadelenin, dönüşümün – eğer var idiye– az sayıdaki nesnel dayanağı da ortadan kalkmıştı. 1990’lı yılların hemen başında, ‘sosyalist demokrasi’ çizgisi, Kurtuluş teorisinden özgürleşmiş, ağırlıklarından arınmış bir şekilde, post-modern bir edebiyatla kesişerek yoluna devam etti.

‘Sosyalist demokrasi’ macerası, seçim partisi, blok partisi, çatı partisi vb. gerekçelerle ileri sürülüp yola koyulmuştu; BSA, BSP, ÖDP, SDP, SP gibi aşamalarla bugüne geldi. Macera bugün de bir biçimde sürdüğünden, ne kadar tarihe mal olduğu tartışmalı. Ama, başlangıç gerekçelerinin tam tersine dönmesi, çoğulculuğun parçalanmaları, yeni ‘yol ayrımlarını’ ortadan kaldırmayıp geçmişte görülmemiş boyutta düşmanlıkların yaratılması, yasalıcılığın kitleleşme ya da ‘çekim odağı’ üretememesi vb., ‘sosyalist demokrasi’ macerasının artık iflas ettiğini göstermek için yeterince veri ortaya koymuş olmalı.

KURTULUŞ’UN İKİ YANI VE “TEMEL İLKELER”

Teorik çizgisini 1976 yılında yayımlamaya başladığı *Kurtuluş Sosyalist Dergi*’lerde ifade eden Kurtuluş hareketi, toplumsal etkileri açısından ciddi bir gelişme göstermesine karşın, 1980 darbesi ve askeri diktatörlük koşullarındaki gelişmeler karşısında birliğini koruyamamış, çıkış gerekçeleri ve tezlerinden uzaklaşmalara bağlı farklı parçalanmalar, bölünmeler, ‘yol ayrımları’ yaşamıştır.

KURTULUŞ

1980 sonrası yaşanan bölünme, *Dev-Yol*'un oluşumuna yol açan başlangıçtaki ayrılığın ardından, (Kürdistanlı sosyalistlerin ayrı örgütlenmesi görüşünü savunan *Tekoşin* hareketinin ortaya çıkmasına yol açan ayrılık sayılmazsa) hareketin gündemine giren ilk ayrılıktı. 1980 sonrası parçalanma, örgütsel krizin boyutlarını çarpıcı bir ölçekte ortaya koyduğu kadar, Kurtuluş'un değerlendirilmesi açısından da kritik bir dönüm noktası oluşturmuştur.

Kuşkusuz ki, ortaya çıkış koşulları açısından görece gelişkin bir marksizm çizgisini temsil eden Kurtuluş'un teorisi, 71 değerlendirmesindeki gibi hatalı yönler yanında, enternasyonal düzeyde süren tartışmalara ve ideolojik üretilere katılımının eksikliği nedeniyle gelişmemişliği ölçüsünde eleştirilebilir ve bu çizgiyi geliştirecek olan da bu türden bir eleştiridir. Buna karşılık, Kurtuluş hareketinin parçalanması sonrasında, birçok parçasının, kendileri hakkındaki tanım ve iddiaları ne olursa olsun, komünist işçi partisini yaratma hedefinin yerine farklı türden hedefleri ikame etmesi ise, bunların süreç içinde varlık gerekçelerini ve ideolojik yapılarını yeni yönelimlerine uygun olarak revize etmelerini kaçınılmaz kıldı.

Kurtuluş'un çizgisini çeşitli düzeylerden reddetmekle, revize etmekle başlayan farklılaşmalar, marksizm-leninizmden uzaklaşmaya, karşıt konumlar almaya kadar uzandı. Bu nesnel durum, hem pratik hem de ideolojik gelişme ve süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Kurtuluş'un, bütün eksiklerine karşın temel olarak marksizmle uyumlu teorik çizgisinin ve hedeflerinin yerine çeşitli türden sapmaların ikame edilebilmiş olması, –kabul edip etmemelerinden bağımsız olarak– bu değişiklikleri yaşayan, komünizm dışı mecralara seyretmiş olan her bir grup ya da birey için, yaşadıkları sürecin bir noktasında kendini dayatan çeşitli *geçmiş değerlendirmelerinin* bir ürünüdür.

Başlangıçta da vurgulandığı gibi, politik hareketler, örgütlenmeler açısından, geçmiş değerlendirilmesi özel bir önem taşır. Geçmişten çıkartılan dersler, bugüne yol gösterir; yaşanmış olan tarihe ilişkin değerlendirmeler, yargılar, yaşanmakta olan dö-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

nemdeki politik tutumları biçimlendirir. Bu anlamda farklı değerlendirmelerin farklı politikalara karşılık geldiği söylenebilir. Geçmişten gerektiği gibi ders almak, politik hareketi ilerletir; ama yanlış dersler çıkartılması, hareketin yönünün sapmasına yol açar. Dolayısıyla, politik hareketin, çizginin geliştirilmesinde, düzeltilmesinde, sağlıklı, gerçekçi, olumlulukları ve olumsuzlukları doğru saptayan bir geçmiş değerlendirilmesi son derece önemlidir.

Kurtuluş hareketi içinden gelenler için de –politik tutum alınması, politik çizginin geliştirilmesi, savunulması bakımından– Kurtuluş’un geçmişinin değerlendirilmesi ön sırada önem taşır. Bütün süreçte –ve özellikle belirleyici dönüm noktalarında– görüldüğü gibi, farklı değerlendirmeler farklı politikalara, birbirlerinden uzaklaşan çizgilere, sapmalara, ‘yol ayrımlarına’ kaynaklık etmiştir. Bu yüzden, Kurtuluş açısından da, yine sağlıklı bir geçmiş değerlendirmesinin gereği ortadadır.

Kurtuluş’un tarihi, 1971 yenilgisinin ardından THKP-C’den geriye kalanların içerisinde doğuşuyla başlatılmalıdır. Kurtuluş’un ortaya çıkışında belirleyici olan, genel olarak 71 hareketinin, özel olarak THKP-C’nin yenilgisinden çıkartılan derstir. Bu temelde, kitlelerden kopuk silahlı mücadele ve öncü savaşı anlayışının eleştirisi, “modern sanayi proletaryası temeli üzerinde yüksелеcek olan proletarya partisi” hedefine bağlanmıştır. Kurtuluş’un tarihi boyunca bütün gerçekleştirdikleri ve gerçekleştiremedikleri, eninde sonunda bu hedefe ilerlemeye hizmet edip etmediği açısından ele alınmalıdır. Dolayısıyla bu hedef – *proletarya partisi* hedefi– Kurtuluş’un değerlendirilmesinin belirleyici ölçütünü oluşturur.

‘Proletarya partisi’ ya da daha belirgin bir deyimle, ‘komünist işçi partisi’ hedefi, Kurtuluş’un tarihi boyunca hep ileri sürüldü. Bugün de Kurtuluş’tan gelen gruplar tarafından ileri sürülmeye devam ediyor. Ancak bütün bir politik tarih boyunca ileri sürülen bu temel hedefe ulaşamamış olması, konunun özel bir önemle ele alınmasını ve geçmiş değerlendirilmesinin eksenine o-

KURTULUŞ

turtulmasını gerektirir.

Kurtuluş, çıkışında komünist işçi partisi hedefini önüne koymuştu; ama yığınsal bir politik harekete dönüştüğü 1976-1980 arası gelişme döneminde bu hedefe ulaşamadı, komünist işçi partisini yaratmayı başaramadı. Bu sonuca neyin yol açtığının açıklaması iki biçimde olabilir. Ya komünist işçi partisinin yaratılması doğrutusunda ilerleyen süreç, dış etkenler, zorluklar, engeller nedeniyle ve eldeki güç, zaman bunları aşmaya yetmediği için, tamamlanamamıştır; ya da süreç, komünist işçi partisini yaratmaya değil, başka bir yöne ilerlemiş, en azından bir noktadan sonra, komünist işçi partisi hedefinden sapmış ve uzaklaşmıştır.

Komünist işçi partisinin oluşumu, varlığı, temel olarak, komünist programın üretilmesine, işçi sınıfı ile birleşmeye, komünist örgütsel yapı, işleyiş, çalışmanın yerleştirilmesine bağlıdır. Bu anlamda, komünist işçi partisi hedefine ilerlenmesi, bu temel özelliklerin yaratılması doğrutusunda çalışılmasını gerektirir. Hareketin tarihi de bu açıdan ele alınmalı, politik tutumlar, anlayışlar, uygulamalar, komünist işçi partisinin temel özelliklerinin geliştirilmesine uygunluklarına göre değerlendirilmelidir. Bu çerçevede geçmiş değerlendirmesi de, öne konulan temel hedefe ulaşamamasının başlıca nedenlerini ve bunların giderilmesinin yollarını nesnel bir biçimde ortaya koymayı amaçlamalıdır.

Bu yaklaşımla, burada ana dönemleriyle özetlenen Kurtuluş'un tarihini değerlendirerek komünist işçi partisi hedefine ilerlemeye yol gösterecek sonuçlara varmak da mümkündür. 'Proletarya partisi' hedefi, *Kurtuluş Sosyalist Dergisi*'nin çıkışında gerçekleştirilen geçmiş değerlendirmesinin sonucu olarak ileri sürülüyordu. İdeolojik mücadele görevini önüne koyan Kurtuluş, aynı zamanda, proletarya partisinin yaratılmasının temel gerekliliklerinden olan komünist programa temellik edecek teorik tezleri marksist klasiklere başvurarak geliştirmeye girişti. Devlet, demokrasi, oligarşi, faşizm, devrim, ulusal sorun, geçmiş değerlendirmesi, birlik, örgütlenme, Sovyetler Birliği eleştiri ve değerlendirmeleri, TKP, Dev-Yol eleştirileri gibi bir dizi teorik çalışma

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

alanına giren konuda, komünizmin tezlerini savundu; bu teorik tezlere dayanarak ana, dünyaya, ülkeye, koşullara ilişkin çeşitli politik çözümler yaptı. Ancak bu çalışmaları tamamlayıp komünist program oluşturamadı. Bunda ‘programın hayatın içinden çıkacağı, mücadeleden doğacağı’ biçimindeki bir kendiliğindenci anlayışın ağır basması rol oynadı.

Program, politik tutumları, hedefleri içerir, ama mücadele koşullarının incelenmesine, teorik bir çalışmaya dayanmak zorundadır. Teori pratikten çıkar, ama pratiğin genellenmesidir; pratikten kendiliğinden doğmaz, pratikten ayrı bir alan olarak kendisine ait özel bir çaba gerektirir. Özel olarak bu çabanın yerine getirilip tamamlanmaması, programın oluşturulmasını belirsiz bir geleceğe erteledi.

Kurtuluş’un örgütsel bağlayıcılığı olan bir programının bulunmaması, *Kurtuluş Sosyalist Dergi* yazılarının savunulmasıyla telafi edilmeye çalışıldı. Ama elbette 38 sayıya dağılmış, çeşitli konulardaki dergi yazıları, gerçek anlamda programın yerini tutamazdı. Yazıların soyut teorik konulardan gündelik pratik sorunlara kadar uzanmasından öteye, bazı noktalarda birbirleriyle çelişkiler taşımaları, hatta birçok eksiklikleri ve hataları da söz konusuydu. Bu yüzden, *Kurtuluş Sosyalist Dergi*’lerin temel tezlerinin komünist ideolojik-politik hattın ifadesi olduğu en genelde söylenebilirse de, bunun tamamlanmamışlığı, program düzeyine yükseltilmemişliği, somut uygulanabilir bir belge yerine yazıların temel tezleri biçiminde yorum gerektiren muğlaklığı, *Kurtuluş Sosyalist Dergi*’lerde ifadesini bulan politik hattın pratik siyasi faaliyete yol göstermesini zorlaştırdı; komünizme uygun olmayan bir pratik siyasi faaliyete de, bu ölçüde, açık kapı bıraktı, izin verdi, onu kolaylaştırdı.

Bu noktada, *Kurtuluş Sosyalist Dergi*’lerin temel tezlerinden özel olarak ele alınması gereken birisi, 71 değerlendirmesidir. Kurtuluş, kendisinin de içinden geldiği 71 silahlı mücadele hareketleri olan THKP-C, THKO, TİKKO’yu, daha önceki ‘kendi sağındaki güçlerden medet umma’ tavrı yerine geliştirdikleri ‘kendi gü-

KURTULUŞ

cüne güvenme' anlayışları nedeniyle sahiplenmiş, buna karşılık kitleden kopuk silahlı mücadele anlayışları açısından da eleştirmişti. Ama Kurtuluş bu eleştirisine rağmen, bu hareketleri 'proleter devrimci' olarak adlandırdı. Bunu yapmakla ise, leninizme uygun olmayan kitleden kopuk bir silahlı mücadele çizgisini –en azından isimlendirme düzeyinde– olumlayarak, bu ölçüde, kendi ideolojik-politik çizgisini sakatladı, komünist olmayan bir anlayışı kendi çizgisine taşımış oldu.

Belki bundan daha önemlisi ise, bu hareketlerin eleştirisinin *mevcut* kitleden kopmalarıyla sınırlı kalmasıdır. Söz konusu hareketlerin kopmuş oldukları kitle, Dev-Genç'tir, öğrenci gençlik hareketidir. Oysa komünist bir hareketin dayanması gereken kitle, işçi hareketidir. Dolayısıyla 71 eleştirisinin asıl bağlanması gereken nokta, bu hareketlerin işçi sınıfından kopukluklarıdır. Kurtuluş'un siyasi pratiğinde de, öğrenci gençlik içerisinde kitle çalışması başlatması ve işçi hareketiyle birleşmek yerine bir küçük-burjuva hareketi yaratması ise, 71 değerlendirmesinin bu yönüyle uygunluk taşımaktadır. Bu çerçevede, *Kurtuluş Sosyalist Dergî*'lerdeki 71 değerlendirmesi, bu hatalı yaklaşımı nedeniyle, (ağırlıklı olarak Kurtuluş'un pratik siyasi faaliyeti içerisinde ortaya çıkan) komünist olmayan bir ideolojik-politik çizginin onun teorik tezlerine yansımaları olarak ele alınmalıdır.

Kurtuluş'un teorik tezleri değerlendirilirken, sonraları parçalanmalar içerisinde ortaya çıkan başka sapmalara da, bu açıdan deyinmek gerekir. Bunların genellikle küçük-burjuva sosyalizmi doğrultusunda olanlarının bir kısmının belki ipuçları veya yansımaları *Kurtuluş Sosyalist Dergî*'lerde bulunabilir. Ama bu sapmaların reformist, liberal doğrultuda olanlarının *Kurtuluş Sosyalist Dergî*'lerin temel tezlerinden ayrılmaya, kopmaya karşılık geldiği de, tartışma gerektirmeyecek derecede açık olmalıdır.

'Proletarya partisi' hedefine ilerlemenin ikinci temel gerekliliği, işçi sınıfı hareketi ile birleşme, çakışmaydı. Henüz bir geçmiş değerlendirmesinin Türkiye sosyalist hareketinin birliği içinde gerçekleştirilmesi arayışının ağır bastığı dönemdeki gençliğe karşı

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

mesafeli tutum, Kurtuluş'un ayrı bir hareket olarak çıkışının ardından –esas olarak *Devrimci Gençlik*'le rekabete yönelen *Kurtuluş İçin İleri* dergisiyle– yerini, siyasi faaliyetin öğrenci gençlik içinde başlatılmasına bıraktı. Kurtuluş, mevcut anda hangi kitlelerin mücadelesi yükseliyorsa o alana yönelmesinin, siyasi faaliyeti önce öğrenci gençlik, giderek mahalleli, ağırlıklı olarak işsiz gençlik arasında sürdürmesinin sonucunda, daha çok işçi sınıfı dışındaki bu kesimlere dayanan, kendi bileşimi de, harekete geçirdiği kitle tabanı da, genel olarak küçük-burjuva karakterde kabul edilen bu kesimlerden oluşan bir siyasi hareket olarak ortaya çıktı.

Hareket bir kere böyle bir sınıfsal yapı ve nitelik kazandıktan sonra ise, işçi sınıfına yönelmek, işçi sınıfı hareketi ile birleşmek doğrultusundaki bütün çaba ve adımlar bu niteliği değiştirmeye yetmedi. Kurtuluş, örneğin 1980 öncesinde bir dönem DİSK içinde üçüncü güç düzeyine yükselmesine rağmen, sınıf içindeki çalışmalarını, işçi sınıfının öncüleri temelinde yükselecek bir komünist işçi partisi perspektifine oturtmadığı gibi, hareketin tabanında küçük-burjuva karakterin ağırlığı varlığını korudu. İşçi sınıfı arasındaki siyasi çalışma temelinde bu çalışmaya katılmak üzere değil de, küçük-burjuvazi içindeki çalışmada kazanılan güçlerin, büyük ölçüde, yine aynı çalışmayı sürdürmelerine, işçi sınıfı içindeki çalışmaya yatkın ve uygun olmamalarına da bağlı olarak, oluşmuş olan hareket kendisini yeniden, daha geniş bir zeminde, üretmeye devam etti.

Komünist işçi partisi hedefine ilerleyebilmek için, aynı zamanda da, yine temel bir gereklilik olarak, komünizmin evrensel ilkelere uygun bir örgütsel yapı, işleyiş ve çalışma gerçekleştirilmeliydi. Proletarya partisinin belirleyici özellikleri, *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'lerde savunuluyordu, ancak uygulama bunlardan çok uzaktaki kaldı. Daha başlangıçta hareketin oluşturucuları, kendilerini merkez olarak konumlandırırken, bunun yanı sıra bütün hak ve yetkileri yalnızca kendilerine tanıyarak aslında örgütsel demokrasiyi ya da hukuksal anlamda örgütü de kendileriyle sınırlıyorlardı. Demokratik merkezîyetçiliğin aranamayacağı bu ilişki biçimi,

KURTULUŞ

resmi örgütün varlığı koşullarında da sürdü. Aslında söz konusu resmi örgüt de gerçekliğe karşılık gelmeyecek ölçekte küçüktü; toplumsal politik mücadele içerisindeki nesnel gerçeklik ise, Kurtuluş'un yaygın, gevşek, sınırları belirsiz bir hareket örgütlenmesi olduğuydu. Örgütlenme doğrultusunda atılmaya çalışılan adımlar da 1980'e gelindiğinde bu gerçekliği değiştirmemişti. Bu örgütsel yapıyla komünist işçi partisi yönünde ilerlemek mümkün olmadığı gibi, 12 Eylül darbesinin ardından siyasi faaliyetin sürdürülmesi de mümkün olmamıştı.

Sonuç olarak, Kurtuluş'un gelişiminde, daha sonra *Devrimci Gençlik - Devrimci Yol* hareketinin başını çekenlerle gerçekleştirilen ayrılık ve bunun giderilmesi için birlik sorununun her şeyin önüne geçirilmesi, belirleyici olmuştur. Birlik amacına ulaşamadığı gibi, bu rekabet sürecinde, Kurtuluş da, *Dev-Yol'a* yakınlaşmış, onunkine benzer bir örgütlenme ve faaliyet tarzına yönelmiş; bu faaliyet, sonuçta, ağırlıklı olarak, *Dev-Yol* gibi, küçük-burjuva kitlelerin üzerinde yükselen, hareket örgütlenmesi biçiminde bir yapı üretmiştir.

Bu süreçte dönüm noktası, yaygın siyasi faaliyete başlanmasıdır. İşçi sınıfı içerisinde, fabrikalarda, işyerlerinde komünist hücreler kurmak üzere, komünist örgütlenme ve çalışma tarzına uygun, bütün güçle profesyonelce çalışmak ve mevcut sosyalistleri de bu çalışma temelinde ve bu çalışmaya katmak üzere kazanmak yerine, bir an önce *Devrimci Gençlik*'i en güçlü olduğu alanlarda yenebilmek, o alanda en kısa zamanda en güçlü hale gelecek oralardaki sosyalistleri kazanmak çabasıyla, öğrenci gençlik ve daha sonra çeşitli küçük-burjuva tabakalar içerisinde, onları yığımsal olarak kazanmayı hedefleyen bir siyasi faaliyete girişmiştir. Bu çalışma, bir kere, ağırlıklı olarak, küçük-burjuva kitlelere dayanan yaygın, gevşek hareket yapısını yarattıktan sonra, yüzünü işçi sınıfına çevirme, işçi sınıfına yönelme çabaları olsun, hareket içerisinde, işbölümü, profesyonelce çalışma temelinde sınırları belirli örgütlenmenin geliştirilmesi çabaları olsun, çelişki-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

li, eklektik bir yapıya neden olmaktan öteye gidememiş, söz konusu hedeflere ulaşamamıştır.

Belirli sınıfsal ve yapısal özellikler kazanılmış, bir karakter oluşmuş olduğu için, bu örgütlenmeyi işçi sınıfı temeline oturtmak da, komünist örgütlenme yapısına dönüştürmek de mümkün olmamış; Kurtuluş'un örgütsel pratiğinde ağır basan, belirleyen yan, organik olarak küçük-burjuva karakterli hareket örgütlenmesi, küçük-burjuva hareketi olmuştur. Böyle olunca da, *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'lerde, temel teorik tezlerde ağırlıklı olarak ifade edilen komünist politik hattın gerekleri pratiğe geçirilememiş, bu durumda, komünizm yerine, rekabete girilen diğer sosyalist hareketlerden ya da geçmişten örgütlenme ve çalışma tarzı alışkanlıkları biçiminde alınıp getirilen devrimci-demokrat bir anlayış, küçük-burjuva sosyalizmi pratiğe yol göstermiş ve komünist işçi partisinin yaratılması doğrultusunda ilerlenememiştir.

Teorinin öneminin küçümsenmesi de, teoriden, temel tezlerden kopuk bir pratiğe yol açmıştır. 'Hayatın kitaba uymayacağı' türünden gerekçelerle, teori pratiğe yol göstermek üzere değil de sanki bir süs, dekorasyon gibi kabul edilmiş, daha çok kendiliğindenci biçimde, verili anda yükselmekte olan kitle hareketleri içerisinde çalışma yürütülmüştür. Böylece kısa vadeli hedeflerin peşinden koşulması, uzun vadeli hedeflerin yerine getirilmesini engellemiş ve sonuçta yaratılan da, hedeflenen komünist işçi partisi yerine küçük-burjuva sosyalist hareketi olmuştur.

Bu durumda, pratik siyasi faaliyeti belirleyen de, –her pratiğin bir teori tarafından belirlenmesi çerçevesinde– *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'lerin temel tezleri yerine başka bir 'teori', alışkanlıklar ve sözlü edebiyat biçiminde geçmişten taşınan, diğer sosyalist hareketlerden aktarılan bir teori olmuştur. Sınıf temelinden uzak, yanlış pratikler, eksiklikler de, Kurtuluş'un teorisi üzerinde bozucu etkide bulunmuştur. Ancak bu etkiler, komünist pratik siyasi faaliyetin gerçekleştirilmemesinde belirleyici değil tali bir rol oynamış; komünist olmayan faaliyet ve hareketin oluşmasında belirleyici etken ise, temel tezlerin yerine getirilmemesi, bunun

KURTULUŞ

yerine farklı pratiklerin sergilenmesi olmuştur. 1980 darbesi, Kurtuluş'u işte bu koşullarda yakalamış ve yenilgiye uğratmıştır.

12 Eylül darbesi üzerine siyasi faaliyetini durduran Kurtuluş, o sırada açıkça itiraf etmese de, yenilgiyi kabullendi. Yenilgi, açık diktatörlük koşullarında siyasi faaliyeti sürdürebilecek bir örgütsel yapının bulunmaması ve işçi sınıfından kopukluk sorunlarını hareketin önüne dikti. Ancak bu sorunlar üzerinden gelişen tartışmalar ve iç mücadeleler sırasında, küçük-burjuva sınıfsal bileşim ve taban ile açık, gevşek, sınırları belirsiz hareket örgütlenmesi biçimindeki komünist olmayan örgütsel yapının açıkça özelleştirilmesinin yapılması yerine, hareketin genelinden gizli tutulan bir değerlendirmeye yeni program, yeni tüzük temelinde yeni bir örgüt kurulması doğrultusunda bir tasfiyecilik ortaya çıktı.

Tasfiyecilik, hareketin 12 Eylül darbesi karşısında yenilgisine yol açan komünist olmayan örgütlenme ve pratiğinin kaynağının doğru biçimde kavranamamasına dayanıyordu. İşçi sınıfından kopuk, açık ve gevşek hareket örgütlenmesini doğuran pratiğin kaynağını Kurtuluş'un teorisinde, temel tezlerinde, dolayısıyla bütününde arayan yaklaşım, bir bütün olarak yeni baştan başlama anlayışına, tasfiyeciliğe varmıştı. Oysa asıl sorun, komünizme uygun teorik tezlerin pratikte uygulamaya geçirilmemiş olmasında, pratikte farklı bir anlayışın ağır basmış olmasındaydı. Bu anlamda Kurtuluş'un teorisi ile pratiği arasındaki çelişkinin izahı, yazılı teorisinde 'proletarya sosyalizmi', komünizm ağır basarken pratiğinde küçük-burjuva sosyalizminin belirleyici olmasında, bu anlamda, en temelde, komünizm ile küçük-burjuva sosyalizmi arasındaki çelişkide yatmaktaydı.

Bugün olduğu gibi, Kurtuluş'un doğduğu, politika sahnesine çıktığı dönemde de, gerek Türkiye sosyalist hareketinde, gerek dünya sosyalist hareketinde komünizm hakim değildi. Bu koşullarda komünizm açısından yapılması gereken, bir 'yol ayrımı' ile dünya sosyalist hareketi ve Türkiye sosyalist hareketi içinde hakim olan sosyalizm anlayışlarından koparak komüniz-

GEÇMİŞ DEĞERLENDİRMESİ

min marksist klasiklere referansla ortaya konulması ve pratiğe geçirilmesiydi.

Kurtuluş Sosyalist Dergi, öncelikle marksizmin temel tezlerini benimseyerek bunları komünist olmayan sosyalist çizgilere karşı savunmaya girişti. Bu teorik çalışmasında da oldukça ilerledi. Ancak pratik siyasi faaliyetinde bu teorinin gereklerini hayata geçirmek yerine, gerçekleşen ayrılık sonucunda ortaya çıkan politik hareketle rekabete, yarışmaya yöneldi. Önüne koyduğu proletarya partisi hedefine ilerlemenin yerini kendiliğindenci bir biçimde (hangi sınıfsal temel üzerinde olursa olsun) yükselen kitle hareketlerinin peşinden sürüklenmenin aldığı bu faaliyet ise, onu komünist olmayan sosyalist hareketten kopmak yerine, onun parçası olmaya sürükledi. Bu durumda Kurtuluş, biri geliştirdiği teorik tezlerde ağır basan komünizm, diğeri bu teorik tezlerin gerekliliklerinin yerine getirilmediği pratiğinde ağır basan küçük-burjuva sosyalizmi olmak üzere, ikili bir karakter kazandı. Sonuçta –doğal olarak– pratik belirleyici oldu, Kurtuluş da –komünizm doğrultusunda giriştiği ‘yol ayrımını’ tamamlayamamaya– dünya sosyalist hareketinin ve Türkiye sosyalist hareketinin komünist olmayan niteliğini paylaştı.

Yenilginin nedenini doğru biçimde kavrayamayan ve küçük-burjuva hareket örgütlenmesini üreten pratiğin kaynağını Kurtuluş’un temel tezlerinde aramaya yönelen tasfiyecilik ise, özünde yeni yol arayışydı. Tasfiyecilikle uzlaşma temelinde de ‘sosyalist demokrasi’ adı altında Kurtuluş’tan açıkça kopan bir anlayış gelişti, sosyal-reformizme, sosyal-liberalizme yöneldi. Bu anlamda, (kendisinin Kurtuluş’un devamı olduğunu ileri sürse de sürmese de, kendi içerisinde yeni ‘yol ayrımlarına’ gitse de gitmese de) ‘sosyalist demokrasi’ çizgisi, Kurtuluş’un temel tezleri, teorik çizgisi açısından ondan ayrılmaya ve bir ‘yol ayrımına’ karşılık geliyordu.

Oysa sorun, Kurtuluş’un temel tezlerinde ifadesini bulan ‘proletarya sosyalizminden’ ayrılmak yerine, onun pratiğinde ağır basmış olan küçük-burjuva sosyalizminden ‘yol ayrımının’ ger-

KURTULUŞ

çekleştirilmesidir; Kurtuluş'un, sosyalist harekette hakim olan anlayışlardan kopmak üzere, marksizmin teorik temellerini savunarak giriştiği 'yol ayrımının' tamamlanması, teoride benimsenen komünizmin gereklerinin pratiğe geçirilerek diğer sosyalist hareketlerin karşısına, onlardan ayrı, bağımsız işçi sınıfının komünist hareketinin çıkartılmasıdır. Bu bakımdan sorun, dün olduğu gibi bugün de, proletarya partisinin yaratılması, komünist işçi partisinin inşası sorunudur. Görev, dün olduğu gibi, bugün de aynıdır: *marksist teorik temel üzerinde komünist programın hazırlanması, işçi sınıfı ile birleşmek üzere bütün pratik siyasi faaliyetin sınıfa yöneltilmesi, evrensel leninist ilkelere uygun örgütlenme ve çalışma tarzının benimsenmesi.*

İşte "İşçi Sınıfının Komünist Programı İçin Temel İlkeler", böyle bir yaklaşımın ürünüdür. "Temel İlkeler", Kurtuluş'un teorisinde ifadesini bulan komünizmi temsil etme iddiasındadır. Bugün "Temel İlkeler"i hazırlayıp *Kurtuluş Sosyalist Dergi*'yi yayınlayanlar, Kurtuluş'un taşıdığı yanlardan 'proletarya sosyalizmine', komünizme sahip çıkma tutumunu alarak, bütün Kurtuluşçuların önlerine komünist işçi partisinin inşasını temel görev olarak koymalarını ve pratikte bunun gereklerini yerine getirmelerini savunmaktadırlar. Kurtuluş geleneği açısından sahip çıkılması gereken miras bu olduğu gibi, komünizm açısından gereksinilen 'yol ayrımı' da budur; Kurtuluş'un başlattığı 'yol ayrımının' tamamlanarak, komünizm temelinde, diğer sosyalist hareketlerden teoride olduğu kadar pratikte de ayrılan hareketin, işçi sınıfının komünist hareketinin, diğer bir deyişle 'proletarya partisinin' inşasıdır.

KURTULUŞ
sosyalist dergi

AKP ve
ULUSAL SORUN

KURTULUŞ
SOSYALİST DERGI
YAYINLARI

AKP VE ERGENEKON
DAVALARIYLA
TEKRARLAYAN
BUNALIM

KURTULUŞ
SOSYALİST DERGI
YAYINLARI

MARX'IN TEKRAR
HATIRLANMASINA
NEDEN OLAN
BUNALIM

KURTULUŞ
SOSYALİST DERGI
YAYINLARI

SDP'DE NELER
OLDU?

KURTULUŞ
SOSYALİST DERGI
YAYINLARI